

Dienasgrāmata

Quod sentimus loquamur,
quod loquimur sentiamus!

VEcordia

Izvilkums L-DIGARS

Atvērts: 2007.12.10 04:17
Slēgts: 2008.12.14 02:45
Versija: 2016.11.21 14:38

ISBN 9984-9395-5-3

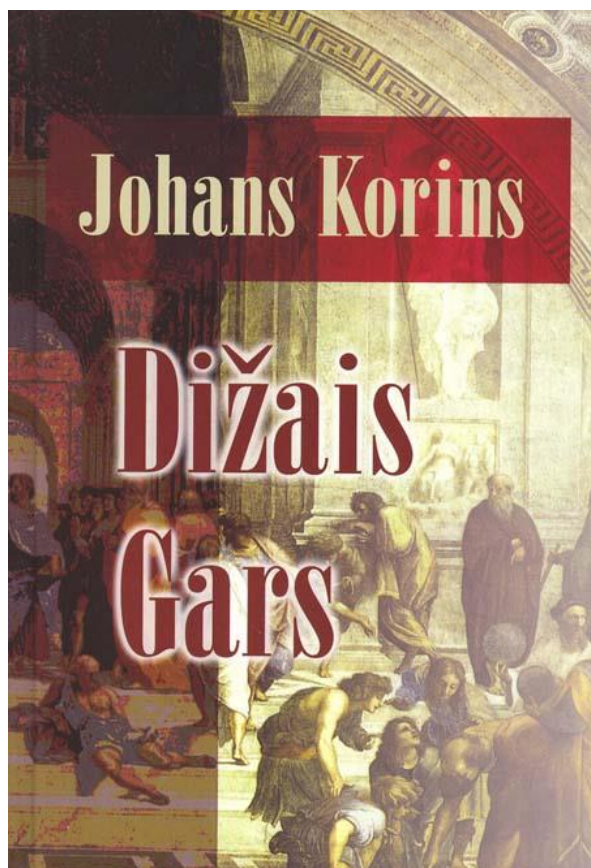
Dienasgrāmata «VECORDIA»

© Valdis Egle, 2016

ISBN 9984-00-407-4

Johans Korins. «Dižais Gars»

© Johans Korins, 2000



Tās grāmatas vāks, no kuras skenēts šis teksts

Johans Korins

DIŽAIS GARS

Pseidozinātniska fantāzija

Ar Valda Egles komentāriem

Impositum

Grīziņkalns 2016

Talis hominis fuit oratio,
qualis vita

Priekšvārds

Tagad ievietuju Vekordijā Johana Korina grāmatu «Dižais Gars». Savā laikā – 2002. gadā – es to ieskenēju datorā no Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas eksemplāra. Vēlāk, kad es Korinam prasīju atļauju publicēt viņa grāmatu manos izdevumos¹ kopā ar saviem komentāriem, viņš man atsūtīja arī oriģinālo manuskriptu *Word* failā. Taču tad «oficiāli» publicētais teksts man bija jau pilnīgi sagatavots datorā, un manuskripta tekstu es vairs negribēju izmantot. No turienes es paņēmu tikai tās ilustrācijas, kuras *Preses nams* (laikam lai ekonomētu vietu) nebija grāmatā iekļāvis.

Tā ka šis ir skenētais teksts. «Rosē» es *Dižo Garu* (un tam pilnībā jau sagatavotos komentārus) tā arī nepaspēju nopublicēt, kad «Rose» tika slēgta – līdz ar visiem maniem papīra izdevumiem, jo es sāku pāriet uz pilnībā elektroniskiem izdevumiem. Sakarā ar to *Dižā Gara* mana publikācija aizkavējās, un notiek tikai tagad. Taču šeit es publicēju *Dižo Garu* tādu, kāds tas bija sagatavots «Rosei» 2003. gadā. Ja pievienoju kādus jaunus komentārus, tad to speciāli atzīmēju ar datumu.

Savus komentārus es visumā dodu zemsvītras piezīmēs (kā parasti Vekordijas sējumos, atzīmējot tās – atšķirībā no autora vai *Preses nama* piezīmēm – ar abreviatūru «V.E.:»). Taču daži komentāri ir tik plaši (un pat satur attēlus), ka tos zemsvītras piezīmē praktiski nav iespējams ievietot. Tādos gadījumos es tos iespraužu pašā grāmatas tekstā, atdalot savus vārdus no Korina vārdiem ar septiņām zvaigznītēm.

Valdis Egle

2008. gada 17. februārī

Johans Korins. «Dižais Gars»

Tā ir grāmata, kurā nav neviena negatīva varoņa.

Tā ir grāmata par cilvēkiem, kam interesē viss, varbūt vienīgi izņemot politiku.

Tā ir grāmata par filosofiju, ka šī filosofija ir ne tikai tas, ko senie grieķi rakstīja gudrās grāmatās, bet arī tas, kas notiek ar katru cilvēku katrā laikā, katrā vietā – vienalga, vai pats cilvēks to pamana, vai ne.

Autors²

Brīdinājums!!!

Autors ir izkropļojis vēstures, zinātnes un sadzīves faktus, lai rastu apstiprinājumu nepareizai teorijai. Tāpēc neticiet nevienam vārdam, ko autors raksta!

Administrācija³

Cik nerimti riņķo debesīs! Ar kādu pastāvību Zeme dus mierā! Un vai necīnās par vietu debesjumā Saule un Mēness? Vai ir kaut kas, kam ir vara pār to visu? Kas ir visa pirmsākums un kas pārvalda un uztur šo kārtību? Un vai nepastāv kāds slepens mehānisms, kura dēļ viss uz pasaules nevar būt nekas cits, kā vienīgi tas, kas tas ir?

Čžuanczi

¹ Konkrēti – žurnālā ROSE {L-VITA3}.

² V.E.: Šā priekšvārda nav Manuskriptā, bet ir tipogrāfiski izdotajā grāmatā.

³ V.E.: Šā brīdinājuma nav tipogrāfiski izdotajā grāmatā, bet ir Manuskriptā.

Neļaujiet nevienam, kas nav matemātiķis, lasīt manus darbus.

Leonardo da Vinči

Dižais Gars parādījās manā dzīvē pilnīgi negaidīti. Bija agrs pavasaris, ielas pilnas dubļiem un neīru, kūstošu sniegu. Pelēcīgie koki uz vēl pelēkāko mākoņu fona nerodināja nekādas optimistiskas domas. Pulkstenis rādīja pēcpusdienas stundu, un cilvēki rūpju pilnām sejām traucās mājās no darba. Un pašā ielas vidū kā piemineklis ar mikrofonu rokā stāvēja populāra Atmosdas laika televīzijas raidījuma vadītājs un uzbāzās garāmgājējiem ar vienu un to pašu jautājumu: «Kā jums šķiet, kas ir veiksmē?» Viņa upuri bija gan pavisam jauni puīšļi, kas centās visi reizē iespraukties kameras redzeslokā: «Veiksme ir brīvlaiks, kad ir labs laiks, var braukt ar ričuku un pietiek naudiņas košļenēm un videospēlēm», gan koķeta Balzaka vecuma dāma: «Veiksme ir ielas vidū satikt tādu interesantu un patīkamu vīrieti kā jūs», gan norūpējusies, briļļaina studente: «Veiksme būtu dabūt ieskaiti materiālu pretestībā pie Vladimira Fjodoroviča».

Tieši šobrīd piemineklis bija notvērīš kādu vidēji populāru kinorežisoru un tas – *noblesse oblige*⁴ – izteica apmēram šādu tekstu: «Veiksme ir, kad tu vari neslēpjoties un atklāti paust savas domas, darīt iemīļoto darbu un ar savu mākslu nest labumu Valstij un Tautai, rosinot to domāt, – kas galu galā arī ir katra īsta mākslinieka sūtība».

Es nebiju neviens no diktora upuriem, gluži pretēji – es mierīgi zvilnēju mājās pie televizora un vēroju visu šo intelektuālo aerobiku.

Bija Atmosdas uzplaukums, visa Tauta, entuziasma pārņemta, cīnījās par gaišo nākotni. Apzinīgie iedzīvotāji ziņoja Progresīvajām avīzēm par ļauno sētnieku Pafnūtiju, kurš Ārkārtīgi svarīgajos Valsts svētkos bija piemirsis izkārt Sarkanbaltsarkano karogu. Atmosdas līderi (ieskaitot mūsu diktoru) bija visas tautas elki, un «Labvakara» neskatīšanos patriotiski un nacionāli noskaņoti pilsoņi varētu uzskatīt gandrīz vai par Nācījas un Dzimtenes nodevību. Tā vai citādi, bet raidījumam bija vismaz viena ļoti pozitīva iezīme – tas bija skaistais, romantiskais laiks, kad gandrīz katrs, gandrīz nebaidoties, gandrīz skaļi pauda gandrīz visu, kas uz sirds. Varēja dzirdēt gan cilvēkus, kas domā tāpat kā tu, gan tādus, kas domā otrādi. Vairāk labuma neapšaubāmi bija no pēdējiem, jo, diskutējot ar viņiem, gan mani, gan viņu uzskati par kādu collu pabīdījās, kamēr ar pirmajiem mēs vienojāmies kopējā dziesmā, vairojot tikai iespaidu par savu gudrību un pareizumu.

Bet atgriezīsimies pie mūsu auniem,⁵ t.i., diktora un režisora, kas turpināja savus elitāros prāta vingrinājumus kameras priekšā. Darbā, stundām ilgi sēžot pie kompjūtera, manī bija izveidojies paradums tērēt ar monitoru. Mājās es šo paradumu automātiski attiecināju uz monitora attālo radnieku televizoru. Un tā nu es viņam teicu: «Stulbā kaste, tam visam nav nekā kopīga ar veiksmi, to var nosaukt par laimi, pārliecību, dzīves veidu vai vēl kā citādi, bet ne par veiksmi! No mana, matemātiķa sausiņa viedokļa, veiksmē – tā ir indivīda uzvara pār varbūtību teoriju – tas nozīmē, veiksmē ir dabūt kaut ko tādu, lielu un skaistu, kas tev īstenībā nemaz nepienākas (tāpēc es varētu piekrist tikai studentes viedoklim par veiksmi)».

Katram cilvēkam atsevišķi nav nekādas izredzes vinnēt loterijā, sportloto vai arī vēl citā tādā spēlē, bet kāds taču tomēr reizēm vinnē?! Un kurš tas ir un kāpēc? Tas ir, protams, ja mēs atmetam hipotēzi, ka vinnē loteriju departamenta kancelejas priekšnieka vietnieka brālēns. Šī hipotēze varētu būt visai ticama, bet nedod iespēju izdarīt nekādus tālejošus secinājumus un tāpēc galīgi nav interesanta. Interesanti būtu saprast, kas tad ir tie, kuri regulāri uz ielām atrod piecīšus, un kas tie, kuru sviestmaizes vienmēr krīt ar sviestu uz leju?

⁴ *Franču val.*; šeit – stāvoklis saistīts ar pienākumu. (V.E.: Latviski šo domu izteiktu tā: «Stāvoklis liek būt augstumos»; autora manuskriptā šo skaidrojošo piezīmju nav; tās acīmredzot pievienotas izdevniecībā, bet kas tās rakstījis – nav norādīts. (Taču šo skaidrojumu intelektuālais līmenis bieži ir tāds, ka neviļus rodas aizdomas par Anijas Brices, nevis Johana Korina autorību)).

⁵ V.E. 2009.07.12: Izteiciens «Вернёмся лучше к нашим баранам» ir pēdējais teikums L. Lagina grāmatas «Vecais Hotabičs» XV nodaļā. Taču interesanti, ka Vecais Hotabičs frizierus un frizētavas apmeklētājus (kuri smējās par Voļkas bārdi) pārvērš par auniem tikai šī stāsta 1938.gada izdevumā; visos vēlākajos «Vecā Hotabiča» izdevumos epizodes ar auniem vairs nav – tajā skaitā nav arī Lagina grāmatas 1955.gada latviešu izdevumā, kurš tulkots no krievu 1953.gada izdevuma. Tāpēc interesanti būtu uzzināt, kādos tad ceļos tas ir nonācis Korina grāmatā.

Doma pārvērst veiksmes izpēti par laboratorijas zinātni nav nekāda jaunā. Lai kaut vai atceramies brāli Džuniperu no Torntona Vaildera romāna «Karaļa Ludviķa Svētā tilts»⁶. Tiesa, viņš veiksminieku un neveiksminieku sadalījumā gribēja atrast Dievišķo gribu, tāpēc pareizāk būtu teikt, ka brālis Džunipers par laboratorijas zinātni mēģināja pārvērst teoloģiju. Bet viņa uzņēmība ir apbrīnas cienīga: viņš devās uz mēra apsēstiem ciemiem un vāca statistiku par tiem, kas izdzīvo, un par tiem, kas neizdzīvo. Un tamlīdzīgi. Reiz mūsu mūks bija liecinieks gadījumam, kad bezdibenī iegāzās piekaru tilts ar pieciem gājējiem uz tā. Džunipers uztvēra to kā providences zīmi un visu atlikušo mūžu veltīja, lai noskaidrotu, kas tad bija šie pieci nelaimīgie un kāds bijis viņu mūža gājums, kas noslēgumā noveda tos liktenīgajā brīdī uz liktenīgā tilta.

Galu galā viņš pierakstīja visus piecus dzīves stāstus, publicēja savus pierakstus, bet nekādus secinājumus par Dievišķās gribas izpausmi tā arī nespēja izdarīt. *Patiesība no ticības atšķiras daudz vairāk, nekā pieņemts uzskatīt*. Secinājumus toties izdarīja inkvizīcija, kura atzina mūka sacerējumus par ķecerīgiem un pašu autoru notiesāja uz nāvi sadedzinot. (Tajos laikos bija diezgan strikti noteikts, kur mirstīgais drīkst līst ar savu ampēmetru un kam ir vienkārši jātic.) Brālis Džunipers arī šo spriedumu uzņēma ar tādu pašu pieticību un paklausību, ar kādu bija dzīvojis visu mūžu, un devās nāvē mierīgi un ar apziņu, ka tiešām ir grēkojis un ka tā ir vienīgā iespēja, ziedojot miesu, glābt dvēseli.

Katrā sacensībā kādam uzvarētājam noteikti ir jābūt, jo: pat ja mēs sarīkosim Latvijas meistarību⁷ santīma mešanā pēc vienmīnusa sistēmas, pat ja tajā piedalīsies visi Latvijas iedzīvotāji, pat ja visi spēlēs godīgi, kāds taču noteikti būs Latvijas meistars! Kaut gan viņam, lai sasniegtu zaigojošās virsotnes, būs jāuzvar divdesmit viens⁸ pretinieks pēc kārtas! Varbūtība, ka vinnēs kāds konkrēts pilsonis (piemēram, es), ir neiedzīgi maza, bet arī iespējamo variantu (ne es) ir ļoti, ļoti, ļoti daudz. Un tāpēc kāds arī vinnēs. (Nekad neesmu varējis ar prātu aptvert lielo skaitļu likumu,⁹ kaut arī esmu nokārtojis par to gan ieskaiti, gan eksāmenu. Bet tas bija sen.)

Lūk, šādas domas mani pārņēma, skatoties parastu televīzijas interviju uz ielas, pelēkā pavasara novakarē. Bet Dižais Gars pa tam lāgam jau cīrēja manos kambaros.

*

Nākamajā rītā, ceļot saliekamo dīvanu, atkal nolūza kāja,¹⁰ tāpēc man ir diezgan grūti teikt, ar kuru savu kāju es izkāpu no gultas. Man liekas, tas bija deguns. Virtuvē, dzerot rīta kafiju, mīļotajai krūzītei nolūza osiņa. Par šādu parādību es jau biju dzirdējis, bet brīvā dabā to novēroju pirmoreiz. Karstā kafija varenā straumē apšļāca gan manas bikses, gan pjezoelektrisko gāzes aizdedzināmo. Šis aparāts pazīstams ar to, ka arī sausā veidā gāzi parasti aizdedzina tikai pēc ilgas knikšķināšanas, bet mitrs nedarbojas nekad. Es, to labi zinādams, tomēr neatlaidīgi knikšķināju. Rezultāts pilnīgi apstiprināja teorētiskos paredzējumus. Bez kafijas es iztikt nevaru, tāpēc sāku meklēt sērkokciņus. Mūsu ģimenē neviens nesmēķē, tāpēc arī sērkokciņu nekur nebija, lai gan skaidri atceros, ka pats tos nesen nopirku un noliku tieši šeit.

Īsi sakot, elektriskais vilciens, kas reizi stundā ved mani uz centru, aizmuka. Toties nākošajā vilcienā, kad es jau biju ērti iekārtojies un izvilcis grāmatu, man piesējās kaut kāds tips džinsu kostīmā, kurš turēja rokā nelaimīgajam gāzes aizdedzināmajam līdzīgu knikšķināmo un nopietnā un svarīgā balsī teica: «Uzrādiet lūdzu braukšanas biļeti». Man vispār ir kaut kāda abstrakta nepatika pret biļešu

⁶ V.E.: Romāns sākas tā: «*Piektdien, 1714. gada 20. jūlijā, pašā dienvidū, ielūza labākais tilts visā Peru valstī, nogāzdams bezdibenī piecus ceļiniekus. Šis tilts atradās uz lielceļa starp Limu un Kusko*». Nosauktais datums patiešām bija piektdiena.

⁷ V.E.: Jābūt: «meistarsacīkstes» («первенство»). Meistarība («мастерство») ir laba prasme kaut ko darīt.

⁸ V.E.: Divi pakāpē 21 ir 2097152; Latvijas iedzīvotāju skaits tagad ir ap 2,5 miljoni, bet Atmodas laikā bija tuvu 3 miljoniem, tātad var aptuveni teikt, ka, uzvarot 21 pretinieku, Čempions būs aptvēris pieaugušos Latvijas iedzīvotājus. Ja viņš vinnēs vēl 12 pretiniekus pēc kārtas, tad būs kļuvis par Pasaules čempionu, jo būs aptverti gan visi vairāk nekā 6 miljardi tagadējo planētas apdzīvotāju, gan vēl pāris miljardu citplanētiešu. Divi pakāpē 33 ir 8589934592. Protams, arī Pasaules čempionātā monētas mešanā viens neapšaubāmi būs uzvarētājs un vinnēs šīs 33 reizes pēc kārtas.

⁹ V.E.: «Lielo skaitļu likums», piemērojot to aplūkojamajām «monētas mešanas sacensībām», nozīmēs, ka: «Ja es metīšu monētu miljons reižu, tad aptuveni pusmiljonu reižu uzkrifīs «cipars» un pusmiljonu reižu – «ērglis», pie kam, jo lielāka metienu sērija, jo tuvāk gaidāmajam «no varbūtību teorijas» rezultātam būs faktiski novērotais rezultāts». «Lielo skaitļu likums», tāpat kā pati varbūtība, ir cilvēka sagatavotās PROGNOZES lieta, un objektīvajā realitātē šis «likums» neko nenosaka un nav cēlonis nekādām parādībām. Dabā reāli darbojas pavisam citi parādību cēloņi. Ja faktiskie novērojumi puslīdz sakrīt ar to, kas tika prognozēts pēc «lielo skaitļu likuma», tad tas nozīmē tikai to, ka dotajā situācijā cilvēks ir lietojis samērā labu prognozēšanas sistēmu.

¹⁰ V.E.: Šeit nav skaidrs, KAM nolūza kāja. (Piemēram, par osiņu ir skaidrs, ka tā nolūza mīļotajai krūzītei).

kontrolieriem, bet šim te nebija ne formastērpa mugurā, ne lentes ap roku, ne medaļa kaklā. Arī garastāvoklis man jau bija iestādīts, tāpēc es viņam diezgan nelaipli pateicu: «Kaut kā negribas». Neilgas diskusijas gaitā tips izvirzīja trīs projektus: a) viņš izsauks zemessargus, b) viņš izsauks policiju, c) viņš uzrādīs man dokumentu. Beidzot viņš izšķīrās par projekta c) realizāciju un izmaksājerēja no savas džinsu jakas kabatas dokumentu, kas apliecināja, ka bildē redzamais pilsonis Ziemcietis Vasariņš ir īstens Latvijas dzelzceļa zvērināts kontrolieris revizors un ka viņa vārdam ir svars. Vairāk nekādas cūcības man prātā nenāca, un es uzrādīju mēnešbiļeti. Kašķa guntiņa lēni dzisa. Dažas liesmiņas gan vēl uzplaiksnāja, kad es kontrolierim braukšanas dokumentu ļāvu apskatīt tikai savās rokās, bet viņš par katru cenu gribēja to aptaustīt.

– Es saprotu, ka cilvēkam var būt kāda nervu kaite, jeb arī vienkārši nav pieticis naudas, ko salāpīties, bet saprotiet arī jūs mani: jums tā trīs rokas, ka es neko nevaru salasīt!

– Tas ir no grumbuļainajām sliedēm. Turklāt jūsu ritošais sastāvs ir nolietojies līdz kritiskai robežai, jo remontam izdalītie līdzekļi ir nepietiekami. Es pats vakar avīzē lasīju.

Diskusija izdzisa, kontrolieris bubinādams devās uz nākamo vagonu, bet palasīt es vairs nevarēju.

Darbā es nonācu jau pamatīgi uzvilks, kafiju nedabūjis un ar pāris stundu novēlošanos. Neviens neizbrīnījās. Pirmais darbs, protams, bija kafija. Tāpēc, paņēmis kafijas vārāmo bunduli, es devos uz tualeti pēc ūdens. Tualete bija aizņemta. Sašutis par tādu likteņa bezkaunību, es jau pamatīgi atvēzējos, lai iespētu pa durvīm ar kāju, bet tieši tajā brīdī durvis atvērās pašas un, rokas nēzdodziņā slaucīdams, iznāca priekšnieks. Ieraudzījis mani ar paceltu kāju, viņš uz brīdi apjuka, bet tad lietišķi paziņoja, ka jau esot zvanījis pasūtītājs un interesējies, kad tad būs gatava jaunā versija. Tualetes durvis tiešām ir īstā vieta, kur to apspriest! Es noliku kāju vietā un pārliecināti, cik vien laipni spēdams, atbildēju, ka versijas beta variants būs gatavs noteiktajā termiņā; īstenībā versija jau bija gatava, tikai, izņemot mani, to neviens nezināja. Tā es izveidoju sev stratēģisko rezervi, jo pasūtītājiem piemīt tieksme pēdējā mirklī izteikt vēlmi kaut ko drusku pamainīt, kaut ko tādu mazu un nenozīmīgu, kā rezultātā viss nostājas uz galvas.

Tā kā līdz jaunās versijas nodošanai vēl bija veselas četras dienas, gaidīt maziņās izmaiņas no pasūtītāja būtu pārāgri, tāpēc, uzvārījis kafiju, es izvietoju uz kompjūtera monitora kaut kādu gudru bildi, mākslinieciski izmētāju pa galdu papīrus, atviegloti atslējos pret krēsla atzveltni, atbrīvojos un sāku apcerēt savu sūro likteni.

Domāju es domas dziļas,
Kāpēc laime mani nīd?
Viss, ko sāku, viss man viņas.
Visās vietās kāja slīd.¹¹

No pretējās sienas ar savu labestīgo un nedaudz blēdīgo smaidiņu manī vērās Einšteins. (Atceroties savu fiziķa jaunību, es pats biju tur pielipinājis plakātu *God does not play dice with the universe* (Dievs nespēlē metamkauliņus ar pasauli). Vakarējās televīzijas pārraides ietekmē šī tēze šodien skanēja kaut kā savādāk nekā parasti. Nu un tad, ko tad? Spēlē vai nespēlē? Ja nu kāds (es jeb vakarējais diktors) gribētu to noskaidrot, kas šim kādam būtu jādara? Žurnālists stāvētu uz ielas un skaidrotu tautas viedokli, es būvētu Teoriju. Uzbūvēt, kā zināms, var visu, bet viena lieta tomēr pilnīgi nepieciešama: ir jāzina, kas tieši jābūvē.

Tātad vispirms – **Problēmas nostādne**. Dotajā gadījumā tā varētu skanēt apmēram tā – vai varbūtību teorija vienādi iedarbojas uz visiem, vai cilvēks, kurš regulāri nokavē tramvaju, ar kaut ko atšķiras no tā, kurš regulāri uz ielām atrod piecīšus¹²? Vai pasaulē pastāv kāda vara – humāna, fizikāla

¹¹ V.E.: Citēts neprecīzi; Veidenbaumam ir šādi (atšķirības izceltas): «...**Kādel** laime mani nīd; Viss, ko **daru**, viss man viņas...». (Veidenbaums Eduards. Kopoti raksti. Pirmais sējums. LVI Rīgā, 1961., 258.lpp.).

¹² V.E.: Varbūtību teorija iedarbojas vienādi uz visiem, un proti: neiedarbojas ne uz vienu jeb iedarbība uz visiem ir vienāda ar nulli. Varbūtību teorija ir tikai prognozēšanas aparāts, un tai nav nekāda sakara ar lietu īstajiem cēloņiem. Starp lietu īstajiem cēloņiem ir arī cilvēka smadzeņu programmu īpatnības. Cilvēks, kurš regulāri nokavē tramvaju, atšķiras no cilvēka, kurš regulāri uz ielas atrod piecīšus, pirmām kārtām ar viņu smadzeņu programmām. Tam, kurš regulāri nokavē tramvaju, ir, pirmkārt, pavājināts tas smadzeņu aparāts, kurš organizē savlaicīgu pieskriešanu pie tramvaja (bieži nespēj pareizi izprojektēt vajadzīgās darbības), un, otrkārt, pastiprināts tas aparāts, kurš vērtē tramvaja nokavēšanas nozīmi (un kvalificē to kā traģēdiju: «Ak, es nelaimīgais, man vienmēr tramvajs aiziet deguna priekšā!»). Tam cilvēkam, kurš regulāri atrod piecīšus, ir pastiprināts tas smadzeņu aparāts, kurš atbildīgs par priekšmetu izdalīšanu no apkārtējā fona (droši vien daudzi pagāja piecītim garām, pirms nāca tas, kurš to atrada). Šīs smadzeņu aparātu īpatnības ir pastāvīgi strādājošs faktors un ir saistīts ar pašu «laimīgo» vai «nelaimīgo» personu. Taču bez šiem pastāvīgajiem faktoriem šeit darbojas arī tādi faktori, kuri

vai astrāla, kura ar varbūtību teorijas palīdzību, sadalot veiksmes un neveiksmes indivīdiem,¹³ regulē pasaules attīstību?

Man liekas, ka skan diezgan gudri.

Visvienkāršāk, protams, ir iedomāties, ka šo varu personificē kāds eņģelis ar lielu zobenu, kurš rūpējas, lai Universuma attīstība noritētu stingri pēc iepriekš izstrādāta un augšā apstiprināta grafika. Un, ņemot vērā darba apjomu un atbildības līmeni, šis eņģelis nevarētu būt nekāds sīks ierēdnis debesu hierarhiskajās varas struktūrās, tam vajadzētu būt visai varenam, es pat teiktu – Dižam Garam. Tas varētu būt attīstības un rekonstrukcijas departamenta direktors. Šī personifikācija liekas tuva un mīļa manai dvēselei, lai gan es apzinos, ka minēto varu varētu personificēt arī kāds sarkanmatains citplanētietis, jeb arī kāds īpaši rafinēts dabas likums. Vispirms jāmēģina konstatēt, ka šāda vara vispār pastāv, lai kāda arī būtu tās daba.¹⁴ Ir jāmēģina konstatēt novirzes no varbūtību teorijas un to saistība ar novirzītajiem indivīdiem.

Ar problēmas nostādni mēs šā vai tā būtu tikuši galā. Tagad otrais solis – **Literatūras apskats**, citiem vārdiem sakot, noskaidrošana, ko šajā jautājumā jau ir paveikuši priekšgājēji. Daiļliteratūrā tas pats augšminētais Ludviķa tilts¹⁵ un varbūt vēl arī brāļi Strugacki ar saviem «Miljards gadiem pirms pasaules gala». Vairāk nekā pašreiz arī prātā nenāk. Ar filozofiem un dabaszinātniekiem ir savādāk – visus viduslaikus un līdz pat šai dienai atrodas kāds, kurš ar matemātiku un novērojumiem cenšas sataustīt Dievišķo gribu. Ieskaitot Ņūtonu. Bet cik var spriest, nevienam tas īsti nav izdevies. Pat tiem, kuri saka, ka ir izdevies.

Naučnaja novizna. Ko tad īsti autors (Es) gribējis ar šo darbu pateikt? Parasti visi, kas mēģinājuši saskatīt Dievišķās gribas izpausmi, ir meklējuši deterministisku un nevis probabilistisku iedarbību. Starpība ir tā, ka ne vienmēr, lai ietekmētu pasaules attīstību, ir jāriko Vaterlo kauja jeb operācija «Tuksneša vētra», kurā piedalās milzum daudz cilvēku, visi brauc ar tankiem vai jāņ zirgos un pūš misiņa taurēs, jeb arī kā citādi taisa lielu troksni. Dažreiz vēstures gaitu daudz būtiskāk var ietekmēt viens vienīgs nejaušs notikums, kad kāda mazsvarīga papīra lapiņa aizkrīt aiz plaukta, kafija no apgāztās krūzes uzlīst uz izejamām biksēm, mīļotā sieviete uzsežas uz disketes. Nevienam nespēj kaut ko tādu noorganizēt, nevienam nespēj pat izsekot notikumu gaitai, lai sasaistītu cēloni ar sekām. Nevienam – izņemot Dižo Garu. Cilvēks spēj sarīkot tikai vēl kādu vētru kādā tuksnī.

Vēl viena lieta, kam vajadzētu pievērst uzmanību, ir **Izpētes metodes**. Pirmais princips, kam ļoooti gribētos ticēt, ir īsti solīds – deterministisks cēloņsakarības princips. Proti, ja uz kaut ko ir sekojusi kāda reakcija, tad arī nākamreiz tādos pašos apstākļos uz to pašu sekos tāda pati reakcija. Īstenībā tas galīgi ne no kā neizriet – mēs tam vienkārši ticam. Ja deviņdesmit deviņas reizes no rokas izlaists akmens krīt uz zemi, tad mēs vienkārši ticam, ka arī simto reizi tas kritīs (šī metode saucas indukcija). Un mēs būtu ļoti pārsteigti, ja akmens pēkšņi kā dūja aizspurgtu mākoņos. Var, protams, teikt, ka tas ir Vispasaules gravitācijas likums, kas liek akmenim krist,¹⁶ un nevis spurgt, bet tas nozīmē

nav atkarīgi no pašas personas un kuras mēs tādēļ saucam par «nejaušiem». Šo nejaušību cilvēks nevar precīzi paredzēt un tāpēc prognozē gaidāmos notikumus ar «varbūtību teorijas» palīdzību. Taču «nejaušajiem» faktoriem nav lielas lomas leģendu radīšanā par «veiksmīgiem» un «neveiksmīgiem» cilvēkiem; šo leģendu rašanos noteic galvenokārt pastāvīgi strādājošais faktors, t.i. smadzeņu aparātu īpatnības.

¹³ **V.E.:** Vienkāršāka ir tā postulātu sistēma, kura pieņem, ka tāda vara nepastāv. Taču, ja tāda vara arī pastāvētu, tad tā «sadalītu veiksmes un neveiksmes indivīdiem» nevis ar varbūtību teorijas palīdzību (kura ir tikai prognozēšanas aparāts un reālajā pasaulē neko neietekmē), bet dalītu «veiksmes un neveiksmes» ar «nejaušo» faktoru palīdzību pasaules cēloņsakarību ķēdītēs.

¹⁴ **V.E.:** Ja mēs runājam par varu, kas «organizē» «novirzes no varbūtību teorijas», «lai kāda arī būtu tās daba», tad šāda vara pastāv neapšaubāmi, un «tās daba» ir – smadzeņu programmu īpatnības. Tātad Johana Korina «Dižais Gars» pirmām kārtām ir cilvēka smadzeņu programmu īpatnības.

¹⁵ **V.E.:** Vaillers Torntons. «Svētā Ludviga tilts». Romāns. Ar autora atļauju no angļu valodas tulkojis Andrejs Johansons. P. Mantnieka apgāds. Bruxelles. Printed in Sweden by E. Olofssins Boktryckeri AB, Stockholm 1951, 46142. Oriģināls: Thornton Wilder, *The Bridge of San Luis Rey*.

¹⁶ **V.E.:** «Var, protams, teikt, ka tas ir Vispasaules gravitācijas likums, kas liek akmenim krist» – teikt jau nu var un arī saka, bet tas nav pareizi vai vismaz nav precīzi. Dabas likums ir CILVĒKA konstatējums (izteikums) par izomorfismiem (vienādībām, līdzībām) viņa novērotajās dabas parādībās, un nekāds cilvēka izteikums nevar likt akmeņiem krist uz augšu vai uz leju. Mazliet precīzāk būtu teikt, ka akmeņiem liek krist gravitācija (un nevis gravitācijas likums). Bet īsti precīzi nav arī tas, jo šāds izteikums klusuciešot pieņem vienu noteiktu pasaules modeli, kurā eksistē tāds jēdziens (objekts) kā gravitācija (citos modeļos tāda jēdziena var nebūt – vai nu tādēļ, ka tie būvēti pirms Ņūtona, vai arī tādēļ, ka būvēti kaut kad nākotnē, kad dominēs kāda jauna teorija, kurā gravitācijas jēdziens būs aizstāts ar kādu citu – droši vien, universālāku). Maksimālo mums iespējamo precizitāti dod apgalvojums, ka ir novērojams zināms izomorfisms pasaules parādībās: vienmēr, kad palaiž vaļā akmeni, tas krīt

vienīgi to, ka indukcijas vietā ticam Vispasaules gravitācijas likumam. Un ar vēl Aristoteļa izstrādāto loģisko spriedumu palīdzību izdarām secinājumus par krišanu (šī metode jau saucas dedukcija). Izrādās, ka jātic vēl arī loģikai. Un mēs ticam arī tai, tāpat kā visam pārējam. Un turpināsim ticēt, jo nekā citamums nav.

Un vēl es ticēšu tam, ko redzu savām acīm. Un varbūt kādam īpaši talantīgam demagogam vai ekstrasensam arī izdosies man iestāstīt, ka es redzu to, ko īstenībā nemaz neredzu – maz kas: kafijas biežumi, laimes liešana, ēnu spēle, bet neviens un nekad man neiestāstīs, ka es neredzu to, ko es redzu.

Tālāk seko **Eksperimentālā daļa**. Tā savukārt pati sastāv no divām daļām: tādi eksperimenti, ko tu dari pats, un tādi, ko ir izdarījuši citi.

Tie eksperimenti, ko tu veiktu pats, būtu kādu reālu personu novērošana. Šeit uzreiz parādās virkne problēmu. Vispirms jāpanāk, lai personas tev uzticas. Pēc tam, lai viņu krītošo sviestmaīžu statistika nebūtu atkarīga no tā, ka tu viņus novēro. Un vēl kāds nieks – kaut kā vajadzētu, lai no šo cilvēku darbības kaut kā varētu būt atkarīgs kaut neliels cilvēces progress, vai? Patiesi, negribētos ticēt, ka Dižais Gars būtu ar mieru tērēt savu laiku belašu pārdevējam stacijas laukumā vai snaudulīgam deputātam Saeimas zālē. Ja kāds no viņiem arī izrādītos fantastisks veiksminieks – deputāts, piemēram, jau tāpēc vien, ka ieticis Saeimā, vai fantastisks neveiksminieks, piemēram, belašu pārdevējs, jo nav tur ieticis, tad droši vien viņu veiksmē un neveiksmē neuzrādītu nekādas atšķirības no statistikas likumiem. Un kolīdz Dižais Gars par viņiem neinteresējas, arī mums viņi nav interesanti.

Un jābūt arī gatavam ievērot, ka varbūtības novirzes iespējamās ļoti smalkas. Nav nekādas vajadzības, lai zinātniekam, kura izgudrojums apsteidzis laiku, kristu uz galvas visi dakstiņi pēc kārtas. Varētu pietikt ar to, ka vienreiz mūžā pēdējais vilciens, ar kuru vēl varēja pagūt, aiziet gar degunu. Viegli nav. Bet ir divas cilvēku klases, kurām kaut kādas novirzes no klasiskās statistikas varētu izpausties: tie ir spēlmaņi un zinātnieki – fanātiķi. Spēlmaņi, jo viņiem ir savi personīgi rēķini ar varbūtību teoriju (kaut kas tāds kā spriedums, katrs avantūristisks pasākums ir *fifty-fifty*¹⁷: vai nu izdosies, vai nē). Un zinātnieki fanātiķi, jo tos ar viena vilciena nokavēšanu vien nenobaidīsi – viņi aizies kājām. Varētu gadīties, ka uz tiem Dižajam Garam būs jāšauj no lielkalibra ložmetēja. Un domāju, ka tieši šīs klases varētu būt manas izpētes objekti.

Tādi eksperimenti, ko ir paveikuši citi, būtībā varētu būt dažādu vēsturisku personu – slaveno veiksminieku un neveiksminieku biogrāfiju analīze. (Varbūt to būtu pareizāk pievienot literatūras apskatam?) Šeit gan jāuzmanās no artefaktiem. Proti, pasaules literatūrā nav pārlietu daudz belašu pārdevēju biogrāfiju izklāstu. Visi nez kāpēc mīl rakstīt par dižgariem. Varbūt kāds nelaikā divkaujā nosists vai no pārdzēršanās miris matemātikas students ir nobremzējis cilvēces progresu vairāk, nekā desmit vispārzināmi un vēsturē plaši aprakstīti dižgari kopā. Bet grāmatu kalni ir sarakstīti par Fjodoru Dostojevski, Volfgangu Amadeju Mocartu un Leonardo da Vinči! Par Leonardo pat uzņemta televīzijas filma – kaut kas līdzīgs seriālam. Tur vēl sākumā bija tāda smuka dziesma ar paša Leonardo tekstu. Un tad tik sākās! Viņu piemeklēja visneiedomājāmākās ķibeles, daudzi viņa darbi un izgudrojumi gājuši bojā. Taisni jābrīnās, ka viņu šodien vispār vēl kāds atceras, it īpaši, ja ņem vērā, cik maz taustāma pēc viņa palicis pāri.

Vispār visa Leonardo dzīve ir bijusi galīgi ačgārna: visus darbus viņš sāka no beigām un bieži vien līdz sākumam netika, rakstīja ar kreiso roku un no labās puses uz kreiso, tā ka normālam cilvēkam, lai viņa ķeburus izlasītu, vajadzēja vismaz spoguļi, un tāpat izdarīja arī pierakstus savās slavenajās piezīmju grāmatās – nepietiek ar to, ka viņš rakstīja pretējā virzienā – viņš bieži vēl arī sāka no lapas vidus, tad rakstīja pa spirāli un beigās, kur vēl bija brīva vieta. Nav nekāds brīnums, ka viņa pierakstus arī bija tik grūti atšifrēt! Ģērbās viņš arī vienmēr savādāk nekā citi – kad visi staigāja garos apmetņos, viņš vilka īsus. Nevarētu teikt, ka Leonardo būtu bijis slaists, bet nekad mūžā viņš nav strādājis īstu

uz leju, nevis uz augšu. Tālākais atkal ir cilvēka izstrādātās prognozes lieta: cik lielā mērā es, vadoties no visu iepriekšējo reižu pieredzes, sagaidu, ka arī šoreiz akmens kritīs lejup, kad es to palaidīšu vaļā? Savā dziļākajā būtībā tas ir (nevis teorētisks indukcijas vai dedukcijas, vai loģikas) jautājums, bet gan cilvēka smadzeņu pašprogrammēšanās jautājums. Parasti cilvēks nelaidīs vaļā akmeni vienkārši, lai paskatītos, uz kuru pusi tas lidos (tādi eksperimenti raksturīgi agrai bērnībai, kad pašprogrammēšanās aparāts un prognozēšanas aparāts kā tā sastāvdaļa vēl tikai veidojas, bet vēlāk tādu situāciju var uzskatīt par izņēmumu). Laižot vaļā akmeni, vairumā gadījumu cilvēkam būs kāds nolūks (piemēram, uzmet to garāmgājējam uz galvas no piektā stāva loga), un viņa prognoze, ka akmens arī šoreiz kritīs uz leju, būs tikai vispārējās šī nolūka realizēšanas programmas sastāvdaļa. Tā ka te runa ir ne tik daudz par to, vai mēs ticam indukcijai, vai loģikai, vai gravitācijas likumam, bet gan par to, no kāda pieņēmuma mums ir drošāk vadīties, kad jāizstrādā konkrēta savu darbību programma kāda nolūka realizēšanai.

¹⁷ *Angļu val.*; uz pusēm, līdzīgās daļās. (V.E.: «Piecdesmit uz piecdesmit»).

maizes darbu, tajā pat laikā vienmēr bija pārticis. Vienmēr atradās cilvēki, kas bija ar mieru maksāt par to, ko viņš dara, darot to, kas pašam ir interesanti. Vienmēr atradās cilvēki, kas viņam kaut ko pasūtīja, lai gan bija zināms, ka gandrīz nevienu darbu viņš neveica līdz galam. Bet ja noveda, rezultāts bija ciešanu vērts. Un pēc tik, kā varētu likties, vētrains un nemierpilnas dzīves, Leonardo pavadīja mierīgu mūža novakari Francijas karaļa Franciska I viņam piešķirtajā Klū pilī Ambuazē.

Vienā no Leonardo piezīmju grāmatām ir savāda frāze: «Uz stāvā upes krasta pie Tičīno auga lilijs, bet upe to aizskaloja kopā ar krastu». Liekas, ka šī frāze varētu būt visa viņa mūža moto.

Dīrers «Melanholija»



Leonardo dzīve varētu būt kā stāsts par pētnieka garu, stāsts par iedvesmu, jeb, pareizāk sakot, īpašu iedvesmas veidu. Protams, Leonardo tāds nebūt nebija vienīgais un, lai to saprastu, pietiek paskatīties uz laikabiedra Albrehta Dīrera «Melanholiju». Radošais gars sēž, domīgi atbalstījis galvu rokā, un, šķiet, ka milzīgie eņģeļa spārni drīzāk ir smagums, kas velk uz zemi, nevis spēks, kam jāceļ augšup. Liekas, ka garam ir viss, – tam ir prasme, ko simbolizē gan svāri, ar ko svērt, gan cirkulis, ar ko mērīt, gan pulkstenis, kas līdz ar smilšu graudiņiem skaita laiku, tam ir zināšanas, par ko liecina gan maģiskais kvadrāts uz sienas, gan akmens blokā materializētais zelta šķēlums, gan vispilnīgākais ķermenis – sfēra. Bet izrādās, ka ar prasmi un zinībām nepietiek, jo pāri visam kā esības centrs, varavīksnes ietverta, mirdz spoža zvaigzne – Melanholija, tā ir pārāka par visu, uz to tiecas visas oforta perspektīvās līnijas. Tās pievilksana ir spēks, kas neļaus pacelties gaisā, iekams atnāks Iedvesma un piezvanot vēstīs, ka pienācis laiks lidot. Bet līdz tam pie nepabeigtās celtnes sienas pieslietās kāpnes it kā ironiski vaicā: «Ja jau tu nevari lidot, varbūt varētu kāpt pa kāpnēm?»

Šis iedvesmas veids izpaužas visai dīvaini – cilvēkam liekas, ka visu prāta darbu viņa vietā padara kāds cits. Vienīgais, kas jādara pašam, – šis te prāts ir jānoskaņo pareizajā virzienā. Daži to panāk ar intensīvu informācijas plūsmu, daži, kā Pītagors, ar liras spēlēšanu. Tad šis prāts jāliek mierā, nav jātraucē un pēc laika (ak, tu nepieredzēts brīnums!) risinājums rodas pats no sevis. Tādam darba stilam ir vairākas neērtības. Proti, kamēr cilvēks nav pieradis, viņam (un arī citiem) liekas, ka nekas nenotiek, ka viņš vienkārši slaidās, ka nekas nevirzās uz priekšu. Turpretī, kad viņš ir izpratis sava radošā procesa būtību, rokas kļūst kā sapītas, viņš nespēj paņemt rokās otu un uzvilkt vienu vienīgu līniju vai uzrakstīt vienu vienīgu vārdu, līdz iekšējā balss saka: gatavs. Un tālāk viss notiek ātri un viegli.¹⁸

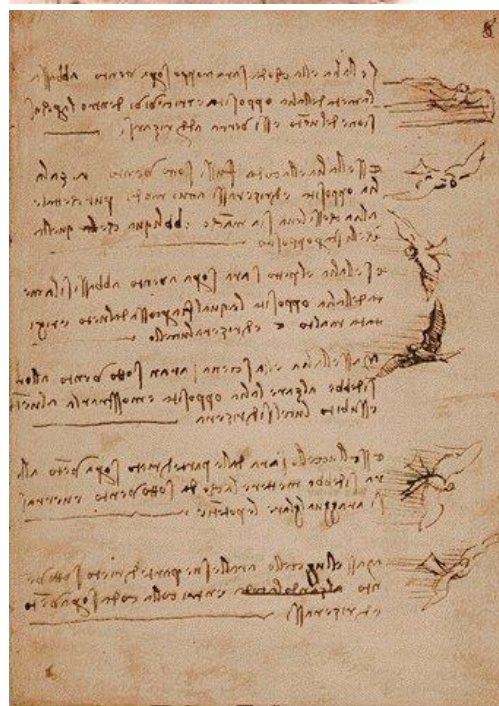
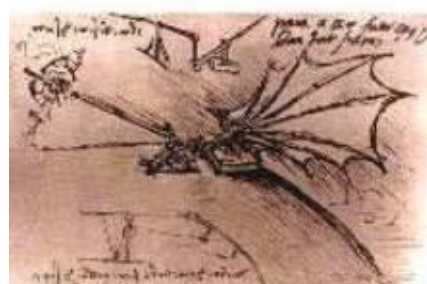
Es esmu pārliecināts, ka Leonardo nekad ne skaļi, ne arī pats sev domās nav teicis: «Vajadzētu papētīt putna lidojumu». Nē, visdrīzāk viņam bija vajadzīgs lidojošs putns kādā no gleznām, bet prāts tam vēl nebija gatavs. Un tad Leonardo ņēma savu piezīmju bloku, devās laukā un skicēja. Skices krājās arvien vairāk un vairāk, sāka parādīties sakarības starp dažādām lidojuma fāzēm zīmējumos, pieraksti piezīmju grāmatā «...*Putns enerģiskāk vicina to spārnu, uz kuru pusi grib griezties ...Putni it kā peld gaisā, izpletuši spārnus... bezvēja laikā vanags spārnus kustina biežāk... putns ar tādu pašu spēku spiež uz gaisu, ar kādu gaisa spiež uz putnu...*» Pēdējais apgalvojums ir viens no trīs mehānikas pamatlukumiem, ko Ņūtons formulēs tikai vairāk nekā pēc simt gadiem, bet Leonardo tas neinteresē, viņam jāzīmē putns.

Vienlaikus viņam jādomā, kāpēc gan cilvēks nevarētu lidot tāpat, ja vien viņam būtu spārni. Un Leonardo skicē ornitopteru. Tas ir rīks, kas cilvēku padarīs līdzīgu putnam. Leonardo sajūsmināts raksta: «*Pirmo reizi pacelsies milzu putns no brīnumainā Gulbja kalna virsotnes. Un apbrīna pārpildīs pasauli, un rakstos tā putna dzimtajai ligzdai mūžīgu slavu un godu dos...*» Glezna ir aizmirsta – tagad jābūvē putns.¹⁹ Bet eksperiments ir nesekmīgs, milzu putns nelido – cilvēka fiziskais spēks ir par vāju. Satriektais Leonardo pamet gan gleznu, gan putnu. Atkal darbs ir palicis nepabeigts. «...*Un mežonīgā straume aizskalo liliju līdz ar krastu*».

¹⁸ **V.E.:** Šī «bezdarbība», pēc kuras «tālāk viss notiek ātri un viegli» patiesībā ir pašprogrammēšanās process. Lai veiktu jebkuru darbību, cilvēkam ir iepriekš jāastāda šīs darbības programma. Kad programma ir gatava, tad arī «tālāk viss notiek ātri un viegli», bet programmēšana, kā jau allaž, var būt dažāda. Lai dabūtu labu rezultātu, ir vajadzīga laba programma, bet labu programmu gandrīz vienmēr ir grūtāk (un ilgāk) sastādīt, nekā pavisu. Tāpēc ir tikai dabiski, ka pirms spīdoša rezultāta izdošanas daudzi ir ilgi programmējušies «bezdarbībā». Vai cilvēks savu pašprogrammēšanās procesu fiksē atmiņā (un tā tad atceras to un «apzinās»), vai nefiksē (un tā tad pats par šo procesu «neko nezina») un rezultāts viņam nāk kā «atklāsme») – tas nav būtiski (dzīvē ir bijis gan vienādi, gan otrādi; jāteic gan, ka bieži vien tie, kuri apgalvo, ka viņiem nākusi «pēkšņa atklāsme», mazliet tēlo un «uzdod vēlamu par esošo»), lai izskatītos pārējo cilvēku acīs noslēpumaināki, neparastāki, «dievišķīgāki»; tomēr bieži vien neko daudz viņiem nav arī jātēlo, jo viņi patiešām nespēj izanalizēt savu pašprogrammēšanās procesu; sevišķi tas sakāms par histeroīdiem – kuru starp māksliniekiem ir ļoti daudz un kuriem ir gan lielas mākslinieciskās spējas – iztēle utt. –, bet analītiskais aparāts ir vājš).

¹⁹ **V.E.:** Šī «lēkāšana» no viena uzdevuma uz otru liecina par programmu («ideju») ģeneratora ļoti aktīvu darbību. Ģenerators dod arvien jaunas un jaunas «ierosas», kuras pārējie smadzeņu aparāti nespēj realizēt (lai tās realizētu, nākas bromzēt jeb apspiest ģeneratoru, bet tas izdodas jo grūtāk un retāk, jo spēcīgāks ir ģenerators). Spēcīgs ģenerators ir izeilu radošu sasniegumu obligāts priekšnosacījums (cilvēks ar vāju ģeneratoru nodzīvos mierīgu, bet necilu mūžu, vienmēr darīdams tikai kaut ko pavisam ikdienišķu), bet spēcīgs ģenerators izsauc arī pastāvīgu tieksmi nodoties arvien jaunām un jaunām iecerēm, tāpēc šāda «lēkāšana» ir ļoti raksturīga izcili radošām personībām.

Leonardo «Putni un Lidmašīnas»



Es sāku to visu apcerēt saskaņā ar jaunākajām zinātnes (manas!) atziņām. Smadzenes jau bija pietiekami iestādītas, lai liktos pilnīgi acīm redzami, ka Leonardo dzīvi Kāds ir vadījis.²⁰ Kādam tieši Leonardo bija vajadzīgs samērā diža darba veikšanai. Acīm redzot, uzdevums bija svarīgs un grūts, jo bija vajadzīga izcila personība. Bet Izcilā Personība tā vietā, lai veiktu to, ko Kāds ielānojis, nepārtraukti darīja kaut ko citu: te tā izgudroja helikopteru, te rasēja cilvēka galvaskausu, iezīmējot

²⁰ V.E.: Atkal mēs redzam, ka šis «Kāds» jeb Leonardo «Dižais Gars» ir viņa smadzeņu aparātu īpatnības – neparasti spēcīgais un aktīvais generators.

punktu, kur mīt dvēsele, te atkal pirms paredzētā laika izvilka no nebūtības kādu no Ņūtona likumiem. Garam nācās ciest, jo neviens, izņemot Leonardo, nevarēja paveikt to, kas paveicams, – ar ģēnijiem nekad nav viegli. Tāpēc Gars, iecietīgi raugoties uz visām neieplānotajām dižgara draiskulībām, rūpīgi likvidēja visus Leonardo izgudrojumus, tā, lai tie pirms laika neparādītos vēstures annālēs, un pacietīgi gaidīja, kad tad beidzot ģēnijs paveiks to, kam paredzēts. Gars savu darbu padarīja godam: neviens Leonardo izgudrojums nedzīvoja ilgāk par savu radītāju. Vienīgais, ko Viņš mums atstājis, ir dažas gleznas (un jau minētās piezīmju grāmatiņas, ko vienalga neviens tā arī nespēj līdz galam atšifrēt).

Kas tad bija tas, ko dižgaram vajadzēja paveikt? Es nezinu. Bet es varu mēģināt uzminēt. Atcerēsimies kaut vai pašu iesākumu: Leonardo bija jāklūst par cienījamu notāru, tādu pašu kā viņa tēvs. Bet tēvs NEJAUŠI (!) atrod dēla zīmējumus, tie viņam liekas interesanti un viņš aiznes tos parādīt meistaram Verokkio. Un tā gandrīz vai nejaušības dēļ jaunais Leonardo klūst par Verokkio mācekli. Tas varētu būt **Gadījums nr. 1**, kura rezultātā Leonardo kļuva par gleznotāju un nevis notāru. Tā savukārt varētu būt norāde, ka Dižajam Garam vajadzēja, lai viņam kaut ko uzzīmē un nevis sastāda līgumu jeb apstiprina parakstu.

Verokkio darbnīcā visus darbus veidoja vairāk vai mazāk kolektīvi, bet meistara vadībā. Pirmais zināmais Leonardo darbs ir eņģelis Verokkio gleznā. Bet, piemēram, Uffici galerijā esošais «Vēstījums» par Leonardo gleznu kļuva tikai pavisam nesen un pēc pamatīgas izpētes: ir droši, ka glezna nāk no Verokkio darbnīcas – par to liecina izsmalcinātās detaļas, ir droši, ka eņģeli gleznojis Leonardo – viņa burtnīcās atrodama piedurknes skice, ir diezgan droši, ka ainavu gleznojis Leonardo – tā ir viņa stilā, gandrīz droši, ka jaunavu Mariju nav gleznojis Leonardo – tā galīgi nav viņa stilā, ja nu vienīgi detalizēti izstrādātās drapērijas.

Svarīgs pavērsiens Leonardo dzīvē bija Venēcijas Republikas sūtņu pasūtījums Verokkio darbnīcai izveidot Bartolomeo Kolleoni pieminekli zirgā. Leonardo tad jau strādāja kā patstāvīgs mākslinieks, bet joprojām uzturēja labas attiecības ar Verokkio un tāpēc ņēma aktīvu dalību arī zirga radīšanā – no šī perioda saglabājušās daudzas skices ar zirgiem. Šeit, kā man liekas, varēja attīstīties tik parastā skolotāja – skolnieka problēma. Darbs tika uzticēts Verokkio un viņš arī vadīja procesu un bija galvenais noteicējs, bet es gara acīm redzu, kā Leonardo, jau radoša personība, iedomājas, ka visu varētu darīt pavisam savādāk un labāk, un «Ak, ja man tikai būtu iespēja!».

Un lūk! NEJAUŠAS sagadīšanās dēļ tieši šajā laikā Florences valdnieks Lorenzo Mediči saņēma vēstuli no Milānas hercoga Lodoviko Sforcas, saukta Moro, ar jautājumu, vai nebūtu zināms kāds meistars, kurš varētu izveidot viņa tēva, nelaiķa Milānas hercoga Frančesko Sforcas, kurš gāja bojā atentātā – Ziemassvētkos viņu baznīcā nodūra – pieminekli zirgā? Lorenzo, kurš gadījuma pēc bija labās attiecībās ar Leonardo, ieminējās par šo vēstuli, un Leonardo ātri piekrita, apliecinot, ka ir spējīgs veikt darbu. Tas varētu būt **Gadījums nr. 2**, kura rezultātā attīstījās Leonardo pētnieka gars. Tas savukārt varētu nozīmēt, ka veicamais darbs nav izdarāms bez pamatīgas izpētes.

Divas gleznas: «Magi pielūdz Jēzu» (pirmais zināmais Leonardo patstāvīgais pasūtījums – altārglezna klosterim) un «Svētais Hieronīms» tā arī palika nepabeigtas. No tām saglabājušās skices, kas nepārprotami norāda uz krīzi radošajā procesā. Leonardo tiecās pēc pilnības. Pēc vairāk nekā piecdesmit gadiem, jau pēc Leonardo nāves, viņa skolnieks Frančesko Melci apkopos Leonardo piezīmes un izveidos mākslinieka iecerēto «Traktātu par glezniecību». *Māksliniekam jābūt universālam un jānodarbojas ar visu objektu studēšanu un izpēti, bet tā, lai īpašu uzmanību pievērstu tām katra objekta daļām, kuras ir visskaistākās un pilnīgākās. Tādējādi iztēle it kā klūst par spoguļi, kas parāda katru tā priekšā nolikto lietu atbilstošā raksturā un krāsās.* Un tieši šajās skicēs redzams, cik ļoti Leonardo tiecās pēc pilnības, viņš vēl un vēl slīpē jau tā izsmalcināto un komplicēto kompozīciju, perspektīvas ģeometriju un tēlu anatomiju. Jūtams, ka Leonardo iekšējais gars saka – nē, pilnība vēl nav sasniegta – un neļauj darbu beigt. Vēl ir jāpēta un jāpēta, un jāpēta. Ar to tad Leonardo arī nodarbojas visu turpmāko dzīvi, Milānas periodā īpaši pievērsoties anatomijai un perspektīvai.

Perspektīvas pētījumus neapšaubāmi veicināja mākslinieka draudzība ar matemātiķi, franciskāņu mūku Luku Pačioli (sauktu Fra Luka), kurš bija kompilējis un izdevis itāļu valodā jaunākos un klasiskos matemātiskās zinātnes sasniegumus grāmatā *Summa de Aritmetica*, tādējādi dodams iespēju tos iepazīt arī Leonardo, kurš nebija baudījis klasisko izglītību un latīniski nelasīja. Nākošo grāmatu par perspektīvu *De divina proportione* viņi jau rakstīja kopā. Grāmata līdz mūsu dienām nav nonākusi – un tas varētu būt **Gadījums nr. 3**, kas atkārtojas daudzas reizes, visdažādākajos veidos pakļaujot iznīcībai visus Leonardo izgudrojumus. Tas nepārprotami pierāda, ka neviens no šiem zinātniskajiem traktātiem un mistiskajiem mehānismiem nebija Leonardo paredzētā sūtība.

Pēc ierašanās Milānā Leonardo uzrakstīja slaveno vēstuli hercogam, kurā desmit punktus diezgan plātīgā manierē izklāstīja visu, ko viņš hercoga labā varētu veikt mehānikā, arhitektūrā, hidroloģijā,

ieroču un nocietinājumu būvē un visbeidzot arī glezniecībā un skulptūrā. Kaut arī hercoga galvenā vēlme bija izveidot sava tēva pieminekli, darbs pie šī projekta ieilga gan Leonardo darba stila dēļ, gan tāpēc, ka projekts solījās būt visai dārgs. Fra Luka bija aprēķinājis, ka projekta realizācijai būs vajadzīgas 200 000 mārciņas bronzas. Moro pat pajautāja: «Cik liелgabalus no tā var izliet?» Leonardo atstāja jautājumu bez atbildes. Moro dzīvoja visai izšķērdīgi, tāpēc naudas viņam allaž bija par maz. Tādējādi gan meistars pats nesteidzās, gan arī Moro viņu nesteidzināja. Pakāpeniski Leonardo kļuva par vienu no centrālajām figūrām hercoga galmā. Milānas posma sākumā viņš pēc Moro lūguma gleznoja hercoga mīļāko portretus. Slavenākais, kas saglabājies līdz mūsu dienām, ir Cecilijas Gallerani portrets, saukts arī «Dāma ar sermulī». Par saviem galma pienākumiem Leonardo gan nebija augstās domās. Viņš pat rakstīja hercogam. «*Mani tracina, ka, lai nopelnītu sev dienišķo maizi, man jānodarbojas ar tik sīkām lietņām*». Cik mūsdienīgi tas skan!

Pēc laika Lodoviko Sforca atjēdzās, ka septiņi gadi jau apkārt, bet zirga kā nav, tā nav. Viņš izteica savu neapmierinātību un pat it kā esot sācis meklēt citu mākslinieku. Tas Leonardo satrauca un viņš, izmantojot vecās skices, īsā laikā izveidoja grandiozu, gandrīz astoņus metrus augstu pieminekļa modeli. Uz to kā uz brīnumu nāca skatīties ļaudis no visām malām un pat iesauca par «Kolosu», tādējādi atsaucot atmiņā vienu no septiņiem pasaules brīnumiem – slaveno Rodas salas kolosu. Diemžēl nākotne parādīja, ka arī šim kolosam, tāpat kā viņa priekštecim, ir māla kājas, bet tā nebija meistara vaina.

Pēc intensīvā darba posma Leonardo mākslinieciskā enerģija apsīka, un viņš atkal metās zinātnē. Un tā, kad Lodoviko Sforca jautāja – kā tad sokas darbi, Leonardo lietišķi atbildēja – esmu izveidojis izsmalcinātu kausējamo krāšņu sistēmu, lai varētu liet zirgu, un vairākus jaunus bronzas sakausējumus, lai būtu, no kā liet.

Tieši šajā brīdī kārtējo reizi izsīka Moro nauda, un tas varētu būt **Gadījums nr. 4**. Īstenībā tas notika bieži, bet šobrīd rezultāts bija tāds, ka zirgs palika mālā. Var jau būt, ka šis gadījums vienkārši bija paņēmiens, ar kura palīdzību Gars likvidēja Leonardo darbības nevēlamos blakusefektus. Hercogs ieteica atlikt pieminekļa izliešanu bronzā un pa to laiku uzgleznot fresku Santa Maria delle Grazie klostera ēdamzālei. Tas bija slavenais «Svētais vakarēdiens». Leonardo atkal sāka strādāt ar milzu entuziasmu. Viņš pat izveidoja jaunu kompozīcijas stilu, kas atspoguļoja aizraušanos ar mašīnām un mehānismiem – visi tēli freskā it kā mijiedarbojas – tie ir saistīti cits ar citu gan žestos, gan mīmikā gluži kā zobrati mašīnā, skaidri redzamās atsevišķās grupas it kā apvienojas, summējoties viņņveida struktūrās. Tāpat kā mehānismā katra vissīkākā detaļa ir svarīga – var pētīt, analizēt un apbrīnot katru spīdīgo zobratiņu, kloķīti vai skrūvēti, katra ir savā ziņā brīnumaina, bet apvienojoties tās veido šedevru, kas nebūtu pati pilnība, ja trūktu kaut vienas vienīgas.

Radās problēma: tradicionālā fresku gleznošanas tehnika liek gleznot ātri, uz svaiga apmetuma bez pielabošanas, bez apdomāšanas. Tā strādāt Leonardo nespēja, un viņš izdomāja jaunu gruntēšanas metodi, lai varētu gleznot lēni. Aculiecinieki stāsta, ka darba laikā Leonardo reizēm stundām ilgi vērojis fresku, neko nedarot, vai arī izpildījis vienu vienīgu otas vilcienu. Diemžēl jaunā grunts izrādījās nederīga. Tā sāka plaisāt jau tad, kad freska vēl nebija pat īsti gatava. Leonardo gan pabeidza fresku, un tā izraisīja tad un turpina izraisīt vēl līdz šai dienai nedalītu skatītāju sajūsmu. Bet meistars jau saprata, ka arī šo liliju straume drīz vien aizskalos.

Tajā laikā notika **Gadījums nr. 5**, ko nekādi nevarētu saukt par nejaušu: Moro, vērpdamis politiskās intrigas, pats tajās sapinās un apjuka, nevarēdams vairs īsti saprast, kas tad īsti ir viņa sabiedrotie – turki vai francūži? Īstenībā vairs nebija ne viens, ne otrs – jaunais Francijas karalis Ludviķis XII vienojās ar Venēciju, un naidnieki nāca virsū no visām pusēm. Moro pameta Milānu, un reizē bija jāmūk arī padotajiem, tāpēc Leonardo kopā ar Fra Luku devās uz Florenci. Leonardo pēdējo reizi redzēja savu zirgu, kuru viņam tā arī nebija lemts izliet bronzā. Jau pēc dažām dienām franču arbaletisti izmantoja zirgu par mērķi saviem šaušanas vingrinājumiem. Un zirgs gāja bojā. Tas varētu būt visskumjākais **Gadījums nr. 6**.

Ceļā Leonardo apmeklēja Venēciju un tur pirmo reizi ieraudzīja Verokkio veidoto zirgu – zirgu, ar kuru viss viņa Milānas dzīves periods bija sācies un ar kuru tas tagad arī beidzās. Mēs nekad neuzzināsim, vai Leonardo vēroja Verokkio pēdējo šedevru ar skumjām, skaudību vai nožēlu, ka vēl viens viņa darbs nepabeigts ir izzudis nebūtībā. Un iespējams, tad radās viņa ieraksts piezīmju grāmatiņā par neganto radījumu – cilvēku: «*nepaliks nekas virs zemes, pazemē un uz ūdens, kas netiks pakļauts postīšanai un iznīcībai...*»

Dažas dienas Leonardo pavadīja Izabellas d'Estes pilī Mantujā. Es to pat neatzīmēšu kā **Gadījumu**, jo tam gan nebija nekādas nozīmes attiecībā uz Universuma problēmām. Toties tam bija nozīme attiecībā uz Leonardo turpmāko dzīvi. Varbūt, ka tieši tas bija lūzuma punkts, ar kuru sākot visāda veida pētniecība tika kavēta, bet glezniecība veicināta. Izabella d'Este bija augstākās sabiedrības

dāma, kurai vajadzēja visu to pašu, ko citiem, un vēl vairāk. Viņa bija redzējusi Cecīlijas Gallerani portretu un gribēja, lai Leonardo arī viņu tādu uzglezno. No vienas puses, Izabella varētu izmantot Leonardo apmeklējumu, bet, no otras, baidījās, ka francūžiem varētu nepatikt patvēruma došana Moro galminiekiem (īstenībā viņai nebija ko baidīties, jo pašas vīrs jau sen bija franču sabiedrotais), un Leonardo, paguvis uzskicēt tikai dažus kartonus un sapratis namamātes bažas, pēc divām dienām devās prom, iepriekš apsolījis pēc skicēm pabeigt eļļas gleznu jau pašā tuvākajā laikā. Augstā dāma ātri aptvēra savu kļūdu, bet bija jau par vēlu. Lieki teikt, ka portrets tā arī palika neuzgleznots, lai gan Izabella d'Este māksliniekam bieži un uzbāzīgi par to atgādināja, un tas savukārt solīja, ka vēl drusku, un tad gan uzreiz.

Pirms atgriešanās Florencē Leonardo kādu laiku pavadīja Venēcijā, nepārtraukti atgaiņādamies no Izabellas d'Estes vēstulēm. Pačioli san Bartolomeo lasīja lekcijas par matemātiku, un Leonardo tās klausījās. Venēcijā viņam bija arī pasūtījums: Venēcijas Republikas padomes uzdevumā viņš pētīja iespējas aizsargāt Venēciju pret turkiem – ne vien no jūras, bet arī no sauszemes. Tieši šajā laikā viņš izdomāja ūdenslīdēja tērpu, bet tad pats nolēma, ka to var izmantot ļauniem mērķiem, un iznīcināja. Tā šis izgudrojums atkal nogrima gan tiešā, gan pārnēstā nozīmē uz nākamajiem četrsimt gadiem.

Kad Leonardo, jau kā slavens mākslinieks, «Svētā vakarēdiena» autors, atgriezās Florencē, tur priekšā bija jaunais Mikelandželo. Divi dižākie Augstās Renesanses meistari bija pretstati it visā, sākot ar dzimšanu.

Mikelandželo dzimis ievērojamā, bet trūcīgā florenciešu ģimenē, – Leonardo, kā zināms, bija turīga notāra ārļaulības dēls.

Leonardo tika uzskatīts par vienu no sava laika izskatīgākajiem vīriešiem, bet Mikelandželo visu mūžu cieta no dažādām ķermeņa nepilnībām.

Viņi abi nodzīvoja mūžu neprecējušies, bet ja Mikelandželo izjuta vissiltākās jūtas pret tēvu un brāļiem, viņš pat rakstīja: *«es esmu gatavs pārdot sevi verdzībā, lai tikai varētu piepildīt jūsu vēlmes»*, – tad Leonardo visu mūžu bija visai saspringtās attiecībās ar saviem daudzajiem pusbrāļiem.

Mikelandželo visu mūžu bija un palika Florences patriots, kaut arī dzīve spieda viņu daudzkārt un ilgi dzīvot citur (nekādi vīlinājumi tomēr nespēja Mikelandželo piespiest pamest Itāliju). Leonardo turpretī dzīves vietas mainīja bieži un viegli un mūža nogali pavadīja Francijā.

Mikelandželo visu mūžu bija dziļi reliģiozs un dzīvoja askētiski un pieticīgi. Jūtīgākās stīgas viņa dvēselē bija aizskāruši dominikāņu mūka Savanarolas emocionālie sprediķi.

Leonardo attiecības ar reliģiju bija visai īpatnas – viņš gan ticēja, ka providence pastāv, bet uzskatīja, ka Dievs dzīvo Augstajās debesīs un Pasaules lietās tieši neiejaucas, – nevarētu teikt, ka tas būtu ortodoksāli kristīgs viedoklis.

Leonardo bija visai viengabalaina personība, kamēr Mikelandželo spēja ietvert sevī un apvienot šķietami nesavienojamas lietas: viņš vienlaikus varēja būt Lorencos Lieliskā privilēģēts protežē un Savanarolas piekritējs. Neskatoties uz to, ka Savanarola, kas tolaik bija San Marko klostera priors, nežēlīgi šausīja gan Lorencos dzīves veidu, gan viņa atbalstīto pagānisko mākslu. Tiesa, Lorencos vienalga turpināja atbalstīt klosteri, bet Savanarola sniedza Lorencos mierinājumu uz nāves gultas. Mikelandželo neatkarīgais prāts ļāva viņam sludināt republikāniskus uzskatus un tai pat laikā saglabāt ciešas saites ar Mediči dzimtu. Tieši Lorencos Lieliskā pilī viņš gan iepazīna klasiskās mākslas šedevrus, gan raisīja sarunas ar sava laika izcilākajiem humānistiem filosofiem un dzejniekiem.

Mikelandželo spēja fanātiski tiekties pēc pilnības un tajā pašā laikā pārkāpt jebkuras normas un likumus, pat neievērot ķermeņa anatomiju, lai tikai sasniegtu vajadzīgo emocionālo un morālo efektu. Leonardo turpretī rakstīja, ka *«visdižākā māksla ir tā, kas vislīdzīgākā attēlojamajai lietai»*...

Viņi abi ir nodarbojušies ar dažnedažādiem mākslas veidiem, bet, ja Mikelandželo visu mūžu sevi uzskatīja par skulptoru, tad Leonardo bija galvenokārt gleznotājs un kādā no savām piezīmju grāmatiņām pat rakstīja, ka *«tēlnieka darbs ir galvenokārt roku darbs, kas balstīts uz fizisku spēku, kamēr gleznotāja darbs ir prāta darbs. Tēlnieks vada savas dienas sviedros, putekļos un netīrībā, kamēr gleznotājs strādā tīrās telpās, ģērbies sev tīkamās drēbēs, mūziku un dzejnieku sabiedrībā»*. Nenākas brīnīties, ka dižgariem bija grūti vienoties jebkurā jautājumā.

Leonardo pēc atgriešanās Florencē vajadzēja kādu darbu iztikai, un Anunciātas klostera mūki pasūtīja māksliniekam altāra gleznu, ko iepriekš it kā jau bija sarunājuši ar Filipino Lippi, bet tas, draugs būdams, atteicās Leonardo par labu. Sandro Botičelli – arī draugs – gan teica mūkiem, ka viņi nerīkojas gudri, laudzami līgumu ar Lippi. Leonardo, viņš teica, *«tikai bezgalīgi kasīsies un tā galu galā neko arī neuzglezno»*. Leonardo tiešām dzīvoja klosterī, bet katru dienu kaut kur devās un neko negleznoja. Viņam bija jāpēta, kāpēc noslīd kalns. Satrauktie mūki kļuva arvien uzstājīgāki, un Leonardo saņēmas un uzgleznoja slavenu kartonu «Svētā Anna ar Dievmāti», kuru apbrīnot nāca visa Florence. Varat trīs

reizes minēt, vai Leonardo pārvērta savu kartonu eļļas gleznā? Neuzminējāt. Jau mūža nogalē viņš Francijā pēc šā kartona uzgleznoja eļļas gleznu.

Leonardo «Ūdens»



Pienāca vēstule no Izabellas d'Estes ar jautājumu, vai māksliniekam gadījumā nevajag naudu? «Viņš ir tā ģeometrijas pārņemts, ka viņam nav laika gleznot», – Leonardo vietā atbildēja kāds mūks. Tobrīd Leonardo bija jauns, un iecerētais projekts grandiozs – pavērst Arno upes plūdumu citā gultnē, tādējādi radot pilsētā dažus glītus ūdenskritumus, piegādājot ūdeni visur, kur vajag, un pie viena

atgriežot no jūras Pizu, ar kuru Florence atradās permanentā karastāvoklī. Pie viena gan vajadzētu pārcelt drusku sānis arī Baptistērijas ēku. Projekts tika izstrādāts un palika nerealizēts.

Mūki atteicās turpmāk uzturēt Leonardo, dzīve Florencē kļuva vienmuļa, marmora bluķi, pēc kura kāroja vairāki mākslinieki, ieguva Mikelandželo, un Leonardo iestājās Cēzara Bordžas dienestā par visu Bordžas ieņemto pilsētu arhitektu un galveno inženieri. Viņa pienākumos ietilpa ieņemto pilsētu aizsardzības sistēmu izpēte un uzlabošana. Šajā laikā viņš izdarīja arī dažus dziļus novērojumus par viņiem. «Kā kviešu lauks vējā: vilnis skrien, bet vārpa paliek uz vietas...» Drīz vien Leonardo it kā pamodās no murga, saprata, ka Bordža nekāds zelta gabals vis nav, ka viņš ir ne vien nežēlīgs tirāns, bet arī visai nemākulīgs valdnieks. Un Leonardo atgriezās Florencē.

Mikelandželo pa to laiku no marmora bluķa bija izkalis slaveno «Dāvidu», un Leonardo tika iekļauts komisijā, kam vajadzēja izlemt, kur šedevru novietot. Leonardo ierosināja zāli, bet Mikelandželo ietiepās, ka «Dāvidam» jāstāv uz laukuma Palazzo Vecchio priekšā. Tā arī notika.

Konflikts starp Leonardo un Mikelandželo savu virsotni sasniedza, kad abiem tika piedāvāts apgleznot divas blakusesošās sienas Lielās Padomes zālē. Noteikums – tiem jābūt kaujas skatiem. Leonardo izvēlējās kauju pie Angiari un, entuziasma pārņemts, metās darbā. Viņa uzgleznotie kartoni atkal, kārtējo reizi, izraisīja nedalītu apbrīnu un sajūsmu. Leonardo strādāja ļoti daudz, bet pienāca laiks kauju pie Angiari no kartona pārvērst freskā – un pētnieka gars bija atkal klāt. Fresku varētu gleznot ar vaska krāsām – pareizi tās nožāvējot, krāsas ir daudz spilgtākas un sulīgākas. Un Leonardo izdomāja metodi krāsu žāvēšanai ar atklātas uguns palīdzību.

Sākumā viss gāja labi, bet, kad bija jāglezno freskas augšējie slāņi, krāsa nepaguva nožūt un sāka plūst. Mēģinājumi uzkurināt stiprāku uguni sabojāja arī apakšējo, jau gatavo daļu. Freska bija pagalam. Darbs būtu jāsāk no jauna, bet Leonardo tā NEKAD nedara. Viņš izlūdzās atļauju aizbraukt uz Milānu, apsoties pēc trīs mēnešiem atgriezties. Mikelandželo savukārt devās uz Romu apgleznot Siksta kapellu – sacensības gars bija izsīcis. Tā abas kaujas palika neuzgleznotas. Ja Leonardo tā ir parasta lieta, tad Mikelandželo visumā savus darbus līdz kādam galam noveda. Tāpēc varētu uzskatīt, ka sacensībā pēc punktiem ir uzvarējis Leonardo. Upe bija aizskalojusi jau vismaz septīto liliju.

Florences periodā Leonardo paralēli sāka gleznot arī savu visslavenāko portretu *Mona Lisa*. Tas viņam, šķiet, bija ļoti tuvs, jo Leonardo pusgatavo darbu visur vadāja sev līdzī un visu laiku pie tā strādāja.

Jau 500 gadus cilvēki domā, par ko *Mona Lisa* tik mīklaini smaida? Tagad beidzot ir parādījusies visai interesanta hipotēze, kas balstīta uz datoranalīzi un uz pierakstiem Leonardo piezīmju grāmatiņās, – *Mona Lisa* ir gandrīz vienīgā glezna, par kuru nav rakstīts, kas, kad, kur, kā un kāpēc pozējies. Sejas pantu salīdzināšana ļauj izteikt minējumu, ka Leonardo gleznojis *Monu Lisu*, balstoties uz SAVIEM sejas pantiem. Tas liktu domāt, ka Leonardo galu galā nemaz nebija tik viengabalaina personība. Un tas visādā ziņā izskaidrotu, par ko *Mona Lisa* smaida.

Milānā Leonardo sagaidīja kā izcilu meistar, no kura darbiem mācījušies gandrīz visi mākslinieki. Milānas vicekaralis viņu uzņēma kā princi un arī pierunāja Florences vadību pagarināt Leonardo uzturēšanās laiku Milānā. Kad florencieši neatstājās un pieprasīja, lai meistars atgriežas un pabeidz iesāktu gleznu, Leonardo lepni samaksāja atkāpšanās naudu, teikdams apmēram kaut ko tādu, ka gods viņam svarīgāks par naudu. Florencieši tomēr uzstāja un pieprasīja meistara atgriešanos. Un viņš arī būtu bijis spiests atgriezties, ja nepienāktu karaļa Ludviķa XII vēstule ar aicinājumu palikt Milānā un kļūt par galma gleznotāju. Bet kad Milānā ieradās karalis pats un gribēja satīties ar Leonardo, meistara tur nebija – viņš būvēja kanālus. Tad arī karalis LŪDZA Leonardo mest pie malas irigāciju un vairāk pievērsties glezniecībai.

Šajā laikā atkal sākās jukas ar kaušanos. Kareivīgais pāvests Jūlijs II nolēma izbeigt nestabilo mieru Itālijā un izdzīt francūžus, bet izšķirošajā kaujā pie Ravennas francūži uzvarēja. Pāvests nolēma, ka ir zaudējis kauju, bet ne karu, un žigli noslēdza savienību arī ar šveiciešiem. Francūži saprata, ka joki vairs nav, un nolēma atkāpties uz Francijas teritoriju. Visā šajā procesā Leonardo nekādi nepiedalījās: karalis viņam bija nepārprotami licis nodarboties tikai ar mākslu, par viņa zinātni un izgudrojumiem neviens neinteresējās un pat viņa izgudrotās kara mašīnas ģenerāļiem nebija vajadzīgas. Leonardo tik daudz ko mācēja, viņš zināja tik brīnišķīgas lietas, un NEVIENAM tas nebija vajadzīgs...

Šajā laikā pāvests Jūlijs II nomira, un par jauno pāvestu ievēlēja Lorenzo dēlu Džovanni Mediči, kurš kļuva par Leo X. Visi slavenākie mākslinieki devās uz Romu, Rafaels pat jau bija kļuvis par pāvesta favorītu.

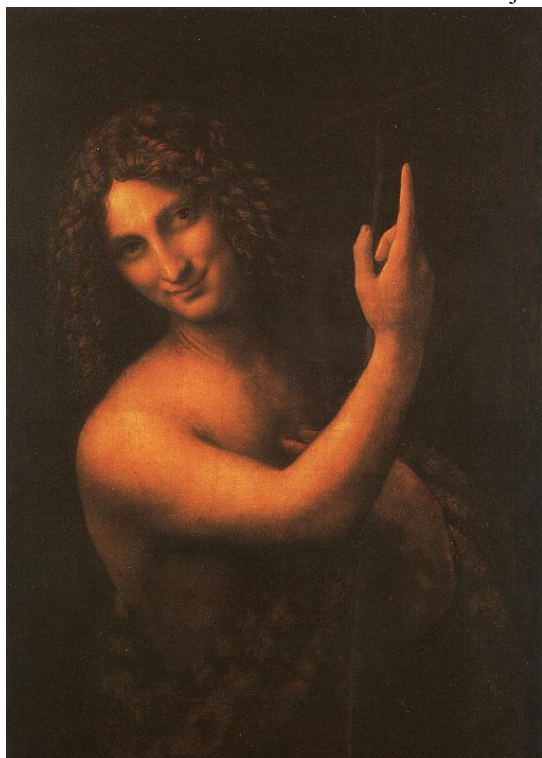
Romā Leonardo ātri iedraudzējās ar pāvesta brāli Džuliano Mediči – viņiem bija radniecīgas dvēseles, abi interesējās par matemātiku, filozofiju, alķīmiju. Bet pat Džuliano atbalsts neko daudz nepalīdzēja, kad skauģi nosūdzēja Leonardo pāvestam par līķu graizīšanu. Pāvests bija spiests aizliegt

Leonardo nodarboties ar anatomiju. Leo X pat teica: «vai nebūs labāk jums un mums visiem, ja jūs metīsiet pie malas līķus un ņemsiet rokā otu?» Viņš pasūtīja Leonardo fresku klosterim Sanonofrio, bet pēc kāda laika painteresējās, kā tad sokas darbi, padotie atbildēja: «Leonardo jau ir sācis pētīt laku, ar ko nostiprināt fresku, kad tā būs gatava!» Visa iepriekšējā gaismā tas var likties saprotami, bet pāvests tikai noteica: «šis nepaveiks neko, jo domā par beigām, pirms vēl darbu sācis». Kā liecina netiešas norādes, tieši šo darbu Leonardo pabeidza, ar to sagādādams pāvestam lielu prieku.

Leonardo pētīja gaismas un ēnas, zīmēja savās piezīmju grāmatiņās gan sauli, kas apspīd zemi, gan mēnesi, kas iestājies starp tām, projicējot uz zemi savu ēnu, gan mēness fāzes. Ludviķis XII un Leo X uzstājīgi aicināja meistarū mest pie malas tos zinātniskos niekus un GLEZNOT, Izabella d'Este turpināja tēlot zvārgulīti no Dīrera «Melanholijas», bet stāsts, pa tam lāgam, gluži nemanot bija nonācis līdz savai kulminācijai, jo šajā laikā, dzīvodams Romā, Leonardo sāk sava mūža galveno darbu – to, kuram bija paredzēts. Kāpēc tas ir galvenais darbs? To es nezinu.

Tā ir MANA hipotēze, ka tieši šis ir tas darbs, uz kuru Dižais Gars virzījis Leonardo visu mūžu: «Jānis Kristītājs». Viss vairs nav tā, kā bija. Nav vairs grotu, nav ūdenskritumu un rūpīgi izzīmēto kaujas skatu fonā. Nav vairs paša gaišā fona. Ir tikai viena vienīga melna tumsa, no kuras dzīlēm, neredzamas, no debesīm plūstošas gaismas nests, izpeld Jānis Kristītājs. Krasās ēnas izgaicina jebkādu līdzību ar ikdienišķo, sīkumaino, materiālo pasauli. Tas ir Gars, mistiska debesu būtne, kas mājā citā pasaulē, ārpus fiziskās realitātes. Šķiet, ka būtne ir ieradusies tikai uz mirkli, lai mums kaut ko norādītu. Žēl tikai, ka mēs jau piecsimt gadus nevaram saprast, uz ko viņš tur augšā rāda?

Leonardo «Jānis Kristītājs»



Leonardo Pašportrets



Pārliecību, ka tas BĪJA Leonardo galvenais darbs, manī stiprina tas, ka **Gadījumi** sāka plūst varenā straumē – es tos vairs nespēju numurēt! Īsā laikā viens pēc otra mira divi Leonardo labvēļi – karalis Ludviķis XII un Džuliano Mediči. Bet tūlīt pat viņam radās jauns aizbildnis, kas savā labvēlībā neizmērojami pārspēja visus iepriekšējos. Tas bija jaunais Francijas karalis Francisks I. Sastapis Leonardo pāvesta galmā, karalis viņam izrādīja neslēptu un patiesu sajūsmu un uzaicināja pie sevis uz Franciju. Leonardo piekrita un devās pāri Alpiem. Karalis atdeva Leonardo savu pili Klū un neprasiņa neko – vienīgi iespēju satikties un tērzēt par dzīvi, mākslu un filosofiju.

Leonardo vairs NEKAS nebija jādara. Vārds «neveiksme», kas bija viņu vajājis visu mūžu, kļuva par tukšu skaņu. Un tā kā no Dižā Gara viedokļa Leonardo savu sūtību jau bija piepildījis, paralīze viņam atņēma labo roku. Šeit ir kaut kāda nesaprotama spēle, jo Leonardo, kā zināms, bija kreilis, un tāpēc tas, ka viņam neklausā labā roka, spēj viņu gan patraucēt, bet ne kavēt. Leonardo iesāka dažus jaunus darbus, kurus nepabeidza un, tieši otrādi, pabeidza dažus sen iesāktus. Un visur viņš veda sev

līdzī *Monu Lisu* ar fantastisko ainavu fonā un mīklaino smaidu, kas it kā atgādināja māksliniekam, par kādu cenu viņš ir nopircis mieru, vientulību un apbrīnu, pēc kā tik ļoti bija ilgojies visu mūžu.

Klīstot pa Luāras krastu, Leonardo vēroja straumi un apcerēja sava mūža pēdējo lielo darbu: Jānis Kristītājs bija pēdējais Vecās Derības pravietis un pirmais Jaunās Derības pravietis. Varbūt domājot par to, Leonardo ierakstīja savā piezīmju grāmatiņā: «*iegremdē savu roku upes straumē. Starp taviem pirkstiem plūstošais ūdens ir pēdējais no jau tālē aizgājušā un pirmais no tā, kas vēl nāks. Tāpat ir ar mūsu dzīvi*».

Nu un ko tas viss varētu nozīmēt? Man pašam liekas, ka nemaldīgas zīmes norāda, ka Leonardo dzīvi Kāds (vai Kaut kas) ir vadījis, kaut arī es nesaprotu, kāpēc tas bija vajadzīgs? Viss ir tieši tā, kā paredzēts plānā: nenotiek nekas pārdabisks – nekādi burvji, pūķi vai lidojošie šķīvīši. Visi gadījumi ir visparastākās lietas, kas varētu notikt ar ikvienu. Kas nemeklē, tas tos vispār nepamanītu. Bet, kas meklē, tas atrod pārdabiskumu un fantastiskumu gadījumu VARBŪTISKAJĀ neiespējamībā. Ja jūsu acu priekšā kāds ar metamkauliņu izmet sešnieku sešas reizes pēc kārtas, tad jūs esat redzējuši brīnumu. Vai blēdību. Nu kā tas var būt, ka visi šie Gadījumi NEJAUŠI ir izvadījuši dzīvi tik precīzi, kā ir izvadījuši²¹?! Katrā ziņā pūķiem noticēt ir vieglāk.

Un vēl man liekas, ka esmu jau aizpildījis pirmā eksperimenta testprotokolu un nu mudīgi jāpasteidzas ar apnicīgās specifikācijas izstrādāšanu.

Nobeigumā, protams, iegūto datu analīze, statistiska apstrāde, tālejoši **Secinājumi**, globāla teorija un rezultātu apkopojums disertācijā «Varbūtību teorijas postošā (veicinošā) ietekme uz cilvēces progresu», habilitētais probabilosofisko zinātņu doktors Es Pats. Uz Nobela prēmiju gan šķiet nav ko cerēt, jo, ja teorija izrādīsies pareiza, tad Dižais Gars man tā iemauks pa pāli, ka nekādu prēmiju vairs negribēsies, bet ja nepareiza, tad arī Nobela prēmijas neviens nedos.²²

Vilinošo perspektīvu iedvesmots, es gribēju tūlīt pat ķerties pie lietas (lai pagātu visu pabeigt četrās dienās – pēc tam varētu vairs nebūt laika) un pārlaidu vērīgu skatu redzamajiem kolēģiem, vērtēdams, kuru no viņiem varētu pakļaut izpētei. Neko cerīgu neieraudzījis, es sāku apcerēt neredzamos paziņas.

Pirmais piemērotais eksperimenta objekts, kas ienāca prātā, bija Štrauss. Nevis Johans, bet Leo, un nevis komponists, bet mans skolas un studiju biedrs, kas bija gatavs spēlēt visu, izņemot vijoli. Spēles iespējas viņš atrada ik uz soļa. Viņš bija gatavs slēgt derības ar katru un par jebko. Viņš varēja, piemēram, stāvēt tramvaja pieturā pie cirka, piedāvāt derības, ka vispirms nāks sestais tramvajs. Un ja tu nebiji ar mieru, viņš uz vietas piedāvāja derības, ka vispirms nāks vienpadsmitais. Ja nebija iespēju noslēgt kādas derības vai uzspēlēt kādu spēli, viņš uzplijās visiem ar piedāvājumu uzminēt viņa garderobes numuriņu, piedāvājot kā balvu 15 kapeikas. Pats viņš no šī darījuma nevarēja iegūt neko, izņemot prieku. Es atceros tikai vienu gadījumu, kad man izdevās numuriņu uzminēt. Ja viņš arī apjuka, tad tikai uz mirkli, un ātrāji to nekādi neizrādīja. Tieši otrādi: viņš šo gadījumu izmantoja reklāmai – skatieties, cik vienkārši cilvēks, es pat teiktu *homo sapiens*,²³ uzvar cīņā ar bezjūtīgo un sauso varbūtību teoriju!

Patiesībā viss bija daudz vienkāršāk un prozaiskāk: es atcerējos, ka tajā dienā biju ieradies universitātē tieši pēc Štrausa un arī mēteļi garderobē nodevis pie tā paša tantuka. Tādējādi nepieklājīgi mazā varbūtība uzminēt Štrausa numuriņu pārvērtās par vulgāru *fifty-fifty*²⁴ – plus viens vai mīnus viens. Nesatricināmā ticībā vispārējam visuma progresam es šāvu pa plus viens un trāpīju. Es gan nekad netiku atklājis patiesos mana panākuma iemeslus Štrausam.

Viņš bija ar mieru spēlēt gandrīz katru spēli gandrīz jebkuros apstākļos. Acītē uz pirkstiem, jeb spēlēt «Akmens, šķēres, papīrs» viņam nebija līdzīgu. Dažas spēles viņš izdomāja pats. Piemēram, «Rahmanskis». Ja jūs nezināt, tas izskatījās apmēram tā: viņš ar savu blēdīgo un drusku pastulbo smīniņu pienāca pie sava upura un teica: «Es gribētu ar tevi uzspēlēt vienu spēli uz divdesmit kapeikām». Upuris parasti piekrita, jo vai nu viņam negribējās atzīties, ka bail zaudēt (kas varētu būt taisnība), vai arī viņam likās, ka blēdībā jau nu viņš Štrausu pārspēs (kas parasti nebija taisnība). Pēc tam, kad abas naudiņas bija noliktas uz galda, Štrauss sāka skaidrot spēles noteikumus: «Šajā spēlē uzvar tas, kurš pirmais pasaka vārdu «Rahmanskis»». Viņš uzsvērti izturēja pauzi, it kā vēlēdamies pārliecināties, ka noteikumus visi pareizi sapratuši, un tad nopietni un svarīgi teica: «Rahmanskis», jau vienkāršāk piebilda: «Nu redzat, es vinnēju», un apstulbušo upuru acu priekšā, savācis no galda

²¹ V.E.: Ikviens dzīve ir izvadīta tik precīzi, kā ir izvadīta.

²² V.E.: Nobela prēmijas vispār nedod matemātikā, pie kuras varbūtību teorija skaitās piederam.

²³ *Latīņu val.*; cilvēks kā saprātīga būtne.

²⁴ *Angļu val.*; uz pusēm, līdzīgās daļās.

kapeikas, devās meklēt nākošo klientu. Blefošana un izāzēšana viņam bija asinīs. Mūsu grupas biedram Raimondam viņš iestāstīja, ka izlasītu «Rīgas Balsi» tāpat kā tukšu pudeli turpmāk varēs par vienu kapeiku nodot atpakaļ kioskā.

Bet Štrauss izdomāja arī nopietnas spēles. Savulaik viņš izraisīja vispārēju vājprātu visā fizmatu kursā ar spēli, ko pats sauca par «Piecpadsmit». Tas bija tā: uz galda nolika deviņus papīrišus, uz kuriem bija uzrakstīti skaitļi no viens līdz deviņi. Spēlētāji pēc kārtas ņēma pa vienam papīrītīm, un tas, kurš pirmais varēja uzrādīt trīs papīrišus ar ciparu summu piecpadsmit, bija uzvarējis. Štrauss šo spēli nezaudēja nekad. Katram bija skaidrs, ka viņš zina kaut kādu Formulu, bet uz visiem jautājumiem Štrauss tikai viltīgi atsmaidīja. Visi mēģināja uzbūvēt algoritmus, un dažiem tas arī izdevās, bet tikai īpašiem gadījumiem. Pats Štrauss nezaudēja nekad.

Un tikai pēc daudziem gadiem Gardnera grāmatā es izlasīju, kā viņš to bija darījis. Vajadzēja tikai prātā paturēt maģisko kvadrātu:

2	9	4
7	5	3
6	1	8

Tas ir kvadrāts, kurā katras horizontāles, vertikāles un diagonāles ciparu summa ir piecpadsmit. Atlika tikai smadzenēs atspoguļotajā kvadrātā vilkt krustiņus uz tiem skaitļiem, ko ņem pretinieks, un nullītes uz tiem, ko tu ņem pats, un lieta darīta. Mēs būvējām teorijas – izsmalcinātas un apgarotas, bet viņš ar mums spēlēja desas!

Tās nebija tikai spēles, tas bija dzīves veids. Man atmiņā gadījums, kad viņš nomocīja nabaga Dzintaru. Štrauss, kaut arī diezgan lempīgs, tomēr, kā jau klājas cienījamam Āfrikas putnam, bija pagarš augumā un tāpēc spēlēja basketbolu. Reiz treniņā viņš noķēra Dzintaru un lika tam no metriem sešiem mest groza virzienā, kur viņš, Štrauss, šīs bumbas it kā lēcienā tvertu un eleganti triektu grozā. Kad pēc apmēram divdesmitā neveiksmīgā mēģinājuma Dzintars sāka ņurdēt, kādu no šīm reizēm viņš arī pats varbūt būtu trāpījis, Štrauss nesatricināmā mierā atbildēja, ka tas nav interesanti, jo tā var katrs muļķis.

Reiz, kad pirmsesijas laikā mēs stāvējām fakultātes trešā stāva gaitenī un laiski vērojām, kā pie auditorijas durvīm nervozi kņudinās uzbudinātu jaunkundžu pūlis un viņu vidū arī divi jaunskungji, Štrauss noņurdēja:

- Tur pedagogi liek dialektisko materiālistu... Saderam uz pusdienām, ka es arī nolikšu.
- To jau var katrs muļķis, – es Štrausa stilā atbildēju.
- Tad saderam, ka es nolikšu labāk nekā tu.

Atkāpšanās ceļa vairāk nebija, un mēs, sataisījuši nopietnus ģimjus, devāmies pie pasniedzēja un skaidrojām viņam, ka esam ilgi un nopietni gatavojušies, ka sesija izskatās ļoti smaga un tāpēc mēs gribētu filosofiju nolikt pirms termiņa, un tā tālāk... Tas darbojas gandrīz vienmēr, un šī reize nebija izņēmums. Man nekad nebija licies, ka tas, ka es nekā nezīnu, varētu būt iemesls neiešanai uz eksāmenu. Vēl vairāk, man nelikās arī, ka tas varētu būt iemesls, lai pasniedzējs mani izgāztu. Uz eksāmenu mēs devāmies kā uz kauju. Un ja arī mēs par kādu jautājumu neko nezīnām, mums noteikti bija vismaz Viedoklis par to. Un to tad arī paudām.

Man jau bija zināma sistēma, kā jāatbild filosofijas jautājumi: katrā lietā jācenšas atrast kaut kādus pretstatus – un tad nu viņi varētu vienoties un cīnīties, un brīdi pa brīdim viens otru noliegt. Ja pārspilē viena pretstata nozīmi, tad nonāk vienā buržuāziskās filosofijas grāvī, ja otru, tad otrā. Ārkārtīgi vērtīgi bija zināt vismaz kāda buržuāziska virziena nosaukumu. Un ja kaut kā paliek par daudz, tad noteikti jārodas kaut kam pilnīgi jaunam – it kā kvantitāte pārietu kvalitātē. Vēl daži piemēri no fizikas un dzīves, un nekādu problēmu. Problēmas, varētu pat teikt katastrofa, sākās pie trešā jautājuma, kur bija jāstāsta, ko par kaut kādu jautājumu bija vēstījis XXII Komunistiskās partijas kongress. Man bija tikai vispārēja nojausma par kongresa lozungu, un es drausmīgi peldēju. Bet man paveicās, ka pasniedzējam bija ļoti iepatikusies mana atzīstamā patstāvīgā doma pirmajos divos jautājumus, un tāpēc atbildi uz trešo viņš pastāstīja pats, man piekrītoši mājot ar galvu, īsi sakot savu *teicami* es izmociju.

Kad es lepni nācu ārā pa durvīm, Štrauss jau nīgri dirnēja priekšā. Arī viņš bija dabūjis *teicami*, un par pusdienām mēs maksājām katrs pats.

Pēc trešā kursa Štrauss nolēma specializēties glacioloģijā. Viņš sprieda, ka Latvijā neviena glaciologa nav, un viņš varētu kļūt par latvju glacioloģijas tēvu. Tas, ka mums nav arī neviena ledāja, viņa entuziasmu nemazināja.

– Mēs rīkosim ekspedīcijas, – viņš teica.

– Vai arī uzbūvēsim paši savu šļudoni Gaiziņā vai Mākoņkalnā, – indīgi piezīmēja ģiptspods Roberts.

Štrausam ļoti patika arī šahs, ko viņš spēlēja jau kopš pamatskolas pirmajām klasītēm. Bet viņš to nespēlēja kā analītiķis vai skaitļojamā mašīna. Nēēē, ap viņa galdiņu allaž bija skatītāju pūlis, tur valdīja liela jautrība un ļāušana. Pats Štrauss nepārtraukti vārījās, izbrēca dažādus lozungus, kā: «Uz priekšu, karaliskā gvarde!», vai «Ahāāā, putniņ, nu tu esi man nagos!», vai «Neviens netiks garām dzelzs hercogam!» Psiholoģiskais presings uz pretinieku bija milzīgs, un tikai retais šajā atmosfērā spēja saglabāt vēsu galvu un nepakļauties Štrausa vētrainajam spēles stilam. Tāpēc arī partijas bija vājprātīgi azartisku uzbrukumu un fantastiski nekorektu upuru pārpilnas, bet skatītāji bija sajūsmā. Štrauss pat reizēm praktizēja handikapa spēli, dodot pretiniekiem priekšā torni. Un kad mači beidzās aptuveni līdzīgi, apstulbušie pretinieki pat nepamanīja, ka spēle norisinās tik vētraini un ir jau beigusies, pirms torņiem kāds vispār paguvus pieķerties. Nav brīnums, ka, kaut arī būdams šaha līderis savā vidē, Štrauss tomēr neguva panākumus oficiālos turnīros, jo tur viņam neviens neļāva ļāustīties un bāzt kabatās pretinieku figūras. Viņš spēlēja diezgan labi, bet turnīros viņš bija tikai vēl viens parasts spēlētājs starp daudziem.

Ko es nekad neesmu varējis saprast – kāpēc Štrauss tikpat kā nespēlēja kārtis? Vai viņam likās, ka kārtis pārāk daudz kas atkarīgs no varbūtības un pārāk maz no viņa paša? Droši vien viņš uzskatīja, ka ar savu gara spēku spēj vairāk ietekmēt tramvajus nekā dūzus un kāravus.

Jā, ar Štrausu es būtu varējis apspriest mani mokošās problēmas par veiksmēm, varbūtībām un nejausībām. Būtu varējis, bet nevarēšu, jo viņš vairs nav dzīvs cilvēks – pirms pāris gadiem viņš gāja bojā mīklainos un līdz galam arī nenoskaidrotos apstākļos. Tajā laikā viņš strādāja par kaut kādu puspriekšnieku kaut kādā pusvalsts publēdīgā iestādē. Viņš bieži līdz vakaram palika darbā, kur pie durvīm, kā jau pieklājas, sēdēja sardze, kas entuziasma uzplūdu mirkļos visiem prasīja, uz kurieni un pie kā viņi iet.

Bet tieši tajā ne pārāk vēlajā vakara stundā sardze bija nolēmusi uzvārt sev tēju. Un tieši tobrīd no ugunsdrošības viedokļa pilnīgi nelegālais sildāmaparāts atkal saniķojās, un sardze palīda pagaldē pakratīt kontaktu. No pagaldes viņa arī izdzirdēja, ka atveras durvis un kāds ienāk, bet tā kā viņai pēkšņi radās aizdomas, ka tas varētu būt pažarnieku inspektors, tad viņa ne tikai nelīda ārā no pagaldes, bet vēl arī paplēta savas jau tā visai brangās miesas, lai vajadzības gadījumā piesegtu nelegālo aparātu. Un tā, kad viņas galva beidzot iznira virs galda virsmas, viņa redzēja tikai, ka garā gaitēņa attāļajā galā Štrauss sarunājas ar kādu pelēkā lietusmētelī tērtu kungu. Kad tie kādu brīdi bija runājuši, Štrauss paraustīja plecus un ar roku uzaicināja kungu savā kabinetā. Tad arī tēja jau bija gatava, un sardze uz kādu laiku aizmirsa visu šo starpgadījumu. Tikai vienreiz viņai izlikās, ka no attāļā gaitēņa gala atskan kaut kāds blīkšķis.

Uztraukties viņa sāka tikai pēc tam, kad vairākas stundas valdīja pilnīgs klusums. Sardze uzmanīgi aizgāja līdz Štrausa kabineta durvīm un pieklauvēja. Nekādas atbildes. Viņa pieklauvēja stiprāk un mēģināja durvis atvērt. Aizslēgtas. Viņa pieklauvēja vēlreiz, skaļi saucot. Nekāda rezultāta. Tad sardze, jau pagalam nobijusies, izsauca policiju. Tā, kā jau pienākas, atbrauca vēl pēc stundas. Un kad atlauza durvis, Štrauss jau bija miris – nožņaugts. Logs vaļā, nekas nav pazudis. Pēc tam daudzi atcerējās, ka Štrauss it kā esot bijis iesaistīts kaut kādos šaubīgos darījumos, kam visi, kas viņu pazina, arī viegli noticēja. Bet īsta skaidrība tā arī neradās, un šis gadījums palika neatklāts.

Īsi sakot, ar Štrausu parunāt neizdosies un būs jāizdomā kāds cits.

*

Kad nu es sapratu, ka Štrausu par eksperimentu objektu man nedabūt, un neviens cits man prātā nenāca, ne spēlmanis, ne fanātiķis, tad es darīju to, ko daru vienmēr, kad nezinu, ko darīt. Es zvanīju Čupulim.

– Labdien! Izdevniecība «Beverīna». Ar ko varu jums pakalpot? – klausulē nočivināja patīkama sievietes balss.

– Šeit Johans Korins. Es gribētu runāt ar Aristīdu Čupuli.

– Kādā jautājumā?

– Sļepenā.

– Vienu mirklīti, es noskaidrošu... Čupuļa kungs patlaban ir aizņemts. Atstājiet, lūdzu, savu tālruna numuru, Čupuļa kungs jums piezvanīs, tikko atbrīvosies.

Un es sāku gaidīt. Čupulis arī bija mans studiju biedrs un dzimis priekšnieks. Nebija ne mazāko cerību, ka viņš varētu būt manu pētījumu objekts. Viņa dzīve bija bezgala pareiza un pilnīgi determinēta no viena gala līdz otram (kurš vēl bija tālu). Studiju gados viņš gan ar īpašām zinātniskām dotībām neizcēlās. Mums bija tāda izredzēto zinātnieku teorētiķu grupa, kas lidinājās pa mākoņiem, gudri spriedelēja un nepārtraukti sacentās savā starpā, tiecoties uzzināt kaut ko tādu, ko neviens cits nezina. Tai nebija obligāti jābūt teorētiskajai fizikai – tā varēja būt gan panspermiska dzīvības rašanās teorija,

gan šumeru valoda, gan Feta dzeja. Šai sacensībai bija sava pozitīva nozīme – tā bija neaptverami jaudīgs dzinulis, kas lika strādāt un izdomāt, un censties, lai tikai neatpaliktu no grupas. Tomēr zināšanas, ko mēs ieguvām, bija ļoti fragmentāras un nesistemātiskas. Bet tajā pat laikā tās bija tādas, ka, prasmīgi blefojot, varēja mālēties par enciklopēdistu.

Ko es arī daru.

Bet dziesma nav par krekliem, bet ir par sirdsapziņām, – un kā manas paaudzes cilvēki zina, mūsu laikmeta prāts, gods un sirdsapziņa ir Komunistiskā partija (un nevis Tautas fronte, kā daži varētu iedomāties). Un vienīgais no maniem kursa biedriem, kas vēl studiju laikā pamanījās iestāties partijā, bija Čupulis. Tad lūk, kaut arī Čupulis pie lidoņu un prātvēderu grupas nepiederēja, viņam bija citi talanti. Visu laiku, cik es atceros, viņš bija kaut kāds priekšnieks: te grupas vecākais, te komjaunatnes sekretārs, te abi reizē un vēl proforgs. Viņš bija arī čakls, centīgs un ar pilnīgi neaptveramu caursišanas spēju. Kā viņam izdevās dabūt cauri visu to, ko viņš dabūja, tas parastam prātam nav aptverams. Čupulis nebija arī dumjš, tāpēc atzīmes viņam bija labas, ar sabiedrisko darbu tāpat viss kārtībā. Rezultātā notika tā, ka visas paaugstinātās stipendijas un administrācijas godarakstus parasti saņēma viņš.

Bet arī par viņam uzticēto apakšvienību Čupulis rūpējās kā miesīgs tēvs. Katra semestra sākumā viņš ar nodarbību sarakstu vienā rokā, piezīmju grāmatiņu otrā un neizsīkstošu enerģiju trešajā aktīvi apstaigāja pasniedzējus un bīdīja, vēlreiz apstaigāja un vēlreiz bīdīja, līdz beigu beigās sestdienas, kad citi studenti mācījās kūpošām galvām, mums bija brīvas.

Čupuļa tēvs bija čekists, un pats Aristīds to nemaz neslēpa. Pirmajosursos viņš pat lepojās. Un mūsu tolerances līmenis bija pietiekams, lai uzskatītu, ka tas ir normāli, ja cilvēks lepojas ar savu tēvu. Pavļika Morozova komplekss mums bija pilnīgi svešs. Dažreiz gan gadījās kāda vārdu pārmaiņa, kad Čupulis ar lepmumu balsī stāstīja, kā viņa tēvam izdevies atmaskot pretvalstisku filologu grupu, kuri drukājuši proklamācijas un sūtījuši uzsaukumus uz ārzemēm. Vienmēr atradās kāds, kas sāka filosofēt par cilvēka tiesībām, Helsinku līgumu vai vienkārši vārda un uzskatu brīvību. Čupulis bija patiesā neizpratnē.

«Kā», viņš teica, «katrā valstī ir likumi, kas noteikti vairākuma interesēs, un šie likumi ir jāievēro visiem!»

Bet līdz asām vārdu pārmaiņām lieta parasti nenonāca, un visumā mēs sadzīvojām normāli. Mēs pat īpaši nevairījāmies stāstīt politiskas anekdotes Čupuļa klātbūtnē (viņš gan pats nestāstīja un centās arī neklausīties), un ja viņš arī kādam kaut ko par mums ziņoja, tad mēs neko tādu nezinājām un nekādas lielas nepatīšanas mums nekad neiznāca.

Jau daudz vēlāk, atmodas laikā, kad lepošanās ar čekistu radiem vairs nebija modē, Čupulis stāstīja, ka pēckara gados viņa tēvs aizgājis strādāt uz čeku patiesas taisnības mīlestības vadīts, viņš esot gribējis iznīdēt ļaunos, kas traucē cilvēkiem dzīvot. Čupulis vecākais esot svēti ticējis Brīvībai, Vienlīdzībai, Brālībai un visam, ko raksta avīzēs. Tā līdz pat mūža beigām viņš bija pārliecināts, ka Berija bijis angļu spiegs.

Čekā Čupulis seniors bija uzkalpojies līdz zinātnes nodaļas kuratoram, bieži brauca līdz zinātniskajām delegācijām uz dažādiem zinātnes forumiem eksotiskās valstīs un pēc izskata nemaz neatšķīrās no akadēmiķiem un profesoriem. Es pats redzēju fotogrāfijas – stalts, sirms kungs labi pašūtā uzvalkā ar koncentrētu sejas izteiksmi tērzē ar Nobela prēmijas laureātu no Argentīnas.

«Ja jūs būtu redzējuši, KAS nāca rakstīt ziņojumus uz mūsu virtuves galda, jūs arī būtu nodzērušies», Aristīds teica.

Man pašam nekādu īpašu attiecību ar Čupuli nebija. Nevarētu teikt, ka viņš man īpaši patika, bet tas netraucēja ne nieka bez kautrēšanās izmantot Čupuļa palīdzību un iespējas. Tādējādi nepatika bija pilnīgi abstrakta, jo neko, izņemot labu, es no viņa nebiju redzējis. Ja nu vienīgi toreiz, kad, izmisuma pārņemts, ka savu nepareizo radu dēļ es bieži vien nevaru iekļūt tur, kur gribētu, es nolēmu spert kādu radikālu soli un iestāties komjaunatnē. Čupulis jau tad bija komjauniešu priekšnieks. Es viņu sagrābu knaiblēs (pārnēstā nozīmē) un teicu, lai viņš mani rekomendē, atbalsta vai arī dara vēl ko citu, ko nu tur vajag. Sajūta bija tāda, it kā es mēģinātu saturēt biezo ķīseli – tik veikli viņš iztecēja no mana tvēriena, bubinādams, ka tas ir ļoti atbildīgs solis, ka viņš mani nemaz tik ļoti labi nepazīst, ka ir daudz citu, kas mani ciena un augstu vērtē. Tā komjaunatne man gāja secen, un, no šodienas viedokļa raugoties, es arī par to reizi nevaru teikt, ka Čupulis man būtu izdarījis ko sliktu.

Pēc universitātes beigšanas Čupulis aizgāja strādāt uz kādu akadēmisko institūtu, ātri aizstāvēja disertāciju, kļuva par Jauno zinātnieku padomes priekšsēdētāju. Šajā laikā mēs satikāmies reti, bet viņš ik reizi mani tēvišķi izprašāja par dzīvi.

Vērojot televizorā pirmo Tautas frontes kongresu, es pārsteigts konstatēju, ka no Tūtiņdreijeru Zinātniski pētnieciskā institūta Tautas frontes kopas debatēs uzstāsies Aristīds Čupulis. Tas manī radīja

dalītas jūtas, bet es jau biju redzējis, kā fiziski tie paši cilvēki, kas agrāk visiem pa priekšu vicināja sarkano karogu, tagad bija tam uzšuvusi baltu strīpu un mācīja, kādam jābūt īstam latvietim. Tāpēc par Čupuļa aktivitātēm tikai pasmaidīju. Pirmajā šļācienā viņš lielajā politikā gan neiekluva un, izmantojot iestrādes, nodibināja izdevniecību, kas drukāja Virzas un Ziemeļnieka dzeju, erotiskus dāmu romānus un Aristoteļa «Poētikas» tulkojumu latviešu valodā. Pēdējo gan neviens nepirka, toties tā Čupulim pašam pielipināja intelektuāļa birku, bet viņa ģīmim deva iespēju reizi pa reizei parādīties smalko aprindu hronikā. Arī politiku viņš pavisam pametis nebija, un klīda baumas, ka «Latvijas ceļš» viņu esot iekļāvis savā listē ar sešdesmit trešo numuru.

*

Kamēr es apcerēju pagātni, atskanēja telefona zvans:

*** **

– Klausos.

– Vai Korina kungs? Ar jums runās Aristīds Čupulis, – tā pati pirmītējā patīkamā balstiņa nočivināja. Un pēc tam autentiskajā un neatkārtojamā latgaļa balsī:

– Čupulis pie telefona.

– Nuuuu, biezais...

– Johan? Izrādās, ka tu arī vēl esi dzīvs! Dzirdēju, ka tu esot mainījis darbu?

– Katrs meklē, kur labāk. Saki, vai tavā firmā nav tāda amata, kur daudz maksā un nekas nav jādara?

– Ir, ir tāds amats. Bet tas ir aizņemts, es tur strādāju. Bet tu jau nebūsi man zvanījis, lai meklētu darbu. Droši vien tev no manis kaut ko vajag, tu taču nebūsi uzrakstījis grāmatu, kas man tagad jāizdod?

– Tik tālu vēl nav. Bet starp maniem paziņām tu neapšaubāmi esi cilvēks, kas pazīst vislielāko daudzumu visādu blēžu. Un tagad man ir vajadzīgi daži spēlmaņi. Vēlams profesionāli.

– Ko tu ar tiem darīsi? Gribi dibināt kazino? Jeb šūleru komandu?

– Tik tālu arī vēl nav. Bet mani te nomoka viena pseidozinātniska problēma. Ja tev ir drusku laika, es tev pastāstīšu. – Un es viņam izstāstīju to, ko jūs jau esat izlasījuši.

– Hm-jā, diezgan interesanti. Es pats ar to labprāt padarbotos, bet saproti, man uz pleciem vesels apgāds, strādāju no agra rīta līdz vēlam vakaram, vēl arī sabiedriskais darbs. Turklāt no zinātnes esmu tā kā atgājis, būšu zaudējis formu. Nezinu, kā es tev varu palīdzēt?

– Man nemaz nevajag, lai tu padarbojies. Man vajag, lai tu sagādā man iespēju aiziet kaut kur, kur spēlēt. Spēlēt daudz un uz LIELU naudu. Es gribu paskatīties. Varbūt kaut kas ienāk prātā.

– Nu vispār es dažas tādas vietas zinu. Bet viņi nemīl, ja nāk no malas. Es padomāšu, ko var izdarīt. Es tev piezvanīšu. Sveiciens ģimenei.

– Pagaidi, pagaidi! Vai tu gadījumā nezini, kas izdomāja varbūtību teoriju? Ēģiptieši vai grieķi?

– Ne viens, ne otrs. Mūsdienu veidolā varbūtību teorija parādījās tikai septiņpadsmitajā gadsimtā, Blēza Paskāla un Pjēra Fermā sarakstē, – zinātniski vēstīja Čupulis.

– Kā tu to zini?

– Mēs te taisāmies izdot vienu Paskāla grāmatu – «Provinciāļa vēstules». Viņš tur cīnās ar jezuītiem.

– Kas ar viņiem ko cīnīties? Forši veči. Paskaties, cik universitātes vien pa visu pasauli sabūvējuši!

– Nu kā! Bet viņu divkosīgā un lunkanā morāle?

– Katram sava uts.

– Paklausies, Johan! Liecies mierā! Kāpēc tu vienmēr ar visiem kasies? Ja kāds pateiks, ka mēris ir slikts, tu noteikti arī tam atradīsi kādas pozitīvas iezīmes²⁵!

– Nu labi, tev taisnība. Atvaino! – es biju neparasti miermīlīgs. – Pasaki labāk, vai viņi par to teoriju ir kaut ko uzrakstījuši kādā man saprotamā valodā?

– Nē. Tās vēstules arī ir saglabājušās tikai laikabiedru atmiņās. Pirmo grāmatu uzrakstīja Kristiāns Heigenss (vispār, viņš arī bija laikabiedrs) – *De Ratiocinis in Ludo Aleae*. Tas ir latīniski, tev nesaprast, bet latviski varētu skanēt apmēram tā: par aprēķiniem veiksmes spēlēs. To mēs arī taisāmies izdot. Kad es tās grāmatas izdošu, tev uzdāvināšu bezmaksas eksemplārus.

²⁵ V.E.: Skaidrs, ka mērim ir arī pozitīvas iezīmes: viduslaikos tas bija galvenais līdzeklis cīņā pret pārapsdzīvotību; ja nebūtu bijis mēra, ekoloģiskā katastrofa būtu iestājusies jau tolaik; tagad mēs vienkārši novērojam mēra iznīdēšanas sekas, un, kā izskatās, tās būs katastrofālas un cilvēcei liktenīgas.

- Mani īstenībā jezuīti ne pārāk interesē. Vai tajās grāmatās būs arī biogrāfijas?
- Protams! Man te viens filosofs raksta.
- Vai tu nevari man tās biogrāfijas iedot palasīt tūlīt pat?
- Tev e-mails ir?
- Jā.
- Diktē adresi! Paskālu es tev tūlīt aizsūtīšu. Heigenss vēl nav gatavs.

Es nodiktēju: *JoKo@mail.lv*.

- Nu labi, es tev piezvanīšu, – strupi noteica Čupulis un nolika klausuli.

Apvainojās. Ko es tādu pateicu? Nu nekas, viņš ātri atiet. Bet man ir fantastiska spēja nokaitināt cilvēkus. Es bez jebkādas piepūles atrodu tieši tos vārdus, kas šit vissāpīgāk. Un galvenais, ka parasti es to daru pilnīgi neapzināti un bez nodoma. Tāda pretīga daba, ja es ar kādu esmu vienisprātis par deviņiem jautājumiem no desmit, es noteikti runāšu par desmito²⁶!

Dators nopīkstējās. Uz ekrāna parādījās uzraksts: *You have new mail!*²⁷ Fails bija diezgan liels un, kamēr tas pumpējās, es mēģināju piepūlēt sklerozes sagrauzto atmiņu. Par Heigensu es vispār zinu tikai to, ka viņš izdomājis pulksteni ar pendeli. Paskāla vārds man asociējas ar populāro programmēšanas valodu un vēl ar kaut kādu likumu par spiedieniem no vispārīgās fizikas kursa. Vispazīstamākais bija Fermā, galvenokārt savas lielās teorēmas dēļ. Viena no gadsimtu mīklām. Teorēmas formulējums ir ļoti vienkāršs: ir daudz veselu skaitļu, kuru kvadrātu var sadalīt divos kvadrātos, bet nav tāda vesela skaitļa, kura kubu varētu sadalīt divos kubos. Tas pats attiecas uz visām augstākām pakāpēm. Pats Fermā uz Diofanta «Aritmētikas» malas bija uzrakstījis, ka viņam izdevies atrast elegantu pierādījumu šai teorēmai – tikai vietas par maz, lai to izklāstītu.

Bet nevienam citam tas neizdevās vairāk nekā 300 gadus. Brīdī pa brīdim kāds gan iesaucās «Rokā ir!», bet vienmēr sekoja atsaukums. Daudzi uzskatīja, ka arī Fermā pats nav to pierādījis, jo ieraksts uzradās ilgi pirms viņa mūža beigām, bet nekad vēlāk viņš to vairs nepieminēja. Droši vien pats saprata, ka ir kļūdījies. Tikai nesen teorēmu pierādīja Viliss. Tiesa, arī viņš pirms galīgā varianta vairākas reizes atsaucā savus pierādījumus.

Pa tam lāgam Paskāla biogrāfija bija klāt, un es sāku lasīt. Jau pēc pāris lappusēm man radās pārliecība, ka tas ir mans vecis. Kaut vai tāpēc, ka viņš rakstījis kaut ko ļoti tuvu manam pašreizējam dvēseles stāvoklim: *«atbilstoši varbūtību doktrīnai, tev pašam nākas uzvelt sev plecos patiesības meklēšanas nastu; jo ja tu mirsi, negodinot Patieso Pirmcēloni, tu es zudis. «Bet», tu varētu teikt, «ja jau Viņš būtu gribējis, lai es Viņu godāju, vai Viņš nebūtu atstājis Savas gribas zīmes?» Viņš darīja tā, bet tu tās nepamanīji. Tāpēc ej un meklē, tas ir pūļu vērts».*

Un vēl tāpēc, ka visa viņa paša dzīve apstiprina šo tēzi.

Dižais Gars visai bargi izrikojās ar Paskālu, un nav arī nekāds brīnumš. Ja jau pat par tādu nieku kā uguns atdošanu cilvēkiem dievi uz ilgiem gadiem piekala Prometeju pie klints, tad daudz briesmīgāka ieroča – varbūtību teorijas – nodošana nesaprātīgās cilvēces rokās nu nekādi nevarēja palikt nesodīta. Liktenis vajāja Paskālu visu mūžu un pat mirt viņam nācās divreiz: 1662. gada 17. augustā viņam bija tik smaga lēkme, ka visi jau domāja viņu par mirušu esam, bet vēl reizi viņš atguva samaņu. Sanāca ārstu konsīlijs un nosprieda, ka nekas bīstams nav – parasta migrēna, un tikai Paskāls pats saprata, ka tas nav tiesa. Varbūt vienīgi viņš pats zināja, kāpēc Dievs viņam dāvējis vēl šo vienu dienu, kāds darbs vēl bija jāpaveic, kāda doma jāizdomā līdz galam.

«Es nezinu, kas mani ir ielicis šajā pasaulē, nedz arī, kas ir pasaule, nedz, kas esmu es pats. Es esmu šausmīgā neziņā par it visu. Es nezinu, ne kas ir mans ķermenis, ne manas sajūtas, ne mana dvēsele, pat ne tā mana, daļa, kura domā, ko es saku, kas atspoguļojas visā un sevī, un pazīst sevi ne vairāk kā viss pārējais. Es redzu šos biedējošos visuma plašumus, kas ir man visapkārt, un apjēdzu, ka esmu piesaistīts šī bezgalīgā izplatījuma vienam sīkam stūrītim. Nezinot, kāpēc es esmu ielikts tieši šajā vietā un nevis kādā citā, nedz arī to, kāpēc šis īsais, manai dzīvei piešķirtais laiks ir dots man tieši šajā punktā un nevis kādā citā no visas tās mūžības, kas bija pirms manis un kas pēc manis vēl nāks. Es neredzu neko, kā vienīgi bezgalību visapkārt. Tā mani aptver kā atomu, kā tikai mirkli ilgstošu ēnu, kas nekad vairs neatgriezīsies. Viss, ko es zinu, ir tas, ka man drīz jāmirst, bet vismazāk no visa es zinu, kas ir šī nāve, no kuras man neizbēgt.»

²⁶ **V.E.:** «Ja es ar kādu esmu vienisprātis par deviņiem jautājumiem no desmit, es noteikti runāšu par desmito!» – šī frāze liecina, ka Johans Korins ir pilnīgi nenormāls cilvēks un ka viņam piemīt priekš cilvēkiem tik ārkārtīgi retā spēja pareizi domāt. Ir taču pilnīgi skaidrs, ka tikai galīgi normāli cilvēki var tukši pļāpāt par tiem deviņiem jautājumiem, kur nekā diskutējama nav un kur nevar neko nedz uzzināt jaunu, nedz noskaidrot.

²⁷ *Angļu val.;* jums pienācis pasts.

Paskāls neatlaidīgi pieprasīja pēdējo Sakramentu un, saņēmis to, apskaidrots un priekapilns piecēlās gultā sēdus un, izsaucies – «*mans Dievs, jel nepamet mani nekad!*», atstāja šo Pasauli. Šoreiz uz visiem laikiem.

Bet trīsdesmit deviņus gadus pirms šīs dienas Blēzs Paskāls šajā Pasaulē ieradās. Viņš piedzima Francijā, Overnas provincē, kur klimats atgādina Latviju – ziemas ar sniegu un aukstumu, bet vasaras karstas un tveicīgas. Viņš bija otrais bērns, un vienīgais dēls Klermonas-Ferānas finansu pārvaldes ierēdņa ģimenē – vietējās muižniecības atvase. Blēza māte nomira, kad viņam bija tikai trīs gadi, un dēla un divu meitu audzināšanai sava mūža nozīmīgāko daļu veltīja tēvs – Etjēns Paskāls. Viņam bija visai ekstravaganti uzskati par audzināšanu – visi bērni tika skoloti mājās.

Izrādījās, ka Etjēns Paskāls ir izcils pedagogs: visi viņa bērni bija ārkārtīgi talantīgi. Vecākā meita Žilberta vēlāk kā literāru meistardarbu uzrakstīja sava slavenā brāļa biogrāfiju. Jaunāko meitu Žaklīnu jau bērnībā uzskatīja par poētikas brīnumbērnu. Un tieši tēvs pirmais pamanīja, ka arī Blēzs ir izcili apdāvināts. Jau četrus gadus vecumā viņš lasīja, rakstīja un rēķināja. Garīgā attīstība manāmi apsteidza fizisko, un tas nevarēja neatstāt iespaidu uz veselību, bet tēvs savā pedagogiskajā darbībā stingri ievēroja principu: uzdevuma grūtums nedrīkst pārsniegt skolnieka iespējas.

Paskāls vecākais ļoti zināja valodas, vēsturi, filosofiju un turklāt vēl aizrāvās arī ar matemātiku. Meitām viņš mācīja latīņu valodu un matemātikas pamatus. Bet tā kā Blēzs bija trausls un slimīgs bērns, tēvs, rūpēs par dēla veselību un cenšoties to pasargāt no pārpūles, izlēma Blēzam pagaidām nemācīt ne latīņu, ne grieķu valodu, nemaz jau nerunājot par matemātiku. Skolotājs no savas pieredzes zināja, cik ļoti matemātika var pārņemt cilvēku visu. «*Kalpi bieži vien veda Arhimēdu uz pirti pret viņa gribu, un pat tur viņš zīmēja ģeometriskas figūras tieši skursteņa sodrējos. Un kamēr kalpi Arhimēdu mazgāja un iesmaržināja, tas ar pirkstiem vilka līnijas uz sava kailā ķermeņa – tik ļoti viņš bija sevis pārņemts un tik spēcīga bija ģeometrijas studiju sniegtā ekstāze*». Tā rakstīja Plutarhs. Un vēlākajos gados Paskālu ne reizi vien sauca par franču Arhimēdu.

Tēvs un dēls nodarbojās galvenokārt ar vēsturi, ģeogrāfiju un gramatiku. Bet šeit parādījās aizliegtā augļa efekts: tēvs gan noslēpa visas matemātikas grāmatas un centās dēla klātbūtnē ar draugiem par matemātiku nerunāt, bet mazais Blēzs kāri klausījās un reiz divpadsmit gadu vecumā pajautāja: «Kas tā tāda ģeometrija?» Un saņēma atbildi, ka tā ir zinātne, kas konstruē figūras un meklē saistības starp to daļām.²⁸ Laikā, kas bija paredzēts atpūtai un rotaļām, Blēzs aizrautīgi spēlēja jauno spēli – ģometriju. Viņš pats atklāja daudzas īpašības un pat patstāvīgi pierādīja teorēmu, ka trijstūra iekšējo leņķu summa ir vienāda diviem taisniem leņķiem – ar to netiek galā katrs mūsu vidusskolēns, kas turklāt šo pierādījumu ir lasījis grāmatā (ja ir).

Kā balvu no tēva Blēzs saņēma Eiklīda «Elementu» eksemplāru, ko kāri lasīja un drīz vien jau bija pilnībā apguvis. Tēvam nācās mainīt apmācības stratēģiju, un drīz vien skolnieks pārspēja skolotāju. Blēzs kopā ar tēvu sāka apmeklēt matemātikas pulciņu, ko savā Minimu ordeņa mūka cellē bija nodibinājis Marins Mersēns. Minimi bija neliels ordenis, kura nosaukums apzīmēja to, ka šī ordeņa brāļi ir viszemākie no ticīgajiem. Tie pazemību uzskatīja par galveno tikumu, dzīvoja askētisku dzīvi, nodevās lūgšanām un studijām, bet bija diezgan brīvi savos uzskatos. Tā Mersēns definēja zinātniska pētījuma trīs pamatnostādnes: atteikties no visām pagātnes autoritātēm; balstīt rezultātus uz tiešiem novērojumiem un eksperimentiem; meklēt visu dabas parādību izpratni matemātikā.

Katrs, kas bija Parīzē, divreiz nedēļā ieradās pie Mersēna, lai spriestu par matemātiku un natūrfilosofiju. Dažādos laikos pulciņu apmeklējušas laikmeta ģeometrijas slavenības: Dekarts, Fermā, Gassendi,²⁹ Robervāls, Heigenss. Dekarts pat kādā no šīm tikšanās reizēm, vērojot pa sienu rāpojošu mušu, izdomāja koordinātu sistēmu, kas tagad nosaukta viņa vārdā un ir visu matemātisko zinātņu pamatā.

Savukārt katrs, kas nebija Parīzē, Mersēnam rakstīja vēstules (piemēram, Galilejs, Toričelli un arī Dekarts savas Holandes trimdas laikā). Tā Mersēnam izdevās uzturēt sakarus starp visiem laikmeta zinātniekiem. Mēdza teikt: «*paziņojiet par savu atklājumu Mersēnam, un tas kļūs zināms visā Eiropā*». Un galu galā no pulciņa izveidojās tas, ko tagad sauc par Franču Zinātņu akadēmiju.

Jaunam zinātniekam tā bija neatsverama skola. Sākumā Blēzs tikai klausījās, ko runā gudrie, bet, sākot ar piecpadsmit gadu vecumu, pats sāka piedalīties diskusijās. Viņš ļoti acīgi pamanīja neprecizitātes un kļūdas citu spriedumos. Sešpadsmit gadu vecumā Blēzs sarakstīja savu pirmo traktātu par koniskajiem šķēlumiem.

²⁸ V.E.: Šeit ir dota ļoti pareiza ģeometrijas definīcija – daudz labāka nekā tagadējās, kuras atsaucas uz aksiomām.

²⁹ V.E.: Franču «Gassendi» latviski ir pieņemts rakstīt: Gasendī.

Koniskie šķēlumi ir līknes, kas rodas, plaknei šķeļot konusu, – elipse, parabola, hiperbola. Traktātā pirmoreiz aprakstīta arī slavenā Paskāla teorēma par mistisko heksagonu: ja jebkurā koniskajā šķēlumā iezīmē jebkuru ievilkto sešstūri, tad tā pretējo malu krustpunkti atrodas uz vienas taisnes. Nematemātiķi var ātri vien aizmirst tikko izlasīto frāzi, bet matemātiķiem es iesaku uzzīmēt elipsi ar sešstūri (jeb ieskatīties šīs grāmatas «Pielikumos»). Viņi izjutīs kādas augstākas pasaules pieskārienu.³⁰

Traktāts bija iecerēts kā priekštecis lielam darbam par šo pašu tēmu, bet arī nelielā eseja matemātiķu aprindās izraisīja milzīgu interesi. Pat neapšaubāmais tā laika matemātiķu un filosofu garīgais līderis Dekarts, kurš tobrīd dzīvoja trimdā Holandē, palūdza, lai Mersēns aizsūta viņam darbu, par ko visi tik daudz runā. Mersēns tā arī izdarīja. Šeit jāatzīmē, ka Dekarts bija ārkārtīgi augstprātīgs un neiecietīgs cilvēks. Tāpēc, tikai pavirši apskatījis traktātu, viņš jau pasludināja spriedumu: «šeit, protams, ir zināmas talanta iezīmes, bet vēl jāiegulda ļoti daudz darba, lai slava atbilstu rezultātam». Paskāls ilgi, centīgi un ar lielu atbildības sajūtu bija strādājis pie koniskajiem šķēļumiem, bet Dekarta piezīme viņu dziļi aizskāra, un darbs palika nepabeigts. Fragmenti saglabājušies un nonākuši līdz mūsu dienām, tikai pateicoties Leibnīca pierakstiem.

1641. gadā Etjēns Paskāls kļuva par intendantu Ruānā. Tas ir visai atbildīgs amats – karaļa ierēdnis, kam pakļaujas policija, tiesa un finanses. Paskāla vecākā pienākumos ietilpa arī nodokļu iekasēšana, kas bija saistīta ar diezgan apjomīgu skaitļošanas darbu, it īpaši tāpēc, ka franču naudas sistēma tajā laikā bija visai komplicēta (vienā livrā 20 soli, vienā solā 12 dinjē). Lai palīdzētu tēvam, Blēzs papētīja skaitļu teoriju un konstruēja rēķināmo mašīnu. Viņš pats paredzēja, ka ar šīs mašīnas palīdzību katrs, kam varbūt pat nav nekādas sajēgas par matemātiku, spēs izdarīt aprēķinus ar visām četrām aritmētiskajām darbībām. Darbs pie mašīnas paņēma daudz vairāk laika un spēku, nekā sākumā bija paredzēts (pats Blēzs mūža beigās teica, ka kopš šā laika neatceras nevienu dienu, kad būtu juties pilnīgi vesels), bet, kad mašīna beidzot bija gatava, tā lieliski un nekļūdīgi darbojās. Tā bija kā maģija: eleganta divdesmit collas gara kastīte ar dažādiem spīdīgiem ķibuļiem, rimbuļiem un adatām. Vajadzēja tikai, grozot astoņus spīdīgus metāla ritentiņus, uzstādīt saskaitāmos skaitļus, un lodziņā parādījās rezultāts.

Mašīnas ražošanai Paskāls saņēma karaļa privilēģiju (šodien teiktu – patentu), uzbūvēja vairākus desmitus mašīnu, bet, kaut arī Parīzē turīgu cilvēku netrūka, pārdot izdevās tikai dažas – rēķināšana nebija modē. Paskāls bija radījis brīnumu, bet nevienam šis brīnums nebija vajadzīgs. Bizness apsīka, taču visi galvenie skaitļojamo mašīnu uzbūves principi jau bija dzimuši, un mašīnas eksemplārs, kas atrodas muzejā, darbojas vēl šodien.

Paskāla rēķināmā mašīna



Blēzs Paskāls

Daudzi prasmīgi amatnieki mēģināja Paskāla mašīnu nokopēt, viņiem visiem izdevās brīnišķīgi daiļdarbi ar vienu vienīgu trūkumu: mašīnas nerēķināja. Pats Paskāls to izskaidroja vienkārši: rēķināmo mašīnu būvē nevis amatnieks, bet filozofs. Lai panāktu rezultātu, abstrakti matemātiski principi ir jāpielieto reālajā, taustāmajā pasaulē. Skaitļotājs ir kaut kas vairāk nekā vienkārši mašīna: «aritmētiskajās mašīnās notiek procesi, kas līdzinās domāšanai vairāk nekā jebkādas dzīvnieku darbības. Bet mašīnas nedara neko tādu, kas mums ļautu tām piedēvēt gribu».

³⁰ V.E.: Manu komentāru par «augstākas pasaules pieskārienu» skat. pie Korina pielikuma «1. Paskāla mistiskais heksagons».

Ciešā saistība starp gara pasauli un materiālo pasauli caurvij visu Paskāla mūžu, tā redzama gan viņa matemātiķa, gan izgudrotāja, gan filosofa darbībā. Mūža beigās Paskāls savas filosofiskās un reliģiskās idejas apkopoja grāmatā, ko gan nepaguva izdot. To pēc viņa nāves izdeva draugi un tā saucās «Paskāla k-ga domas par reliģiju un dažiem citiem jautājumiem, kas atrastas pēc nāves viņa papīros», bet ar laiku nosaukums mainījās, tagad tas ir vienkāršs – *Pensees* (Domas).

Paskāla pasaules uzskata saistība ar viņa zinātnisko darbību spilgti izpaužas natūrfilosofiskajos pētījumos – tā tolaik sauca fiziku. Visa viduslaiku zinātne balstījās uz Aristoteļa uzskatiem. Un Aristotelis bija sludinājis, ka daba necieš tukšumu. Tukšums, tas ir kaut kas pret dabisku. Tieši šajā laikā kļuva zināms par florenciešu eksperimentiem: viņi ņēma vienā galā aizlodētu stikla caurulīti, pielēja to pilnu ar dzīvsudrabu, apgriezta otrādi un ielika caurulītes vaļējo galu blodiņā. Pretēji gaidītajam, viss dzīvsudrabs no caurulītes neiztecēja, dzīvsudraba līmenis caurulītē bija par 760 milimetriem augstāks nekā blodiņā. Starp caurulītes aizlodēto galu un dzīvsudrabu bija Nekas – Tukšums (vēlāk šo tukšumu nosauca par Toričelli tukšumu, jo eksperimentu autors bija Evandželista Toričelli, bet toreiz to neviens nezināja, florencieši savus darbus publicēja anonīmi).

Likās pašsaprotami, ka spēks, kas liek dzīvsudrabam pacelties caurulītē, ir dabas bailes no tukšuma. Mersēns par itāļu eksperimentiem aizrakstīja Paskālam. Paskāls kopā ar tēvu un Ruānas cietokšņa komandantu sāka eksperimentēt. Neko jaunu viņi neatklāja, bet rezultātā Paskāls sāka domāt, ka tukšums nav nekas neiespējams – daba nebūt nemēģina tik ļoti izvairīties no tukšuma, kā pieņemts uzskatīt. Bet, kolīdz dabai vispār IR tieksme izvairīties no tukšuma, tad šo tieksmi vajadzētu varēt izmērīt.

1647. gadā Paskāls demonstrēja savus eksperimentus Parīzē. Skatītāju vidū bija Mersēns, Robervāls un no Holandes iebraukušais Dekarts. Kad Dekartam jautāja, kas viņaprāt atrodas caurulītē virs dzīvsudraba, tas augstprātīgi atbildēja, ka viņa proponēta «vissmalkākā matērija». Paskāls un Dekarts daudz strīdējās par vakuumu, kuram Dekarts neticēja. Vēlāk vēstulē Heigensam Dekarts rakstīja, ka «*Paskālam ir pārāk daudz vakuuma galvā*».

Šajā laikā Toričelli nonāca pie secinājuma, ka tās nemaz nav «dabas bailes no tukšuma», kas liek dzīvsudrabam celties uz augšu, un ka spēka avots jāmeklē ārpus caurulītes. Paskāls nolēma pārbaudīt hipotēzi, ka dzīvsudrabu caurulītē iespēj ārējā gaisa spiediens. Tādā gadījumā dzīvsudraba staba garumam vajadzētu samazināties līdz ar augstumu. Šo eksperimentu Paskāla uzdevumā viņa bērniības kalnā Pjuī de Dom pie Klermonas-Ferānas, uzaicinājis apkārtnes cienījamākos cilvēkus par lieciniekiem, veica māsasvīrs Florāns Perjē. Hipotēze apstiprinājās pilnībā, un tas nepārprotami norādīja, ka virs atmosfēras pastāv vakuums.

Dekarts vēstulē Karakvī rakstīja: «*tas biju es, kas pirms diviem gadiem ieteica izdarīt šos mērījumus. Un, kaut arī pats tos neizdarīju, es ne mirkli nešaubījos par panākumiem*».

Problēmas radās no pilnīgi negaidītas puses – eksperimentu rezultātus apstrīdēja jezuīti. Ja uzskata, ka vakuumā nav nekas – tad tur nav arī Dieva; īpaši aktīvs bija tēvs Noels, kurš draudēja dot lieciniekus pret lieciniekiem, eksperimentus pret eksperimentiem, bet savus draudus tā nekad arī nerealizēja. Tādi strīdi var ilgt bezgalīgi, ja kāds pats tos nepārtrauc, un nogurušais Paskāls tos pārtrauca, ļaudams jezuītiem domāt, ka tie ir uzvarējuši. Toties Paskāls intereses pēc aprēķināja visa zemes gaisa svaru.

Ruānā Paskāls daudz un intensīvi strādāja, bet iejaucās Gadījums, kas būtiski izmainīja visu viņa dzīvi. Aukstā 1646. gada ziemā, kailsalā Etjēns Paskāls krita un lauza kāju. Lūzums izrādījās ārkārtīgi bīstams, vienu brīdi bija apdraudēta pat tēva dzīvība.

Ar tēva kopšanu un ārstēšanu nodarbojās divi gados jauni jansenītu ordeņa mūki, kuri dzīves jēgu redzēja ne vien miesas, bet arī dvēseles ārstēšanā. Viņi daudz sprieda ar Blēzu par dzīves jēgu un stāstīja viņiem par sava patrona, bīskapa Kornēlija Jansenija mācību. Mācība balstījās uz svētā Augustīna uzskatiem, ka cilvēkam nav dota izvēles brīvība, ka viņa liktenis pēc nāves ir iepriekš noteikts. Cilvēks nespēj pats tikai pēc savas brīvas gribas darīt labus darbus un ievērot visus desmit baušļus – tam ir vajadzīga Dievišķā žēlastība. Šķīstību nevar iegūt kā algu par labiem darbiem – to var tikai izlūgties no Dieva. Atvadoties jansenīti uzdāvināja Paskālam Jansenija grāmatu «Par iekšējā cilvēka pārveidošanu».

Jaunā Paskāla izglītības programmā viņa tēvs un skolotājs vispār nebija iekļāvis literatūru, un šo robu vēlāk nācās aizpildīt Blēzam pašam. Tāpēc viņa zināšanas literatūrā nebija plašas, bet ārkārtīgi dziļas. Paskāla iemīļotie autori bija Epikets, Montēns, Dekarts. Tos viņš lasīja, daudzkārt pārlasīja un arī komentēja savās *Pensees*. Tagad šiem autoriem pievienojās arī Jansenijs. Grāmata atstāja uz Paskālu dziļu iespaidu. Kaut arī jansenītu uzskati bija tuvi Kalvinam, tāpat reformatoriem, pats Jansenijs apgalvoja, ka šķīstīšana ir iespējama tikai ar katoļu baznīcas starpniecību un savas grāmatas pēcvārdā

rakstīja, ka pilnīgi pakļaujas katoļu baznīcas spriedumam un uzskatam, ka no grāmatas ir izmetami visi gabali, ko baznīca uzskata par izmetamiem.

Blēzs uztraucās par tēvu, un tas bija smags pārbaudījums viņa vārgajai veselībai un darbā novājinātajam organismam. Tēvs atveseļojās, bet tad smagi saslima Blēzs pats. Ārsti uz visstingrāko aizliedza strādāt garīgu darbu. Arī tēvs lika atpūsties, un Blēzs iesaistījās sabiedriskajā dzīvē. Tāpat kā visu savā mūžā, arī to viņš darīja pamatīgi. Atjaunoja senas pazīšanās – par viņa draugiem kļuva hercogs de Roāns, dzejnieks Desbarro, aktieris Mitons, sāka apmeklēt teātrus, salonus, būt sabiedrībā. Sarakstīja «*Discours sur les passions de l'amour*»³¹, teica, ka uz to viņu esot iedvesmojusi de Roāna jaunkundze, runāja, ka viņš it kā esot gatavojies precēties. Bet arvien vēl bija svešķermenis šajā sabiedrībā. Viņš ģērbās savādāk, nekā augstākās sabiedrības franti – tie tērpās mežģīnēs un parūkās, nēsāja grezni izšūtus kamzoļus, lipināja uz sejas pumpiņas.

Paskāls turpretī joprojām valkāja savas melnās drēbes ar nelielu baltu apkaldīti. Viņš nebija baudījis augstākajai sabiedrībai atbilstošu audzināšanu, raksturā bija ass un nevaldāms, par visu sprieda drūmi un pārgudri, bet modē tolaik bija viegla un asprātīga tērzēšana par nopietnām lietām. Paskālam bija sveša tukša runāšana, viņš nebija mācīts sabiedrības dzīvei. Smadzenes nīka bezdarbībā un alka kāda noslogojuma. Smalkajā sabiedrībā nebija daudz tādu cilvēku kā jaunais hercogs de Roāns, kurš interesējās par matemātiku, alka zināšanu un tāpēc augstu vērtēja Paskāla sabiedrību. Paskāls bieži viesojās pie hercoga un pavadīja viņu braucienos. Daudziem hercoga labā attieksme pret Paskālu skauda, un tie centās viņu apsmiet un pazemot. Paskāls bija neliela auguma un vājas miesasbūves, bet ar skaļu balsi. Kā teica laikabiedri: pārgudrs, stūrgalvīgi neatlaidīgs, perfekcionists, strīdīgs līdz pat agresīvai nežēlībai, kurš pats cenšas būt lēnprātīgs un pazemīgs. «*Vai gribat, lai cilvēki domā par jums labu? Nerunājiet!*»

Ko gan Smalkajā Sabiedrībā var darīt prāts, kas nav radis atrasties dīkā, kam problēmas un mīklas ir vajadzīgākas par dienišķo maizi? Ir tikai viena lieta, kas spēj to glābt, – spēle. Ieguvums ir divkāršs: prāts tiek nodarbināts un novēršas no drūmām domām. Un neviens to nav spējis aprakstīt labāk par pašu Paskālu.

«Tā arī iznāk, ka spēle un sieviešu sabiedrība, karš un augsti amati ir tik kāroti. Nav jau tā, ka tajos slēpjas īsta laime, vai, ka cilvēki iedomājas par visaugstāko svētlaimi spēlē vinnētu naudu vai medībās nošautu zaķi; mēs tos nepieņemtu kā dāvanu. Mēs nemeklējam vieglu un mierpilnu laimestu, kas netraucē mums domāt par mūsu sūro likteni, bet gan kņadu un rosību, kas novērstu mūs no šīm drūmajām domām un izklaidētu. Tāpēc pakaļdzīšanās un vajāšana mums ir tīkamāka par medījumu. No šejienes nāk, ka cilvēki tik ļoti mīl troksni un kņadu; no šejienes nāk, ka cietums šķiet tik šausmīgs sods; no šejienes nāk, ka vientulības bauda mums šķiet tik neizprotama lieta.

Un tie, kas filosofē par šo lietu un kas domā cilvēkus par nesaprātīgiem esam, kad tie pavada visu dienu, vajājot zaķi, ko būtu varējuši nopirkt, – tie vāji pazīst mūsu dabu. Zaķis pats nespēj mūs pasargāt no domām par nāvi un postu, tā ir vajāšana, kas novērš domas un pasargā.

Tādējādi mums nav taisnība, nosodot šādus cilvēkus. Viņu kļūda neslēpjas uzbudinājuma meklējumos, ja tie to meklē vienīgi, lai aizmirstos; ļaunums ir, ja tie to meklē tā, it kā meklējumu objekta iegūšana darītu tos patiesi laimīgus.

Viņi nezina, ka tā ir vajāšana, nevis medījums, ko tie meklē.

Tiem ir slepens instinkts, kas liek meklēt izpriecas un nodarbi ārpus sevis un kurš rodas no pastāvīgās nelaimīguma sajūtas. Tiem piemīt vēl cits slepens instinkts – paliekas no mūsu sākotnējā dabiskā lieluma, kas māca, ka laime piemīt vienīgi mieram, nevis kņadai. Un no šiem diviem pretējiem instinktiem tie sevī veido neskaidru ideju, kas pati slēpjas no tiem dvēseles dziļumos un mudina traukties uz mieru caur trauksmi un allaž sapņot, ka apmierinājums, kura nav, atnāks pats, ja, pārvarot jebkuras grūtības, savā ceļā mēs atvērsim tam durvis.

Tā pait visa cilvēka dzīve. Cilvēks meklē mieru cīņā pret grūtībām, un kad beidzot viņš tās pieveic, miers kļūst nepanesams.

Un pat ja mēs šķietam sev pietiekami nodrošināti no visām pusēm, vienalga apnikums pats pa sev vien zināmiem ceļiem pacelsies no sirds dziļumiem, kur ir tā dabīgās saknes, un appludinās saprātu ar savu indi.

Šis vīrs pavada savu dzīvi, ik dienas bez apnikuma spēlējot uz mazām likmēm. Iedodiet viņam ik rītus naudu, ko viņš būtu varējis vinnēt, ar noteikumu, ka viņš vairs nespēlēs; jūs padarīsit viņu nožēlojamu. Kāds teiks, ka viņš meklē spēles prieku, nevis vinnestu. Lieciet viņam priekšā spēlēt bez likmes; viņš neuztrauksies un sāks garlaikoties.

Tātad tā nav izprieca, ko viņš meklē – laiska un bezkaislīga izprieca viņu garlaiko. Viņam ir jāuztraucas par spēli un ir jākrāpj sevi ar domu, ka viņš būs laimīgs, vinnējot to, ko nevarēja pieņemt kā

³¹ *Franču val.*; grāmata par mīlestības jūtām.

dāvanu, atsakoties no spēles; un viņam jārada sev kaisles objekts un jāpaceļ pār to sava iekāre, savas dusmas, savas bailes, lai sasniegtu paša iedomāto mērķi. Gluži kā bērni, kas baidās no pašu nokrāsotiem ģimļiem.

Šis vīrs, kurš dzimis izzināt Universumu, izspriest visas tiesas, pārvaldīt valsti, ir jau aizņemts – viņš vajā zaķi.

Un, ja viņš nenolaidīsies līdz tam un gribēs palikt mūžīgi saspringts, viņš izskatīsies vēl muļķīgāk, jo būs pacēlis sevi pāri cilvēcei, bet galu galā arī viņš ir tikai cilvēks, tas nozīmē – spējīgs uz lielu un uz mazu, uz visu un neko. Viņš nav ne eņģelis, ne briesmonis – tikai cilvēks».

Cilvēki ir tikpat dažādi, kā spēles, ko viņi spēlē, un spēles, ko cilvēki spēlē, ir tikpat dažādas, kā viņu dzīve. Var vērot sidrabotās bumbiņas trako deju pa sarkani melno skatuvi, alkstot, lai deja beidzas kārotajā numurā. Var mest kauliņus klusā cerībā, ka tev kritīs vairāk punktu nekā citiem, un var spēlēt šahu, kur nejaušību nav nemaz, kur nekas nav slēpts un nākotnes notikumi ir tikai tavās paša rokās. Tās ir galējās spēles un galējās dzīves, kuras negadās nekad. Dzīvē vienmēr savu vārdu saka liktenīga nejaušība. Var pacietīgi gaidīt, kamēr lielā laime pati iekritīs rokās, bet var domāt un cīnīties, paredzēt un gatavoties.

Jau pilnveidojot dažas kauliņu spēles, parādās taktikas vai stratēģijas iespējas, bet fritillusā (tā to sauca viduslaikos, šodien austrumos to sauc par nardiem, bet rietumos par bakgammonu) kauliņu spēles sasniedz savu virsotni. Tā bieži notiek arī dzīvē: liktenis tev kaut ko izsniedz, un tu saskaņā ar savu guvumu izvēlies, kā virzīt figūras.

Tu vari būt piesardzīgs un izvietot figūras tā, lai būtu gatavs visiem likteņa triecieniem, reizēm upurējot ātras uzvaras iespējas. Tu virzies uz mērķi droši un pārliecināti, bet lēni. Avantūristi, kas izvietoj figūras, cerot uz likteņa dāvanu, gan var tevi apsteigt, ja vien nenolauzīs kaklu. Un katram dzīvē reizēm nākas spēlēt kā pesimistam, ja stāvoklis stabils, dzīve mierīga, un galvenais ir izvairīties no satricinājumiem un nezaudēt zili rokā; un reizēm kā ārpazīgam optimistam, kad stāvoklis kritisks un tikai likteņa sniegta veiksmē var dot medni kokā, bez kura gals vienalga klāt.

Un tad nāk kāršu spēles, kuras dzīvi atgādina vēl vairāk. Vispirms trīšas, gaidot, ko gan liktenis tev sagatavojis šoreiz. Tad prātošana, kā gan varētu vislabāk izmantot to, kas tev dots. Tad mēģinājums izprast, kas gan ir iedots līdzpilsoņiem. Tu mēģini to saprast vērojot, kā viņi spēlē, kā izturas. Un ja tu nolem, ka pretinieks ir vājāks par tevi, tad mēģini to pieveikt ar spēku un prasmi, bet ja tev liekas, ka viņš ir stiprāks, tad vai nu centies iespējami mazināt zaudējumu jeb arī blefo, izlikdamies, ka tev ir kaut kas tāds, kā tev patiesībā nemaz nav. Varbūt ka notic? Un daudzās spēlēs tev ir iespēja vēlreiz atdot sevi likteņa rokās, ziedojot to, kas tev jau ir, cerībā saņemt kaut ko labāku.

Spēle ir cilvēka dabā. Un ja kāds jums saka, ka viņš nespēlē nekad, tad pajautājiet viņam, vai viņš nekad nemīlēja bez prezervatīva, vai nekad neiet uz mežu sēņot, nesapotējies pret ērcēm, vai braucot ar mašīnu, nekad nepārsniedz ātrumu cerībā, ka gan jau kāds pamirkšķinās, ja aiz stūra stāv policists? Mēs esam spiesti spēlēt spēles visu mūžu, vienalga, vai mēs to gribam vai negribam, vai mēs to pamanām vai nepamanām.³²

Ja kādam īstās dzīves nasta liekas par smagu, viņš pievēršas spēlei un var tur risināt visas tās pašas problēmas, tikai kompaktāk, izjust visas tās pašas emocijas, tikai mazākā mērogā, dzīvod tādu pašu dzīvi, tikai miniatūrā. Un ja šī minidzīve nav izdevusies, tur jau stāv dalītājs un dala kārtis nākamajai spēlei. Šī varētu būt vienīgā būtiskā atšķirība starp dzīvi un spēli. Liktenis nepardala kārtis nākamajai partijai. Bet, ja mēs ticam, ka dvēsele pēc nāves iemiesojas citā ķermenī, arī šī atšķirība izgaist.

Paskāls spēlēja daudz, aizrautīgi un izšķērdīgi. Viņš iepazinās ar salonu lauvu, frantu un spēlmani Ševaljē de Merē, kurš pats sevi uzskatīja gan par matemātiķi, gan filosofu. Uz Paskālu, kā jau augstākās sabiedrības svešķermeni, Ševaljē skatījās no augšas. Bet tieši šis te de Merē bija iegāns Paskāla interesei par varbūtību teoriju.

Ševaljē spēlēja daudz un dažādas spēles, viņam bija vajadzīgs azarts, ar veiksmi vien nebija gana. Viņš gribēja pretiniekus pieveikt arī ar prāta spēku. Populāras bija derības uz to, cik reizes jāmet divi metamkauliņi, līdz izkrīt *sonnez* (divi sešnieki). De Merē saprata, ka VAR aprēķināt, kāda ir iespēja, lai

³² V.E.: «Mēs esam spiesti spēlēt spēles visu mūžu, vienalga, vai mēs to gribam vai negribam, vai mēs to pamanām vai nepamanām». Protams, ka tā tas ir, ja lieto šādu jēdzienu sistēmu. Taču precīzāks ir modelis, kurā jēdzieni ir izkārtoti savādāk: nevis dzīve ir spēle, bet gan spēle ir dzīves būtisku momentu atdarinājums, rotaļlietiņa, modelis, «lellīte». Gan dzīvē, gan spēlē būtiskākais moments ir smadzeņu programmu izstrādāšana savai darbībai konkrētajā situācijā, tad jaunas situācijas «saņemšana» pēc sava iepriekšējā «gājiena», atkal jaunas programmas izstrādāšana nākamajai darbībai utt.

izkristu *sonnez*, piemēram, pirmajās divpadsmit reizēs, bet nezināja, KĀ to aprēķināt, un tāpēc lūdza padomu Paskālam.

Otra bija problēma, kā sadalīt likmi starp diviem spēlētājiem, ja spēle nav pabeigta. Piemēram, ja divi virsnieki Tartari tuksnesī, gaidot naidnieka uzbrukumu, nolemj uzspēlēt kādu spēli, vienojoties, ka spēlēs līdz piecām uzvarām. Un te pēkšņi, pie rezultāta 3:1 parādās sengaidītais naidnieks. Pagalmā skan misiņa taures. Karapulki sastājušies ierindās, ieroči un bruņas saulē laistās. Naidnieks jau pie pašiem cietokšņa vārtiem. Bet spēle nekādi nebeidzas. Nākas to pārtraukt, bet paliek jautājums, kā pareizi sadalīt likmi?

Paskāls aizrakstīja par šiem uzdevumiem Fermā, un tas tos atrisināja. Pats Paskāls arī atrisināja, bet ar atšķirīgu paņēmienu. Tieši šajā sakarā izveidojās sarakste, kuras gaitā varbūtību teorijas pamatprincipi dzima no nebūtības un devās pretī mūžībai.

1654. gada vasarā Paskāls ar Fermā apmainījās četrām vēstulēm, kurās sprieda par varbūtību teorijas pamatprincipiem, veiksmes spēļu sagaidāmajiem iznākumiem, optimālajām spēles stratēģijām. Pēdējo vēstuli Paskāls uzrakstīja oktobra beigās. Un drīz pēc tam notika **Gadījums**, kas atkal izmainīja visu Paskāla mūžu. Atpūtas brauciena laikā zirgi pēkšņi sāka trakot un, auļojot pār tiltu, metās Sēnā. Tilta vidū nebija margu un bojāēja šķita neizbēgama. Bet brīnumainā kārtā pārtrūka siksnas un kariete palika karājoties uz tilta malas tieši ar to pusi, kurā sēdēja Paskāls. Un atšķirībā no brāļa Džunipera, kurš upi, brūkošo tiltu un bezdibenī krītošos cilvēkus bija vērojis no krasta, Paskāls pats karājās pār tilta malu un redzēja mutuļojošo straumi tālu lejā, zem sevis. «*Starp mums un debesīm vai ellī ir tikai dzīve, kas ir vistrauslākā lieta pasaulē*».

Dižais Gars bija ļāvis Paskālam atklāt un dziļi pārdomāt varbūtību doktrīnas principus, lai tagad tas varētu apzināties, ka šis notikums nevar būt nejaušs, ka tā ir kāda īpaša zīme. Un drīz pēc tam Paskālam bija vīzija, ko vēlāk nosauca par *nuit de feu* (uguns nakts). 23. novembra vakarā Paskāls sēdēja un vēroja kamīnā sprēgājošās liesmas. Bija vēla stunda, pulkstenis rādīja pusvienpadsmit. Vērojot savādo ugunsrotaļu, kā dzirkstis griežas virpuļos un izzīmē dīvainas un maģiskas figūras, prāts, jeb kāds augstāks spēks, piezīmēja tām papildinājumu, figūras sāka kārtoties strukturās, kas kā mehānisma daļas mijiedarbojās viena ar otru, un piepeši šis mehānisms gara acīm atvēra durvis uz kādu citu, augstāku pasauli. Ugunīgie tēli raisīja apskaidrību, ko Paskāls ar asarām acīs un sajūsmu sirdī mēģināja pierakstīt uz papīra, lai pats nekad vairs neaizmirstu. Nav iespējams izstāstīt, kas ir apskaidrība, tam, kas to nekad nav piedzīvojis. Un tam, kas ir piedzīvojis, vairs nav jātāsta. Nevajag uz mani dusmīgi skatīties, es neesmu šo atklāsmi piedzīvojis un tāpēc nevaru to saprast.

Bet es vismaz varu saprast, ka nevaru saprast.

Paskāls pats tagad zināja, kāda ir šī augstākā pasaule, bet nespēja to ar matemātisku precizitāti izstāstīt nevienam citam, jo kategorijas, par kurām būtu jārunā, izlauzās ārpus cilvēka ierasto jēdzienu, spriedumu un loģikas robežām. Pēc šīs nakts viņš vairāk nekā ar cilvēkiem, tērzēja ar Dievu, kurš zināja visu, saprata visu un kurš bez pierādījumiem bija gatavs pieņemt to, kas viņiem abiem likās acīm redzams, bet parastiem cilvēkiem būtu šķitis juceklīgs, abstrakts un nesaprotams.

Patiesībā mēs nezinām, kas notika šajā naktī un mēs pat nezinātu, ka tāda vispār bijusi, ja pēc nāves Paskāla drēbēs nebūtu atrasts iešūts papīra gabals, kurā viņš aizgrābti un abstrakti apraksta uguns nakts notikumus. Rakstu gabalu uzskata par visintīmāko Paskāla darbu, un tas pazīstams ar nosaukumu *Le Memorial*. Tas ir kaut kas līdzīgs lūgšanai vai meditācijai, kurā savijas dziļa jēga, fascinējošs ritms un reliģiska ekstāze.

L'an de grâce 1654,

Lundi, 23 novembre, jour de saint Clément, pape et martyr, et autres au martyrologe.

Veille de saint Chrysogone, martyr, et autres,

Depuis environ dix heures et demie du soir jusques environ minuit et demi,

FEU.

«DIEU d'Abraham, DIEU d'Isaac, DIEU de Jacob»

non des philosophes et des savants.

Certitude. Certitude. Sentiment. Joie. Paix.

DIEU de Jésus-Christ.

Deum meum et Deum vestrum.

«Ton DIEU sera mon Dieu».

Oubli du monde et de tout, hormis DIEU.

Il ne se trouve que par les voies enseignées dans l'Évangile.

Grandeur de l'âme humaine.

«Père juste, le monde ne t'a point connu, mais je t'ai connu».

Joie, joie, joie, pleurs de joie.

Je m'en suis séparé:

Dereliquerunt me fontem aquae vivae.

«Mon Dieu, me quitterez-vous ?»

Que je n'en sois pas séparé éternellement.

«Cette est la vie éternelle, qu'ils te connaissent seul vrai Dieu, et celui que tu as envoyé, Jésus-Christ».

Jésus-Christ.

Jésus-Christ.

Je m'en suis séparé; je l'ai fui, renoncé, crucifié.

Que je n'en sois jamais séparé.

Il ne se conserve que par les voies enseignées dans l'Évangile:

Renonciation totale et douce.

Soumission totale à Jésus-Christ et à mon directeur.

Éternellement en joie pour un jour d'exercice sur la terre.

Non obliviscar sermones tuos. Amen.³³

Tikai franciski ir atskaņas vārdiem FEU (uguns) un DIEU (dievs), ritmiska saskaņa *en joie pour un jour*.³⁴ Tikai franču valodas ritmā iekļaujas latīniskie iestarpinājumi: *Dereliquerunt me fontem aquae vivae* (tie nošķīra mani no Dzīvā ūdens avota).

«Jo kas gan būtībā, ir šis dabas ieskaūtais cilvēks? NEKAS, ja salīdzinām ar Bezgalību, VISS, ja salīdzinām ar Nebūtību, vidējais starp neko un visu. Vienlīdz nespējīgs aptvert nebūtību, no kuras nācis, un bezgalību, kas viņu aprīs. Kas gan spēj izsekot šim brīnumainajam ceļam no nebūtības uz bezgalību? Tikai šo brīnumu Radītājs saprot. Nevienam citam tas nav pa spēkam».

Kad pēc tēva nāves mīlotā jaunākā māsa Žaklīna bija pārcēlusies dzīvot uz Portrojālas klosteri, Paskāls mēģināja viņu no šī soļa atrunāt, iekams viņa vēl nav iesvētīta par mūķeni, bet pēc *nuît de feu* pats apmetās klosterī uz pastāvīgu dzīvi un pavadīja tur mūža atlikušo daļu. Paskāls centīgi ievēroja stingros klostera noteikumus un dienas kārtību, kā arī visus rituālus un gavēņus, kaut arī par istu mūku tā arī nekad nekļuva. Viņš nebija saistījis sevi ne ar kādiem zvērestiem un varēja brīvi nākt un iet, kad vien grib. Dīvainā kārtā, pilnīgi pretēji ārstu prognozēm, šis askētiskais dzīves veids labvēlīgi iedarbojās uz Paskāla veselību.

Šajā laikā, aizstāvot savu draugu Arno no jezuītu uzbrukumiem, viņš anonīmi uzrakstīja slavenās «Provinciāļa vēstules», tādējādi demonstrējot arī izcilu polemiku un literāta talantu.

Klosterī Paskāls pilnīgi pameta nodarbības ar matemātiku un natūrfilosofiju (reizēm pat šķita, ka viņš šīs savas agrākās nodarbības nosoda) un nodarbojās tikai ar ētikas, morāles un reliģijas jautājumiem. «*Mēs alkstam patiesības, bet atrodam sevī vienīgi šaubas*». Bet tāpat kā visu savu mūžu viņš bija saistījis abstraktos ideju pasaules jēdzienus ar ikdienišķo dzīvi, arī tagad viņš nespēja rīkoties savādāk. Un tagad viņš atradās, iespējams neapzināti, varbūtību doktrīnas ietekmē. Un kāpēc gan lai viņš uzskatītu, ka mūsu dzīve būtiski atšķiras no spēles un ka lēmumu pieņemšana jābalsta uz citiem principiem, nekā veiksmes spēļu stratēģijā. Visa dzīve ir kā milzīga spēle, kurā veiksmi nodrošina tikai pamatoti izvērtētas likmes.

Tieši uz aprakstītajiem principiem balstās slavenās «Paskāla derības». Kā jārikojas cilvēkam, ja viņa ticība nav gana stipra, ja viņš gan gribētu ticēt Dievam, bet tā īsti nespēj.

«Izpētīsim šo jautājumu un teiksim: «Dievs vai nu ir, vai Viņa nav». Bet uz kuru pusi mums jāsliecas? Saprāts šeit neko nevar izlemt. Bezgalīgais haoss ir starp mums. Spēle norisinās bezgalīgas distances galā, un tikai tur noskaidrosies, vai kritīs ģerbonis vai cipars. Uz ko tu liksi? Prāts saka, ka tev nav jādara ne viens, ne otrs. Ar prātu nevar aizstāvēt ne vienu, ne otru viedokli».

Kā tad īstam spēlmanim ir jāspēlē šajā spēlē? Pirmām kārtām jānovērtē, ko mēs liekam uz spēles un kādas ir mūsu izredzes. Mēs nezinām, kādas ir mūsu iespējas vinnēt vai zaudēt, tāpēc pareizā stratēģija būtu nespēlēt vispār. Bet arī to mēs nevaram – spēle notiek un mēs tajā piedalāmies, vai mēs to gribam, vai ne. Mēs esam ievietoti bezgalīgā visuma un mūžības vienā punktā. Un jāatceras, ka, lai cik arī gara būtu mūsu dzīve, tā ilgst tikai mirkli salīdzinājumā ar mūžību. Gan katrs ieguvums, gan

³³ *Franču val.*; klasiska franču garīga rakstura lūgšana, meditācija, kuru sacerējis fiziķis, matemātiķis, filozofs un literāts Blēzs Paskāls (1623–1662). Sacerējums vēl joprojām ir populārs garīdzniecības un intelektuāļu vidū. Tas rakstīts 1654. gadā, bet nav zaudējis dvēseliskumu un intimitāti līdz mūsdienām.

³⁴ *Franču val.*; šeit – pēc vētrainās dzīves.

zaudējums var turpināties vai nu mirkli, vai mūžību. Tātad, ja mēs liekam uz to, ka Dieva nav, mēs nevaram iegūt nekā (izņemot varbūt vienīgi dažus pasaulīgos priekus acumirkļīgajā zemes dzīvē, ja tas vispār ir ieguvums), bet zaudēt mēs varam mūžīgo svētlaimi. Tagad pieņemsim, ka mēs liekam uz to, ka Dievs ir. Ja mēs iegūstam, iegūstam visu. Ja mēs zaudējam, nezaudējam nekā. Tāpēc pareizā stratēģija ir likt uz to, ka Dievs ir.

Nodarbības ar matemātiku Paskāls bija pametis pilnībā. Pats viņš apgalvoja, ka vīlies matemātikā, kas ir gan interesanta, bet bezjēdzīga nodarbošanās. Vēl tikai vienu reizi Paskāls pie tās atgriezās. Kādu nakti, cenždamies novērst savas domas no zobu sāpēm, Paskāls sāka apdomāt Mersēna sen formulētu uzdevumu par cikloīdu, kuru nevienam nebija izdevies atrisināt, zobu sāpes pēkšņi pārgāja. Domas plūda kā varena straume, un katram jaunam jautājumam tūlīt pat sekoja atbilde. Šajā naktī savus risinājumus atrada daudzas problēmas. Nākamajā rītā Paskāls par šiem panākumiem pastāstīja hercogam de Roānam, kurš, sekojot Paskāla paraugam, arī bija kļuvis par brīvprātīgu vientuļnieku. Hercogs visādi veicināja šīs nodarbes, saskatot tajās debesu zīmi. Viņš arī pierunāja Paskālu pierakstīt visus rezultātus. Šajā darbā Paskāls bija tik tuvu diferenciāl- un integrālrēķinu atklāšanai, kā vēl neviens cits. Domājams, ka viņu iztraucēja nespēja ilgi lidināties mākoņos un tieksme katru abstraktu ideju pielietot reālajā pasaulē. Un tā diferenciāl- un integrālrēķini palika Ņūtonam un Leibnicam, bet Paskāla domu straume izsīka tikpat strauji, kā radusies, un pie matemātikas viņš neatgriezās vairs nekad.

Vai Paskāls jūta, ka kāds augstāks spēks vada visu viņa dzīvi? Domājams, ka jūta. Sākumā, protams, viņš, kā jau klājas ortodoksālam katolīm, uzskatīja, ka tas ir kristiešu Dievs. Bet vēlāk, pietuvinājies jansenītu viedoklim un izmainījis savus uzskatus par gribas brīvību, viņš Dievam atstāja vairs vienīgi Žēlsirdību. Tomēr Paskāls bija pārliecināts, ka ir kāds spēks, kas to visu pārvalda, un šis spēks nav dievišķs – cilvēks ir par to pārāks.

«Cilvēks ir tikai kā niedre – visvārgākā lieta dabā, bet viņš ir domājoša niedre. Visumam nav jābrūņojas, lai to sagrautu. Ar niecīgu vēja pūsmu, ar vienu vienīgu rāsas lāsi var pietikt, lai to nogalinātu. Bet pat ja Visums to sagraus, cilvēks vienalga būs cildenāks par savu slepkavu, jo zinās, ka mirst, un apzināsies to pārspēku, kas Visumam ir pār viņu; Visums no tā visa nezinaš neko».

*

Pēc dažām dienām, kad es mierīgi dzēru vakara kafiju, atskanēja telefona zvans.

*** **

– Klausos?

– Johan? – Čupuļa balss aizsūsusies vaicāja. – Taisi vaļā durvis, es kāpju augšā pa trepēm.

Tev lifts nedarbojas!

Pirmajā mirklī es apjuku, bet tad man pielēca, ka Čupulis droši vien būs iegādājies mobilu telefonu. Kad viņš beidzot pūzdams, elsdams uztraucas līdz manam kāpņu laukumiņam, es viņu tur jau gaidīju. Pēc īsas apsveicināšanās Čupulis paziņoja, ka esot sarunājis man iespēju aiziet uz kādu spēļu namu, bet pašreiz viņš ir tā piekusis no garā kāpiena, ka ieies pie manis atpūsties.

Tad viņš sēdēja uz dīvāna un visus komandēja: manu sievu, kā jāvāra viņam tēja, manus bērnus, ka televizors nav jāskatās, bet jālasa grāmatas (īpaši tās nemirstīgās vērtības, ko cilvēkiem sniedz apgāds «Beverīna»), mani pašu – kā man jāgērbjas un kāda šlipse jāsiens. Man tas viss nāca diezgan negaidīti, un es biju nedaudz apjucis. Es pat taujāju, vai tas ir ērti un ko tad es tur, tā pēkšņi nonācis, neviena nepazīts, darīšu?

– Nekas, nekas. Tu tikai uzsiens šlipsi. Sliktākajā gadījumā varēsi stāvēt zem palmas un smuki izskatīties.

Drusku atelsies, Čupulis izmakšķerēja no mapes kaut kādu paplānu brošūru mīkstos vākos un teica:

– Mēs te izdevām tādu anekdošu krājumu par zinātniskām un puzzinātniskām tēmām.

Pārsvārā tulkojumi no vecā «Fiziķi joko».

– Jā, es redzēju. Pirms pāris dienām vilcienā viens tips tirgoja. Par divdesmit santīmiem.

– Nu un tu nopirki?

– Nožņaudzos.

– Nu redz! Vilks kažoku maina, bet tikumu ne!

– Vai tik tu netaisies izdot latviešu sakāmvārdu krājumu? – es painteresējos.

– Nēēē. Es taisos šito grāmatu uzdāvināt tev.

– Paldies! Dāvanas man patīk. It īpaši lielas pēc apjoma un vērtīgas pēc satura, – es pateicos, paņēmu grāmatiņu un uz labu laimi atšķīru: «Rubrika – Eksperimenti, ko katrs var viegli izdarīt mājas apstākļos:

- 1) aizdodiet kaimiņam desmit rubļus;
- 2) rezultātus ierakstiet tabulā».

*

Pēc tam mēs Čupuļa mašīnā ilgi braucām. Cauri visai Rīgai, tad uz Mežaparku. Čupulis bija no tiem šoferiem, kas braucot visu laiku kaut ko bubina. Viņš tērzēja gan ar mašīnas vadības iekārtām, gan mēraparātiem, gan bedrēm uz ceļa un pretimbraucošajām mašīnām. Reizi pa reizei viņš teica kādu vārdu arī man.

– Dritvaikociņ! Atkal sarkans! Sakarinājuši te luksoforus pie katra staba! Vai tu, Johan... Pagaidi, pagaidi, tantuk, tagad man ir jau gandrīz zaļš. Uz kapiem steigies, vai? ... Saki, vai tu varētu pēc varbūtību teorijas aprēķināt, kā tas nāk, ka pie katra krustojuma mums ir sarkans? Nekā tu ne... Tas gan ir baigais! Tu redzēji? Brauc kā bullis. Nav mums te nekādas braukšanas kultūras. Province... Tad lūk, nekā tu nevarētu sarēķināt, draugs, jo visa teorija pelēka, tik dzīves koks ir visu mūžu zaļš.

– Spriežot pēc tā, ko mēs vērojam, drīzāk sarkans.

– Ko? Āāāā! Khe-khe-khe.

– Čupulis pieklājīgi pasmejās par manu smalko joku. – Nu kā, Paskālu izlasīji? Kā patika?

– Super, bet tavā vietā es labāk izdotu *Pensees*.

– Nodibini pats apgādu, tad varēsi izdot pats savā vietā... Kur liž, neredz, ka biežais brauc... Nu un kā jezuiti? Ko tu tagad par viņiem saki?

– Viņu skolā mācījās Mersēns un Dekarts.

– Tevi tikai kaps var izlabot! Tā vieta, kur mēs brau-au-au... Nu šitāda bedre! Un tas *mudaks* vēl plātās visās malās, ka ielas esot salabojis! Pašam māja Langstiņos, tur varbūt ir ar salabojis. Būtu dzīvojis, kā visi solīdi cilvēki Mežaparkā, tad varbūt arī te būtu kārtība.

Ceļu Čupulis zināja labi, un tas viņam bija nepieciešams. Ielas tumšas un bedrainas. Mežaparka topoloģija man vispār ir liela mīkla. Šis agrāk tik smalkais un koptais rajons tagad izskatījās pilnīgi panīcis. Kādreiz greznās un lepnās savrupmājas bija vai nu apdrupušas, vai apbūvētas ar dažādām piebūvēm un nojumēm. Mauriņu un skaistumkrūmu vietā gurķu dobes un apdriskātas plēvju būdas. Dārza skulptūras balsta pussagruvušus šķūnīšus, lai to nosaukumi nezaudētu priedēkļus, baseinos pūst pērnās, aizpērnās un aizpērnās lapas.

– Pie kā es paliku? Āāā, tā vieta, kur mēs braucām, tā ir it kā tāds privāts klubs. Viņa te pieder vienam vecam, bagātam ebrejam. Sākumā viņš... Ei, kur lien! Man taču nebija *pomehi sprava*. Jeb varbūt, ka šitā taciņa saucas galvenā iela? Tu neredzēji, tur zīmes nebija?... Tāpat sākumā viņš it kā uztaisīja tādu vietu, kur draugi var atnākt, kulturāli atpūsties, iedzert, uzspēlēt kaut ko. Smukas meičas tur, *traļi vaļi*. Tad tie draugi paņēma līdzīgi citus draugus, un tā šivere plaukst. Es gan nedomāju, ka no tā var dabūt ārā kaut kādu naudu. Tas drīzāk ir tāda kā filantropija... Tumšs tā, ka dur kaut pirkstu acī. Jāskatās, ka vēl kāds razbainieks neuzbrūk. Varēja viņi te savus luksoforus sakarināt, vismaz kaut kāda gaisma būtu. Sarkana! Khe-khe-khe... Es tur tam vecim par tevi daudz ko salēju, tā ka tu skaties, neizblamējies... Kaķis, dritvaikociņ, knapi nobremzēju, neciena nemaz, maīta... Tā, te kaut kur bija jānogriežas, vai nu pa šito, vai pa nākošo... Nu, mīlīt, tādas bedres te izgājšreiz nebija, droši vien pa nākošo... Redzi tur to dzelteno māju? Tā pieder vienam komponistam, aizmirsu, kā sauc. Viņš pie komunistiem bija lielā godā, tad te notika baigās balles. Tagad gan tāds panīcis... Tad jau šite būs pareizi, zeme jau redzama... Nu saki, kā lai šitai peļķei brauc cauri? Kas zina, kas tur apakšā? Vispār tā publika, kas tur savācas, ir diezgan interesanta, sākot ar bijušajiem kolhozu priekšsēdētājiem – tagadējiem lielsaimniekiem – un beidzot ar īstiem bandītiem... Ko tas cirvis tur mirkšķina?

– Viņam liekas, ka tu brauc ar tālajiem.

– Ak šitā? Paskaties, kādi man tālie! Nu ko, dabūji? Nomierinājies?... Vispār, dažus no tiem, kas tur būs, tu varētu pazīt... Velns, es no šitās mašīnas vēl neko daudz nesaprotu! Diez, ko tā sarkanā lampiņa tur mirkšķina? Ko tas varētu nozīmēt? Tā jābūt?... Un saimnieks tev noteikti patiks. Nāk no senas, inteligentas dzimtas, viņiem Rīgā piederēja daudzas mājas, un dažas viņš ir dabūjis atpakaļ. Bet pats ir tāds izsmalcināts intelektuālis. Dievina Rihardu Vāgneru, lasa Heinrihu Heini un uzskata, ka Žermēna Heine-Vāgnere ir pasaules klases operdziedātāja.

*

Tumšas jūrā šur tur pavīdēja sīkas gaismas saliņas, vietām tās sāka grupēties, veidojot arhipelāgus, vietām gaisma drīzāk atgādināja kontinentu jeb vismaz milzu salu. Pie vienas no šādām salām Čupulis, jūrasbraucējs, pašreiz piestūrēja savu kuģi. Turpinot analogiju, man gribētos teikt, ka esam atbraukuši uz Arkādiju. Grandiozs greznis templis, vai vismaz pils, lievenis ar milzīgām marmorveidīgām kolonnām, tālumā redzama margu apjozta terase, kas iziet uz mēness apspīdētu, koptu dārzu.

Kamēr es to visu vēroju, Čupulis, pietauvojis kuģi, drošā gaitā devās uz durvīm un piezvanīja. Pēc neilga brīža durvis atvēra labi ģērbts un labi barots visai būdīgs kungs. Vispirms viņš uzmanīgi nopētīja mani un, tā kā redzētais neatstāja uz viņu iespaidu, iedarbināja savu buļļa kaklu, lai pagrieztu galvu un pavērtos uz Čupuli. Viņa sejā parādījās izteiksme, kam droši vien vajadzētu nozīmēt atturīgu pieklājību, un, pakāpies malā, kungs ar rokas kustību aicināja mūs ienākt. Tā kā kungs nepavisam neizskatījās ne pēc ebreja, ne intelektuāļa, es prātīgi nospriedu, ka šis te droši vien ir durvju sargs.

Čupulis šeit jutās gandrīz kā mājās. Viņš veikli novilkā mēteli, ar roku pamādams, arī man lika atģērbties un droši devās nākamajā telpā. Šeit pie sienas bija plaukts, uz kura salikti dažāda veida dzērieni ārzemnieciskās pudelēs – šķiet, ka bezalkoholiskie. Istabā bija vairāki jauni cilvēki īsi apcirptiem matiem, diezgan pieklājīgi ģērbušies. Daži no viņiem istabas centrā spēlēja biljardu, citi televizorā vēroja kādu muzikālu priekšnesumu, ko izpildīja minimāli apģērbtas jaunkundzes.

«Vai tiešām šie varētu būt manis meklētie profesionālie spēlmaņi?» es nodomāju. Nekādas intelekta dzirkstis viņos nekvēloja, vai vismaz ārēji nebija redzamas. Taču Čupulis, neapstādamies un pat nesveicinādamies ar klātesošajiem, devās telpai cauri uz tālējām stiklotajām durvīm. No tā es izsecināju, ka šeit esošie jaunie cilvēki ir tikai pirmītējā būdīgā kunga kolēģi. Kā nekā šeit ierodas visai turīga publika, un šajā tramīgajā laikā bez apsardzes jau nemaz nevar iet ārā pa durvīm.

Aiz stikla durvīm pavērās jau pavisam cita aina. Tas, ko es ieraudzīju, attāli atbilda priekšstatam, kāds man no grāmatu lasīšanas un filmu skatīšanās bija izveidojies par kazino. Bariņš cilvēku drūzmējās ap ruletes galdu, tālāk bija vēl vairāki galdiņi, kur ritēja dažādas kāršu spēles, un divi melnīgsnēji kungi, vairāku citu tikpat melnīgsnēju kungu ielenkti, spēlēja nardus. Man gan arī šeit izskatījās, ka cilvēki atnākuši izklaidēties un nekāda nopietna spēle par augstām likmēm nenotiek.

Pa to laiku no telpas tālā gala, plati smaidīdams, mums pretī nāca kāds, elegantā uzvalkā tērpiens, nepārprotami semītiska izskata kungs.

– Aristīd! – viņš vērsās pie Čupuļa plūstošā latviešu valodā ar vieglu akcentu. – Man patiens prieks tevi redzēt. Tu tik reti iegriezies manā pieticīgajā mītnē.

– *Sudarj*, – nezin kāpēc krieviski atbildēja Čupulis. – *Ja vami ne dovoļen! Neuzēļi daže ti, starij zažitočnij jevrej, ne možeš obespečiķ, čtobi k tvojej hate proložiļi priļičnuju dorogu*³⁵?

Tas viņam patika. Plats smaidis, mute līdz ausīm, uzspēlētā nevarībā noplātītas rokas:

– *Vsjo v prošlom, molodije ļuģi, vsjo v prošlom*.³⁶

Tad saimnieks laipni, bet jautājoši pievērsās man.

Čupulis tūlīt pat sarosījās un teica:

– Tas ir Johans Korins, par kuru es tev jau esmu stāstījis, un šis te ir šīs burvīgās mājas saimnieks Boriss Kleincimera kungs.

– Korina kungs! – Kleincimmers sirsnīgi kratīja manu roku. – Es tik daudz esmu par jums dzirdējis no Aristīda (diezin ko? – es nodomāju), ka jau sen gribēju ar jums iepazīties. Jūs, kā es zinu, esat izcils bridža spēlētājs (izcils – tas man patika), un man tik ļoti gribētos iemācīties, tā ir tik smalka un tik intelektuāla spēle. Sakiet, vai tas varētu būt iespējams?

– Kāpēc ne, – es atbildēju. – Spēlēt iemācīties ir viegli, noteikumi nav sarežģīti. Grūti ir iemācīties spēlēt labi. Kaut gan, lai kļūtu par labu bridžistu, nemaz nevajag tik daudz – vienīgi nedaudz veselā saprāta, lielu pieredzi un bezgalīgu pacietību.

– Tā ir patiesi universāla recepte. Es domāju, ka ar to varētu pietikt, lai gūtu panākumus jebkurā cilvēciskās darbības sfērā! Diemžēl pagaidām manā klubā neviens bridžu nespēlē, bet es būtu laimīgs, ja varētu radīt iespēju reizi vai pāris reizes nedēļā noorganizēt arī dažus bridža galus. Varbūt jūs varētu man pie tā palīdzēt?

– Kāpēc ne, es varētu aprunāties. Entuziastu ir daudz. Bet šoreiz mani vadīja nedaudz citas intereses, – es saminstinājos un jautājoši pavēros uz Čupuli.

– Protams, protams, – Kleincimmers neļāva Čupulim neko pateikt. – Aristīds man izstāstīja, cik nu es to spēju saprast, par jūsu zinātnisko pētījumu. Bet te šinī ziņā nekā interesanta nav. Tad jums jānāk uz otro stāvu. Šeit lūdzu, – un saimnieks pavēra neuzkrītošas durtiņas tālajā sienā un aicināja mūs sekot.

Šeit beidzot bija arī Čupuļa apsolīta palma. Jau vēlāk es uzzināju, ka tam, kurš sēž zem palmas, kārtis nenāk. Pašreiz zem palmas sēdēja kāds korpulents, vidēji padzīvojis kungs, kurš arī droši vien vēl nekā nebija dzirdējis par kāršu nākšanu. No izskata viņš varētu atgādināt tādu vientiesīgu lauku papu.

³⁵ *Krievu val.* Cienītais, es neesmu ar jums apmierināts! Vai tiešām arī tu – vecs, turīgs ebrejs – nevari parūpēties, lai līdz mājai tiktu uztaisīts kārtīgs ceļš?

³⁶ Viss jau pagātnē, jaunie ļaudis, viss pagātnē.

Kungi spēlēja pokeru. Istabā bija patumšs, vienīgi vecmodīgā lampa virs galda apgaismoja zaļo samtu, kārtis un rokas, kas brīdi pa brīdim kā putni pavīdēja gaismas aplī. Spēlētāju sejas bija pustumsā, nezina, vai tas bija darīts ar nolūku, lai spēlētāji nevarētu redzēt partneru grimases un izdarīt uz tiem psiholoģisku spiedienu, bezkaunīgi blenžot virsū, vai arī kāda cita iemesla dēļ.

Pagāja kāds laiks, pirms man pēc gaiši apgaismotās pirmā stāva telpas acis aprada ar pustumsu un es varēju apskatīt arī citus spēlētājus. Pavisam tādu bija četri. Pa kreisi no papa sēdēja elegants pajauns cilvēks dārgā uzvalkā, gludi pieglaustiem, spīdīgiem matiem, ar mazām melnām ūsiņam, īsi sakot, tieši tāds, kā filmās rāda pašus izsmalcinātākos blēžus un šūlerus. Dotajā gadījumā forma droši vien nebija pārāk tālu no satura. Par šo kungu es biju dzirdējis jau daudzus leģendārus nostāstus, kaut arī personīgi pazīstami mēs nebijām. Vitālijs bija viens no tiem, kas visveiksmīgāk mācēja izmantot jaunā laika dotās iespējas. Viņš bija bijis gan individuālā darba darītājs, gan kooperators, gan brokers, gan SIA īpašnieks, gan baņķieris – kā nu kurā brīdī sauca tos, kuri lēti pirka un dārgi pārdeva, un visu lielās masās.

Vēl pirms jaunā laika sākuma viņš bija skolā tirgojies gan ar košļēnēm, gan magnetofona ierakstiem un skaņuplatēm. Toreiz viņu sauca par spekulantu. Kad pavērās jaunas iespējas, viņš vispirms šuva džinsus. Pats!!! Bet ātri vien nolēma, ka tas darbs viņam par grūtu, un sāka meklēt, kas varētu to darīt viņa vietā. Viņš ātri atrada kādu kooperatīvu, kas šuva modernas bikses, un kādu citu, kam trūka šo te bikšu apjoma tirdzniecībai. Vitālijs vienojās par starpniecību. Joks slēpās tur, ka abi šie kooperatīvi atradās vienas un tās pašas ielas dažādās pusēs, tikai, laimīgā kārtā, viens par otru neko nezina. Un tā nu mūsu varonis nopelnīja pirmo lielo naudu, paslepšus nēsājot sainīšus pāri ielai.

Drīz vien noskaidrojās, ka bez džinsiem un košļēnēm var pārdot vēl arī citas ienesīgas lietas, kā, piemēram, misiņu, naftu, šņabi un zemūdenes. Vitālijs izpeldēja plašākos ūdeņos, apmainīja savu panaivā skolnieciņa masku pret respektabla biznesmeņa veidolu un sāka pa druskai nodarboties ar politiku. Un tagad dažas partijas viņu sauca par godīgu un veiksmīgu biznesmeni, kuram mums visiem vajadzētu līdzināties. Bet dažas par blēdi, pēc kura sen jau raud cietuma kamera.

Pretī Vitālijam un pa labi no papa sēdošais kungs varētu būt augstskolas pasniedzējs, kas izskatījās ļoti pārliecināts par savu teorētisko bāzi un par to, ka pareiza stratēģija viņam agri vai vēlū atnesīs kāroto uzvaru. Viņš visu laiku kaut ko pierakstīja uz papīriša un brīdi pa brīdim nospieda dažas uz galda stāvošā kalkulatora pogas.

Ar muguru pret mani sēdēja kāds pajauns cilvēks gariem, astē sasietiem matiem. Viņš bija ģērbies diezgan neformāli – pelēkzaļās biksēs un raibā džemperī. Pirkstā masīvs Nameja gredzens. Seju nevarēja redzēt, vienīgi bija manāms, ka džentlmenis valkā dārgas apaļas brilles. Viņš tieši tikko kā bija izblefojis Vitāliju un tagad to tēvišķi pamācīja:

– *Po prošče, po prošče nado byķ, i narod k ķebe poķaņetsa*³⁷!

– *Tože mņe filosof Arizdopeļ našolsja*³⁸! – Vitālijs neapmierināti burkšķēja.

Šajā brīdī garmataināis pagriezās, it kā būtu sadzirdējis kādu troksni sev aiz muguras. Seja kā jau seja, nekā īpaša, īsi apgriezta bārdiņa. Gudras, vēriņas acis, kuras man attāli kaut ko atgādināja. Platais smaids, kas parādījās uz lūpām, mani ieraugot, nedaudz mulšināja (Vai man nav vaļā bikšupriekša?).

– Sveiks, Johan! – garmataināis teica, un tikai tagad es atjēdzos. Niks! Īstenībā nav nekāds brīnums, ka es viņu nepazinu uzreiz. Viņā nebija palicis vairs nekā no tā latgaļu puisēna ar tuvredzīgajām, mūžīgi mirkšķinošajām un asarojošajām acelēm, kurš īsu brīdi, kā meteors, bija pazibējis mūsu studentu vidē, kurš vienmēr valkāja ļoti īsas bikses, tā ka starp zeķu augšmalu un bikšu apakšmalu allaž bija šķirba, kur vasarā spīdēja miesa, bet ziemā gaišzilas apakšbikses. Un kura īstais vārds, viņu neviens tā nesauca, bija Nikodēms.

Niks kā izcils talants fizikā un matemātikā pēc skolas bija iestājies Maskavas Fizikāli tehniskajā institūtā. Bet ilgāk kā divus gadus viņš neizturēja, un ne tāpēc, ka mācības būtu par grūtu. Par grūtu bija kopmītņu dzīve. Padomājiet paši, kā var justies katoliskas ģimenes stingrībā audzināts zēns, kurš alkoholu pat mutē nebija ņēmis, Maskavas kopmītnes atmosfērā, kur ik vakaru braši Penzas vai Permas puīši velk no tarbām ārā polšu (parasti vairākus) un *zakuskas* un rīko *pasīgelkas*. Ja mācībās Niks vēl varēja brašajiem puīšiem šā tā turēt līdzi, tad šeit atklājās, ka poniji nevar vis ar zirgiem skriet.

Pamētis Maskavu ar galīgi sabeigtu veselību, toties iemācījies dzert kandžu un lamāties *otbornym matom*, Niks parādījās mūsu kursā Latvijas Universitātē, gan tikai uz īsu brīdi – ātri vien atklājās, ka viņš zina un prot daudz vairāk par pārējiem, un tāpēc tika pārcelts kādu kursu augstāk.

Tomēr īsajā laikā, ko mācījāmies kopā, izrādījās, ka mums ir viena kopīga interese – džezs, ko abi labprāt klausījāmies. Nejauši satikušies džeza vakarā, mēs sākam satīties biežāk, iet viens pie otra

³⁷ *Krievu val.* Pieticīgākiem ir jābūt, pieticīgākiem, tad arī ļaudis tieksies uz jūsu pusi!

³⁸ Filozofs Aristotelis te man atradies! (V.E.: Ne Aristotelis, bet Arizdopelis).

viesos, mainīties ar ierakstiem. Tad Niks jau dzīvoja Rīgā pie vecākiem – viņa senči no tēva puses nāca no diezgan pazīstamas latviešu ģimenes. Kādu brīdi ciemosiešana saglabājās arī vēl tad, kad Niks jau bija pārcelts uz citu kursu. Bet pakāpeniski manas intereses sāka slieties uz taurēm un bungām, bet Niks arvien vairāk interesējās par ģitārām un sintezatoriem, un tā tikšanās kaut kā pašas no sevis izbeidzās.

Uz laiku es vispār pazaudēju Niku no redzesloka, vienīgi Čupulis brīdi pa brīdim kaut ko pastāstīja. Niks pēc augstskolas beigšanas bija kādā institūtā veiksmīgi strādājis pie sarežģītas tēmas. Kad darba kļuva par daudz, viņam par līdzstrādnieci iedeva kādu nepieredzējušu un padumju pēdējā kursa studentīti, un Niks, labā sirds, arī viņai labprāt palīdzēja, visu stāstīja un skaidroja. Tad Nikam, augstāku apsvērumu vārdā uz laiku iedeva citu tēmu – plāns, saprotiet. Kolēģiem vajag palīdzēt! Tad vēl citu. Un pēc laika izrādījās, ka Nika sākotnējās tēmas vadītāja ir padumjā studentīte, kura, pie viena, vēl izrādījās arī kāda liela priekšnieka meita. Un tēmas vadītāja par šo tēmu raksta disertāciju, izmantojot Nika iestrādes.

Šeit Niks nojūdza. Viņš metās cīnīties par taisnību, mēģināja rakstīt vēstules uz Komunistiskās partijas Centrālo komiteju, tikties ar ārzemju korespondentiem, sūdzēties uz Maskavu. Rezultātā viņš aizbrauca uz kādu sanatoriju, kas gan nebija īsti psihiatriskā slimnīca, bet nodarbojās tieši ar to pašu kaišu ārstēšanu. Kopš tā laika es par Niku nekā nebiju dzirdējis. Un pagājuši varētu būt jau vismaz kādi desmit gadi.

Un ko es tagad ieraugu? Labi ģērbs, labi barots tips ekskluzīvā klubā. Paīsās vidusskolnieka bikses nomainījis pret dārgām zaļām džinsām – tātad naudas netrūkst. Mute līdz ausīm, staro kā saulīte un izskatās pilnīgi apmierināts ar dzīvi. Visdīvainākais bija tas, ka Niku nekādā gadījumā es nebiju gatavs šeit ieraudzīt. Viņš bija leģendārs neveiksminieks gan visā mūsu pazīšanās laikā, gan nostāstos pirms un pēc tam. Neviens tik bieži nenokavēja vilcienus, nelēja soļanku uz biksēm, nesēdās uz svaigi krāsotiem soliņiem un neaizmirsa somas tramvajos. Neviens tik bieži nesajauca eksāmenu un ieskaišu laikus un nevienu tik bieži nenozīmēja sabiedriski derīgos darbos. Viņam krita no rokām viss, kas nebija pieskrūvēts. Arī Botkina epidēmijas laikā mūsu grupā saslima tikai viņš.

Niks atrāva pakaļu no krēsla un sirsnīgi pakratīja manu roku.

– Kā tu te gadījies? – viņš teica. – Simt gadus neesmu tevi redzējis! Tu nepazūdi. Man te jāpabeidz, vēl kāda stunda, un tad mēs varētu ieplaut un papļāpāt. Nepazūdi!

– Īstenībā es nekur netaisos pazust. Es te esmu atnācis tā kā ekskursijā, vai. Vispār es gribētu paskatīties, kā jūs te spēlējat. Ja tev un taviem partneriem nekas nav iebilstams, es gribētu pastāvēt tev aiz muguras.

– Bet lūdzu! – Niks sirsnīgi teica. Arī partneri neiebilda. Iespējams, viņi cerēja, ka mans ģimīšis būs vēl viens indikators, kas ļaus spriest par Nika kārtīm.

Nekādi naudas kalni uz galda nemētājās. Visa solīšana un aprēķini notika uz papīra. Un vēlāk šo papīra naudu īstā pārvērtā Kleincimmers. Viņš tādējādi uzņēmās atbildību par to, lai katrs uzvarētājs saņemtu savu vinnestu, bet no zaudētājiem naudu atprasīja pats.

Kaut arī spēle ritēja uz diezgan lielu naudu, attiecības starp partneriem bija visai draudzīgas. Bija redzams, ka viņi jau sen cits citu pazīst un spēlē pie viena galda ne pirmo reizi. Niks ar Vitāliju nepārtraukti viens otru ķircināja, paps omulīgi smaidīja neatkarīgi no tā, kā beidzās kārtējais sadalījums. Viņš vispār spēlēja ortodoksāli. Nekādu blefu, nekādu avantūru. Ja likās, ka partneri ir uzsolījušies par augstu, viņš mierīgi pasēja un nekad neizrādīja nepatiku, ja izrādījās, ka viņa kārtis būtu pietiekami stipras, lai vinnētu. Likās, ka nauda viņam nav pārāk svarīga un viņu vairāk aizrauj spēles process un sabiedrība. Ja kāds no pārējiem spēlētājiem norādīja, ka labāk būtu bijis spēlēt savādāk, viņš mierīgi un ar pašcieņu teica: «Jaunais cilvēks, es tā spēleju jau tad, kad jūs vēl staigājāt zem galda». Acīm redzot, Dievam šāda izturēšanās bija tīkama, jo kārtis papam nāca labas (it īpaši ņemot vērā, ka viņš sēdēja zem palmas), un visumā viņš nedaudz vinnēja.

Vitālijs, tieši otrādi, nepārtraukti sēja vētru, neatkarīgi no tā, kādas kārtis viņam bija rokā. Viņš nevarēja nosēdēt mierā un gribēja ņemt aktīvu dalību katrā sadalījumā. Kā pašreiz, kad Vitālijs pilnīgi staroja aiz prieka par kārtīm, kas viņam iedalītas. Viņš nevienu kārti nemainīja un, knapi sagaidījis, kad beidzot pārējie spēlētāji būs samainījuši, kas maināms, uzreiz solīja visai lielu summu. Paps ar savu parasto labsirdīgo smaidiņu nopasēja. Profesors iegrimā pārdomās, ieskatījās savos pierakstos un arī nopasēja, kaut gan negribīgi. Niks turpretī, nedomājot ne mirkli, nolīdzināja. Vitālijs ar lepnumu žestos un bailēm acīs nolika uz galda savus divus dūzus. Niks tos uzmanīgi apskatīja, it kā redzētu pirmoreiz mūžā, un atklāja savus divus trijniekus un divas dāmas. Pierakstot vinnestu, viņš domīgi teica: «Kad es biju trakomājā, pie mums tur tā nespēja».

Niks pārsvarā vinnēja. Viņš it kā justu, kas notiek uz galda. Divos sadalījumos, kad viņam bija gandrīz vienādas kārtis, viņš rīkojās pilnīgi dažādi. Vienreiz nopasēja tūlīt pat, otrreiz uzsolījās ļoti

augstu. Un abas reizes tas izrādījās pareizi. Nevar teikt, ka viņš tikai vinnētu, bet lielākoties viņš zaudēja tad, kad bankā naudas nebija daudz, un uzvarēja, kad spēle gāja augsti. Var jau būt, ka Niks pārāk labi pazina savus partnerus. Bet tad notika kaut kas tāds, ko racionāli izskaidrot es nespēju nekādi. Nikam rokā bija sirds un krusta dāma, kārava astotnieks, krusta astotnieks un kārava desmitnieks. Katrs normāls cilvēks atnestu desmitnieku cerībā, ka dabūs vietā dāmu vai astotnieku, tādējādi pārvēršot savu *two pairs* par *full house*,³⁹ kas, spēlējot ar piecdesmit divu kāršu komplektu, dod jau gandrīz drošu uzvaru. Niks jau pieķērās desmitniekam, bet pēkšņi ieturēja pauzi. Izskatījās, it kā viņš ieklausītos kādā balsī, kas skan vienīgi viņam. Un jau pēc mirkļa, man par lielu pārsteigumu, viņš desmitniekam pievienoja abus astotniekus.

Trīs vietā iedotās kārtis Niks cēla augšā pa vienai. Kārava trijnieks (*full house* nebūtu iznākusi). Kārava septiņnieks (nu tu, mīlīt, nožēlosi, nebūs tev vairs pat *two pairs*). Pīķa dāma (gluži kā operā!). Tagad Nikam bija *three of kind*, kas jau ir daudz. Likās, ka arī partneri ir augstās domās par savām kārtīm, jo sākumā solīja visi. Pirmais, pakonsultējies ar savu kalkulatoru, atkrita profesors. Niks visu laiku cēla. Pēc brītiņa arī paps ar neiztrūkstošo smaidiņu nopasēja. Vienīgi Vitālijs turējās pretī, bet beidzot arī viņš neizturēja un nolīdzināja. Niks nolika galdā savas trīs dāmas. Vitālijs izgrūda kaut ko neatikulētu, nometa kārtis un izsauca: «Un par ko tās sievietes tevi tā mīl?!»

– Par to, ka es esmu gudrs, smuks un labs, – Niks, ne mirkli nešauboties, atbildēja. Viņš saberzēja rokas, nobučoja pīķa dāmu un teica: – Vajadzētu tā kā beigt, vēls jau. Rīt jāceļas. Mājās ar vēl jātiek.

– Es pateikšu Koļam, viņš tevi aizvedīs. Ļauj taču man atspēlēties! – lūdza Vitālijs.

– Tev vēl būs daudzas iespējas, bet man gribas parunāt ar simt gadus neredzētu kunaku, – smaidot atteica Niks. Un tā kā profesors ar papu arī teica, ka laiks mest mieru, spēle beidzās. Niks piecēlās, izstaiptājās kā runcis, paņēma papīra lapu ar pierakstiem un devās pie Kleincimera, kas iznira kā no zemes.

– Boris Solomonič, naudiņu gribas!

Kleincimmers paņēma lapiņu, izvilka no kabatas pildspalvu un aizgāja stūrī pie galdiņa. Labu brīdi viņš kaut ko rakstīja, svītroja un rēķināja bubinot, ka aritmētika ir grūta zinātne. Beidzot izsauca – *voila* – un uzrādīja savu garadarbu spēlētājiem. Pēc tam noskaitīja lielāku zaļu papīru paciņu Nikam un mazāku papam, un mēs devāmies lejā.

– Nu tad pastāsti, kāpēc īsti tu šeit atnāci? – Niks jautāja. Bet, pirms es paspēju atbildēt, viņš metās pie ruletes galda, kuram mēs pašreiz gājām garām, un uzmeta zaļu papīrīti no Kleincimera iedotajiem uz sarkano. Sarkanais vinnēja.

– Tā, šitos mēs varētu nodzert tepat bāriņā, – Niks noteica, savācot vinnestu. Šajā brīdī iznira arī Čupulis, kurš visu laiku bija kaut kur pazudis. Viņš gan, kā jau šoferis, dzēra tikai sulu, bet aktīvi piedalījās mūsu atmiņu vakarā, stāstīja interesantus atgadījumus par studiju draugiem un jaunākās anekdotes. Tas varēja patikt – it īpaši, ja vairāk tūk klausīties, nekā runāt. Runāt Čupuļa sabiedrībā vienalga pārāk daudz iespēju nebija. Un riekstiņus viņš noēda tikpat, cik mēs ar Niku kopā.

Kad mēs beidzot iznācām uz lieveņa, bija jau dziļa nakts. Caur koku galiem pilnmēness ripa spokaini apspīdēja apkārtni, un Čupuļa mašīnu mēs būtu atraduši arī bez Kleincimera sarūpētā apgaismojuma. Romantisku jūtu pārņemts, es apstājos uz terases malas un sapņaini teicu:

– Pilns mēness, doriskās kolonnas un es stāvu starp Aristīdu un Nikodēmu! Sajūta pilnīgi kā sengrieķu traģēdijā.

– Kāpēc traģēdijā? Varbūt komēdijā? – Niks pārjautāja.

Johans

Pret debesīm paceļas kolonnas marmorā kaltās,

Tās Ellādā slavēja diženo varoņu darbus.

Tu, Nikodēm, Olimpam tīkams, jo redzu,

Pats Apollons draudzīgu roku tev pasniedz, kad spēlē.

Tas gādā, lai astragāls izkrīt tai veidā, kas ir tevīm vēlams.

Tie augstāki spēki, kas vada un virza it visu, kas notiek visapkārt,

Tie gādā, lai Pasaule griežas ap tevi kā asi!

Nikodēms

Kas **ir** Tie, kas Pasaules līdzsvaru uztur?

Kas **ir** Tie, kas spēlē uz likteņa cītaras stīgām?

Vai Tie būtu Dievi aiz septiņām kristāla sfērām?

³⁹ *Angļu val.*; šo terminu nozīme latviski izklāstīta «Pokera noteikumos».

Vai Tie tikai kalpi, kas Augstajās debesīs rakstītos Likumus sargā?

Johans

Tu jautā to man? Kad pats esi Visuma centrā?
 Vai spētu to visu kāds izskaidrot labāk par tevi?
 Tā veikties, kā tev, var vienīgi mirstīgam tādām,
 Kam augstākais Pasaules uzbūves likums ir zināms,
 Jeb tādām, ko likteņa tumšās un mīklainās ejās
 Gars vadā aiz rokas pa Dieviem vien zināmiem ceļiem.

Nikodēms

Vien spēlmanis esmu, kas likteni aizstāj ar spēli,
 Kaut spēle šai pasaulē līdzīga liktenim šķiet.
 Kaut kur tālās zvaigznēs Kāds Likumus raksta šai spēlei,
 Kaut kur varens tiesnesis raugās, lai spēle pēc Likumiem rit.
 Kas labāk šos Likumus slepenos izzināt iespēj par citiem,
 Tas var likt tos lietā, un spēlē tam veiksmes ir daudz.

Johans

Kas ir šis Kāds? Kur ir tas Kaut kur?
 Kam atdotu Dievības varu?
 Vai domā, ka likteņi visi ir rakstīti zvaigznēs,
 Kas debesīs bezgala tumšās kā stikla pērlītes mirgo,
 Tur zīmējot dievišķus rakstus un spēlējot mūžīgo likteņa spēli?
 Vai vada mūs burvīgais Mēness, kas pārvalda maģiskās zvaigznes
 Un atdala ļaudis no dieviem?
 Vai tā būtu Saule, kas diendienā jauna, bet allaž tā pati?
 Pa debesu jumu kad uguņu pajūgā traucas,
 Tai nepaliek apslēpts nekas ne virs zemes, ne jūrās.

Nikodēms

Es nezinu to, un zināt nav lemts to nevienam,
 Bet paraugies pats: mēs domājam, valda mūs Zvaigznes un Mēness,
 Bet mākoņi atpeld un aizsedz tos skatam, kad vēlas!
 Mēs domājam, valda mūs Pērkons un Zibens,
 Bet varas tiem nava bez negaisa mākoņu vāliem!
 Pat varavīksne kā dievišķa gaisma kad atspīd,
 Tā balstās uz negaisa mākoņu vareniem pleciem.
 Ir Mākoņi līdzīgi liktenim pašam: tos veido vissmalkākās lietas,
 Kas izveido formas drīz vienas un drīz atkal citas.
 Vissīkākās dvesmas ir gana, lai viss kļūtu citāds.

Johans

Bet ir taču Kāds vai Kaut kas pašā esības augšā!
 Stāv rakstīts, ka Dievs ir Gaisma un Vārds.
 Bet vai tad pasaulē nepastāv tumsa?
 Bet vai tad nepastāv klusums mēms?
 Vai var tā būt, ka Dievs sevī neietver Visu?

Nikodēms

Gaisma ir tikai, ja kāds to redz,
 Skaņa ir tikai, ja kāds to dzird,
 Laiks ir tikai, ja kāds tajā dzīvo.
 Bez cilvēkiem Visums ir mēma un nedzīva tumsa!
 Un agri vai vēl par tādu tas atkal kļūs:
 Kā teicis ir diženais britāņu dzejdaris Bairons –
 «Es sapņoju, tas nebij sapnis vien,
 Ka spožā saule izdzisusi».

Johans

Vai var tas tā būt, ka ir Likumi rakstīti Zibenī, Zvaigznēs un Saulē,
 Bet cilvēkiem atnes to spocīgo mākoņu vāli?

Nikodēms

Šī gaisma, kas redzama acīm, nav vienīgā gaisma.

Bez pasaules, kurā mēs mītam, vēl daudzas jo daudzas var būt.
 Tik tāds var pār Visumu valdīt, kas nedzīvo pasaulē šajā,
 Tik tāds, kas aiz kristāla sfērām tur Augstajās debesīs mīt.
 Kā vēro tu zeltsārtās zivtiņas ūdeni pildītā lodē,
 Tā Viņš vēro mūs – tik tāls un tik līdzjūtīgs.
 Līdz taustāmās pasaules malai ir mākoņi – kalpi un soģi,
 Aiz taustāmās pasaules malas ne pārkonu nav vairs, ne vēju.
 «Un izzūd mākoņi, tos tumsai nevajaga vairs,
 Pār Visumu tā valda vienīgā».

Paceļ roku pie acīm un veras tālē.

Bet paraugies tālē – vai nebrauc tur baltburu kuģis?
 Kas, asfaltu šķeļot, grib piestāt pie šejienes krasta,
 Tam stāja tik stalta un apspīd to pilnmēness stari,
 Ka līdzīgs tas Mēnesim pašam, kas lepni peld debesu jūrās.

Piebrauc Aristīds.

Nikodēms

Ko redz manas acis! Tas Aristīds – tāljūru kapteinis dižais,
 Ko Poseidons lolo un gādā, lai varenie vēji
 Tam palīdz ik reizes uz cerēto valstību aizbraukt.
 Nāc, Aristīd, stāsti, pa kādām tu tāljūrām klīdis
 Un kādus jo diženus darbus tu veicis sirdsmīļotās Tēvzemes vārdā?

Aristīds

Ak, draugi, kāds prieks man jūs redzēt uz diženās Ellādas krasta.
 Es braucu pēc jums, lai sauktu jūs braukt manim līdzī,
 Šis kuģis jūs vedīs uz māju, kas tālajā Ausekļa ielā
 Pēc jums sen jau sēro un rūgtajās asaras lej.

Johans un Nikodēms iekāpj kuģī.

Kristāla sfēru koris

Tur aiztrauc tie zilajās tālēs tālprojām no Ellādas krastiem,
 Tos gaida ceļš tāls daždažādām grūtībām pilns.
 Bet aizmirst šo burvīgo zemi un teiksmaino pilnmēness nakti
 Tie neiespēs vairs, un tālajos ceļos, lai kur vien tie būtu,
 Tie vēlēšies atpakaļ braukt un kaut reizi vēl redzēt šos krastus,
 Un pārbaudīt veiksmi, lai izprastu dievišķās zīmes.⁴⁰

*

Atpakaļceļā Čupulis bija aizņemts ar stūrēšanu, un mēs ar Niku beidzot tikām pie vārda un varējām viens otru smalki izprašāt par dzīvi – kā nekā jau gadus desmit nebijām nedz tikušies, nedz arī dzirdējuši kaut ko viens par otru.

– Kur tu tagad strādā? Turpat institūtā? – es jautāju.

– Nu vispār jā. Tas ir – vispār es tur vēl skaitos un saņemu pat algu 7,40 mēnesī. Tas, ja tā varētu teikt, ir darbs dvēselei. Bet dienīško maizi es pelnu citur.

– Kur?

– Es te esmu iekārtojies vienā apdrošināšanas kompānijā par kompju veci un tīkla priekšnieku. Tā bija tāda dīvaina sagādīšanās, kas notika pirms diviem gadiem Ziemassvētku priekšvakarā. – Niks bija viegli iereibis un tāpēc stāsts iznāca visai tēlainis un romantisks. – Es tad vēl biju zinātnieks un vēlā pēcpusdienā biju uz dažām stundām izrāvēis līdz centram, lai sameklētu mammai un bērnam kādu Ziemassvētku dāvanu. Es stāvēju pie gaiša skatloga, visapkārt rosījās visvisādi sasārtuši, steidzīgi cilvēki ar dāvanu saņiem rokās, bet man ap sirdi bija drūmi. Bija skaidrs, ka es, matemātiķis ar grādu, kas visu mūžu pašaieliedzīgi un, es pat gribētu teikt, ne bez panākumiem strādājis zinātnes sfērā, par savā kabatā esošajiem grašiem nekādas dāvanas sev mīļajiem cilvēkiem nopirkt nevaru. Un tā es turpināju vērot bagātīgi izgreznoto skatlogu, un fraktālās sniegpārslīņas, lēni virpuļojot, klājās uz maniem pleciem un mices – gluži kā daudzreiz redzētās, vecās nostalgiskās filmās. «*Snieg visbaltākie sniegi...*»

Un manī nobrieda pārliecība, ka kaut kas dzīvē jāmaina. Visu mūžu es esmu centies ievērot ticējumu, ka Jaungadu nevar sagaidīt ar tukšām kabatām. Nekādas jēgas nebija. Tagad es mēģināšu

⁴⁰ V.E. 2008.02: Nu, šitā epizode gan Korinam izdevusies! Tās dēļ vien grāmatu vērts lasīt un likt Internetā.

pilnīgi otrādi. Un es sāku skatīties visapkārt, lai izdomātu, kā visbezzēdīgāk varētu iztērēt visu atlikušo naudu, lai pēc tam dotos atpakaļ uz auksto institūta kabinetu un turpinātu knibināties ap sīkajām un nevienam uz pasaules nevajadzīgajām problēmiņām... Nav tiesa, bija tomēr viens, kam šīs problēmas bija vajadzīgas vairāk par visu pasaulē. Tas biju es pats...

Turpat netālu es pamanīju melnīgsnēju nosalušu puisīti, kurš tirgoja sprinta biļetes. Vieta šķita piemērota. Es nopirku biļetes par visu naudu, cik man bija, un viena no biļetēm laimēja! Turklāt spriežot pēc pārsteiguma, ar kādu puisītis vēroja manu biļeti, viņš bija pilnīgi pārliecināts, ka TĀĀĀDA laimesta viņa kastē nav. Bet neskatoties uz to, naudu viņš man iedeva – ne gluži tik daudz, lai paliktu bagāts un varētu visu mūžu nestrādāt, bet pilnīgi pietiekami, lai varētu nopirkt dāvanas un vēl arī pirmo reizi pēdējo pāris mēnešu laikā aiziet solīdās pusdienās. Institūts vairs nebija prātā. Ejot iekšā krodziņā, man pretī nāca krievu kupcis, kurš pēkšņi paslīdēja uz apledojušās ietves, un mēs abi izpildījām dubulto ridbergeru, kādu brīdi turpinot graciozi rotēt. Kad, pateicoties berzes spēkam, rotācija pierima, es sapratu, ka tas tiešām ir kupcis – es viņu pazinu –, mēs kopā bijām mēģinājuši Maskavā mācīties. Kā kopīgo pusdienu gaitā atklājās, tagad viņš bija ieprecējies Rīgā, viņam piederēja neliels krodziņš nacionālā stilā un viņš pašreiz dibināja apdrošināšanas sabiedrību. Uzzinājis, kāda man alga, viņš uzreiz piedāvāja nākt pie viņa darbā par nacionālo kadru. Institūts bija aizmirsts, un vakaru mēs beidzām pie Kleincimmera, kur man, kā jau iesācējam, baigi veicās.

Tā es sāku pie kupča strādāt, kamēr viņi vēl tikai dibinājās. Es viņam ieborēju, ka tautas saimniecības kompjuterizācija – tā ir liela lieta, un viņš man noticeja. Vispirms es saprogrammēju datu bāzes, visādas palīgprogrammas, lai var aizpildīt polises, drukāt atskaites un rēķināt buhaltēriju. Sākumā bija pagrūti, bet tagad man visu ir izdevies iedzīt rāmjos. Viss notiek bez cilvēka piedalīšanās. Tikai šad tad kaut kas jāpamaina – it īpaši tad, ja valdība izdomā kaut kādus jaunus likumus, nodokļus, atskaites vai vēl nezina ko, bet vispār darbs kaulus nelauž – un es varu atvēlēt laiku arī dvēselei.

– Un naudu arī maksā? Daudz?

– Daudz, tas būtu maigi teikts. Pie mana pieticīgā dzīves stila man pietiek atliktiem galiem. Nu un tad šite pie Kleincimmera arī drusku atlec.

– Jāāā, es redzēju – tev veicas. Es tikai nekādi nevarēju saprast, kā tu spēlē? Galīgi nekādas loģikas!

– No kurienes tu rāvi, ka pasaulē vispār jāpastāv kādai loģikai? – Nīks pasmaidīja.

– Sajūta tāda, it kā tu ņirgātos par varbūtību teoriju? – es turpināju, laizdams gar ausīm Nika filosofiskos prātuļojumus.

– Es neņirgājos, – Nīks uz brīdi aplūsa, tad negribīgi norūca, – tā ir tāda kā balva par labu uzvešanos.

– Nesaprotu. Balva no kā? – es nesapratu.

– Ohohohooo! – Čupulis izbrēca kareivīgu kaujas saucienus, jo bija iebraucis pamatīgā bedrē. Es ar blīkšķi graciozi atsitos pret mašīnas griestiem un paziņoju, ka tā ir provokācija pret Latgales delegāciju. Nīks, šķiet, bija iekodis lūpā, jo labu brīdi neteica nekā, tikai domīgi laizījās un ar pirkstiem taustīja lūpu un mēli. Laikam trauma bija nopietna, jo ar šo brīdi Nīks kļuva nerunīgāks, neko vairs daudz nestāstīja, tikai negribīgi atbildēja uz jautājumiem. Es pat teiktu, ka viņš izskatījās drusku tā kā nobijies.

– Bet ko par šito nakts kāršu spēli saka tava ģimene? – es nelikos mierā, – vispār jau visas sievas pret kārtīm izturas ar nepatiku. Bet varbūt, ja tik daudz vinnē, viss ir savādāk? Ko saka Dana?

– Mēs pašreiz nedzīvojam kopā, – Nīks diezgan vienaldzīgi noteica. Un pēc brītiņa piemetināja, – jau sešus gadus.

– *Das ist aber eine große Überraschung*⁴¹! Nu atvaino! Tas man nekādi nebūtu varējis ienākt prātā. Jums tik labi saskanēja – dzīvojāt kā cimd ar roku. Ja tas nav noslēpums, kāpēc tad pašķīrāties?

– Kāds tur noslēpums, es par daudz strādāju un par maz pelnīju. Kura normāla sieviete to varētu izturēt!

– Nu bet tagad taču tev viss ir kārtībā! Naudas daudz, darbā arī nepārpūlies?

– Viņa jau vairākus gadus dzīvo kopā ar vienu dakteri, kuram vēl pieder arī aptieka. Jūtas pilnīgi laimīga. Trīs bērni, kopā ar manējo. Nē, tas ir cauri un pagalam.

– Un tev pašam? Kā ar sievām un draudzenēm?

– Nēēē. Es tagad dzīvoju atkal pie mammas un esmu pārgājies uz atnākošo–aizejošo sievu principu. Tagad man arī ir draudzene. Viņa ir kaut kas vidējs starp kinorežisoru un producentu. – Viņš

⁴¹ *Vācu val.* Tas nu gan ir liels pārsteigums!

nosauca vārdu, kas man neko neizteica. – Dzīve nav viegla – filmē klipus reklāmai un gaida iespēju uzfilmēt kaut ko īstu. Es te viņai no sava kantora arī saorganizēju reklāmas pasūtījumu. Labāk pastāsti, kā tu te gadījies. Man liekas, ka tu, izņemot bridžu, neko citu nespēlē? Un man liekas, tu jau nespēlēji arī – tikai staigāji un skatījies?

– Jā, mani te nomoca viena problēma. Nevaru saprast, no kura gala pieķerties, tāpēc arī staigāju pa visādiem ūkiem cerībā, ka kaut kas ienāks prātā. – Es mēģināju ātrumā izstāstīt, ap ko lieta grozās, jo Čupulis jau tuvojās Nika mājai. Domāju, ka stāsts bija visai haotisks, bet man par pārsteigumu Niks visu saprata. Intelektu kabatā nenoslēpsi!

– Es arī esmu domājis par kaut ko līdzīgu, – viņš teica, – tikai drusku citā griezumā. Un tas jau arī bija pirms vairākiem gadiem. Starp citu, tieši pirms tiem pašiem Ziemassvētkiem. Ja gribi, varu tev parādīt savus vecos pierakstus.

Vairāk parunāt neizdevās, jo Čupulis jau slaidā lokā piebrauca pie Nika mājas, un Niks izkāpa. Viņš iedeva man savu telefona numuru, pamāja ar roku un prom bija.

– Es tev rīt piezvanīšu! – es vēl nosaucu pakaļ.

*

Rīt es Nikam nepiezvanīju. Parīt un aizparīt arī nē. Un nebūt ne tāpēc, ka es būtu aizmirsis vai aizņemts, nedz arī tāpēc, ka man negribētos. Es gan atcerējos, gan nebiju aizņemts, gan gribēju. Tā bija parastā, bezjēdzīgā muļļāšanās. No rīta – ko nu tik agri zvanīsi, jāpadzer vispirms kafija, pēcpusdienā – tikko paēdis, uz miegu vien velk, vakarā – jāiet jau mājās, bet rīt gan noteikti. Tad vēl – vajadzētu aiziet kopā pusdienās, bet man pašreiz nav naudas; pagaidīs līdz algai. Tad vēl pasūtītāji ar savām sīkajām izmaiņām. Tad vēl tas un šis un vēl kaut kas. Tā gāja dienas, nedēļas, mēneši. Bet es vēl aizvien katru dienu biju pārliecināts, ka tūlīt pat piezvanīšu. Bet atkal – tik daudz laika jau pagājis, ko nu tā bez īpaša iemesla zvanīs. Arī par uzdevumu – nevarētu teikt, ka interese bija pilnīgi izzudusi, bet pamatīgi noplakusi gan.

Tā tas turpinājās līdz kolēģes vārdadienai. Kā jau pienākas, es biju aizstaigājis līdz stūrim pēc frēzijām, kuras pagaidām, līdz apsveikšanai, iebāzu alus pudelē. Bet tad kāds pavēra durvis, un spēja caurvēja brāzma atrāva vaļā logu, kas vienalga nekad neturējās ciet, loga rāmis ar stūri trāpīja tieši alus pudelei, izlejot puķūdeni uz tikko nodrukātās atskaites. Mēģinājums nodrukāt atskaiti vēlreiz beidzās nesekmīgi, jo gan printerī, gan atvilktnē bija izbeidzies papīrs. Mihaličs, kurš mūsu departamentā ir atbildīgs par drukpapīriem, kā jau parasti tādās reizēs, nekur nebija atrodams. Neatlika nekas cits, kā sagrabināt kabatā savus absolūti privātos grašus un doties uz tuvējo grāmatveikalu.

Vēl nekad man nav izdevies ieiet grāmatveikalā un vismaz pavirši neizanalizēt grāmatplauktu saturu. Šī reize nebija izņēmums, un jau pa gabalu es pamanīju krāsainu plakātu, kas vēstīja, ka apgāds «Beverīna» prezentē savu jauno produkciju. Domādams par Paskālu un Heigensu, es piegāju paskatīties. Tas nebija ne viens, ne otrs, bet pēc īsa vilšanās brīža es sapratu, ka grāmata, ko es turu rokās, varētu varbūt būt pat vēl noderīgāka. Tā saucās «Gudro domu pasaulē» un bija veidota no vieniem vienīgiem klasiku citātiem. Patiesi vērtīga grāmata! Gudras domas varētu būt tieši tās, kā man ārkārtīgi pietrūkst. Ja dažus piemērotus gabaliņus iemācās no galvas, tad sabiedrībā var nevērīgi iepīt kādu citātu no Baruha Spinozas vai Marka Aurēlija tā, it kā tu būtu viņus ne vien lasījis, bet arī pamatīgi studējis un varbūt pat vēl arī personīgi pazinis. Es nevērīgi apgriezu grāmatu otrādi, lai paskatītos cenu. Pēc tam žigli noliku grāmatu atpakaļ plauktā, vispirms rūpīgi noslaucījis no tās pirkstu nospiedumus, un skrēju zvanīt Čupulim. Pēc dažām dienām pastnieks man atnesa biezu, mīkstu paketi, kuras augšējā stūrī grezniem, kantainiem burtiem Madernieka stilā bija rakstīts: apgāds «Beverīna».

Es, protams, ķēros tieši pie Marka Aurēlija. Un ko es tur redzu?

«Ievēro, ka viss, kas notiek, notiek tainīgi, un, jo rūpīgāk tu vērosi, jo vairāk atklāsi, ka tieši tā tas ir. Es nedomāju vienīgi lietu pēctecību, bet gan drīzāk to, kas ir tainīgs un kas it kā būtu Kāda darīts, kurš piešķir lietām to vērtību.

Ir tavā varā izlemt, vai tas ir labi sakārtots Visums jeb arī kaudzē samests Haoss, bet vienalga – Visums».

Haoss. Mēms un akls bezdibenis. Pirmatnējā tumsas un klusuma valstība, no kuras esībai dzimušas visas lietas. Vismaz apmēram tā rakstīja Hesiods savā kosmoloģiskajā poēmā «Teogonija». Sākumā bija Haoss, kas izsauca no nebūtības savu meitu Niksu – sievišķo nakts personifikāciju, kas savukārt bija visu pirmatnējo mežonīgo spēku – sapņu, miega un nāves – māte. Bet tā dzemdēja arī augšējo gaisu ēteru un dienu.

Pasaule radās no četrām dievišķām būtņēm: Haoss, kas personificē izplatījumu, radīja Geju – zemi, Erosu – alkas un iekāri (tajā laikā Eross vēl bija pirmatnējais dabas spēks, kurš personificēja Visuma radošo spēku un harmoniju) un Tartaru – pazemes valstību.

Geja vēlāk radīja Urānu (debesis) un dzemdēja no viņa divpadsmit titānus – ārkārtīgi lielus un stiprus, kuri ilgu laiku bija Visuma valdnieki. Slavenākie, kurus mēs pieminam vēl šodien, bija Okeāns – milzu upe, kas ieskauj zemi, Mnemozīna – atmiņas dieviete, Temīda – augstākās taisnības dieviete, Atlants, kurš tur debesjumu uz saviem pleciem. Taču visslavenākais bija pastarītis Hronoss – laika dievs.

Geja dzemdēja Urānam vēl arī dažādus mošķus: ciklopus un Hekatoneru – piecdesmitgalvaino un simtrocīgo briesmoni. Tos visus Urāns paslēpa Gejas ķermenī. Bet māte iežēlojās par saviem bērniem un aicināja Titānus sacelties pret Urānu. Tikai visjaunākais no dēliem, Hronoss, uzklaustīja viņas aicinājumu un ar līku zobenu kastrēja Urānu, tādējādi atdalot debesis no zemes, un, pēc seno grieķu domām, pasaule bija radusies.

Izrādījās gan, ka arī Hronoss ir visai šerps valdnieks. Viņš apņēma par sievu savu māsu Reju, bet, tā kā bija pareģots, ka viņu no troņa gāzīs paša atvase, tad viņš tās visas akurāti norija. Un tikai Zeva vietā Rejai izdevās Hronosam iemānīt segā ietītu akmeni. Zevs izauga Krētas salā, pēc desmit gadu cīņas gāza no troņa savu tēvu, liekot tam izveikt arī norītos brāļus un māsas (ieskaitot akmeni), un sadalīja Visuma pārvaldi ar saviem brāļiem, atdodot Poseidonam jūras, akmenim Delfus, bet Hēdam Tartaru – pazemes valstību, kur mīt mirušie. Tā ir tikpat tālu no zemes, kā zeme no debesīm, un to apjož treji miglas slāņi un dzelzs siena. Lai tur nokļūtu, jāšķērso daudzās pazemes upes, bet mirušo dvēseles tur nogādā sirmis laivinieks Hērōns. Alā, vēl zem Tartara, Zevs ieslodzīja savu tēvu un pārējos Titānus, kas nebija viņam pieslējušies lielajā cīņā.

Mūsdienu uzskati par Haosu gan varētu būt tuvāki Ovīdija «Metamorfozēs» paustajam viedoklim, kur Haoss aprakstīts kā lielais pirmatnējais tukšums, sākotnēji samaisīta un bezformīga masa, no kuras Radītājs izveidojis sakārtotu un harmonisku pasauli. Un šis Haoss jau varētu būt tie ūdeņi, virs kuriem lidinājās Vecās Derības Radības grāmatā aprakstītais Gars.

Patiesībā Radītājam nemaz nebija tik daudz darba, kā pirmajā brīdī varētu likties. Viņš jau neveidoja ar savām rokām visas tās mazās radībiņas un sīkās lietīņas, no kurām sastāv pasaule, viņš būvēja pasauli. Un, lai uzbūvētu pasauli, ir jādod likumi, pēc kuriem pasaule attīstās, un sākuma punkts. Pēc tam atliek tikai vērot, kā viss notiek, un iejaukties tikai kritiskos gadījumos, kuru gan ir ļoti daudz mums, un nemaz ne tik daudz Garam, kurš aiz visa tā redz bezgalību un mūžību. Un sākuma punkts varētu būt šis pats Haoss. Varētu domāt, kā gan no haosa, bez Dievišķā pirksta pieduršanas, var rasties kaut kas sakārtots un harmonisks. Bet īstenībā Dievišķais pirksts jau ir piedurts, rakstot likumus, gan tos, ko mēs jau esam atklājuši, gan tos, par kuriem mēs vēl nekā nezinām, gan tos, par kuriem mēs tikai nojaušam, ka tādi ir, bet galīgi nesaprotam, kā un kāpēc tie darbojas.

Kārtības un Harmonijas dzimšana no Haosa ir tieši viens no tiem likumiem, ko cilvēce sāk izprast tikai pēdējos pārdesmit gadus, jūt, ka ir, bet vēl īsti neizprot.

Izrādās, ka haoss ir tieši tas, kas vajadzīgs jaunu lietu dzimšanai. Ja viss notiek pareizi un determinēti, tad viss arī darbojas kā konveijers, ražojot tikai un vienīgi cepešpannas jeb ballistikās raķetes, kas visas līdzīgas viena otrai kā ūdens lāses. Izrādās arī, ka jaunu harmoniju dzimšanai vajadzīgs, lai sistēma būtu ļoti tālu no līdzsvara, lai vielas un enerģijas plūsmas kā mežonīgi virpuļi joņotu pa visu telpu krustām šķērsām. Turklāt tas, izrādās, attiecas uz visām sarežģītākajām sistēmām – gan fizikālām, gan ķīmiskām, gan sabiedriskām. Interesanti, ka viena no sfērām, kur šī parādība tika pamanīta vispirms, bija nebūt ne kāda avangardiska fizikas nozare, bet gan vulgāra populāciju analīze.

Jautājums: ja zināms, cik trusīšu ir šogad, kāds ir viņu vairošanās ātrums un barības daudzums, tad cik trusīšu būs nākamgad? Vienādojums, kas apraksta šo sistēmu, ir primitīvs, to varētu atrisināt katrs eksakto zinātņu pirmā kursa students. Interesantās parādības sākas tad, ja trusīšu populācijā notiek nejaušas izmaiņas (piemēram, ierodas jauna, likumā neparedzēta trusīšu partija no Āfrikas jeb vērā liekama trusīšu daļa emigrē uz Izraēlu). Tad izrādās, ka trusīšu skaits kārtējā gadā kļūst ne vien kvantitatīvi, bet arī kvalitatīvi atkarīgs no trusīšu vairošanās ātruma un citiem parametriem, kas apraksta sistēmu. Kamēr trusīšu vairošanās ātrums ir mazs, sistēma viegli norij visas fluktuācijas un atgriežas savā stabilajā ikgadējā stāvoklī, bet, vairošanās ātrumam pieaugot, pienāk mirklis, kad trusīšu skaits sāk svārstīties, atkārtojoties ik pēc diviem gadiem. Vairošanās ātrumam palielinoties vēl vairāk, svārstību periods pieaug uz četriem gadiem, tad astoņiem un tā tālāk, ik pa brīdim divkārtējoties, līdz beidzot kļūst pilnīgi haotisks un šķietami pilnīgi neatkarīgs no trusīšu skaita iepriekšējā gadā.

Arī tas vēl nav viss. Turpinot palielināt vairošanās ātrumu, no haosa pēkšņi atkal uzrodas periods, tikai šoreiz tas ir trīs gadi, tad seši, tad divpadsmit un tā atkal līdz haosam. Šīs struktūras nav dzimušas

vienīgi vājprātīgu matemātiķu mežonīgajās fantāzijās. Tās ir novērotas gan dabā ar trusīšiem un mušām, gan ķīmijā, kur ir pazīstama Žabotinska-Belousova reakcija, kad mēģenē maisījuma krāsa mainās no zilās uz sarkanu un no sarkanas atkal uz zilu ar pulksteņa cieniņu precizitāti. Un gandrīz katrs būs redzējis, kā no krāna tievā strūkliņā plūstošs ūdens pēkšņi ne no šā, ne no tā sāk rīstīties un izspļauj ūdens porcijas ar uzsvērti periodisku precizitāti. Viss, kas šo jauno struktūru dzimšanai vajadzīgs, ir haoss un tajā papildnam esošās fluktuācijas. To atspoguļoja arī Lukrēcijs darbā *De rerum natura* (un pēc viņa Čupulis, vai vismaz viņa grāmatas sastādītājs):

...Pret lietu tu vēro, kā zibeņi joņo:
 Drīz šeit, drīz jau tur no mākoņu vāliem tie izvirst
 Un kvēlošās līkloču šautras un uguņu spēks
 Tāpat krīt uz zemi. Un visās šais lietās
 Mēs gribam, lai skaidrs tev būtu,
 Ka atomi, smagums kad liek tiem caur tukšumu traukties uz zemi,
 Ar skatu nemanāmos laika mirkļos
 Un tikko samanāmās vietās
 No sava ceļa novirzās mazliet.
 Tie tikai nedaudz maina gaitu, bet, ja nenotiktu tas,
 Uz zemi tie trauktu viens otram blaku pa taku
 Kā lietus lāses caur tukšumu, kuram nav gala.
 Ne sadursmes gadītos kādas,
 Nedz satiktos pirmējās vielas, un tad
 Daba netiktu radīta itin nekad.

* * * * *

V.E.: Šeit es taisu savu pirmo lielo iespraudumu, jo nav iespējams aprobežoties ar zemspvītras piezīmi.

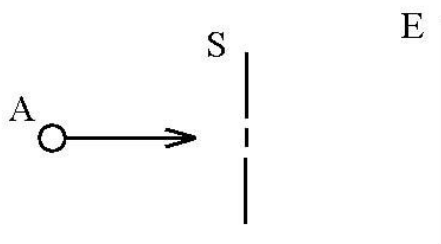
Tita Lukrēcija Kāra poēma «Par lietu dabu» latviski ir izdota vienu vienīgu reizi («Zvaigzne ABC» 1995. gadā); no latīņu valodas to ir tulkojis un komentējis fiziķis Jāzeps Eiduss (dz. 1916. g.). Taču Johans Korins šeit neizmanto Eidusa tulkojumu un acīmredzot ir fragmentu tulkojis pats vai nu tieši no latīņu valodas vai arī izmantojot kādu mūsdienu valodas tulkojumu (krievu, vācu utt.). Eidusa tulkojumā šī Lukrēcija poēmas vieta skan tā⁴²:

Redzi tu zibeņus lecam no vienas debess uz otru;
 Šurpu un turpu pārskien no mākoņiem atrautās gunis,
 Parasti zemē nokrīt šo liesmu varenie spēki.
 Sakarā šajā es vēl vienu lietu tev izklāstīt gribu.
 Daļiņas, kad tās uz leju taisni pa tukšumu virzās,
 Pašu smaguma dzītas, kaut kādā nejaušā vietā,
 Kaut kādā nejaušā brīdī nedaudz tās novirzās sānis,
 Tā ka tik tikko par novirzi kustību šo varam nosaukt.
 Taču, ja taisni tie kristu, kā lietus pil smagajām lāsēm,
 Neklīstot nost no virziena vērstā tieši uz leju,
 Nerastos sadursmes tad, ne triecienu daļiņu starpā.
 Nespētu daba nekad tad izveidot kaut ko no jauna.

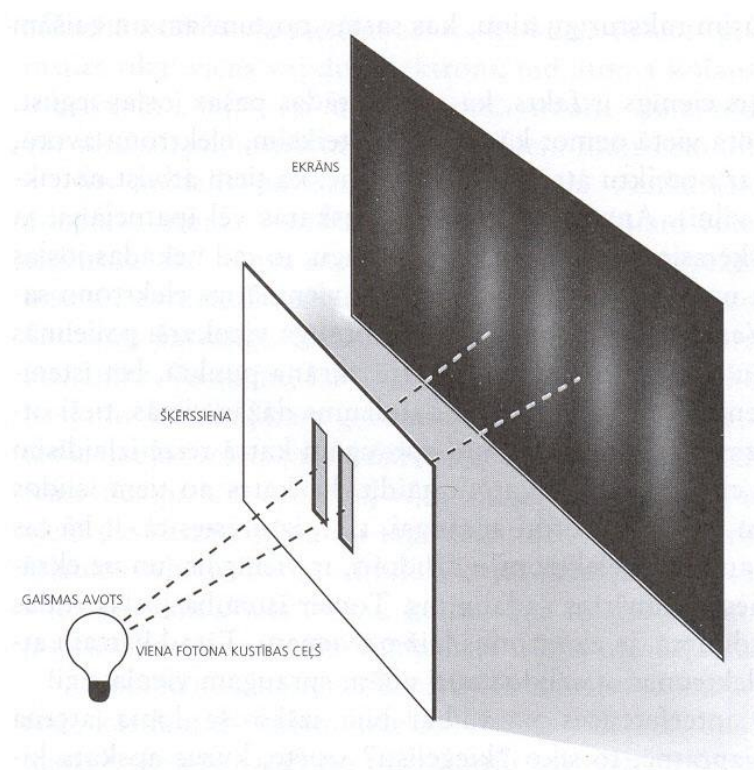
Šo «noviržu» (*clinamen*) ievēšanu mūsdienās uzskata par lielu Lukrēcija sasniegumu (salīdzinājumā ar Demokrītu), par kvantu mehānikas principiāli neprognozējamo varbūtību efektu paredzējumu un priekštecī, tāpēc šo vietu no Lukrēcija poēmas bieži citē, jo sevišķi tagadējie fiziķi. Patiesībā šī vieta ir Lukrēcija filosofijas «vājais punkts». Nekādas nedeterminētas «novirzes» ievest nav nekādas vajadzības; pieņēmums par šādu «noviržu» pastāvēšanu ir «lieks» postulāts, kurš atmetams pēc Okama principa, jo visu var izskaidrot arī bez šāda pieņēmuma.

Aplūkosim (ļoti īsi), teiksim, klasisko piemēru ar elektrona difrakciju un interferenci.

⁴² Tits Lukrēcijs Kārs. «Par lietu dabu». No latīņu valodas tulkojis un komentārus sastādījis Jāzeps Eiduss. Zvaigzne ABC. Rīga, 1995. Otrā grāmata, 213–224. vārsmas; 51.lpp.



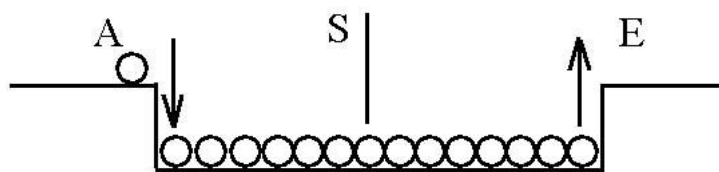
No avota A elektroni tiek izšauti sienas S virzienā. Sienā (metāla plāksnē) ir divas paralēlas spraugas. Ekrāns E (teiksim, fotoplate) fiksē vietas, kur elektroni trāpa. «Normāli» ir sagaidīt, ka siena S «metīs ēnu» uz ekrānu E (nelaižot cauri elektronus), un tikai divas paralēlas joslas uz ekrāna būs «apgaismotas» (apšaudītas ar elektroniem) – tās, kas atbilst spraugām sienā S. Kā mēs zinām no neskaitāmiem rakstiem, īstenībā tiek novērota interferences aina, analogiska tai, kāda (ar gaismu) tēlota zīmējumā no Hokinga grāmatas. Pie kam šo ainu novēro arī tad, ja elektronus laiž pa vienu – vienu pēc otra.



Gaismas interferences aina. Zīmējums no grāmatas: Stīvens Hokinga. *Īsi par laika vēsturi*. Madris, 1997., 63.lpp.

Šī un līdzīgas parādības ir bijušas par iemeslu t.s. «nenoteiktību principa» ieviešanai. Mikropasaulē nepastāvot viennozīmīga determinētība; daļiņu kustību vadot VARBŪTĪBA, kuru raksturo «viļņa funkcija».

Kopš es sāku par to domāt, mani vienmēr ir pārsteidzis tas vieglums, ar kādu fiziķi ir atteikušies no tik fundamentāla principa kā cēloņsakarība. Nav taču nekādas vajadzības no šī principa atteikties, jo visu var izskaidrot, paliekot pilnīgas determinētības robežās. Izskaidrojošie modeļi droši vien var būt daudzi, bet es savā laikā izvirzīju tādu modeli. (Tas attēlots sekojošajā zīmējumā).



Pieņemsim, ka eksistē līmeņi, kuri ir aizsniedzami novērotājam pašreizējā zinātnes attīstības stadijā. Shēmā tie ir «paaugstinājumi» zīmējuma labajā un kreisajā malā. To, kas atrodas uz šāda «paaugstinājuma», pašreizējā fizika var konstatēt: piemēram, elektronu *A* vienā galā un elektrona iedarbību uz ekrānu *E* (fotoplati) otrā galā. Bet pastāv arī līmeņi, kuri pašreizējai zinātnei nav pieejami novērošanai (tās ir daļiņas, kas atrodas «iedobumā» starp abiem paaugstinājumiem).

Izšauts elektrons īstenībā nekur nelido, bet gan iekrīt «bedrē» (bultiņa uz leju zīmējumā) un pārstāj būt novērojams fizikim. No šī «kritiena» bedrē starp daļiņām izplatās trieciena vilnis (un, tā kā bedrē daļiņu tagad ir «par daudz», tad šī viļņa būtība ir tā, ka viņš kaut kur «izsīstis» no bedres elektronu uz paaugstinājuma – tāpat ekrānā (bultiņa uz augšu zīmējumā)). Kurā tieši vietā elektrons tiks izsīsts no «bedres», tas ir atkarīgs (bet viennozīmīgi determinēti atkarīgs) no konkrētās situācijas starp bedres daļiņām. Fiziku pieņemtās «varbūtības» atspoguļo statistisko «elektrona izsišanas» sadalījumu. Tāpat kā, teiksim, demogrāfiskajā mirstību statistikā «varbūtība» gan pareizi prognozē mirušo skaitu, bet nekad nav cilvēka nāves iemesls (cilvēki mirst nevis no varbūtībām, bet no slimībām, autoavārijām, slepkavībām utt.), tāpat arī mikrofizikā pieņemtā varbūtība gan pareizi prognozē izsīsto elektronu skaitu dažādās vietās, bet nekad nav elektrona izsišanas cēlonis (tāpat kā nāvēm, arī elektronu trāpījumiem cēloņi ir pavisam citi: reāli, materiāli, viennozīmīgi).

Tā ka nav nekādas vajadzības atteikties no cēlonības principa, no pilnīgas determinētības pasaulē. Tagadējiem fiziķiem vienkārši ir pieņemts slikts modelis, un tā gaismā tad nu tiek bez gala atkal un atkal runāts par mikropasaulē it kā pastāvošo nenoteiktību. (Dievs kauliņus tomēr nemet ☺).

* * * * *

Vēl ir vajadzīgs Radītāja dotais likums. Lukrēcijs gan apgalvoja, ka Dievi nedz ir radījuši pasauli, nedz arī noņemamas ar tās regulēšanu. Tie dzīvo tālu prom un vienaldzībā par cilvēku rūpēm un problēmām. Tāda savdabīga, pilnīga laime bez sāpēm, bez uztraukumiem, bez bailēm – ideāla dzīve, pēc kuras cilvēki varētu tikai tikties. Bet likumu Pasaules radīšanai no haosa Viņi tomēr šeit ir pametuši. Un to ir pamanījuši gan Lukrēcijs pirmajā gadsimtā pirms Kristus, gan Haosa teorijas radītāji divdesmitajā Kristus gadsimtā. Nāk atmiņā Einšteina frāze: «Zinātne bez ticības ir kropla, bet ticība bez zinātnes ir akla». Tik tiešām, man tas Alberts patīk arvien vairāk un vairāk!

«Ja kāds ir svešinieks Visumam un nezina, no kā Visums sastāv, tad ne mazāks svešinieks ir tas, kurš nezina, kas tajā notiek. Viņš ir bēglis, kurš bēg no pasaules, viņš ir neredzīgais, kurš aizvēris sapratnes acis, viņš ir nabags, kam vajadzīgs cits un kurš nespēj atrast visas dzīvei noderīgās lietas sevī pašā».

It kā speciāli man būtu uzrakstīts. Izrādās, to, par ko es domāju, mēģināja apcerēt Marks Aurēlijs. Un es te kasos un nevaru pat piezvanīt Nikam.

*

Kad es beidzot saņēmos un piezvanīju, Niks tikai pajautāja, kur es tik ilgi biju pazudis. Atbildei nomurmināju kaut ko nesakarīgu un teicu, ka gribētu satikties, lai parunātu par to pašu problēmu un varbūt apskatītu Nika pierakstus.

– Zini, ir problēmas, – Niks teica. – Mums te kantorī pirms kāda laika bija balle, kurā apbalvoja kapitālistiskās sacensības uzvarētājus – tie gan visi izrādījās no administrācijas, bet bija arī loterija, un tajā es vinnēju atpūtas braucienu uz Somiju divām personām. Trīs nedēļas Somijā, ieskaitot arī džeza festivālu. Tur taisās sabraukt visādas slavenības.

– Skauž! Tu redzēsi un dzirdēsi dzīvu Čārlzu Loidu un Garbareku! Kad tev jābrauc?

– Tur jau ir tā sāls! Rīt agri no rīta ar vilcienu uz Tallinu. Tālāk ar prāmi. Es zinu, ka tu no rītiem mīli pagulēt, bet, ja tu varētu saņemties, parunāt mums gan daudz laika nebūs, taču savus pierakstus es varētu paņemt līdzī uz staciju un iedot tev palasīt. Kā ir?

– Es saņemšos!

*

Naktī lija lietus. Vismaz pa miegam, griežoties no viena sāna uz otru, es dzirdēju, kā lietus lāses vienmuļā ritmā rībina pa mana loga rūti. Nekāds džezs tas nebija. Varētu drīzāk atgādināt burvju bungas mūžamežos, kur ļaunie mori gatavo pret mani kādas neģēlības. Bet kad no rīta, nežēlīgā modinātāja izrauts no saldās dusas, es pavēros logā, saulīte tur mīlīgi spīdināja savus starus. Labi sevi pazīdams, es atstāju vismaz vienu vilcienu rezervē. Tas nozīmē, ka dodoties uz elektrisko vilcienu, lai brauktu uz staciju, es biju pārliecināts, ka arī ar nākošo un varbūt pat aiznākošo vilcienu es vēl varu pagūt.

Bet kad es labā noskaņojumā (cik nu tas labs vispār var būt, ja cilvēks nakts vidū izrauts no siltas migas) iznācu pa durvīm, vajadzēja ar nepatiku konstatēt, ka saulīte gan spīd, bet no pretējās puses kā melna siena man tieši virsū brauc tumšo lietus mākoņu vāli. Lietussargu es biju atstājis uz pakaramā. Tas nekas, laiks vēl ir, es nodomāju un naski metos atpakaļ. Ar lietussarga atrašanu problēmas neradās, tas bija uz pakaramā kā prognozēts. Problēmas radās ar durvju aizslēgšanu. Atslēga pēkšņi iesprūda un vairs negriezās ne pa labi, ne pa kreisi. Tā, vispār, bija gadījies arī agrāk, kaut arī ne pārāk bieži. Es izpildīju pilnu zināmo paņēmieni klāstu: kratīju atslēgu, spiedu un cēlu durvis, padauzīju un noglāstīju slēdzeni, noskaitīju tēvreizi, līdz beidzot atslēga viegli un liegani pagriezās, it kā vispār nekas nebūtu bijis.

Es mundrā sportista solī drāzos uz staciju un, tikai pateicoties tam, paguvu ieraudzīt, kā durvis aizveras un vilciens aizbrauc. Tas nekas, es arī ar nākošo vēl varu mierīgi pagūt. Iegājis uzgaidāmajā telpā, es ātri vien atradu zīmīti, uz kuras bija rakstīts, ka, sākot ar šodienu, tieši šis te vilciens ir atcelts neatliekama sliekšņa remonta dēļ. Man vēl arī atvainojās par sagādātajām neērtībām un apliecināja, ka nākamais vilciens katrā ziņā atkal kursēs. Ar nākamo pagūšana vairs nebija droša, tāpēc es aizskrēju līdz autobusa pieturai paraudzīties, vai autobusu parks man nevar piedāvāt kādu alternatīvu. Tieši mani interesējošajā pusstundā ar alternatīvām bija grūtības. Un arī maršruta takši, kā noburti, viens pēc otra nāca pārpildīti. Pārsteidzoši, cik daudzi cilvēki ceļas nakts melnumā, lai varētu pelnīt savu dienišķo maizīti. Īsi sakot, līdz nākamajam vilcienam man nekāda cita iespēja neradās. Vilciens gan atnāca laikā, bet nekur nesteidzās – kā nekā viņam taču bija saraksts. Kā jau pienākas, mēs vēl brīdi pastāvējām uz Daugavas tilta.

Kad vilciens beidzot piestāja pie perona un es, pirmais izlēcis pa durvīm, metos pārejas virzienā, man aiz muguras kaut kas aizdomīgi nodzinkstēja. Skrienot es pametu skatu atpakaļ un ieraudzīju, ka tieši lielās peļķes vidū, kurai es tikko biju tik graciozi pārlecis, guļ tas pats nelaimīgais mana dzīvokļa atslēgu saišķis. Nācās bremsēt, lai to savāktu. Tālāk mežonīgs skrējieni caur pāreju, kura pa šo brīdi jau bija paguvusi piepildīties ar cilvēkiem, un augšā uz peronu nr.1, no kura atiet Tallinas vilciens.

Es paguvu tieši laikā, lai redzētu, kā dzeltenīgā vilciena čūska aizlokās caur elektriskā vilciena stabu balstiem un lēni izzūd starp vecajām celtnēm Maskavas forštates virzienā. Debesis bija pilnīgi noskaidrojušās – neviena mākonīša. It kā lai uzskatāmi pārliecinātu mani, ka atgriešanās pēc lietussarga bija rupja un nepiedodama kļūda un ka es pats pie visa esmu vainīgs. Es jau ieņēmu Hamleta cienīgu pozu, lai sāktu rāt savu likteni, kas atkal ar mani bija tik cūciski izrīkojies, kad piepeši uzmanību saistīja kāda kundze, kas nāca pretī pa peronu, slaukot sasārtušās acis zilpelēkā kabatas lakatiņā. Droši vien viņa bija pavadījusi kādu tuvu cilvēku. Bet ne jau par to es tobrīd iedomājos. Kundzei mugurā bija T-krekls, uz kura bija uzziņēta cita kundze ar aizsietām acīm. Un tai pāri uzraksts spilgtiem burtiem vēstīja, ka «*Fortune is blind*». *Is she? Really*⁴³? kāds manī iekšā domīgi novilkā. Un pēc tam jau Marka Aurēlija balsī zīmīgi pajautāja: «Vai tev piemīt saprāts? – Man piemīt. – Tad kāpēc tu to nelieto? Jo, ja tas veic savu darbu, ko gan citu tu vēl vari vēlēties?»

– Grūti būt stulbam, šoreiz jau es teicu pats sev. – Tu, Johan, meklē pierādījumus, ka nejauši gadījumi sistemātiski un mērķtiecīgi ietekmē dzīvi, bet neredzi to, kas notiek tavā deguna priekšā. Pievērs uzmanību šai notikumam virknei: Niks vinnē loterijā – tu aizmirsti lietussargu – vilciens atcelts – atslēgas iekrīt peļķē. Es saprotu, ka varbūtību šeit sarēķināt nav viegli, bet padomā intuitīvi: nu kā tas var būt?!

Ar šo brīdi visa mana dzīve pārmainījās. Es biju manāmi cēlies pats savās acīs, jo, ja reiz pats Dižais Gars ir pievērsis man savu uzmanību, tad nekāds siekalu zaķis es vis nevaru būt. Katrā lietā, kas ar mani atgadījās, es sāku meklēt slēptu jēgu. Nokavējis pēdējo tramvaju, es vairs neuztraucos un negaudos, bet, tikai domīgi saraucis pieri, prātoju, ko gan tas varētu nozīmēt? Uz kādu no manām pēdējā laika izdarībām ir reaģējis Dižais Gars un ko viņš īsti no manis šoreiz grib? Īsi sakot, es eksperimentēju ar sevi un rezultātus pierakstīju tabulā. Pagaidām gan nekāda dziļā izpratne par Dižā Gara vēlmēm manī neradās, bet es biju pacietīgs. Es tikai krāju un krāju, un krāju. Galu galā kvantitātei taču reiz ir jāpāriet kvalitātē!

⁴³ *Angļu val.* Veiksme ir akla. Vai tiešām?

*

Kolīdz Niks bija aizbraucis un tuvākās trīs nedēļas nebūs dabonams, man nācās izdomāt sev kādu citu nodarbi. Es paņēmu darbā atvaļinājumu uz divām nedēļām (vairāk man nedeļa), savācu bibliotēkā pāris filosofijas un vēstures grāmatas – tās, par kurām bija radusies interese, studējot Čupuļa atsūtīto citātu krājumu, un, pametis ģimeni, devos uz Dižgariem. Tā bija veca lauku māja, ko mans tēvs pirms trīsdesmit gadiem par trīssimt rubļiem bija nopircis no lauku tantiņas, kas pārvācās dzīvot pie dēla metropolē. Trīssimt rubļi – toreiz tā bija liela nauda! Par to varēja nopirkt televizoru! Māja atradās gleznainā vietā, tālu no civilizācijas centriem. Šim faktam ir būtiska nozīme: pirms trīsdesmit gadiem šurp mīlēja braukt mani vecāki. Viņi kopa dārziņu, lasīja ogas, sēnes un grāmatas – tā visa te bija papildnam – un atpūtās no manis. Man, savukārt, šī vieta bija par klusu. Es atbraucu tikai reizi pa reizei kopā ar kādu draugu vai draudzeni un arī tad nevarēju ilgi izturēt, un, garlaicības māks, traucos atpakaļ uz pilsētu, kur, kā man šķita, kūšāja dzīve. Tagad viss ir tieši tāpat: šurp mēdzam braukt mēs ar sievu, bet bērni, kā piekēdēti, tup pilsētā. Šoreiz es biju atbraucis viens, ja neskaita iespaidīgo līdzaņemto grāmatu kalnu.

Nekad kopš studiju gadiem es nebiju īpaši aizrāvis ar vēsturisku grāmatu, biogrāfiju vai filosofisku traktātu lasīšanu, tāpēc šī nodarbe aizrāva ar savu jaunumu. Es gan it kā netaisijos lasīt visu nopietni un pēc kārtas, bet tikai meklēju pamatojumu savām murgainajām idejām. Jau sen es nebiju strādājis ar tādu aizrautību un entuziasmu. To varēja salīdzināt tikai ar neatsaucami izgausušo laiku, kad sēdēju institūtā, risināju problēmas un problēmiņas, rakstīju zinātniskus rakstus un braukāju pa plašo Padomju Savienību uz konferencēm. Tad man nebija jāpārdodas naudas dēļ, jo ģimenes vēl nebija, vecāki bija jauni un stipri, vairāk balstīja mani, nekā es viņus. Pats es sadzīvē biju pieticīgs, un nodarbošanās ar fiziku deva lielu prieku, kuru es nebūtu varējis gūt par naudu. Arī tagad, kad es jau sen BIJU pārdevies par naudu darbam, kas bija garlaicīgs, grūts un labi apmaksāts, reizēm man izdevās ilgstoša un nogurdinoša projekta vidū izgrūstīt visus svarīgos uzdevumus, neatliekamās problēmas pa kaktiem tā, lai vidū izveidotos mazs pleķītis, kur dzīvot pašam. Bet tādu aizrautību, kā tagad, es nebiju izjutis jau sen.

Brīdi pa brīdim aizrāvos, idejas un fakti suģestēja, kaut kur nejauši un garāmejojot pieminēts vārds izraisīja pēkšņu interesi un lika meklēt aizvien jaunus un jaunus izzīņas avotus. Izlasītā informācija būvēja sarežģītu un izsmalcinātu ideju celtni smadzenēs, reizēm pēkšņi atklājot kādas jaunas, pilnīgi negaidītas saiknes un līdzības. Informācija mežonīgā strauvē pārpludināja smadzenes un brīžiem šļācās pāri malām.

Es pat nepamanīju, kā biju pārtraucis lasīšanu, piecēlies un staigāju pa istabu. Smadzenes bija domu pilnas un jaunām vairs nebija vietas. Es turpināju mierīgi staigāt, necenšoties domāt par ko īpašu. Pašam nemanot, es izgāju no mājas un aizstaigāju līdz dīķim. Domas šaudījās kā pinbola bumbas, joņodamas te vienā, te otrā virzienā. Atsitoties pret citām tādām pašām, tās mainīja virzienus, punktu vietā atstādams smadzenēs tikai kādas vairāk vai mazāk paliekošas atziņas, kuras vēlāk, brīdi pa brīdim, atkal iznira no apziņas dziļumiem kādā pilnīgi negaidītā sakarā. Es biju lasījis, ka «*tramīgu, trīsošu domu, kas ir tik trausla, tik netverama, gudrais raida kā strēlnieks bultu*», bet tas taču ir gudrais! Un pašreiz, kad es pats vēl nesapratu, ko īsti gribu saprast, es ļāvu domām draiskoties savā vaļā.

Apkārtējā ainava to tikai veicināja. Visu dienu garlaicīgi un vienmuļi smidzinājušais lietus bija piestājis. Negaisa mākoņi apņēmīgi joņoja uz austrumiem, padarot pamali pavisam tumšu. To apspīdēja un tādējādi vēl tumšāku vērsa rietošās saules stari. Dīķa virsmas rāmā ņirboņa mirkšķināja man ar sauleszaķīšu actiņām, kas uz satraukto prātu iedarbojās maģiski nomierinoši un modināja dažādas romantiskas asociācijas. Prātā nevilšus ielavījās Henrijs Torro⁴⁴ ar savu Valdenas dīķi. Diez vai mūsu

⁴⁴ **V.E.:** Šī amerikāņu domātāja vārdu Korins ir rakstījis pēc atmiņas, bet redaktore Anija Brice acīmredzot nav bijusi pietiekami erudēta, lai izlabotu. Nevienā valodā (arī ne krievu) šis vārds netiek rakstīts kā Torro, bet gan kā Toro. Henrija Deivida Toro (Thoreau; 1817–1862) senči bija franči un skoti; ja tas ir franču uzvārds, tad laikam būtu jāizrunā kā Toró (lai gan ASV to acīmredzot izrunāja jau kā Tóro).

Toro bija Edgara Po laikabiedrs: visa viņu abu dzīve noritēja ASV sabiedrībā laika posmā starp Neatkarības karu un Pilsoņu karu – tāpat tajā laikā, kad ASV Konstitūcijā bija ierakstītas 18. gadsimta apgaismotāju labākās idejas, bet Dienvidu štatos pastāvēja verdzība. Toro slavenākā grāmata «Valdena jeb Dzīve mežā» (Thoreau Henry David. *Walden or Life in the Woods*) iznāca 1854. gadā (tātad 5 gadus pirms Pilsoņu kara sākuma; pats Toro dzīvoja Masačuzetas štatā, tātad Ziemeļos, kur verdzības nebija (lai gan pašam Toro ir pamflets ar nosaukumu «Verdzība Masačuzetā»)).

Grāmatā «Valdena jeb Dzīve mežā» ir aprakstīts eksperiments, kuru Toro izveda 1845–1847. gados (28–30 gadu vecumā), kad viņš vairāk nekā divus gadus dzīvoja vientulībā pašbūvētā būdīņā Valdenas ezera krastā (literatūrā vairāk pazīstams kā «Valdenas dīķis»; acīmredzot ezers nav bijis liels). Pārtika viņš no tā, ko pats

dienās arī tā var – nodibināt sev naturālo saimniecību gleznaina diķa krastā, strādāt miesai, lasīt prātam un domāt dvēselei? Nākamo pētījumu es noteikti veltīšu šai problēmai, un piemērots diķis man jau ir.

Diez vai Torro arī kādreiz sēdēja tā diķa malā un vēroja aizejošos negaisa mākoņus, kuros rietošā saule izzīmējusi spilgtu varavīksni? Droši vien.

Mirdzošajā lokā krāsas mainījās no tumši violeta iekšmalā, tālāk plūstot caur zilu, zaļu un dzeltenu, līdz oranžīgi sārtam ārmalā, un ārpus loka debesis, nez kāpēc, izskatījās tumšākas, it kā viss gaismas spēks būtu ziedots varavīksnes spožumam. Turpinot virzīt skatu, es ieraudzīju otru varavīksnes

sazvejoja, izaudzēja vai sameklēja mežā, gandrīz pilnīgi atteikdamies no «civilizācijas pakalpojumiem» un nododamies filosofēšanai un rakstīšanai.

Lai gan «Valdena» krieviski pirmoreiz tika tulkota jau 1900. gadā, taču Latvijā tas izdevums nav plaši pieejams (LABā nav); moderns mūsdienu izdevums iznāca 1986. gadā, un tam bija zināma nozīme arī manā dzīvē. Lai gan es uz ezera krastu nepārcēlos (šādas domas – apmesties mežā zemnīcā – man bija 1970. gadu sākumā, kad par tādu Toro es vēl neko nezināju), tātad lai gan ezera krastā es neapmetos, bet tieši zināmā Henrija Toro ietekmē ir sāka grāmata FOURS (Literāra Dienasgrāmata, sāka 1986. gada 1. jūlijā). Droši vien es arī bez Toro būtu pārgājis uz «Dienasgrāmatām» kā galveno savu sacerējumu formu (tendence jau tāda bija), tomēr tieši 1986. gada vasaras sākumā izlasītā «Valdena» lika man nodomāt: «Nu, ja tā rakstīt drīkstēja Toro, tad kādēļ nedrīkstu es? Kāda lieliska sacerējumu forma!».

Toro rakstīja: «У нас сейчас есть профессора философии, но философов нет. Но и учить хорошо, потому, что некогда учили и на собственном примере. Быть философом – значит не только тонко мыслить или даже основать школу; для этого надо так любить мудрость, чтобы жить по ее велениям – в простоте, независимости, великодушии в вере. Это значит решать некоторые жизненные проблемы не только теоретически, но и практически. Обычно же успех знаменитых ученых и мыслителей подобен успеху царедворца, а не властелина или героя. Они живут по старинке, как жили их отцы, и не становятся родоначальниками более благородной породы. Почему же вообще вырождаются люди? Отчего вымирают семьи? Какие именно излишества расслабляют и губят народы? Нет ли их и в нашей собственной жизни? Истинный философ даже во внешнем образе жизни идет впереди своего века». (Эмерсон Ральф. «Эссе». Toro Генри. «Уолден или Жизнь в лесу». Библиотека литературы США. Переводы с английского. Вступительная статья Н. Покровского. Художественная литература, Москва, 1986, с.394).

Toro senči («franči, angļi, skoti») pārcēlās uz ASV neilgi pirms 1776. gada revolūcijas. Henrija tēvatēvs kļuva bagāts kā tirgotājs, bet tēvs Džons mantu izputināja un kļuva par zīmuļu (grifeļu) ražotāju mazā darbnīcīnā. Henrija māte Sintija Toro bija mācītāja meita, un Henrijs bija viņas trešais bērns (vecākais brālis Džons un māsa Helēna bija skolotāji un abi nomira jauni; jaunākā māsa Sofija kopa Henriju pirms viņa nāves un vēlāk savāca un apstrādāja viņa rokrakstus).

Angļu koloniju Amerikā (1620. gadā ar kuģi «Mayflower») nodibināja puritāņi, kuri bēga no anglikāņu baznīcas vajāšanām metropolē, un Masačuzeta bija puritāņu zeme līdz pat Toro laikiem; bet tieši viņa bērniības laikā sākās šķelšanās: no trinitariāņiem (puritāņiem, kas atzina Trīsvienību un ortodoksālo Kalvina mācību) atdalījās un viņus pārspēja unitariāņi (noliedza Trīsvienības dogmātu, grēkā krišanu un sakramentus). Toro vecāki pārgāja unitariāņos, kas, viņam pieaugot, jau bija kļuvuši par valdošo sektu. Bet pats Toro, saņēmis unitariāņu nodokļu «listi», atsacījās tos maksāt, tādējādi izstādāmies no šīs baznīcas; bet viņš neiestājās arī nevienā citā, un tādēļ skaitījās «bezdievis» un tāds palika līdz pat nāvei.

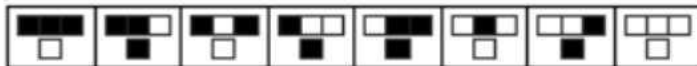
Toro pabeidza Harvarda universitāti Kembridžā, netālu no Bostonas. 1837. gada 22. oktobrī Toro izdarīja pirmo ierakstu savā «Dienasgrāmatā», kuru veda gandrīz katru dienu un 25 gadu laikā tā pārvērtās par milzīgu sacerējumu, kurš gandrīz pilnībā ir saglabājies un 1906. gada Bostonas izdevumā aizņēma 14 sējumus. Sākumā «Dienasgrāmata» nebija domāta publicēšanai, bet drīz vien tās raksturs mainījās. Pēc atgriešanās no Harvarda univeristātes Toro iepazinās ar Helēnu Sjuolu, unitariāņu mācītāja meitu, kura pēc viņa radnieku ielūguma pavadīja vasaru viņu mājās; rudenī (1839. gada novembrī) Henrijs vēstulē bildināja Helēnu, taču saņēma vēsu atteikumu. (Helēnai gan patika Henrijs, bet viņas vecāki bija kategoriski pret meitas precībām ar «bezdievi»). Ar to pietika, lai Toro vairs nekad netuvotos sievietēm un paliktu vecpuišos līdz pat mūža galam (kurš pienāca 45 gadu vecumā no diloņa, kas bija vispār viņu dzimtas slimība).

Ap 1844. gadu Toro iepazinās ar Eimosu Olkotu (1799–1888) – vēlāko Ziemeļnieku armijas pulkvedi un teosofijas dibinātāju (kopā ar Blavatsku); abi aizrāvās ar budismu un Austrumu mācībām. Toro bija abolicionists, «pazemes dzelzceļa» dalībnieks un kā tāds iepazinās ar Džonu Braunu vēl divus gadus pirms viņa sacelšanās.

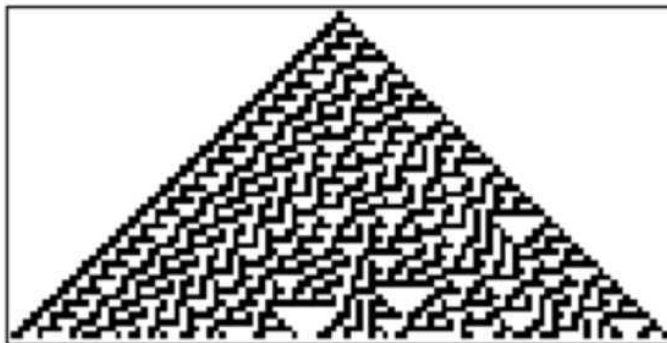
1845. gada 4. jūlijā (Neatkarības dienā) Toro apmetās savā jaunuzceltajā būdā pie Valdenas ezera un nodzīvoja tur 2 gadus un 2 mēnešus. Starplaikā starp dzīvi pie Valdenas ezera un tur uzrakstītās grāmatas izdošanu Toro izdeva (1849. gadā) vēl vienu grāmatu «Nedēļa uz Konkordas un Merimakas upēm», kur aprakstīts viņa un viņa brāļa brauciens pa šīm upēm 1839. gadā. Neskatoties uz Emersona (transcendentālistu filosofiskās skolas, kurai piederēja Toro, līdera) palīdzību, izdevniecības negribēja šo grāmatu ņemt, un beigās viena nodrukāja uz paša autora rēķina. Taču 4 gados tika pārdoti tikai 218 eksemplāri, un 1853. gadā izdevniecība piespieda Toro atlikušos sējumus aizvākt no noliktavas. Šajā sakarībā Toro ierakstīja Dienasgrāmatā: «*Tagad man ir personīgā bibliotēka ar 900 sējumiem, no kuriem 700 esmu uzrakstījis es pats*». Arī «Valdena», kas iznāca nākošajā gadā, atnesa Henrijam Toro slavu tikai XX gadsimtā, vismaz pusgadsimtu pēc viņa nāves.

loku, kas aptvēra pirmo. Sarkanā krāsa, kura it kā bija ienirusi tumšajos mākoņos, no tiem atkal iznira un atkārtoja visu krāsu gammu, tikai tagad pretējā virzienā, beidzoties ar lillīgu toni ārmalā. Diezgan reti vērojama dabas parādība – pie sevis nodomāju, tas ir, tā nemaz nav tik reta, tikai ārējā varavīksne parasti ir blāva un grūti pamanāma. Caur smadzenēm izjoņoja shēmas, kā tieši saules staram jāiet cauri sīkajiem ūdens pilieniem, lai veidotos gan iekšējais, gan ārējais varavīksnes loks. Ja šeit tagad būtu kāds dzejnieks vai rakstnieks, varbūt tas pats Torro, viņš mani droši vien nosodītu teikdams, ka mans tehnokrātiski matemātiskais domāšanas stils liedz baudīt dabas skaistumu. Nekad neesmu varējis to saprast. Kāpēc tas, ka es izprotu staru spēli gaismas pilienā, varētu traucēt man uztvert varavīksnes daili? Kāpēc zināšanas varētu traucēt baudīt skaistumu, kāpēc zinātnei būtu jātraucē māksla?

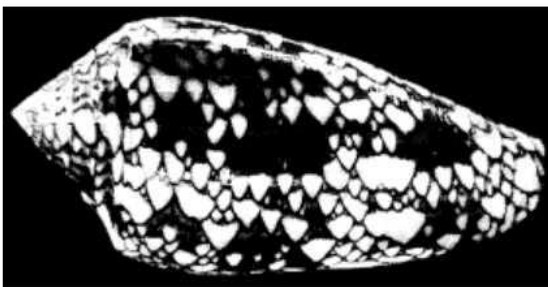
Kaut vai šis gliemežvāks, ko dīķa ūdeņi skalina man pie kājām. Cik interesants un šķietami neatkārtojams ir tā ornaments. Un vai tiešām mana bauda nav lielāka, ja es varu ne vien tīksmināties par savādajiem rakstiem, bet arī izprast, kā tie veidojas. Gliemežvāki aug slāņiem, līdzīgi kā koka gadu riņķi. Katra šūniņa var būt iekrāsota tumša vai gaiša, un katrā nākamajā slānī šūniņas krāsu nosaka tās krāsa iepriekšējā slānī. Ja, piemēram, likums nosaka, ka krāsai jābūt tādai pašai, tad izveidojas vienkāršas svītras, ja krāsai jābūt pretējai, izveidojas kaut kas līdzīgs šaha dēlītim jeb senlatviešu ornamentam. Bet likums var būt arī sarežģītāks, kad jaunās šūniņas krāsu nosaka trīs šūnas iepriekšējā slānī. Likums var būt, piemēram, šāds:



Tad gliemežvāks iegūst rakstu, kas piedzimis no vienas vienīgas šūnas, gluži tāpat, kā visi cilvēki dzimuši no Ādama.



Apmēram tāds raksts arī ir tam gliemežvākam, ko es pašreiz turu rokā.



Nu labi, manā dīķī šādi gliemeži nedzīvo, tos te būs pametis kāds tūrists.

Šī matemātikas nozare ir liela un sarežģīta un stāsta par šūnu automātu teoriju. Bet pat te ir iespēja spēlei: matemātiķis Džons Konvejs izdomāja spēli, ko nosauca par «Dzīves spēli». Cilvēks to var spēlēt viens pats, gluži kā pašjansu. Viņš kā radītājs izveido mazo pasauli un tālāk vēro, kā tā dzīvo jau savu dzīvi, pēc saviem, Konveja dotiem likumiem. Ja jūs ar šo spēli nekad neesat rotaļājušies, bet gribētu zināt, kas tā ir, ieskatieties šīs grāmatas «Pielikumos».

Man vienmēr ir licies, ka mākslas baudīšanas neatņemama sastāvdaļa ir aktīva piedalīšanās procesā. Slikta ir tā grāmata, kurā ir tikai tas, kas uzrakstīts, slikta ir glezna, kuru vērojot, vairs nevar atrast nekā jauna. Senos laikos tādu pretrunu starp fiziķiem un liriķiem nebija. Atcerēsimies kaut vai Bordžas ieņemto pilsētu arhitektu un galveno inženieri Leonardo, kurš no zinātnes brīvajā laikā zīmēja arī bildes, jeb Tītu Lukrēciju Kāru, kurš savus atomistiskos pasaules uzskatus vēstīja dzejā. Senie vispār uzskatīja, ka zinātne un māksla ir divi galējie veidi, kā ideju pasaule atspoguļojas taustāmajā pasaulē. Atšķirība starp zinātnes un mākslas radošo procesu ir grūti formulējama.

Tas pats Leonardo izgudroja dažādas derīgas lietas, starp tām lidojamo mašīnu un ūdenslīdēja tērpu. Bet viņš izveidoja arī milzīgo zirgu. Visi šie garadarbi gāja bojā vēl Leonardo dzīves laikā. Bet paskatīsimies apkārt šodien: sidraba putni vago debesu okeānus un varonīgie dzīļu pētnieki atņem jūrai tās noslēpumus. Tikai zirga vairs nav. Varbūt šeit arī slēpjas starpība starp mākslu un nemākslu? Varbūt šeit slēpjas tā netveramā un īpašā dvēseles daļa, kas jāpievieno darbam, lai nemākla kļūtu par mākslu? Lietu un parādību iekšējo procesu izpratne vai pat vismaz nojausma paceļ mūs augstākā uztveres līmenī, vienalga, vai mēs vērojam varavīksni, vai klausāmies mūziku.

Mūzikas uztverei mēdz būt trīs līmeņi. Pirmais, viszemākais, ir atpazīšanas līmenis. Tas ir tad, kad, klausoties mūziku, tu uztver pazīstamas frāzes, iemīļotas melodijas vai vēl ko citu, kas liekas tuvs un mīļš. Otrais, vidējais līmenis, ir asociāciju līmenis – tad, ja mūzika rada kādas ainas tavās smadzenēs. Tu ērti atlaidies krēslā un ļaujies savām fantāzijām. Te tu jūties kā kalnu pļavā, kur skraida baltas, pūkainas aitiņas, te kā tumšā, zaļu sūnu aizaugušā mežā, kur bārdains rūķis pūš milzīgu oboju. Trešais līmenis ir visaugstākais. Tas ir tad, kad tu vari sekot spēlei. Uztvert dažādas konstrukcijas, to izmaiņas un pārejas, to savstarpējās mijiedarbības. Kad tu redzi Radītāja ideju un vari sekot, kā viņš to realizē un ko viņš tikai liek tev noprast, bet tieši nepasaka. Kad tu beidzot izproti melodijas likumus, seko tiem un paredzi, kas tūlīt būs. Bet te pēkšņi kādā netveramā brīdī melodija iemūk grūti pamanāmā sānceliņā un tas, ko tu dzirdi, jau ir kaut kas pilnīgi jauns un negaidīts.

To es neizdomāju pats. Šādas idejas pauda Sīmanis – cilvēks, kam bija teorijas. Sīmanis – mans vecs kolēģis vēl no tiem laikiem, kad es, jauns un zaļš students, pirmo reizi parādījos institūtā. Viņš jau tad bija diezgan pazīstams fiziķis un patiesībā nebija nekāds Sīmanis, bet Semjons – ebrejs no Baku –, vēl jauns cilvēks, bet ar lielu pieredzi un dažādiem piedzīvojumiem bagātu dzīvi. Kādu laiku viņš bija konservatorijā mācījies čella spēli, tad to pametis un pievērsies fizikai.

Latvijā viņš kopā ar vecākiem bija ieradies jau pasen, latviski runāja labprāt, bet ļoti slikti. Saikni ar saviem dienviņu tautiešiem arī nebija zaudējis. Viņu bieži apmeklēja iebraucēji no Kaukāza, un arī Latvijā viņš pazina neiedomājamu skaitu dažāda ranga kaukāziešu, sākot ar māksliniekiem un dzejniekiem un beidzot ar gaļas izcirtēju lielā tirdzniecības centrā. Un, ja kāds nicīgi izteicās par «melnajiem», Sīmanis uzreiz atbildēja: «Ko jūs jēdzat! Jūs jau te neko, izņemot arbūzu pārdevējus, neesat redzējuši. Jums vajadzētu iepazīties ar kādu gruzīnu grāfu vai princi».

Sīmanis, kā jau mākslinieks, kaut arī izbījis, ļoti mīlēja bohēmisku dzīves stilu un piekopa to arī institūtā. Legēdarajās kafijas dzeršanās Sīmanis vienmēr bija uzmanības centrā. Te viņš svilpoja kādu viņam mīļu Vivaldi *concerto grosso*, pie viena komentējot, te sniedza zinātniski populāru lekciju par kafijas vārīšanas tehnoloģiju. Bet visvairāk viņš mīlēja stāstīt dažādus pastāstus, ko pats sauca par *baikām*. Tas varēja būt gan vēsturisks apcerējums par Žannas d'Arkas seksuālo dzīvi, gan mazpazīstama Kortasāra novele, ko Sīmanis pasniedza stipri autorizētā izklāstā, gan gadījums iz dzīves, kad viņam, apmeklējot Sirdsdāmu, pēkšņi mājās atgriezās Vīrs jūrnieks, kurš gan pēc intelekta, gan izmēriem līdzinājās skapim. Sīmanim bikses laimīgā kārtā jau bija kājās un žakete mugurā. Zeķes viņš steigšus iebāza kabatā un, izmisīgi mēģinot ar basajām kājām sataustīt pagultē kurpes, inteligēnti sēdēja pie rasola bļodām, šņabja pudelēm un kafijas tasēm apkrautā galda.

Sirdsdāma metās vīram ap kaklu un uz Sīmaņa virzienā raidīto aizdomīgo skatienu mierīgi paskaidroja, ka tas ir labākās Draudzenes vīrs, kurš kopā ar sievu ieradies nosvinēt Sirdsdāmas Vīra atgriešanos. Uz jautājumu, kur tad Draudzene pati, viņa atteica, ka tai palika slikti un viņa izgāja aiz pakša vemt. Vīrs uz brīdi nomierinājās (paldies Dievam, aritmētika ir grūta zinātne, un Vīrs nesāka pārskaitīt glāzes, tasītes un šķīvjus), bet, kad draudzene ilgāku laiku nenāca atpakaļ (nav nekāds brīnums), atkal sāka izrādīt nemiera pazīmes un neslēptu nepatiku pret Sīmani. Te atskanēja glābējs telefona zvans. Sirdsdāma pakampa klausuli un teica apmēram šādu monologu: «Ko? – Cik šausmīgi! – Žēl, bet nu nekā nevar darīt – Es viņam pateikšu». Tad viņa pagriezās pret Sīmani un izstāstīja, ka Draudzenei palicis tik slikti, ka viņa apturējusi taksi un aizbraukusi mājās. Sīmanis piecēlās, nožēlas pilns atvadījās, pateica, ka šis jaukais vakars noteikti jāatkārto citreiz un atviegloti izgāja pa durvīm (nevis pa logu, kā tas varētu notikt mazāk veiksmīgā gadījumā).

Sīmanis bija mākslinieks visā, arī zinātniskajā darbībā. Institūtā bija tāds liels aparāts ar smagu disku. Aparātā ieskrūvēja materiāla paraugu, iegriezta disku, nospieda pogu. Tad no diska izlēca tāds rags, kas belza pa paraugu un sašķaidīja to druskās. Visu to vērojošais zinātnieks domīgi sarauca pieri, noteica «ahāāā» un uzrakstīja disertāciju. Jo vairāk bija sadauzītu paraugu, jo biezāka disertācija. Sīmanim nebija miera. Viņš nevarēja mierīgi belzt kā visi citi, viņš bija mākslinieks. Belziens viņam likās pārāk vārgs un pārāk lēns. Un viņš izgudroja jaunu belžamo, kas belž ar vara plāksni, caur kuru plūst ļoti spēcīga izlādes strāva.

Bija bauda vērot, kā viņš strādā. Eksperimentu laikā viņš sēdēja, kājas izstiepis, pie mēraparātiem, bet divi viņa līdzstrādnieki katrs pie savas pogas. Eksperiments nedaudz atgādināja lidmašīnas iedarbināšanu: «Kontakt! – Jesķ kontakt! – Ot vinta!» Visu melno darbu Sīmanis bija automatizējis (domāju, ka tas bija slinkuma dēļ), un viņam atlika tikai domāt. To viņš darīja āāārkārtīgi gleznaini. Salicis rokas aiz muguras un apgrotu izteiksmi uz ģīmja, viņš klīda pa gaiteni. Es pats redzēju, kā institūta dāmas, to redzēdamas, bijīgi čukst viena otrai «viņš domā!». Bet ja kāds viņam pašam šādā brīdī pajautāja «par ko domā?», viņš, kā no citas pasaules izrauts, blisināja acis un blefoja: «Ko? Ā! Nē, neko, es tāpat vien atpūšos».

Kad problēma bija dzimusi, Sīmanim vienkārši vajadzēja laiku, lai tā nobriest. Līdz tam viņš strādāt nebija spējīgs. Un visām problēmām viņam vajadzēja atrast vislabāko risinājumu. (Nezinātājam varu pateikt, ka analītisks risinājums ir tad, ja raksta gudras formulas un beigās dabū kaut ko tādu kā $\Psi_{ij} = \exp(\sin^2(\tau_{ij}))$). Ja vienkārši izrēķina, ka – ja viena katete ir 3, bet otra 4, tad hipotenūza ir 5, – tad tas ir skaitlisks risinājums.⁴⁵ Šajā gadījumā analītisks risinājums būtu $a^2 = b^2 + c^2$. Es viņam teicu:

– Ko tu mokies! Gribi, es tev uzrakstīšu programmu, un mēs to visu izrēķināsim uz kompjuātera. Tev būs smuki grafiki, tabulas un atbildes uz visiem taviem jautājumiem.

– Nēēē. Tas nav pietiekami eleganti.

– Es nesaprotu, par ko tu cīnies? Par Visuma harmoniju? Un ko tu darīsi ar savu analītisko risinājumu, pat ja atradīsi?

– Es ar to lepošos!

Izņēmums nebija arī gadījums ar jauno belžamo. Izrādījās, ka izlādes strāva ir tik stipra, ka rada traucējumus automatizācijas sistēmā, un tāpēc visus belžienus nevar pietiekami labi reģistrēt. Tad Sīmanis belžamplāksnītei piemontēja garu stieni, un, kamēr triecienu vilnis pa stieni aizdrāzās līdz materiāla paraugam un iebelza, strāva jau bija noplakusi. Bet parādījās dažādi interesanti efekti stieņos, un Sīmanis metās tos pētīt, un nabaga paraugiem bija pacietīgi jāgaida savi belžieni. Viņš pat uzrakstīja grāmatu par triecienviļņu izplatīšanos stieņos, bet institūta vadība izteica neapmierinātību, jo nebija sadauzīts ieplānotais paraugu daudzums.

Kā jau autoritatīvu zinātņu kandidātu, Sīmani iecēla par marksistiskās filosofijas semināra vadītāju. Viņa grupā ieskaitīja veselu virkni niekkalbju, arī mani, un lika iepotēt tiem zinātnisko pasaules uzskatu. Sīmanis, mākslinieks, nevarēja to darīt, kā visi citi: viens priekšā monotoni bubina, pārējie snauz jeb lasa avīzes. Viņš pats sameklēja tēmas, kas, viņaprāt, varētu būt interesantas visiem, bibliotēkā literatūru un lika gatavot referātus. Daži, protams, vienalga bubināja, snauda un lasīja, bet dažiem semināri pārvērtās par it kā Sīmaņa *baiku* stāstīšanas turpinājumu. Man viņš teica: «Tu te visu laiku lecies ar Visuma harmoniju, tāpēc uzstāsies ar priekšlasījumu tieši par šo tēmu».

Pie lietas es ķēros nopietni, un traktāts, tāpat kā visa vēsture, sākās pašā pasaules vidū, starp austrumiem un rietumiem, starp kalniem un jūrām, starp Tigru un Eifratu. Tur bija senā šumeru valsts – civilizācijas šūpulis.

Austrumos pie ķīniešiem ar Universuma harmoniju viss bija vienkārši. Ķīnieši uzskatīja, ka harmonija visumā ir gluži dabisks un stabils stāvoklis un nekādi likumi, ne Dieva, ne cilvēku, šīs harmonijas uzturēšanai nav vajadzīgi. Saules kustība debessjumā, gadalaiku maiņa un citas šādas parādības ir tik parastas, ka notiek pašas no sevis bez jebkādiem likumiem. Ar saskaņu dabā un sabiedrībā ir sarežģītāk. Lai to sasniegtu, ir jāpieskaņojas Visuma procesiem. Un, ja šī saskaņa izjūk, sākas dažādi konfūzi, kataklizmas un nepatīšanasas.

Traktāta lasīšana var likties garlaicīga un tam arī nav nekāda cieša sakara ar sižetu, tāpēc, ja natūrfilosofija jūs neinteresē, jeb arī vienkārši apnīk, droši dodieties uz 157. lappusi⁴⁶ ☞.

Progresīvās cilvēces cīņa par zinātnisku Visuma harmoniju

Rietumu pasaulē tas viss tik vienkārši nav, jo savus kaitīgos augļus ienes antropocentrisms. Cilvēkam pašam visu laiku gribas ņemt daļību procesā. Tā šumeru valstī dzima civilizācija. Civilizācija – tas ir tad, kad cilvēki mēģina kaut ko darīt kopā: slavīnāt dievus, dziedāt himnas vai gāzt kalnus. Tāpēc arī civilizācijas neatņemamas sastāvdaļas ir priekšnieki un valoda. Valoda varbūt pat ir vēl svarīgāka par priekšniekiem, jo kas gan tas par ķēniņu, ja neviens viņu nedzird? Tāpēc arī Valoda radās šumeru valstī. Un tā nebija vis vienkārša valoda, bet gan Valoda, kurā uzrakstīta pasaule. Civilizācijas

⁴⁵ V.E. Šeit Anija Brice (redaktore) bija «nolūzusi» un noredīgējusi tā, ka grāmatas teksts kļuva labskanīgi bezjēdzīgs. Labi, ka es to pamanīju un atjaunoju autora tekstu. (Taču nevaru garantēt, ka pamanīšu tādas lietas visos gadījumos).

⁴⁶ V.E. Tāds lappuses numurs, protams, ir tipogrāfiskajā grāmatā, ne šeit.

rītausmā Valoda bija visiem viena, un arī uzrakstīts tajā bija Viss (kas netic, lai ieskatās Bībelē). Bija jāpaiet vairākiem gadu tūkstošiem, iekams tajā pašā pasaules punktā, ko tad jau sauca par Bābeli, cilvēkiem šo vienoto valodu augstāki spēki atkal atņēma.

Bet toreiz šumeru valstī pati pasaule veicināja Valodas dzimšanu. Divupes ielejā, pavasara paliem atkāpjoties, zeme bija tik auglīga, ka dabas valdniekam, lai sagādātu sev dienišķo maizi, vairs nebija visa diena jāpavada, degunu zemē iedūrušam. Viņam pietika laika apjēgt, ka mazie spīdīgie punktiņi uzplūdinātajā laukā ir tikai atspulgi, viņš paskatījās uz augšu un ieraudzīja zvaigznes. Un nolēma tās saskaitīt.

Tā sākās matemātika: vispirms vienkārša skaitīšana un beigās valoda, kurā uzrakstīta Pasaule, jo saistība starp dieviem, zvaigznēm un skaitļiem ir acīm redzama katram veselīgi domājošam šumeram. Tāpēc arī šumeriem ar harmoniju lielas problēmas nebija – gan teoloģija, gan kosmoloģija, gan mūzika un matemātika bija uzrakstītas vienā valodā. Šumeri mācēja valodu ne vien lietot kā abstraktu jēdzienu, bet arī pārvērst taustāmā lietā. Valoda – tas jau ir brīnums, bet rakstītā valoda, trīskāršs brīnums. Dzimusi kā vienkārša apkārtējo lietu attēlošana, valoda pamanījās taustāmās rakstu zīmes sasaistīt ar izrunātu skaņu, ar redzētu attēlu, ar iedomātu jēdzienu. Rakstīšanas tehnoloģija bija vienkārša: papīrs vēl nebija izgudrots, tāpēc šumeri savus simbolus ar irbulīšiem iebakstīja mitrās māla plāksnītēs, kuras pēc tam izžāvēja saulē. Ļoti daudzas šādas plāksnītes ir saglabājušās līdz šodienai: 90 procenti bija tirdzniecības rēķini, deviņi procenti mācību grāmatas un tikai viens procents tas, ko mēs šodien sauktu par daiļliteratūru. Teiksmas un himnas, ieskaitot slaveno eposu par Gilgamešu.

Vai tas nav brīnums, ka cilvēks, skatoties uz koka irbulīšiem sabakstītu māla plāksnīti, gara acīm vēro debesjumu, pa kuru ugunīgiem vēršiem vilktā kariatē joņo Saules dievs Šamašs, bet gara ausīm dzird dievišķas vārsmas:

Tu pakāpies kalnā un pārlūko zemi,
Un debesīs iekar tu tīrumu lokus.
Par cilvēkiem visiem uz zemes tu gādā.
Nu visu, ko dievu valdnieks ir radījis,
Tas uzticējies rūpēm ir tavām.
It visi ļaudis tev paklanās, Šamaš,
Un Pasaule alkst tavas gaismas.

Šumeru matemātika jau no sākotnes ietvēra sevī centru kā principu. Bet Pasaules un skaitīšanas sistēmas centrs nebija vis nulle – nulles šumeriem nebija vispār, bet sešdesmit, un tas bija reizē arī it kā vieninieks, tas ir 60/60. Ne velti šumeri sešdesmitnieku zīmēja tāpat kā vieninieku, tikai lielāku. Salīdzinot ar tagadējās skaitīšanas sistēmas bāzi 10, sešdesmitnieku sistēmai ir priekšrocības – skaitlim 60 ir desmit veseli dalītāji, kamēr mūsu ierastajam desmitniekam tikai divi. Tas ļāva izstrādāt lielas un pilnīgas reizinātāju tabulas, ar kuru palīdzību šumeri spēja veikt sarežģītus aprēķinus un to rezultātus iebakstīt savās māla tabulās. Nav ko brīnīties, ka tādējādi visi viņu likumi balstījās uz naturālu skaitļu attiecībām.

Centrs nozīmē to, ka tas it kā līdzsvaro pretējos lielumus, piemēram: 30/60 un 60/30. Centrs ir it kā līdzsvara punkts starp Neko un Visu. It kā pārejot no viena vieninieka uz nākamo, mēs nonāktu citā pasaulē, kura gan ir lielāka vai mazāka, bet atkal pasaule.

Šumeru acīm skaitļu ass izskatījās apmēram šādi:

10/60	20/60	30/60	40/60	50/60	60/60	72/60	90/60	120/60	180/60	360/60
1/6	1/3	1/2	2/3	5/6	1	6/5	3/2	2	3	6

Šumeru matemātikas galvenā iezīme – tā bija tikai un vienīgi pielietojumu matemātika. Visus interesēja tikai skaitlis: cik daudz? Neviens nerūpējās par risinājuma eksistenci vai stabilitāti, par nepieciešamajiem un pietiekamajiem nosacījumiem, neviens nepierādīja teorēmas vai lemmas, neviens nekonstruēja cikloīdas. Viss, kas bija vajadzīgs, – skaitlis rezultātā.

Ar ģeometriju šumeri vispār nenodarbojās, tomēr vienā no skolas uzdevumiem, piemēram, prasīts aprēķināt lauka platību, izmantojot zināma garuma nolauztu nedru.

Kolīdz šumeri uzskatīja, ka kosmoloģija, teoloģija un matemātika ir tikai vienas būtības dažādas izpausmes, tad arī katrai zvaigznei bija savs dievs, katram dievam savs numurs. Un kolīdz aritmētika sevī jau ietvēra Visuma līdzsvara punktu, skaitlis 60 viņiem bija visuma līdzsvara uzturētājs.

Šumeriem, tāpat kā grieķiem, pasaule cēlusies no pirmatnējās jūras, tikai to vēl nesauca par Haosu, bet par Abzu.⁴⁷ Šajā pirmatnējā jūrā bija viss: gan debesis, gan zeme, un no tās dzima kosmiskais kalns Anki, kas laiku gaitā kļuva par simbolu zikurātiem – pakāpjveidīgiem piramidāliem templiem. Zikurāti simbolizēja ideālas pasaules uzbūvi, katram cilvēkam bija stāvoklim atbilstoša pakāpe, katrs zināja, kas notiek uz viņa pakāpes, tam bija vispārinātas zināšanas par to, kas notiek zem viņa (jo zemāk, jo vispārinātākas), un nezināja neko no tā, kas notiek augstāk. Katrs zināja, kurš viņam jāklausa un par kuru viņš ir atbildīgs. Un arhitektoniski nav stabilākas celtnes par piramīdu.

Dižāko zikurātu ar septiņās varavīksnes krāsās izkrāsotām septiņām pakāpēm pēc vairākiem tūkstošiem gadu Babilonā uzbūvēja Nebukadnecars. Tas bija kā kāpnes uz debesīm – septītā pakāpe bija pasaules virsotne, kur atradās debesu vārti. Par nodomu nopietnību liecināja jau pats vietas nosaukums – «*tāpēc tās vietas vārds tiek saukts Bābele*» –, tā Bībelē, bet babiloniešiem vārds *Bab'el* nozīmē «Dieva vārti». Tas bija tas pats tornis, kura dēļ valoda pārstāja būt viena visiem.

Marduka Zikurāts (rekonstrukcija)

Pats kalna vārds Anki sastāv no divām daļām *An* – debesis un *Ki* – zeme. Daļas bija vienotas, un no to savienības dzima Enlils, kas uz mūžīgiem laikiem atdalīja debesis no zemes, radot telpu, kurā būt visām lietām. Arī šī dieva vārds sastāv no divām daļām *En* nozīmē dievs, bet *Lil* – gaiss. Atdalīšanā Enlils saņēma zemi kā savu daļu, atsājot Anam debesis, ko arī nozīmē vārds *An*. Laikam ritot, *Ans* arvien vairāk un vairāk attālinājās uz Augstajām debesīm, atstādams rūpes par zemi un tās problēmām sīkākajiem dieviem, bet pats rūpējās tikai par Universuma līdzsvara saglabāšanu. Vārdam *An* atbilst tas pats simbols, kas skaitlim 60 – palielināts vieninieks, visuma līdzsvara simbols. Atceroties aritmētiku, var teikt, ka tas ir katras pasaules sākums un katras pasaules beigas.



Līdz ar *An* attālināšanos no pasaules problēmām, viņa vietu zikurāta virsotnē ieņēma Enlils: dievs ar 50 vārdiem un dievišķo skaitli 50. Daudzie vārdi liecina, ka sauc viņu gan par vēju dievu, gan gudrības dievu, kas dzimis no kalna, gan par pašu dižo kalnu *Kur-gal*. Enlilam pieder Likteņa tāfeles un tās viņam dod varu pār pasauli un cilvēkiem. Jo tāfeles īpašnieks spēja noteikt katras lietas likteni. Vienalga, vai lieta būtu dzīva vai nedzīva.

Reiz, atgriezies mājās, Enlils piesmēja savu māti *Ki*, un šī savienība deva dzīvību visām radībām uz zemes. Tāpēc *Ki* sauc gan par visu dzīvo radību māti *Nintu*, gan cēlo valdnieci *Ninmahu*, gan kalnu pavēlnieci *Ninhursagu*. Pašu piesmiešanas aktu bieži interpretē kā zemes apstrādāšanu un to, ka tieši Enlils mācījies apstrādāt zemi un dāvājis cilvēkiem kapli un arklu. *Ki* tātad Enlilam bija gan it kā māte, gan it kā sieva un dažreiz tika saukta arī par māsū, bet par īstās līgavas *Ninlilas* izvarošanu Enlilu savulaik izraidīja uz pazemes valstību, no kurienes viņam tomēr izdevās atgriezties kopā ar to pašu *Ninlilu* un viņu pirmdzimto dēlu *Nannu* – mēnesi. *Nannas* skaitlis bija 30.

Bet pirms *Nannas* vēl bija *Enki* (dievišķais skaitlis 40). Tie, kas no pāris iepriekšējām rindkopām jau apguvuši šumeru valodu un triumfāli iesaucas «*Ahāāā! Zemes dievs!*», šoreiz kļūdās, jo *Enki*, lūk, ir ūdeņu dievs, kas dzīvo Eifratas dzelmē. Saistība ar zemi ir diezgan mākslīga – galvenais celtniecības materiāls *Divupē* bija māls, un tā apstrāde bez ūdens nav iedomājama. Šīs saistības aritmētiskā interpretācija varētu būt tāda, ka gaiss (50) aizpilda telpu starp zemi (40) un debesīm (60).

Kad *Enki* apnika dzīvot dzelmē, viņš nolēma uzbūvēt sev pilsētu un uzbūvēja Eifratas ūdeņos *Eridu*. Bet pilsēta uzpeldēja un piestāja krastam. Tad *Enki* ar nelielu novēlošanos devās uz *Ana* pilsētu *Uruku* izlūgties atļauju un svētību. *Ans* atļauju neliedza un kā svētību iedāvināja *Enki* Septiņas likumu

⁴⁷ V.E.: Vispār tie izklausās radniecīgi vārdi. «H» droši vien bija ar piedvesmu, tātad faktiski «Aos», bet šumeriem «Abs»... Šumeri bija tipiski eiropoīdi un acīmredzot tuvi indoeiropiešu radinieki.

tāfeles, ar kuru palīdzību Enki varēja virzīt pasaules attīstību. Jo raugi, tāfeļu īpašniekam bija dievišķa vara: katrs izrunāts VĀRDS dzima no nebūtības un kļuva par LIETU. Tā Enki kļuva par pasaules kārtības valdnieku, bet vēlāk visu paša radīto lietu pārvaldību uzticēja saules dievam Šamašam.

Enki darbības sfēra ir ārkārtīgi plaša. Viņš bija zinību dievs un vienīgais no visiem dieviem pieprata arī burvestības. Tāpēc tieši viņš devis cilvēcei rakstītprasmi – valoda no maģijas daudz neatšķiras (te domāju ne vien prātam un nekādai loģikai neaptveramos gramatikas likumus, bet arī taustāmu lietu radīšanu ar akustisko paņēmieni). Enki piederēja Imduguds – pārkonputns ar lauvas galvu. Dziedot pērkona dziesmu, tas, kā dienvidu vējš, atnesa uz saviem varenajiem spārnjiem lietu.

Enki bija saistīts arī ar mūziku. Visa instrumentālā mūzika allaž bijusi dievu ziņā, jo kas gan tur var skanēt, paraujot stīgu vai iepūšot stabulē? Tikai garu balsis. Tādējādi stīga jau kopš sākotnes bija rīks dievu balsu sadzirdēšanai. Bet Enki loma mūzikā ir īpaša. Septiņās no pāri palikušajām māla plāksnītēm ar ķīļrakstiem ir pierakstīts tas, ko varētu saukt par mūzikas teoriju. Bija pat speciāls hieroglifs, kas apzīmēja mūzikas instrumenta stīgu, un uz vienas no plāksnītēm aprakstīta deviņu stīgu arfa. Interesanti stīgu nosaukumi:

priekšējā stīga;
nākamā stīga;
trešā, tievā stīga;
ceturta, mazā, Enki radītā stīga;
piektā stīga;
ceturta, aizmugurējā stīga;
trešā, aizmugurējā stīga;
otrā, aizmugurējā stīga;
aizmugurējā stīga.

*

Dievu numuri atbilda arī stīgu garuma noteikšanai jeb ladu izvietošanai uz lautas grifa. Kļūst skaidrs, kāpēc Enki radīja ceturto stīgu. Ja Visa stīga ir Ana stīga, tad tai vajadzētu būt 60 vienību garai, bet stīgas vidu (30 – tād) nosaka Nanna. Tādējādi Enki, radot ceturto stīgu, izsauca no nebūtības divus visskaistākos akordus – kvintu $60/40 = 2/3$ un kvartu $40/30 = 4/3$, kuri kopā veido oktāvu. Šajā arfā ietvertas gan šumeru piecas notis, gan babiloniešu deviņas, gan šumeru mīlestība uz simetriju (dažos senos zīmējumos attēlots, kā uz vienas arfas divi muzikanti vienlaicīgi spēlē simetriskās stīgas), gan dievišķā visuma kārtība: Enki dievišķais numurs tiešām bija 40 (vai četri – atcerieties, šumeriem nebija nulles). Gan Enki, gan šumeriem četrdesmit apzīmēja viena un tā pati ķīļrakstu zīme.

Enki attiecība pret Anu varētu būt zinības attiecība pret ticību, bet to dievišķo numuru attiecība $60/40$, jeb $3/2$, ir kvinta – akords, kas nesaraucumi saista mūzikas dievišķo daili ar visuma aritmētisko harmoniju.

Savukārt pasauli uz pusēm dalošais šumeru Nanna, jeb babiloniešu Sins, jeb latviešu mēness, bija tas pats Enlila pirmdzimtais dēls, kurš deva tēvam iespēju atgriezties no pazemes valstības un ieņemt sevī cienīgu vietu. Sākotnēji Nanna nozīmēja pilnu mēnesi, bet Sins vēlāk atvasināts no vārda, kas apzīmē sirpi. Nanna cilvēkus ir iemācījis sēt un pļaut pēc mēness fāzēm, noteicis gadalaikus un radījis kalendāru. Šumeru mēness gads sastāvēja no 12 mēnešiem: seši pa trīsdesmit dienām, seši pa divdesmit deviņām. Tā kā saules gads ir 11 dienas garāks, tad, lai noturētu pavasari tam piedienīgajā gada vietā, ik pa trīs gadiem nācās pielikt vienu papildu mēnesi.

Nanna ir radījis arī zvaigznes un tād ir atbildīgs par to stāvokli un līdz ar to arī par astroloģiju, kas kā sīku, tehnisku apakšnozari ietver arī astronomiju. Nannam ir lazurīta bārda, viņš jāz uz spārnota vērša un viņa simbols ir sirpis, ko nav grūti saprast, atceroties vispopulārāko mēness formu. Daudz interesantāks ir viņa skaitlis 30, kas šumeriem nozīmē arī it kā $1/2$. Senie uzskatīja, ka tieši mēness sfēra daļa pasauli uz pusēm – viss, kas virs mēness, ir nemainīgs, mūžīgs un pilnīgs, viss, kas zem tā, plūstošs un iznīcībai pakļauts. Kopā ar sievu Ningalu Nannam bija vairāki bērni, no kuriem slavenākie ir Šamašs un Inanna, kas kā sidraba dzīpari caurauž visu šumeru un babiloniešu mitoloģiju.

Saules dieva vārds – Šamašs (20) – šumeru valodā arī nozīmē «saule». Atšķirībā no vēlākiem uzskatiem, viņš nebija pārāks par mēnesi (varbūt tas ir tāpēc, ka saule spīd dienā, kad tāpat ir gaišs, bet mēness naktī, kad melna tumsa)⁴⁸. Dažās himnās Šamašu sauc par dēlu, kas pārspējis tēvu. Saule redz

⁴⁸ V.E.: Tas, ka Mēness ir noderīgāks par Sauli, jo spīd naktī, kad ir tumšs, bet Saule dienā, kad ir gaišs, ir vecs joks, kas pazīstams vismaz no Viduslaikiem, bet varbūt bija zināms arī antīkajā pasaulē. Taču šis viedoklis par Sauli un Mēnesi nav nemaz tik muļķīgs, kā parasti domā. Lai par to pārliecinātos, vajag tikai no senā cilvēka viedokļa pavērot, kā viņam mainās redzamība un pārvietošanās iespējas, ja biezi mākoņi dienā aizsedz Sauli un ja tādi paši mākoņi naktī aizsedz Mēnesi.

visu, no viņas nevar izbēgt, droši vien tieši tāpēc Enki uzticēja Šamašam visu sevis radīto lietu pārraudzību. Ik rītu Šamašs iznāk caur skorpioncilvēku sargātajiem pazemes vārtiem un paceļas pār kalniem, izstarojot gaismu no saviem pleciem. Ik dienu viņš šķērso visu zemi ugunīgu vēršu vilktos ratos. Ik vakaru viņš atgriežas pazemē.

Savas visredzības un viszinības dēļ tieši Šamašs ir dievu tiesnesis, viņš dod ļaudīm likumus un informē orākulus, tieši viņš deva Hammurapi pirmo likumu kodeksu cilvēces vēsturē. Viņš vienmēr nes līdzī ķemmi, lai atdalītu patiesību no meliem.

Nannas meitu Inannu (15) babilonieši sauca par Ištaru un veltīja tai vienus no dižās Babilonas vārtiem, jo Inanna bija SIEVIETE. Ar to pateikts daudz, varbūt pat viss. Inanna bija mīlas, iekāres un cilvēku auglības dieviete. Viņas zvaigzne bija tā, ko šodien sauc par Venēru, – jau toreiz tā simbolizēja to pašu, ko šodien. Mīlestību starp vīrieti un sievieti tolaik uzskatīja par īpašu neprāta formu, kas raisa neprātīgu uzvedību, jo kaisle ir nepārvarams dzinējspēks, tāpēc šajā dvēseles stāvoklī nevajadzētu pieņemt nopietnus lēmumus (piemēram, precēties). Šī iemesla dēļ šumeriem bija plašas iespējas šķirt laulību (katram skaidrs, ka kaisle reiz pāries). Ja viens no laulātajiem negrib šķirties un otrs viņu nokauj, tad tas tiek uzskatīts par kaisles noziegumu, tātad par noziegumu vainu mīkstinošos apstākļos.

Vislabākais un vissliktākais, kas var notikt ar vīrieti – ja viņu iekāro Inanna, jo uzreiz pēc neapraktāmās mīlas baudas tā viņu nokauj. Ja vīrietis atsakās, viņu nokauj tāpat. Inanna ir neatvairāmi skaista un neizmērojami savtīga. Inanna ir mīlējusi gan lauvu, gan ēzeli, gan ganu. No visiem tā pieprasījusi pašuzpurēšanos un visus tā ir pametusi un pievilusi. Viņa mīlēja dārznieku Išullanu, kurš, viņu nepazīdams, dāvāja tai augli. Bet, kad Inanna atklājās un dārznieks nobijās, Inanna pārvērtā dārznieku par vardi. Vienīgi divtrešdaļdievam un trešdaļcilvēkam, dižajam varonim Gilgamešam izdevās izvairīties no Inannas kaisles.

Viņš tai jautāja – «ko gan mirstīgais var sniegt dievieteī?» Viņš tai teica: *«Ko gan es varu tev dot, ja ņemu tevi par sievu? Vai es spēju dot tev smaržīgas eļļas ķermenim un smalkas drānas? Vai es spēju dot tev maizi un barību? Tev, kas ēd dievu barību un dzer vissmalkākos vīnus, ko upurē karaļi? Tu esi tērpta visgreznākajās drānās. Ir mūžīgs sliksnis starp mums, ja es apprecu tevi»*. Viņš vēl piebilda, ka viņa ir neuzticama mīļākā: *«Tu esi pavarda uguns, kas aukstumā izdziest; tu esi durvis, kas nesargā ne no vēja, ne aukstuma; tu esi cietoksnis, kas sabrūk pār saviem varonīgajiem sargiem; tu esi darva, kas notraipa savu nesēju; tu esi kalķakmens, kas mūrī sadrūp; tu esi kurpe, kas spiež sava valkātāja kāju»*. Visai drosmīgi. Droši vien tāpēc Rainis sāka rakstīt lugu par Gilgamešu. Bet nepabeidza.

Inannai nepietika ar pielūgsmi, viņai vajadzēja varu. Inanna bija Ana otrā sieva un daļija ar viņu pilsētu Uruku, bet ar to bija par maz, viņai vajadzēja vairāk. Viņa devās pie Enki uz Eridu un lika lietā visu savu valdzinājumu. Enki sarīkoja Inannai par godu dzīres un, vīna un daiļuma apreibus, teica: «Tu dabūsi visu, ko vēlies, tev ir tikai jālūdz!» Un Inanna no Enki «aizņēmās uz laiku» Eikumu tāfeles. Enki pēc brīža attapās un sūtīja kalpus tāfeles atgūt. Inanna tāfeles gan neatdeva, toties uzrakstīja slavinošu himnu, kurā pateicās Enki par visu, ko bija no tā dabūjusi.

Viņš deva man skanošo stīgu un stabuļu mākslu,
Viņš mācīja mani tā dziedāt...

Tādējādi vēlreiz apstiprinot Enki saistību ar mūziku.

Šai fabulai ir morāle: Mezopotāmijā BIJA pilsētas Erida un Uruka. Sākumā Erida bija visvarenākā, bet tad vara pārgāja Urukai...

Un visbeidzot – pastarītis Marduks (numurs 10) – Enki un viņa sievas Damkinas dēls. Marduks piedzima jau pilnīgi pieaudzis, ar lepnu skatu un liesmainu runu (t.i., viņam runājot, no mutes šāvās liesmas), īsts skaistulis: četras acis, četras ausis un braša stāja. Viņam ir vēl otrs vārds Bels, Kanaānā tas kļuva par Baalu un ir pieminēts arī Bībelē. Gāja gadi, un pastarītis izauga par brašu vīru, un pēc 2000 gadiem Babilonā greznais templis pēdējā, Nebukadnecera celtā, zikurāta virsotnē jau bija veltīts tieši Mardukam.

Marduks šajā laikā bija veicis daudzus jo dižus varoņdarbus, ieskaitot ļaunās čūskas Tiamatas nokaušanu. Tam viņš izmantoja četrus vējus, ko vectētiņš Ans bija viņam iedāvinājis rotaļām. Citi dievi it kā bija gatavi akceptēt Marduka kāpienu pa hierarhijas kāpnēm, jo paši bija viņam aizlienuši savus spēkus varoņdarba veikšanai (ieskaitot Enlila piecdesmit vārdus), bet Marduks tagad tos vairs negribēja dot atpakaļ, pieņemot sev arī Enlila dievišķo skaitli 50. Marduka sākotnējais un beidzamais skaitlis rāda, cik tuvu viņš sākumā bija zemei, tik tuvu tagad ir debesīm.

Anu iedvesa Mardukam savu varu ar vārdu lemt likteni. Citi dievi pasludināja Marduku par ķēniņu, piešķirot viņam troni, scepteri un zizli. Ar loku un vāli rokā tas, zibeņus šķīļot, auļo pa

debesjumu savā vētru karietē, ko velk četri negurstoši rumaki: Kāvējs, Nežēlis, Skrējējs un Lidonis. Un pāri visam lazurīta velvē spoži mirdz Marduka zvaigzne – tā, ko šodien sauc par Jupiteru.

Bet man vienalga nav skaidrs, vai tas bija tik pazīstamais gadījums, kad *Kto byl ņi kem, tot stanet vse⁴⁹* (10/50?), vai arī vienkārši lielajiem brāļiem likās, ka visas tās cilvēces problēmas tāda bezjēdzīga un niecīga rosišanas vien ir, un ka to kārtošanu var mierīgi uzticēt trešajam tēvadēlam. Tad pašus nekas vairs neatraus no Universuma problēmu apcerēšanas.

Šodien, pēc sešiem tūkstošiem gadu, no šumeriem mums joprojām ir palikušas 12 stundas dienā un 12 naktī un 360 grādi pilnā riņķa līnijā. Un arī gadā ir 360 dienas – tā man gribētos teikt, bet es nevaru. Es nevaru pat teikt, ka tā bija, pirms Dievs Bābelē sajauca valodas. Ir droši pierādīts, ka šumeri zināja gan, cik garš ir saules gads, gan, cik garš mēness gads.

Vienīgais, kas paliek pāri, ir paši skaitļi un ideja par to saskaņu ar pasaules procesiem. No šumeriem skaitļu maģija pārgāja pie babiloniešiem, haldejiem, ēģiptiešiem un nonāca arī Grieķijā, kur gaiss pārsātināts domām, kā tikko nopļauta jūnija pļava smaržām. To varēja apgūt gan grieķis Etalīds vēl pirms Trojas kara, gan Trojas kara varonis Eiforbs Pantusa dēls, kuram bija lemts krist no Menelaja rokas, gan Piross no Delosas, gan samietis Pitagors, kurš pats apgalvoja, ka visi iepriekšminētie ir viņa dvēseles mitekļi.

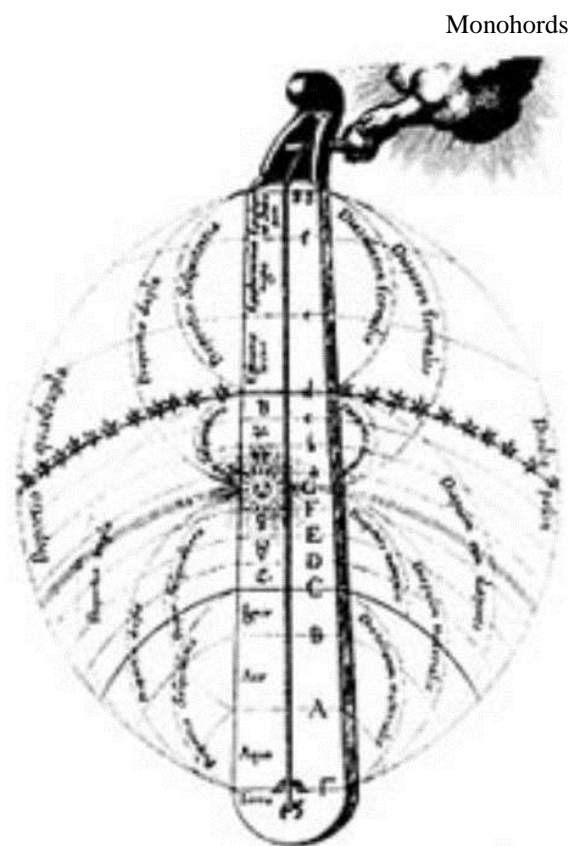
Argosā, Junonas templī, Pitagors atpazīna Eiforba vairogu kā savu, un tā dzima viņa mācība, ka dvēsele nemirst, tikai, aizvien attīstoties, pārmājo no viena ķermeņa citā: drīz tā ir cilvēks, drīz zvērs, tad atkal cilvēks, un ka vienīgi viņam, Pitagoram, ir dāvāta iespēja atcerēties savas iepriekšējās dzīves. Pitagors bija īpašs jau pirms dzimšanas, jo Delfu orākuls viņam tēvam pavēstīja, ka dzims kaut kas dižs, – arī pats vārds Pitagors nozīmē kaut ko tādu kā: Pītijas pasludinātais. Savukārt pēc dzimšanas Pitagors daudz ceļoja un esot pabijis gan Ēģiptē, gan Babilonā. (Var jau būt, ka viņš daudz ceļoja arī pirms dzimšanas – savā iepriekšējā inkarnācijā.) Pitagors neuzskatīja sevi par Dievu, bet viņam pieder teiciens – *«ir Dievi, ir cilvēki un – ir Pitagors»*.

Ideju par to, ka viss ir skaitlis, Pitagors pacēla visaptverošas teorijas līmenī. Leģenda vēsta, ka pie šīs atziņas Pitagors nonācis nejauši. Atkal nejaušs gadījums! Cik ļoti visa attīstība atkarīga no pilnīgi nejaušiem gadījumiem, kuri tomēr gadās tik piemērotos vai tik nepiemērotos brīžos, it kā Dižais Gars ar meistara roku būtu tos izvietojis telpā un laikā!

Reiz iedams garām smēdei, Pitagors pievērsa uzmanību, ka dažādi veseri, uzsitot pa laktu, katrs skan ar savu īpatnu toni, kas atkarīgs no vesera masas. Pitagors sāka eksperimentēt ar monohordu – mūzikas instrumentu, kam gan bija tikai viena stīga ar mainīgu garumu. Pētot toņa augstuma atkarību no stīgas garuma, viņš atklāja, ka tikai pie noteiktas stīgu garumu attiecības reizē skanošu stīgu skaņa ir tīkama ausij. Attiecība 1:2 dod oktāvu, attiecība 3:4 kvartu, attiecība 2:3 kvintu – tā ir īpaši labskanīga, šo akordu pat sauca par dievišķo. Tas viss nozīmē, ka, lai mūzika būtu baudāma, mūzikas instrumenta stīgu garumiem jāattiecas kā nelieliem veseliem skaitļiem. Šīs attiecības Pitagors nosauca par harmoniskām. Šeit pirmo reizi parādās vārds «harmonija», kas filosofiski varētu nozīmēt: atšķirīgu lietu saskaņa. Un tāpēc Pitagors ir īpaši nozīmīgs tēls stāstā par Visuma Harmoniju, jo jau pats harmonijas jēdziens ir dzimis viņa pētījumos. Lai gan visas muzikālās attiecības jau dzīvoja šumeru matemātiskajā sistēmā.

Pitagors esot izdomājis arī līru, kā Longfello to aprakstījis savās rīmēs:

Pitagors reiz senās dienās,
Stāvēdams pie smēdes sienas,
Veserus klausot, pa laktu kas sita,



⁴⁹ *Krievu val.*; dzejas rinda no Eižena Potjē sacerētās «Internacionāles». **V.Е.:** «ником» jāraksta kopā.

Saprata, nots ka ikreizi ir cita.
Zaga tas dažādos toņus, kas trīs
Gaisā no tērauda mēlēm drīz
Stīgas skaņu dzidru un tīru.
Radīja septiņu stīgu līru.

Pitagora saprātam pēkšņi atklājās saistība starp abstrakto un netveramo domu pasauli un materiālo pasauli, kur katrs visu var aptaustīt ar rokām. Skaitļi mājo ideju pasaulē kā jēdzieni un principi, bet šo abstrakto jēdzienu pielietošana fiziskajai realitātei demonstrē absolūtus un neizbēgamus likumus. Katra ķermeņu kustība izraisa svārstības, un katra svārstība ir mērāma ar skaitlisko attiecību palīdzību – tāpēc VISS IR SKAITLIS.

Tieši mūzikā saistība starp fizisko realitāti un metafiziskajiem principiem ir jūtama tik ļoti, kā nekur citur. Tāpēc senie mūziku pamatoti uzskatīja par visu zinātņu un mākslu atslēgu, par saiti starp pasauli un dabu, ar kuras palīdzību var tikt izprasti universālie likumi.

Kāda tad ir saistība starp melodiju un toni? Melodija sākas no viena toņa, un katru melodiju var sākt no jebkura toņa. Ja pareizā secībā tam pievienosiet citus toņus, tad auss pati veiks vajadzīgos aprēķinus un atpazīs melodiju. Vienīgais, kas jānodrošina, lai sekojošo toņu augstumu attiecība pret sākumtoni būtu arvien viena un tā pati. Dziesma var skanēt augstāk vai zemāk, bet tā būs tā pati vecā dziesma.

Ja, piemēram, sāksiet no nots Do, tad skaņa ar divreiz augstāku toni (jeb divreiz īsāku stīgu) atkal būs Do. Intervāls starp šiem diviem toņiem veido oktāvu. Oktāva sastāv no septiņiem pilniem toņiem un, kopā ar atkārtoto pirmo noti, Do Re Mi Fa Sol La Si Do veido astoņas notis, no kurienes arī nosaukums – oktāva. Oktāvu varētu sadalīt jebkurā toņu daudzumā, un daži skaņraži, lai panāktu īpašus efektus, tā arī dara, vienlaikus konstruējot speciālus mūzikas instrumentus, bet parastā oktāva sastāv no septiņām notīm un divpadsmit pustoņiem (tikpat, cik mēnešu gadā, apustuļu Jēzum, zodiaka zvaigznāju debesīs, stundu dienā un naktī).

Varbūt, ka Pitagora dvēsele atcerējās šumeru maģisko skaitli, bet šoreiz divpadsmitnieku Pitagors ieguva no eksperimentiem ar monohordu. Dievišķā kvinta! Jācenšas noskaņot mūzikas instrumentu tā, lai toņkārtā sastāvētu no vienas otrai sekojošām kvintām. Un kad šo kvintu būs divpadsmit, intervāls no pirmās nots līdz pēdējai atbildīs septiņām oktāvām! Dalot monohorda stīgu attiecībā 3:2, iegūst kārtējo kvintu, tad dalām atkal un atkal, un atkal, līdz šī kvintu spirāle, aizvien paaugstinot un paaugstinot toni, kā virpuļviesulis iurbjas debesīs. Pirmajos divpadsmit spirāles lokos dzimst visas notis, un to ievietošana pareizajā oktāvā jau ir vairs viena vienīga vulgāra dalīšana vai reizināšana ar divi.

Varētu domāt, ka mūzika ir pasaules harmonijas pamats, kā jau tas izriet no paša termina, bet šeit pienāca Dižais Gars, kuram likās ka džentlmeņa kaklasaitē allaž jābūt nedaudz piešķiebtai, lai tas (džentlmenis) neizskatītos pārāk stīvs. Septiņas oktāvas nav pilnīgi vienādas divpadsmit kvintas. Septiņu oktāvu galējo toņu augstumu attiecība ir 128, bet divpadsmit kvintu – 129,746. Tiesa, starpība nav liela un ar ausi nav tverama. Tā arī ir, bet, noskaņojot klavieres pēc Pitagora metodes, toņkārtā parādās dažas kvintas, kurām atšķirība ir visai jūtama. Šīs, tā sauktās, vilku skaņas ir īpaši pretīgas, un daži mūziķi tās pat esot izmantojuši mākslinieciska efekta panākšanai. Mūsdienās lieto temperēto toņkārtu, kurā katra oktāva ir sadalīta divpadsmit vienādās daļās – vilku skaņas pazūd, bet arī nevienas dievišķas kvintas vairs nav.

Vēl viena Pasaules īpašība, ko sevī ietver mūzika, ir atkārtojamība uz iekšu un āru. Uz stīgas puses var nospēlēt visas tās pašas melodijas, ko uz pilnas stīgas, tāpat kā katru sniegpārslīņas daļu atgādina visu sniegpārslīņu, kā katra sīka puķkāposta daiviņa ir līdzīga lielākai daivai, un tā savukārt visam puķkāpostam. Kurš gan nav dzirdējis fantāzijas par tēmu, ka atoma planetārais modelis ir tāda pati pasaule kā mūsējā, tikai mazāka, un ka savukārt mēs esam tikai atomi kādā megapasaulē. Mūsdienā zinātnē objektus ar līdzīgām īpašībām sauc par fraktāļiem. Tas gan nav pilnīgi tas pats, bet galvenā fraktāļu īpatnība ir tā, ka, ņemot arvien stiprākas un stiprākas brilles, lai visu labāk saskatītu, var ieraudzīt tikai arvien sarežģītākas un sarežģītākas struktūras. Un gala tam nav.

Dienai, tāpat kā gadam, ir savs pavasaris, vasara, rudens un ziema. Tāpat arī cilvēka mūžam. Stāvot šeit, ir vieglāk izprast Pitagora mācību par dvēseļu pārmājošanu, jo arī dvēselei pēc ziemas ir jāiestājas jaunam pavasarim.

Kaut arī mūzika ir mākslu un zinātņu atslēga, arī pārējā fizikālajā pasaulē visu nosaka nelielu veselo skaitļu attiecības. Šos skaitļus tā arī nosauca par racionāliem skaitļiem, no vārda ratio – attiecība. Visums ir uzbūvēts no skaitļiem, un katram skaitlim ir sava dievišķā jēga un sava īpaša nozīme.

1 – Monāde – dievišķais skaitlis, gan visu skaitļu radītājs, gan visu dabas lietu avots. Monādei atbilst jēdzieni, kam nav daudzskaitļa un kuri paši nav daļāmi.

2 – Diāde – sievišķais skaitlis, kas izraisa vairošanos un dalīšanos. Ja arī to vispār var uzskatīt par skaitli parastajā nozīmē, tad visādā ziņā īsti pilnvērtīgs skaitlis tas nav.

3 – Triāde – pirmais vīrišķais skaitlis. Tas ir Visuma skaitlis, jo tam ir sākums, beigas un vidus.

4 – Tetrāde – tai atbilst kvadrāts, pilnīgums visaugstākajā pakāpē. Arī substances, kas veido pasauli, ir četras: zeme, ūdens, gaiss, uguns.

10 – Dekāde – Dievišķais tetraktis, kā Pitagors to sauca, kas «ietver sevī vienmēr plūstošās dabas avotu un saknes». Četru pirmo pamatskaitļu summa, tajā ir visas aritmētiskās un muzikālās proporcijas, tas apzīmē pasaules sistēmu. To parasti zīmē kā trijstūri.

*
* *
* * *
* * * *

Pitagors mācīja, ka augstākā matemātikas pakāpe ir ģeometrija. Aritmētika un skaitīšana ir tāda bodnieku nodarbe, bet ģeometrijā jau pats nosaukums nozīmē: pasaules mērīšana.

Cik savādi – varētu teikt, ka šumeri mērīja pasauli ar salauztu niedru...

Arī Visums ir uzbūvēts no ģeometriskām figūrām. Pitagora visuma centrā bija dievišķā uguns, ap kuru riņķo visi debesu ķermeņi, un šo debesu ķermeņu skaits ir desmit – Dievišķais tetraktis. Bet, saskaitot visus tolaik zināmos debesu ķermeņus, iznāca tikai deviņi. Tāpēc Pitagors postulēja, ka pastāv antiZeme – planēta kā zeme, kura nav redzama, jo visu laiku atrodas dievišķās Uguns pretējā pusē. Visas planētas ir iebūvētas kristāla sfērās, un vistuvāk Zemei ir Mēness. Ja novelk taisni no Zemes caur Mēnesi, tad viss, kas atrodas zem Mēness, ir nepilnīgs, mainīgs un iznīcībai pakļauts, bet viss, kas virs, – mūžīgs un pilnīgs. Visumu noslēdz zvaigzņu sfēra – nemainīgās un mūžīgās zvaigznes. Tieši Pitagors pirmais secināja, ka rīta zvaigzne Fosforuss un vakara zvaigzne Hesperuss ir viena un tā pati zvaigzne, pēc tam to nosauca par Afrodīti, un šodien sauc par Venēru.

Attālumi starp debesu sfērām, kā viss šajā pasaulē, izsakāmi harmoniskās attiecībās, un šīs sfēras kustoties izraisa vibrācijas – sfēru mūziku. Parastie cilvēki to nedzird, jo ir pārāk pieraduši, – gluži tāpat kā kalēju netraucē veseru troksnis.

Pitagors apgalvoja, ka viņa lira ir noskaņota harmonijā ar sfēru mūziku un pats esot spējis izvilināt no tās dievišķas skaņas, ar kuru palīdzību nomierinājis satrakotu lāci un apturējis ērgli lidojumā. Viņš liru izmantoja, lai raisītu vibrācijas, kas spēja atklāt apkārtējo lietu vissmalkākās īpašības. Dažas skaņas harmonēja ar sfēru mūziku, tās deva spēku un dziedēja. Citas bija disharmoniskas – draudīgas un postošas. Pitagors ticēja, ka katrai lietai atbilst vibrācija un katrai vibrācijai lieta. Enki vajadzēja tikai nosaukt lietu, lai tā dzimtu no nebūtības. Vēsturē daudzkārt sastopamas indusu un ķīniešu leģendas par mūziķiem, kuru māksla lika norietēt saulei vai iestāties pavasarim. Šajā sakarā jaunu jēgu iegūst bībeliskais «sākumā bija Vārds». Nemateriālas vibrācijas, kas harmonē ar sfēru mūziku, spēj ietekmēt un varbūt pat radīt materiālo pasauli.

Savas idejas pārņemts, Pitagors Krotonā nodibināja kopienu, kuras pamatā bija stingri, pat askētiski noteikumi:

- dzīvot pieticīgu dzīvi, kuras norma ir mērenība visā,
- uz mācību laiku visu naudu nodot skolotājam glabāšanā,
- saglabāt pilnīgu anonimitāti atklājumos un pētījumos.

Tāpēc nekad neuzzināsim, kurš īsti pierādīja Pitagora teorēmu.

Bija arī uz Pitagora mācību tieši balstītas normas:

– pirmos divus gadus nerunāt, tikai klausīties – gan to, ko māca skolotājs, gan galvenokārt iemācīties sadzirdēt sfēru mūziku. Un ja audzēknim tas neizdevās, viņš varēja paņemt visu savu Pitagora glabāšanā nodoto mantību un doties mājās, vai arī piekrist klusēt vēl divus gadus,

– neēst gaļu, jo katrā dzīvā radībā var mājot tava tuvinieka dvēsele, neēst pupas, jo tajās mājō nedzimušās dvēseles, – pupas radās Sākumā, kad zeme vēl bija viens, un, ja kāds izloba pupu un noliek to saulē, tā sāk smaržot pēc cilvēka sēklas, un, ja kāds ierok pupu zemē, aplaista un pēc laika atkal izrok, tā ir līdzīga dzemdei.

Un man pilnīgi nesaprotamas normas:

- necelt to, kas nokritis,
- nepieskarties baltam gailim,
- nerušināt uguni ar tēraudu,
- neskatīties spogulī aiz gaismas.

Klausīties Pitagora mācību nāca arī daudzas turīgo ģimeņu atvases. Bijība pret Skolotāju bija tik liela, ka audzēkņi labprāt pakļāvās stingrajiem noteikumiem.

Pitagorieši bija patiesi filosofi un atzina tikai pasīvo izziņas metodi. Pats Pitagors, kurš jaunībā bija cīkstonis un pat Olimpisko spēļu uzvarētājs, savos filosofa gados teica: *«Trīs veidu cilvēki ierodas Olimpiskajās spēlēs. Tie pirmie nāk, lai pirktu un pārdotu, tie ir viszemākās šķiras. Tie otrie nāk, lai sacenstos. Bet visaugstākie ir tie, kuri nāk, lai vērotu, jo, tikai vērojot un domājot, var izprast pasauli. Un tikai tas, kurš sevi veltījis tīrai zinātnei, ir patiess filosofs, kurš spējis atbrīvoties no pārdzimšanu riņķojuma»*. Tāpēc pitagorieši vairāk bija domātāji un mistiķi nekā praktiski magi, un uzskatīja maģijas praktisku pielietojumu par pretīgu un neķītru. (Kaut arī daudz ko no tā, ko tolaik uzskatīja par maģiju, piemēram, izmēru noteikšanu no attāluma šodien dēvē vienkārši par matemātiku.) Tā vietā viņi vērsās sevī un ieklausījās iekšējā balsī, cenšoties nonākt harmonijā ar Visumu. Mags dzīvo dziļā intelektuālā transā – viņš ir pilnīgi viens skaitļu un loģikas valstībā, no šejienes viņš var vērot Visumu un, pat neizkustoties no vietas, izprast tā visdziļākās matemātiskās likumsakarības.

Pitagors un viņa sekotāji izvairījās nodot zināšanas necienīgiem cilvēkiem un labprātāk klusēja par viņiem zināmo Lielo Patiesību. Kad kāds no pitagoriešiem – Hipasoss – nonāca pie idejas, ka skaitlis kvadrātsakne no divi nav mērāms ne ar kādu veselu skaitļu attiecību, un pat pierādīja to ģeometriski, Pitagors esot licis šo ziņu turēt slepenībā. Pašu Hipasosu it kā esot aizvilinājuši kādā izsmalcinātā ceļojumā, pēc kura viņš vairs neesot atgriezies. Ar bagātāko fantāziju apveltītie vēsturnieki apgalvo, ka viņš ticis noslīcināts dubļos.

Tas ir kā simbols, ka tieši Pitagora vārdā nosaukta visslavenākā ģeometrijas teorēma, kas ieviesa matemātikā skaitļus, kurus nevar izteikt ne ar kādu veselo skaitļu attiecību. Tas ir kā Dižā Gara norāde Dižajam Filosofam, ka atkal pazudusi gandrīz jau atrastā Visuma harmonija:

«Visums ir radīts no veseliem skaitļiem. No to attiecībām un starpībām un summām ir veidots viss. Sfēras rotē mūžīgā harmonijā pēc mūžīgi nemainīgiem likumiem. Tāpat arī mēs varam sasniegt pilnīgu harmoniju, ar kosmosu atverot mūsu prātus skaitļu patiesībai. Dekādes – pilnīga skaitļa četras daļas sauc par monādi, skaitli, kvadrātu un kubu. To kombinācijas veido pārējos skaitļus un formē to ģenēzi: monāde, skaitlis, kvadrāts, kubs, kvadrāta kvadrāts, kuba kvadrāts un kuba kubs».

Tādas kombinācijas ir septiņas. Un septiņas ir arī notis oktāvā, krāsas varavīksnē un planētas debesu sfērās. Un septiņas likumu tāfeles Ans iedeva Enki.

Grandioza frāze! Žēl tikai, ka nevar saprast, ko tā nozīmē. Tas ir, es nevaru saprast. Bet Platons saprata. Viņš šo te skaitļu burvību jūta ar dvēseli. Pat virs viņa Akadēmijas⁵⁰ ieejas bija uzraksts *«Lai šeit nenāk neviens, kas nezina ģeometriju»*. Savā kosmoloģiskajā sāgā «Timejs» Platons apraksta pasaules uzbūvi. Tur, stāstot kā Radītājs dalīja un savienoja Pasaules dvēseli, Platons ievieš skaitļu asi, kurai vajadzētu ietvert visus lielumus, kas nepieciešami Visuma kopsakarību izteikšanai.

1 2 3 4 8 9 27

Šīs skaitļu ass pamatā ir septiņi skaitļi, jeb daļas, kas sasaucas ar pitagoriešu eleganto frāzi. Būfībā šī skaitļu virkne, balstoties uz Pitagora uzskatiem par skaitļiem, var izskaidrot Platona uzskatus par Pasauli.

Visa sākums ir monāde – vieninieks, nevis parasts vieninieks, bet īpašs. Katrs vieninieks, lai kāds tas arī būtu, ja to uztver ar sajūtām, nekāds īsts vieninieks vis nav, jo ietver sevī daudzus. Vienam kokam ir daudz zaru, vienā upē ir daudz ūdens lāšu. Lai kāds arī sajūtās būtu dotais vieninieks, to vienmēr varēs sadalīt daļās. Un to, kas palicis pēc sadalīšanas, arī varēs sadalīt. Arī šumeru vieninieks – sešdesmitnieks – simbolizēja: katrs viens ietver sevī daudzus. Tikai saprāta acīm redzamais vieninieks būs nedalāmā monāde – mūžīgs un nemainīgs. Šumeri būtu teikuši, lai sadalītu šo vieninieku, ir jāpāriet uz citu pasauli.

Tātad redzami jau divi esības veidi: no vienas puses, pastāv ideja – kaut kas tāds, kas var eksistēt tikai mūsu prātā, kaut kas mūžīgs, nemainīgs un ideāls. Piemēram, sfēra. Katra no daudzajām radītajām sfērām ir tikai labāka vai sliktāka ideāla kopija – ideāla sfēra ir tikai viena, tā, kas mājō ideju pasaulē. No otras puses, pastāv arī šīs radītās lietas, šīs bezgala daudzās sfēras, kuras gan nav ideālas, toties ir

⁵⁰ V.E.: Pitagora skolu tikai pārnestā nozīmē var nosaukt par Akadēmiju; šis vārds radās vēlāk no tā, ka Platons (par naudu, ko – saskaņā ar leģendu – viņa draugi bija savākuši viņa izpirkšanai no verdzības, bet kuru viņa faktiskais izpircejs Anikerīds nepieņēma) nopirka Atēnu priekšpilsētā dārzu, kas saucās par «Akadēma dārzu» (no vietējās sīkas dievības vai varoņa vārda) un atvēra šajā dārzā savu skolu. P.S. Autors arī nesauca Pitagora skolu par Akadēmiju – kaut kāds pārpratums 2003. gada piezīmēs.

radītas, ņemot ideālu par paraugu. Radītās sfēras var uztvert ar sajūtām, katram par tām var būt viedoklis. «Viedoklis ir katram, bet saprāts tikai nedaudziem».

Pastāv vēl trešais esības veids – telpa. Tā ir visu lietu «ziedgultne un zīdītāja», tā ir tas, kur un no kā dzimst viss, tā ir sākotne, kurai pašai jābūt bez formas. «Telpa ir mūžīga un nesagraujama, tā dod mājokli visam dzimstošajam, bet pati ar sajūtām nav uztverama, vienīgi prāts spēj to aptvert. Tās pastāvēšanai gandrīz nav iespējams noticēt».

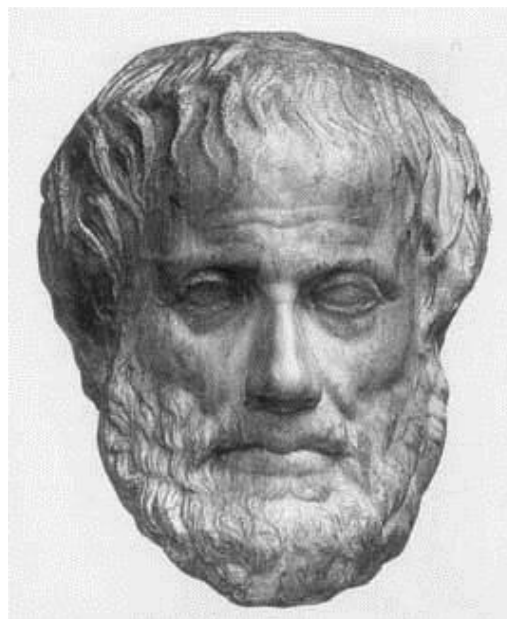
Tātad: pastāv esība, pastāv dzimšana, pastāv telpa. Un šie trīs veidi radās katrs atsevišķi, vēl pirms pasaules. *Ja izdotos ar nedaudziem vārdiem aptvert daudz, tā būtu vislabākā ideja.* Tādi ir Platona uzskati par Visu. Tagad pavērsimies, ko par to saka Pitagors. Skaidrs, ka esībai atbilst monāde. Nākošais skaitlis diāde, jeb vienkārši divnieks, pēc pitagoriešu uzskatiem ir skaitlis, kas izraisa vairošanos un dalīšanos. Pat no mūzikas viedokļa tas nerada neko jaunu, tikai dubulto – spēlē to pašu meldiņu tikai nākamajā oktāvā. Bet kolīdz Kosmoss ietver sevī arī rašanos, jābūt arī rindai 1 2 4 8, kas simbolizē mainīgo un dzimstošo. Mūžīgi esošais un nemainīgais, jeb tāpatīgais, ir tikai viens, bet dzimstošo un mainīgo – daudz. «Kas ir tas, kas mūžīgi eksistē un nekad nerodas, un kas ir tas, kas mūžīgi rodas, bet nekad neeksistē?» Pēc tam nāk trīs – triāde – Visuma skaitlis, kuram ir sākums, vidus un beigas. Tas raksturo telpu, un skaitļu rinda 1 3 9 27 varētu simbolizēt dažādas šīs telpas dimensijas (punktu, līniju ar garumu trīs, kvadrātu ar malu trīs un kubu ar šķautni trīs).

Abas rindas sākas ar monādi. Apvienojot tās, gluži tāpat kā Meistars samaisīja substances, radot Visuma dvēseli, mēs iegūstam to pašu augstāk jau pieminēto rindu: 2 3 4 8 9 27.

Platons



Aristotelis



Radītājs vēlējās, lai pasaule ir līdzīga viņam, lai tā ir kā dzīva būtne, kam piemīt ķermenis, saprāts un dvēsele. Pasaules ķermenim Viņš piešķīra vispilnīgāko formu, kas ietver sevī visas citas formas – pasaule ir sfēra un tajā ietilpst Viss. Ārpus tās vairs nav nekā. Nevajag acu – ārpus tās nekā nav ko redzēt, Pasaulei nevajag ausu. No visiem septiņiem kustības veidiem Radītājs pasaules sfērai atstāja vienu – iekšējo rotāciju, jo pasaule var kustēties tikai attiecībā pret sevi, ne pret ko citu – nekā cita nav.

Dvēseli Meistars radīja pirms ķermeņa, jo nav taču pieļaujams, ka jaunākais valda pār vecāko. «Citādi tā būtu nejaušības vadīta izvēle, kas raksturīga mums, jo mēs paši, nezinādami patiesos cēloņus, pārāk bieži esam nejaušības varā». Nejaušībai nav jāvada Viņa izvēle – Viņš zina patiesos cēloņus. Viņam nav jāspēlē metamkauliņi ar Pasauli – Viņš var spēlēt šahu. Viņš zina Ideju, kas ir pamatā dzimšanai, bet mēs varam tikai vērot apkārtējo pasauli un balstīt savu izziņu uz ticību. Vismaz daudzi domā, ka tieši to nozīmē frāze: «Kas esība ir kļūšanai, tas īstenība ticībai».

Sīkāk par pasaules uzbūvi vai vismaz par to, kādu to redzēja Timejs, jeb galu galā par to, kā man liekas, kādu to redzēja Timejs, var izlasīt grāmatas «Pielikumos».

Tas ir Timeja stāsts, kā Meistars uzrakstīja savu aritmētisko un ģeometrisko Visumu. Uzrakstīja to valodā, kurā ir tikai četri burti: Zeme, Ūdens, Gaiss un Uguns. Un man liekas, ka tieši šeit ir aizsākums gan alķīmijai, gan astroloģijai, gan matemātikai.

Pēc Platona domām, tieši matemātika ir tā, kas norāda uz ideju pasaules eksistenci.⁵¹ Patiesi, atcerēsimies iedomāto monādi jeb ideālo sfēru, – tas, kas rodas, un tas, ko mēs iegūstam sajūtās, ir tikai šī nedalāmā vieninieka un šīs ideālās sfēras atspulgs jeb ēna. Gluži tā, kā tas pats Platons to aprakstīja savā alegorijā par alu. Mēs redzam tikai sienu, uz kuras mūžīgā gaisma met ēnas no garām slidošām lietām. Ja kādu kādreiz izlaidīs no šīs alas un vedīs kalnā, pretī mūžīgajai gaismai, ceļš būs grūts un mokpilns, acis apzīlbušas un nekas nebūs skaidri saskatāms. Bet ar laiku acis pieradīs pie gaismas un kāpējs ieraudzīs, ka lietas ir pavisam savādākas, nekā likās alā.

Kad kāpējs atgriezīsies alā pie saviem ciltsbrāļiem, viņš atkal kļūs akls – divreiz cilvēka redze ir traucēta – kad viņš iznāk no tumsas spilgtā gaismā un kad viņš no gaismas atgriežas tumsā.

«...gluži tāpat, ja kāds, kas dzīvo jūras dibenā, iedomātos, ka viņš dzīvo uz virsmas un, redzot caur ūdeni Sauli un zvaigznes, būtu pārliecināts, ka jūra arī ir debesis. Sava lēnīguma un sava nespēka dēļ tas nekad nesasniedu virsmu, nekad neiznirtu un neizceltu galvu virs ūdens, lai ieraudzītu, cik daudz, daudz skaistāks un tīrāks ir viss šeit, viņš pat nedzirdētu to ne no viena cita, kas to ir redzējis».

Ko domās racionālie ciltsbrāļi⁵² par to jefiņu, kurš pabijis citā pasaulē! Labākajā gadījumā tie viņu apsmies, bet sliktākajā – pasludinās par tautas un nācijas ienaidnieku, it īpaši, ja viņš pastāstīs, kādas grūtības un mocības gaida pētošo garu jaunajā pasaulē⁵³ un mēģinās savus ciltsbrāļus uz turieni aizvilināt. Bet viņš pats, kas šajā pasaulē ir bijis un redzējis lietas to patiesajā veidolā un spilgtā gaismā, nekad vairs nespēs ar pienācīgu centību pētīt ēnas uz alas sienas. Jo viņš zinās, kaut kur ir cita pasaule, kurā valda pilnīga harmonija. Un varbūt, ka tajā citā pasaulē gadā ir 360 dienas, varbūt, ka tur visus lielumus var mērīt ar veselu skaitļu attiecībām, varbūt, ka tur septiņās oktāvās ir tieši 12 kvintas, varbūt, ka tur ir pilnīga harmonija, kuras šeit nebūs nekad.

Šīs pasaules atspulgs ir vērojams ik nakti debesīs: zvaigznes ir allaž tās pašas, tās nemainīgi kustas pa iepriekš paredzamām un mūžīgi nemainīgām trajektorijām. Tās kustas tagad, kad mēs tās vērojam, kustējās pirms mums un kustēsies, kad mūsu šeit vairs nebūs.

Viegli iedomāties, ka ar tādiem uzskatiem Platonam likās, ka vislabākā metode pasaules izziņāšanai ir sēdēt un blenzt griestos,⁵⁴ neaizmirstot brīdi pa brīdim dziļdomīgi izsaukties «ahāāā!». Jo kas gan tur daudz ko apkārt skatīties, tur viss ir tik plūstošs, tik mainīgs, tik nepilnīgs, ka nepagūsti pat īsti apskatīties, kad viss jau ir savādāks. Kāda gan te zinātne! Bet tad nāca mīļotais skolnieks Aristotelis. Tas pats švītīgais Aristotelis, kurš sakarā ar tajā pašā «Timejā» pirmoreiz pieminēto Atlantīdu savā šļupstošajā balsī izteicās, ka tas pats Platons viņam gan ir draugs, bet tā pati Patiesība tomēr dārgāka. Tas pats enerģiskais Aristotelis, kuru Platons bija nosaucis par savas Akadēmijas prātu.

Kā jau mīļotajam skolniekam klājas, Aristotelis Platona uzcelto Pasaules ēku atstāja gandrīz neskartu. Vienīgi apmainīja vietām pagrabu un bēniņus. Proti, viņš domāja, ka nevis eksistējošās lietas ir tikai ideju pasaules ēnas, bet gan, ka ideju pasaulē atspoguļojas tikai tas, ko prāts jau ir iepriekš uztvēris ar sajūtu palīdzību. Viņš uzskatīja, ka Ideja, jeb Forma, gan eksistē, bet nav atraujama no pašas lietas, gluži kā dvēsele nav atraujama no ķermeņa, ka šī Forma ar lielo burtu ir tikai viena lietas īpašība, kaut arī pati galvenā. Ka tā liek taurenim būt par taureni un neļauj tam pārvērsties par ziloni. Par dzīvām

⁵¹ V.E.: Platona un viņa priekšteču nosauktā «ideju pasaule» patiešām eksistē un patiešām matemātika ir ar to visciešākajā veidā saistīta (daļa šīs «pasaules» objektu un sakarības starp tiem ir matemātikas kā zinātnes priekšmets). Pie kam šīs «pasaules» pastāvēšanas atzīšana neliecina par kaut kādu «objektīvo ideālismu» (kā to apgalvoja «dialektiskā materiālisma» filozofija), bet gan izriet no konsekventi materiālistiskiem uzskatiem. «Ideju pasaules» objekti ir smadzeņu programmu potenciālie produkti. Ārpusaulē šie produkti (objekti) nepastāv kā materiālas struktūras, bet pastāv kā materiālas (informātiskas) struktūras cilvēka smadzenēs, kad viņš (neizpildot doto smadzeņu programmu) prognozē tās iespējamās izpildes rezultātus (ar citas programmas palīdzību).

⁵² V.E.: Ja ciltsbrāļi būs patiešām racionāli (par kādu, piemēram, sevi uzskatu es), tad viņiem Platona «ideju pasaule» nesagādās nekādas grūtības un viņi to bez vārda runas atzīs (kā es). Sliktāk būs, ja ciltsbrāļi NEBŪS racionāli (varbūt iedomādamies sevi par tādiem). Tad gan var gaidīt visādus brīnumus.

⁵³ V.E.: Nekādas «grūtības un mocības» pētošo garu «jaunajā pasaulē» negaida, ja vien viņš ir patiešām spējīgs būt pētošs un racionāls un vispār prot domāt. Tieši otrādi, ar «ideju pasauli» viss kļūst ļoti skaidrs un ļoti vienkāršs.

⁵⁴ V.E.: Matemātikā (atšķirībā, piemēram, no fizikas u.c. «dabaszinātnēm») tā patiešām ir gandrīz vienīgā izziņas metode. Praktiski visa matemātika tieši tā arī ir radīta – sēžot pie galda (vai guļot uz dīvāna utt.), graužot zīmuli un blenžot griestos. Tieši tāpēc, ka «ideju pasaules» pētīšanai un izziņāšanai nav vajadzīgas nekādas laboratorijas, ciklotroni, teleskopi utt., nedz zinātniskie institūti un granti, Vēras teorija varēja tikt radīta bez visiem šiem pierastajiem «modernās zinātnes» atribūtiem. Citā nozarē (piemēram, fizikā, ķīmijā, astronomijā, medicīnā utt.) kaut kas tāds nebūtu varējis notikt.

būtnēm šodienas ģenētiķi ar Aristoteli ir vienisprātis – katra organisma būtību nosaka īpaša molekula DezoksiriboNukleīnSkābe – saīsināti DNS, kas būtībā ir gara spirālveidīga ķēde, kurā īpašā valodā ierakstīta visa informācija par organismu.⁵⁵ Interesanti, ka arī šajā valodā ir četri burti.

Aristotelis gan uzskatīja, kaut arī nekādas iedzimtas idejas prātā nemājo, prātam tomēr piemīt viena iedzimta spēja – spriest un analizēt. Kā gan citādi prāts spētu saprast, ka tas melnais un tas baltais, ko viņš tikko redzēja, abi divi ir putni, ka tas, ko viņš redzēja vakar un aizvakar, ir viena un tā pati smukā jaunkundze. Kā gan tas vispār spētu tikt galā ar nebeidzamo sajūtu plūsmu, kura mežonīgā straumē gāžas pāri no visiem maņu orgāniem. Un tieši šai spriešanas un analīzes spējai pēdējais dižais grieķu filozofs arī veltīja savu galveno uzmanību. Pirmais, ko Aristotelis mēģināja izanalizēt, ir tieši šī te Dieva dotā analīzes spēja. Viņš uzskatīja, ka vispirms to vajag izprast un pēc tam apzināti pielietot visu lietu izpētei.⁵⁶ Savā darbā «Kategorijas» Aristotelis uzskaitīja desmit (tetraktis!) katrai lietai piemītošās īpašības, kas varētu atbilst lietas izpētes uzdodamo jautājumu secībai – tādai pašai, kādā neapzināti tos uzdod prāts.

Kāda ir lietas būtība? Vai tas ir sugas veids vai atsevišķa lieta?

Cik tā ir liela?

Kāda ir tās kvalitāte?

Kādas ir saistības ar citām lietām?

Un tā tālāk ... līdz beidzot: kur tā atrodas?

Bija viena būtiska atšķirība starp Platona Akadēmiju un Aristoteļa Liceju. Ja Platons bija matemātiķis un dzejnieks, kas mīlēja prātot un nepievērst īpašu uzmanību taustāmajai pasaulei, tad Aristotelis savā būtībā bija dabas pētnieks, kas tieši taustāmajā pasaulē smēla iedvesmu idejām. Viņš uzskatīja, ka lieta nav jāskrubina gabaliņos, lai saprastu tās būtību: «*arhitektūras objekti ir nevis ķieģeļi, balķi un java, bet gan māja*». Bet abi divi – gan Platons, gan Aristotelis – bija kaismīgi Pitagora sekotāji, kas redzēja skaitļu maģijā neaprakstāmo burvību un Visuma harmonijas pierādījumu, un abi bija Sokrata sekotāji, kas palika mūžīgi uzticīgi galvenajai viņa mācības doktrīnai: pasauli jāmēģina uztvert tāpat kā cilvēku. Tā kustas pretī mērķim, cenšas sasniegt vislabāko kārtību, citiem vārdiem sakot, izturas kā dzīva būtne. Šajā būtiskajā punktā starp Aristoteli un Platonu valdīja vienprātība. Tāpat kā vēl vienā punktā: «*ja izdotos ar nedaudziem vārdiem aptvert daudz, tā būtu vislabākā ideja*».

Pasaule kā dzīva būtne – tas ir viens no pamatpostulātiem, kas ļauj Aristotelim izdarīt daudzus skaistus secinājumus. No fizikas viedokļa dzīvais no nedzīvā atšķiras ar to, ka dzīvais no miera stāvokļa var sākt kustēties pats, bet nedzīvajam vajadzīgs Kustinātājs.

Kolīdz Aristotelis klasificēja visu, tad nācās klasificēt arī kustības. Arī tās ir četru veidu: pirmā, kas saistīta ar rašanos un izžušanu, otrā, kas saistīta ar augšanu un dilšanu, trešā, kas saistīta ar būtības maiņu (piemēram, ķīmiska reakcija), un ceturta, vissvarīgākā, kas saistīta ar vietas maiņu – tā, ko arī mēs parasti saprotam ar kustību.

Bet, lai izprastu dabu kā dzīvu būtni, jāizprot arī tās cēloņi un mērķi. Pēc Aristoteļa izpratnes arī cēloņi bija četri: pirmais materiālais cēlonis – no kā lieta sastāv, otrais efektīvais cēlonis – kā lieta radusies, trešais formālais cēlonis – kāda ir lietas būtība, ceturtais kāpēcības cēlonis – kādam mērķim lieta kalpo.

Tā Aristotelis visu klasificēja, klasificēja, klasificēja un rezultātus pierakstīja tabulā. Daudz kas no viņa klasifikācijas saglabājies līdz šodienai. Darvins pat reiz teica: «*no spriešanas viedokļa Linnejs un*

⁵⁵ **V.E.:** Tas, ka DNS struktūrā ir «ierakstīta visa informācija par organismu», ir plaši izplatīts izteiciens, bet neprecīzs. Pirmkārt, ja mēs vispār pieļaujam, ka DNS satur par organismu informāciju, tad tur nav VISA informācija (ļoti daudzus momentus organismā noteiks ne DNS, bet dzīves apstākļi); pareizāk būs teikt, ka DNS jeb gēni satur tikai būtiskāko informāciju (organisma karkasu, shēmu). Otrkārt, vārdu (jēdzienu) «informācija» var definēt dažādi, tajā skaitā, protams, arī tā, ka iznāks: DNS patiešām satur informāciju par organismu. Taču ar šādu informācijas jēdzienu būs grūti izveidot labu un elegantu informācijas teoriju (jo šādā informācijas jēdzienā būs – visai eklektiski – apvienotas divas pilnīgi dažādas lietas, kuras tālākajā teorijas būvēšanas gaitā vienalga nāksies vienu no otras nošķirt; līdz ar to šādā teorijā parādīsies divas dažādas «informācijas» un tālāk nenovēršami juceklis ar tām). Vēras teorijā tāpēc šīs atšķirīgās lietas ir apzīmētas ar diviem dažādiem terminiem: «informācija» un «programma», un tad DNS satur nevis informāciju par organismu, bet gan organisma būvēšanas programmu.

⁵⁶ **V.E.:** Protams, ka «spriešanas un analīzes spēju» vispirms «vajag izprast un pēc tam apzināti pielietot visu lietu izpētei», kā to prasa Aristotelis, bet tikai Aristoteļa laikā to nebija iespējams kvalificēti izdarīt. «Spriešana un analīze» ir smadzeņu kompjūtera darbība, un izprast to var tikai informātikas jēdzienos, ko arī dara Vēras teorija.

Kuvjē⁵⁷ bija divi mani dievi, kaut arī katrs savā īpašā veidā, bet pat viņi bija tikai puišeli salīdzinājumā ar veco Aristoteli».

Ar klasificēšanu vien nepietika – cilvēks nekad nevar apskatīt un pat ieraudzīt visu. Tāpēc Aristotelis klasificēja arī loģiskās spriešanas paņēmienus, ar kuru palīdzību, kombinējot zināmus postulātus, var iegūt jaunas zināšanas. Klasiskais piemērs ir: a) Sokrats ir cilvēks; b) visi cilvēki ir mirstīgi; secinājums: Sokrats ir mirstīgs. Kombinējot jēdzienus *visi, neviens, daži*, var izveidot visdažādākos silogismus, un tos visus Aristotelis klasificēja. Grāfs vienmēr valkā sarkanas bikses. Viesībās, kur nozaga briljantu, nebija neviena sarkanās bikses. Tātad grāfs nenozaga briljantu. Aristoteļa loģika saglabāja savu nozīmi līdz pat 19. gadsimtam, kad izrādījās, ka tā ir plašākas – Bula loģikas – sastāvdaļa. Tāpēc var teikt, ka tā saglabā savu nozīmi arī vēl šodien (piemēram, ņerot briljantu zagļus).

Un tā nu Aristotelis visu saklasificēja un izanalizēja, visu salika pa plauktiņiem, un ilgotā dabas kārtība bija rokā. Savu uzmanību viņš veltīja arī varavīksnei, tai pašai, kuru joprojām uz aizejošo mākoņu fona varu vērot arī es. Savā darbā «Metroloģija» Aristotelis varavīksni visai pamatīgi saklasificēja, izanalizēja un rezultātus pierakstīja tabulā. Tiesa, parādības izskaidrojums nebija, maigi izsakoties, pārāk precīzs.

Arī Universumā viņš visu salika pa vietām – Pasauli Aristotelis uzbūvēja kā galīgu, sfērisku visumu ar Zemi centrā. Centrālā daļa izveidota no četriem elementiem: zemes, ūdens, gaisa un uguns. Katram no šiem elementiem Aristotelis savā fizikā atrada noteiktu vietu, ko nosaka elementa smagums. Zeme atrodas vistuvāk centram, tad ūdens, tad gaiss un visbeidzot uguns. Katrs no šiem elementiem kustas tikai taisnvirziena kustībā, cenšoties ieņemt tam pienākošos vietu. Tāpēc akmeņi un lietus lāses krīt uz leju, bet uguns tiecas uz augšu. Tādējādi terestriālās kustības ir taisnvirziena un galīgas – tās vienmēr apstājas. Pretēji tam, debesis mūžīgi un nerimti rotē riņķveida kustībā. Debessīm tāpēc vajadzētu būt veidotām no cita elementa – piektā –, ko sauc par ēteru. Un šis te ēters nevar būt pakļauts nekādām citām izmaiņām, kā vienīgi riņķveida kustībai. Tādējādi taisnvirziena kustība ir raksturīga laicīgajam – tai ir sākums un beigas, bet riņķveida rotācija – mūžīgajam. No šejienes izriet arī, ka Visums nevar būt bezgalīgs, jo tad visi punkti tajā būs līdzvērtīgi un nevarēs noteikt, kur kustībai jāsākas un kur jābeidzas (Eiklīds domāja savādāk).

Ar astronomiju nodarbojās ne tikai filosofi, bet arī astronomi, lai gan Grieķijā starp viņiem lielas starpības nebija. Dižākais astronoms Eidokss mācījās tajā pašā Platona Akadēmijā, kur dižākais filozofs Aristotelis. Astronomijai, protams, bija arī milzīga praktiska nozīme – katrai zvaigznei atbilst viena dvēsele un katrai dvēselei viena zvaigzne. Tādējādi tiekot skaidrībā par to, kur atrodas konkrētā zvaigzne un ko tā dara, var mēģināt noskaidrot, kas darāms dvēselei. Protams, ja izdodas noskaidrot, kurai zvaigznei atbilst kura dvēsele. Zvaigžņu un debesu pētīšana var dot arī dažus piezemētākus labumus – kad visizdevīgāk sēt, kad pļaut un kad godināt Dievu augstībā.

Un tā nu, vērojot debesis, astronomi pamanīja, ka zvaigžņu raksts katru nakti ir viens un tas pats, tās nekustas viena attiecībā pret otru, tikai rotē kā viens veselums – kristāla sfēra – ap asi, kas iet cauri zvaigznei, ko mēs šodien saucam par Polārzvaigzni. Ar laiku cilvēki sāka atšķirt dažus raksturīgākos zvaigznājus un pat deva tiem vārdus. Bet, turpinot novērojumus, izrādījās, ka ir arī dažas zvaigznes – klaidoņi (grieķiski *planetes*) – kuras joņo pa debesjumu ne kopsolī ar pārējām un atrodas drīz vienā zvaigznājā, drīz citā. Sajūta bija, kā vērojot naksnīgu pilsētu no augsta kalna: visas gaismiņas ir nekustīgas un vienādas, bet dažas iedegas vienu nakti šeit, citu tur, vai pat ceļo no vietas uz vietu.

Tajā laikā bija zināmas piecas planētas, un kopā ar Sauli un Mēnesi tās veidoja septiņus debesu ķermeņus, kas kustējās uz mūžīgi nemainīgo zvaigžņu fona. Bet šos debesu ķermeņus nevarēja nolikt vienkārši katru uz savas sfēras, kā to bija mēģinājuši pitagorieši un Platons. Planētu kustība izskatījās tik nevienmērīga! – reizēm tās kustējās ātrāk, reizēm lēnāk. Reizēm vispār uz brīdi apstājās vai pat sāka kustēties pretējā virzienā. Visuma Harmonija kārtējo reizi bija briesmās, un nācās glābt vispilnīgāko – cirkulāro – kustību, kurai nebija ne sākuma, ne gala, ne vidus un kura allaž simbolizējusi mūžīgo un nemainīgo.

Pirmais pie šī darba ķērās Eidokss, kurš katrai planētai piešķīra nevis vienu, bet veselas četras sfēras. Ārējā sfēra griežas ap pasaules asi, bet katras nākamās ass bija iestiprināta iepriekšējā sfērā, tikai piešķiebta attiecīgā leņķī, nedaudz atgādinot kardāna piekari jeb visiem zināmo globusu, kas griežas ap divām asīm. Pati planēta bija iestiprināta savas iekšējās sfēras ekvatorā. Izrādījās, ka Saules un Mēness kustības aprakstīšanai pietiek ar trīs sfērām, bet debesjumam vispār vajadzīga tikai viena. Piemēram, Mēness iekšējā sfēra bija novietota leņķī pret ekliptiku (Saules šķietamo ceļu caur zvaigznājiem) un

⁵⁷ V.E.: Vispār latviski parasti raksta Kivjē (enciklopēdijās utt.).

rotēja no austrumiem uz rietumiem ar ātrumu viens apgriezies lunārajā mēnesī, bet vidējā sfēra rotēja no rietumiem uz austrumiem pa ekliptiku, nodrošinot Mēness fāzu maiņu.

Tā nu pasaule sāka griezties jau divdesmit septiņās sfērās. Cik var spriest šodien, tad pats Eidokss savas sfēras uzskatīja par fantāzijas augļiem jeb tikai ideju pasaules matemātiskiem paņēmieniem, kas atvieglina aprēķinus. Aristotelis savukārt ticēja sfēru fiziskai eksistencei. Viņš pat pievienoja vēl vairākas sfēras, kas ļautu neitralizēt vienas planētas sfēru ietekmi uz citas planētas sfērām. Aristoteļa visums griezās jau 55 sfērās. Šāds modelis ļāva labāk vai sliktāk aprakstīt visu debess ķermeņu novērojamo kustību, izņemot Marsu, kur tas izgāzās pilnīgi. Tas neļāva izskaidrot planētu spožuma maiņas un Mēness redzamā izmēra maiņas.

Vispār matemātiskā astronomija bija viens no dižākajiem klasiskās grieķu zinātnes augļiem. Tā bija zinātne, kas sākās ar Hiparhu 200 gadu pirms Kristus un savu virsotni sasniedza Ptolemaja darbos otrajā gadsimtā pēc Kristus. Gandrīz nekas nav zināms par Ptolemaja dzīvi, vienīgi viņa frāze: «*Kad es sava prieka pēc vēroju debesu ķermeņus virpuļojam turp un atpakaļ, manas kājas vairs neskar zemi: es stāvu pie paša Zeva un saņemu savu daļu ambrozijas – dievu barības*». Savukārt par Hiparhu ir zināms gandrīz tikai tas, ko par viņu rakstījis Ptolemajs.

Ptolemajs savu pasaules sistēmu aprakstīja grāmatā *Ho megas astronomos*, kas tulkojumā nozīmē «Dižais astronoms». Ilgajos, par viduslaikiem sauktajos stagnācijas gados, kas sekoja grieķu klasiskās kultūras uzplaukumam, netika izdarīts neviens nozīmīgs astronomisks atklājums, un Ptolemaja darbs bija galvenā lasāmgrāmata gan kristīgo, gan islama valstu astronomiem. Darbs gan uz laiku bija pazudis no Eiropas un atgriezās atpakaļ arābu tulkojumā. Arābi patiesā cieņā tam jau bija devuši nosaukumu Megiste – visdižākais, kas kopā ar arābu noteikto artikulu radīja vārdu, kurš saglabājies līdz šodienai: *Almagest*.

«*Almagest*» sadalīts 13 grāmatās, katra apskata kādu noteiktu astronomisku koncepciju, bet pirmajā ir uzskaitīti pamatpostulāti:

- Debešjums ir sfērisks un rotē kā sfēra;
- Zeme ir sfēriska un atrodas Visuma centrā;
- Zemi var uzskatīt par punktu salīdzinājumā

ar debesu sfērām.

Zeme nekustas, jo:

- Visi ķermeņi krīt uz Visuma centru, ja zeme jau ir centrā, tai nav kur krist;
- Ja zeme rotētu, vertikāli gaisā pamests ķermenis nekad nenokristu turpat, no kurienes mests;
- Ja zeme rotētu, savu ligzdu pametis putns to nekad vairs neatrastu;
- Ja zeme rotētu, mākoņi joņotu kā traki un pūstu drausmīgs vējš;
- Zeme nav debesu daļa, zvaigznes ir spīdoši punkti, turpretī zeme sastāv no dubļiem un

akmeņiem.

Visu planētu un zvaigžņu kustība tika aprakstīta kā cirkulāru kustību kombinācija, tikai, atšķirībā no Eidoksa, sfēru centri vairs neatradās Visuma centrā. Reizēm tie bija nedaudz novirzīti, reizēm vispār atradās uz citām sfērām, veidojot rafinētas konstrukcijas ar pārgudriem, bet fascinējošiem nosaukumiem: epicikli un deferenti. Mūžīgo debesu apraksts šķita tuvs pilnībai. Likās, ka beidzot Aristotelis ar Ptolemaju būs ieviesuši ilgoto kārtību Visumā. Atlika to tikai iemūžināt, fiksējot rakstos, un nodot nākamajām paaudzēm.

Vispār Aristotelis bija liels grāmatu mīļotājs. Kā pārticis cilvēks viņš varēja atļauties iegādāties grāmatas un kā filosofš viņš varēja tās uzrakstīt pats. Aristoteļa kolekcija ar laiku kļuva par pamatu slavenajai Aleksandrijas bibliotēkai. Tā bija lielākā sava laika zinību krātuve un pārdzīvoja, kaut arī ar zaudējumiem, Jūlija Cēzara izraisīto ugunsgrēku 47. gadā pirms Kristus. Līdz beidzot 391. gadā to pilnīgi iznīcināja Aleksandrijas patriarhs Teofils.

Aristoteļa idejas, pēc laikabiedru liecībām, bija izklāstītas aptuveni 170 darbos un veidoja savdabīgu sava laika dabaszinātņu un filosofijas enciklopēdiju. Daudz kas no rakstītā bija paša Aristoteļa novērojumi un domas, kaut arī ne visas grāmatas viņš uzrakstīja pats – daudzas bija vienkārši skolnieku izdarītie skolotāja lekciju pieraksti – un ne visi darbi saglabājušies līdz šodienai. Tie 50 darbi, kas IR saglabājušies, arī ne viņa paša rakstīti. Tāpēc mēs zinām Aristoteļa idejas, bet nemaz nezinām

Ptolemajs



viņa stilu. Bet, piemēram, Cicerons, kuram gadījās lasīt Aristoteli oriģinālā, raksta: «...*liegais Aristoteļa, stils, plūstošs kā zelta upe...*» Aristoteļa darbos aprakstītā «pasaules sistēma» kalpoja par cilvēces zinību pamatu vismaz līdz Kopernikam un Galilejam. Taču pierakstīto domu ceļš cauri gadsimtiem nebūt nebija vienkāršs. Lielākā daļa Aristoteļa darbu pazuda uz visiem laikiem jau drīz pēc viņa nāves.

Aristoteļa rokrakstus pēc novēlējuma saņēma kāds viņa skolnieks Neleuss, kura mantiniekiem savukārt par filosofiju nebija nekādas intereses, bet, negribēdami manuskriptus atdot ķēniņa bibliotēkai, viņi tos paslēpa pagrabā un par tiem aizmirsā. Tikai pēc simt gadiem kāds mantinieks manuskriptus pārdeva bagātam grāmatu mīļotājam un filosofam autodidaktam Apelikonam. Nākamo triecienu tārpū sagrauztajiem manuskriptiem deva subjektīvi restauratori un pavirši kopētāji. Bet tie jau bija aizvesti atpakaļ uz Atēnām.

Manuskripti nonāca Delfu templī, un grūti būtu iedomāties piemērotāku vietu, kur tiem būtu jānonāk. Ja kāds man vaicātu: «Vai tiešām pirms tevis neviens nav iedomājies, ka ir tāds Dižais Gars? Vai tiešām neviens nav mēģinājis viņu pielūgt?», tad pirmā vieta, kas varētu ienākt prātā, būtu tieši Delfu orākula templis. Tā bija vieta, kur cilvēki ar priesteru palīdzību mēģināja uzzināt, kādu nākotni tiem gatavo dievi šajā nejausību un sakrītību valdītajā pasaulē. Vieta, kur Pītija, sēžot uz trijkāja un ieelpojot dievišķos tvaikus, izdvesa, kāda sakrītību ķēde Garam šoreiz padomā. Tā bija vieta, kur Krēzāms, kas bija ieradies žēloties par nepareizu pareģojumu, orākuls atbildēja: «Pat dievi nespēj mainīt to, ko lēmis liktenis».

Un tieši šeit diktators Sulla savā Grieķijas karagājienā manuskriptus savāca un nogādāja Romā. Jāsaka, ka arī pats Lūcijs Kornēlijs ir ļoti piemērota persona stāstā par nejausību, veiksmi un nolemtību. Sulla karjeru sāka vecumā, kurā gados tik jaunais, bet dzīves jau nogurdinātais Aleksandrs vadīja mūža pēdējās dienas Gaisa dārzos, bet Jēzus gatavojās savam visgalvenākajam ceļam. Līdz tam Sulla bija dzīvojis visai dīki savā ne nabagajā, ne arī pārāk bagātajā lauku muižā Kampānijas tuvumā. Viņš vadīja dienas saviesīgos mielastos un izpriecās bohēmiskajā aktieru, dzejnieku un skaistu sieviešu sabiedrībā. Bet darbīgam prātam tāda dzīve agri vai vēl apnīk. Tad nāca gadījums.

Es iedomājos, kā Sullam, klīstot pa naksnīgo dārzu, koki un krūmi ietinās miglā, it kā mākonis būtu uz brīdi nolaidies atvilkt elpu un palicis karājoties koku zaros. No miglas vāliem, pa taciņu pretī nākot, iznira ēteriska būtne. Tikai pienācis tuvāk, Sulla pazina aktieri Metrobiju, kurš īpaši izcēlās, tēlojot sieviešu lomas. Metrobija valšķīgi pasmaidīja, kožeti ietinās apmetnī un teica: «Kāds interesants vīrietis! Un tik vientuļš, un tik skumjš šajā burvīgajā pilnmēness naktī», un, pārvērties atkal par vīrieti, čomiski piebilda: «Ko nīksti?» Sulla pārsteigts papurināja galvu un teica: «Fantastiski! Es pilnīgi droši neesmu zilais, bet, kad tu šitā izdaries, manī iekšā uzreiz kaut kas sakustas. Kā tev tas izdodas – būt reizē gan vīrietim, gan sievietei?»

Metrobijs izslējās trīs metru augumā, pacēla rokas un pārkonidimdošā balsī nodimdināja: «Es neesmu ne vīrietis, ne sieviete! Es esmu kas vairāk – es esmu reizē vīrietis un sieviete, es esmu reizē karalis un āksts, reizē vārds un klusums, reizē gaisma un tumsa, es esmu atšķirībām pāri stāvošs Gars, kurā viens ir viss un viss ir viens!» Nogranda pērkonis, un zibeņu atblāzmas uz mežonīgā ātrumā joņojošo mākoņu fona izgaismoja monumentālo kolosu ar paceltām rokām un vēja brāzmās plandošu apmetni. Un jau pēc mirkļa, atkal klusajā pilnmēness naktī, vecīga patriarha balsī Metrobijs turpināja: «Redzi, dēliņ, tas ir mākslas visaptverošais spēks. Bet atklāj man savu skumju mākto sirdi – kāpēc tik drūms ir tavs vaigš?»

- Nav par ko priecāties. Viss tā noriebies, ka vairs nevar ciest.
- Kāpēc nespēlē? Pie tavas veiksmes tam vajadzētu būt visai ienesīgam pasākumam.
- Apnīcis, apnīcis, apnīcis. Man ir gar-lai-cī-gi.
- Tas tikai nozīmē, ka tavas likmes ir par sīku un tavi pretinieki par vārgu.
- Ko es varu darīt? Te neviena cita nav. Un likmēs man vienalga neviens nevar turēt līdz.
- Es nedomāju naudu. Liec uz spēles kaut ko vērtīgāku. Labklājību, godu, dzīvību.
- Mani nevilina ne slava, ne vara.

Lūcijs Kornēlijs Sulla



– Tu jau arī netieksies ne pēc slavas, ne varas. Tu spēlēsi spēli. Tu spēlēsi spēli pret tiem, kas tiecas. Parādi, ka tu vari apspēlēt arī tos. Varbūt tur tu atradīsi cienījamākus pretiniekus? Un arī uz spēles tu liksi vairāk nekā savu naudu vai noplukušo muižu. Nu kā ir, ceļi netrīc?

– Doma nav slikta. Bet slēdzam derības ar tevi. Ja es nokļūšu varas pašā augšā, es esmu uzvarējis, ja nē, uzvari tu.

– Uz ko?

– Es lieku savu «noplukušo muižu», bet tu liec savu arfu.

Ar šo dienu Sullas dzīve pārvērtās. Viņš metās politikā kā atvarā un iestājās par kvestoru – tas ir kaut kas līdzīgs mantzinim – pie Gaja Marija, kas tajā brīdī bija konsuls un cienīgi nesa Tēvijas Tēva titulu.

Tas bija laiks, kad Romai problēmas radīja numīdiešu ķēniņdēls Jugurta, kurš pēc tēva nāves mantiniekiem sadalīto zemi bija ar varu visu pievācis sev vienam un vēl arī negribēja samierināties ar romiešu virskundzību. Romas senāts izsauca Jugurtu uz tiesu. Jugurta, nenobijies ne nieka, ieradās Romā, uzpirka vajadzīgos senatorus un tika attaisnots. Prombraucot viņš vēl noteica: «*Pērkama, pilsēta. To varētu nopirkt visu, ja vien atrastos pircējs*». Atgriezies dzimtenē, Jugurta atkal sāka karu un atkal atņēma radniekiem viņu daļu, pie viena apkaujot gan radniekus, gan arī daudzus romiešus. Šoreiz viņu pasludināja par Romas ienaidnieku.

Romieši Āfrikā karoja visai negribīgi un laiski un, pāris reizes piesisti, bija jau gatavi slēgt mieru ar Jugurtam izdevīgiem noteikumiem. Bet tad, pēc tautas sapulces vēlmes, problēmas atrisināšanu uzticēja Marijam. Marijs uzvarēja Jugurtu kaujā pie Mutulas upes, bet Jugurta aizmuka uz zemes vidieni, turpināja pretošanos un nebija notverams. Palīgā nāca veiksmīgs gadījums: Sullam gadījās paglābt no laupītājiem Mauritānijas ķēniņa Bokha sūtņus un iedraudzēties ar pašu Bokhu. Bet šis te Bokhs izrādījās Jugurtas sievastēvs, kurš jau sāka mazliet baidīties no enerģiskā znota. Bokhs piedāvāja Sullam Jugurtu izdot. Kaut arī pasākums bija bīstams, Sulla, kā jau īsts spēlmanis, kurš zina, ka mirklis ir jātver, tomēr ieradās pie Bokha, kur, bēgdams no vajātājiem, uzturējās arī Jugurta.

Bokha rokās nu bija abi, un runā, ka Bokhs esot ilgi domājis, kuru kuram izdot, līdz beidzot tomēr izšķīries par to nodevību, kuru bija ielānojis pirmo, – varētu teikt: godavīrs. Līdz ar Jugurtas sagūstīšanu karš beidzās. Bokhs par to saņēma pārvaldīšanā daļu Numīdijas, Marijs grandiozu triumfu Romā, Sulla tautas runas, ka patiesībā viņa veiksmē bijusi šīs uzvaras pamatā. Tādas runas nepatika Marijam, un tās bija pirmās urdziņas tajā naida strautiņā, kas pēc gadiem, izvērties mežonīgā straumē, ierāva Romu visnezēlīgākajā un asiņainākajā pilsoņu karā mūžīgās pilsētas vēsturē un aizskaloja lielu daļu demokrātiskās valsts iekārtas.

Marijam nenācās triumfēt ilgi. Romai draudēja jaunas briesmas. Barbariskās ģermāņu ciltis kimbri un teitoņi – eiropieši! –, meklējot dzīvesvietu, bija bīstami pietuvojušās Apenīnu pussalas nomaļēm. Kad konsuls Karbons augstprātīgi lika viņiem aizvākties, viņi, pieklājīgi būdami, tā arī izdarīja. Bet Karbons viņiem vienai uzbruka, un tika sakauts. Tas kimbriem iepatikās, un viņi nāca atpakaļ. No Romas tiem pretī izsūtīja divas spēcīgas armijas, bet tās tikām kasījās savā starpā, kamēr kimbri arī tās pa vienai pieveica. Romā sākās panika, bet, par laimi, kimbri un teitoņi nolēma vispirms pakarot Gallijā. Bet, kad viņi savu uzmanību atkal pievērsa Romai, tiem pretī jau stāvēja Marijs un Sulla.

Problēmas atrisināšanu romieši atkal – jau ceturto reizi – bija uzticējuši par konsulu ievēlētajam Marijam. Otrajā reizē Sulla bija Marija legāts, trešajā – kara tribūns un padarīja daudz tāda, kas vairoja gan viņa slavu, gan skaudību. Marijs vairs neuzticēja Sullam nekādus svarīgus darbus, un Sulla satuvinājās ar otru konsulu Katulu.

Karā pret barbariem Sulla izcēlās īpaši – Katuls uzticēja viņam vismagākos un atbildīgākos uzdevumus. Sulla ne vien karoja, bet arī organizēja karaspēka apgādi ar pārtiku tādā apjomā, ka gan paši paēda, gan Marija armiju varēja pabarot. Tas tikai vairoja Marija nenovīdību. Beidzot izšķirošajā kaujā romieši pieveica barbarus – lielu daļu apkaujot, pārējos saņemot gūstā un pārdodot verdzībā.

Kad Sulla kā slavas apvīts varonis atgriezās no kara, daudzi viņam aiz muguras vīpsnāja un teica, ka nekāds talants viņš nav – viņam tikai vienmēr fantastiski veicas. Pats Sulla, atšķirībā no daudziem citiem, nemaz necentās runas noklusināt, demonstrējot talanta un spēju pierādījumus. Tieši otrādi – viņš visur daudzinaja savu veiksmi, kurai vajadzēja liecināt, ka dievi ir viņa pusē. Tikai īsti spēlmaņi un varbūt vēl arī karavīri zina veiksmes patieso seju. Tie izpilda visādas dīvainas darbības, kas nezinātājam varētu šķist pilnīgi vājpātīgas – nesēžas zem palmas, pūš uz saviem amuletiem, cenšas ar roku aizskart kaut ko īpašu. Spēlmaņi zina, ka veiksmē ir tramīga kā mūžameža putns ar varavīksnes spalvām un eņģeļa balsi. Ir vajadzīga bezgalīga pacietība, lai klausītos eņģeļu dziedāšanā, bet pietiek ar vienu vienīgu nepārdomātu kustību vai neapdomīgi izteiktu vārdu, lai putns būtu prom uz neatgriešanos. Nē, īsts spēlmanis nekad ne vārdos, ne domās neatļautos noniecināt vai pat mazināt savas veiksmes nozīmi.

Gluži otrādi, Sulla mēdza teikt, ka darbi, ko viņš veicis, spējas nojausmas vadīts, vienmēr izrādījušies sekmīgāki par tiem, kas izdarīti pēc dziļām pārdomām.

Viens karš vēl īsti nebija beidzies, kad Romai jau radās jaunas problēmas. Pontas ķēniņš Mitridats IV savā laikā bija palīdzējis grieķiem tikt galā ar vergu dumpi un par to saņēmis pārvaldībā grieķu ziemeļu piekrastes pilsētas un Bosporas caristi. Tas tik ļoti vairoja Mitridata militārās potences, ka viņš izšķīrās uzsākt cīņu ar Romu un iesākumam pievēca sev Kapadoķiju. Sulla jau vienreiz tika sūtīts, lai noliktu Mitridatu pie vietas un atgrieztu Kapadoķijas tronī Romai uzticamo Ariobarzānu. Bet, tiklīdz Sulla bija prom, Mitridats atkal iekaroja Kapadoķiju un vēl arī Vifīniju. Atēnas, kur valdīja tirāns Aristions, pārgāja Mitridata pusē pašas. Mitridata aģenti izraisīja dumpi pret Romu Āzijā (provincē, nevis pasaules daļā). Mitridata kareivjus tur sagaidīja kā atbrīvotājus, bet Romas pilsoņus apkāva.

Tas nu bija par daudz! Senāts par virspavēlnieku karam pret Mitridatu norīkoja par konsulu kļuvošo Lūciju Kornēliju Sullu. Bet pēc šī norīkojuma kāroja arī Marijs. Viņš vienojās ar tautas tribūnu Sulpīciju Rufu. Šim te Sulpīcijam bija sava, no jātņieku kārtas jauneklīem veidota bruņota armija, kas pati sevi lepni dēvēja par antisenātu. Sulpīcijs izvirzīja likumprojektu, ka par virspavēlnieku jāieceļ Gajs Marijs, un panāca, ka tautas sapulce šo likumu pieņem. Kad senāts turējās pretī, Sulpīcijs sakūdīja pūli, un senatoriem nācās mukt.

Tā Sulla gadījuma pēc paglābās tieši Marija mājā, un tas viņu pasargāja no izrēķināšanās. Būtu Marijs zinājis, ar ko tas viss beigsies, noteikti nebūtu tā darījis. Sulpīcijs iecēla par virspavēlnieku Mariju un nosūtīja kara tribūnus uz karaspēka nometni. Bet Sulla paguva tur ierasties pirmais. Te jāsaka, ka karaspēks Sullu ļoti mīlēja, jo tas nekautrēdamies glaimoja un visādi izdabāja saviem karavīriem – vispār tas skaitījās slikts tonis. Bet, kā jau īstens spēlmanis, Sulla saprata, ko viņam vajag un kā to panākt. Tāda bija Sullas daba: viņš pielabinājās draugiem, bet bija bezgala cietsirdīgs pret ienaidniekiem. Arī rīcībā Sulla bija neaprēķināms – varēja stingri sodīt par sīkumiem un piedot smagus nodarījumus, varēja bez pamata slavēt un bez pamata aizvainot. Plutarhs par to teica – *«gribēdams valdīt pār vislabākajiem, viņš nonāca vissliktāko kalpībā»*.

Tāpēc karaspēks, uzzinājis par tautas sapulces lēmumu, padzina tribūnus un pieprasīja Sullam, lai tas ved viņus uz Romu ievest kārtību. Pie Piktām karaspēku sagaidīja senāta sūtņi. Godbijīgi sveicinājuši, viņi teica: «Nevajag jau uzreiz tā niknoties, cienītais! Galu galā arī mēs esam tikai cilvēki, un mums gadās kādreiz kļūdīties. Vai tad tāpēc uzreiz jākaujas! Mēs visu atkal vērsīsim par labu, pagaidi tikai drusku un dod mums nedaudz laika».

«Es īsti nesaprotu jūsu uzrunu, cienītais?» pa pusei jautāja, pa pusei vēstīja Sulla. «Man tomēr gribētos zināt, vai senāts jums uzdeva runāt ar parastu Romas pilsoni Kornēliju Sullu, jebšu arī ar tautas ievēlētu konsulu?» Iestājās neveikla pauze, kuru pēc brīža pārtrauca pats Sulla: «Nu tad ejiet un noskaidrojiet vismaz to! Bez tā nekāda nopietnā saruna nevar iznākt», un pēc brīža piemetināja: «Tik ilgi es varu pagaidīt». Sulla pat pavēlēja ierīkot nometni.

Spēlē vienmēr ir svarīgi radīt pretiniekam iespaidu, ka galvenie notikumi vēl nemaz nav sākušies un pagaidām viss ir labi. Bet, tiklīdz apmierinātie sūtņi bija pazuduši aiz stūra, Sulla nosūtīja divas savas vienības ieņemt vārtus un noturēt tos, līdz kamēr pienāks galvenie spēki. Sullas virsnieki Gajs Mummījs un Lūcijs Bazills sākumā cīnījās sekmīgi, bet tad tiem vīrsū metās neapbruņots pūlis un sāka spiest atpakaļ. Šinī brīdī parādījās Sulla un, ieraudzījis, kas notiek, skaļā balsī pavēlēja dedzināt mājas. Dusmas pārņēma viņu savā varā, un, nešķirodams savējos no svešiem, draugus no ienaidniekiem, Sulla ar uguni un zobenu cirta ceļu. Pat visveiksmīgākajiem spēlmaņiem emocijas reizēm aizmiglo saprātu. Tas gan var nest zaudējumu tobrīd, bet reizēm rada pamatus veiksmei nākotnē.

Marijs aizbēga uz Āfriku un paslēpās Kartāgas drupās.

Sulla sasauca senātu un pasludināja Sulpīciju un Mariju par Romas ienaidniekiem un notiesāja uz nāvi. Sulpīciju nodeva paša vergs, kuru Sulla vispirms atbrīvoja un tad lika nomest no klints, bet par Mariju galvu izsludināja balvu. Sulla ignorēja, ka tikai pirms dažām dienām Marijs bija izglābis dzīvību viņam, – īstā spēlē nav ne draugu, ne līdzjūtības.

Tautai tas nepatika. Nākošajās vēlēšanās tauta izgāza Sullas ielikteņus un par Konsulu ievēlēja Lūciju Cinnu no Sullas pretinieku nometnes. Sulla to komentēja tā: «Redziet nu, tikai pateicoties man, tauta var brīvi paust savu gribu!» Vēl, lai aiztaupītu sev iespējamās nepatīkšanas, Sulla panāca, ka turpmāk tautas sapulce var izskatīt tikai tos jautājumus, ko jau ir izskatījis senāts. Un devās karot ar Mitridatu, kura pakļautībā jau bija gandrīz visa Grieķija.

Sulla, ātri atkarojis sīkākās pilsētas, devās uz Atēnām un ielenca tās. Ar pacietību Sulla būtu varējis Atēnas iekarot bez īpašām pūlēm un zaudējumiem – bads un slāpes jau sāka mocīt ielenktos pilsētniekus, bet viņš negribēja gaidīt – viņam vajadzēja visu un uzreiz. Sulla nevarēja un negribēja

ciest, ka pilsētas aizstāvji, it īpaši tirāns Aristions, ņirgājas un zākājas par viņa mīļoto sievu Cecīliju Metellu.

Un vēl viņam skauda pilsētas senā slava – viņš nevarēja pieļaut, ka par kaut ko ļaudis runā ar lielāku bijību nekā par imperatoru Sullu! Lai sagādātu kokmateriālus savām kara mašīnām, Sulla izcirta kokus svētajās birzīs gan Platona Akadēmijā, gan Aristoteļa Licejā. Lai iegūtu naudu karošanai, viņš pieprasīja, lai viņam atgādā visus Delfu orākula dārgumus – te tie būs lielākā drošībā. Sulla uz Delfiem aizsūtīja savu draugu Kafisu, lai tas dārgumus pieņem uz svara. Bet Kafiss baidījās saniknot dievus un neuzdrošinājās pieskarties dārgumiem, un, kad templī pati no sevis sāka skanēt arfa, metās rakstīt vēstuli, lai pavēstītu to Sullam. Sulla tikai pasmaidīja. Arfa – tas kaut ko atgādināja. Bet Kafisam viņš atbildēja tā: «Es patiesi brīnos par tevi! Vai tad tu nezini, ka mūzika liecina par prieku, nevis par bēdām? Ņem taču droši dārgumus, ko dievi atdod ar prieku!»

Sulla domīgi aplūkoja Delfu tempļa dārgumus. Atkal, jau kuro reizi, viņš bija izdarījis to, ko neviens pirms viņa nebija varējis. Daudzi diži karavadoņi pirms viņa bija karojuši Grieķijā turp un atpakaļ, reizēm uzvarot, reizēm zaudējot, bet neviens no viņiem nebija iedrošinājies dārgumus paņemt sev. Tieši otrādi, viņi visi tempļa bagātības tikai vairoja. Bet kādam taču jābūt pirmajam!

«Paskatīsimies, kas no tā visa iznāks. Nevar taču būt, ka dievi savu lutekli par šo draiskulību sodīs pārlieku bargi?» – ar šo jautājumu Sulla vērsās pie Delfu tempļa dieva Apollona, ko personificēja neliela zelta figūriņa ar kaut kur redzētu seju. Pēc mirkļa Sulla atskārta, ka seja nedaudz atgādina Metrobiju Gara lomā. «Varbūt, ka galu galā viņš tomēr ir kas nedaudz vairāk nekā parasts mīms un āksts?» – doma pavīdēja Sullas smadzenēs, bet, ilgi neuzkavējusies, tās atkal pameta. Imperators turpināja domīgi glāstīt Apollona galvu ar īkšķi.

Šajā brīdī pie viņa ienāca viens no centurioniem un, godbijīgi sveicinot, pavēstīja: «Imperator, tur mani ļaudis atveduši kaut kādu tipu, kas stāsta interesantas lietas. Man liekas, tev vajadzētu to dzirdēt». Pēc brīža ievēda lišķīgu tipu, kas, pieglaimīgi sveicinājis karavadoni, pavēstīja, ka viņam izdevies nejauši noklausīties vecu vīru sarunu, kurā tie gānīja Aristionu par to, ka viņš nepietiekami aizsargā vienīgo vietu sienā pie Heptahalka, kur naidnieki var viegli pārkāpt pāri. Sulla jautājoši pavērsās Apollonā, ko joprojām turēja rokā, bet, atbildi nesaņēmis, jau pirmajā vakarā pats devās ziņas pārbaudīt. Nakts bija apmākusies, taču mākoņi laipni pašķīrās un ļāva mēnessgaismai izskaidrot imperatoram situāciju.

Nav zināms, cik ilgi Atēnu lenkšana būtu ilgusi bez Sullas veiksmes, bet ir zināms, ka tieši pār sienu pie Heptahalka marta kalendās romieši Atēnas ieņēma, ka tirāns Aristions aizbēga uz Akropoli un nostiprinājās tur, ka Apollona figūriņu Sulla vienmēr nēsāja sev līdzi, paslēptu uz krūtīm.

Trīs dienas Sulla ļāva saviem karavīriem postīt, laupīt un slepkavot, tādējādi atriebjoties par mīļotās sievas apsmiešanu. Un tikai pēc tam pateica kaut kādus vārdus par Atēnu seno kultūru un paziņoja, ka apžēlo dzīvus mirušo dēļ.

Aristions Akropolē pretojās ilgi un padevās tikai sausuma un slāpju nomocīts. Kad romieši atveda sagūstīto tirānu uz nometni, pilnīgi skaidrajās debesīs, nez kur radušies, sabiezēja triumfējošie mākoņi un vienā mirklī piepildīja ar lietūsūdeni visus traukus un tvertnes Akropolē. Sulla paziņoja: «Dievi ir nepārprotami demonstrējuši savu viedokli par mani un Atēnām».

Pēc šīs uzvaras Sulla devās uz Beotiju pretī galvenajiem Mitridata spēkiem, kurus komandēja ģenerālis Arhelajs. Daudzi uzskatīja, ka tā ir kļūda, ņemot vērā, ka Beotijas līdzenumos pontiešu kararati ir īpaši bīstami. Bet īstenībā Sulla bija spiests doties uz bagātākiem apgabaliem, lai nodrošinātu savu armiju ar pārtiku. Sākumā Sullas karavīri, ieraudzījuši naidnieku skaitlisko pārsvaru, mirdzošās drānas un spalvas pie cepurēm, maķenīt sabijās. Sulla nekādi nevarēja iedvesmot savu armiju kaujai un varēja tikai bezspēcīgās dūsmās noskatīties, kā barbari jādelē apkārt, ņirgādamies par romiešiem. Saniknotais Sulla neļāva karavīriem baidīties dīkā un par sodu lika rakt grāvjus, stingri sodot slaištus.

Kad pēc vairākām dienām racēji lūdza garām ejošo Sullu, lai taču tas ved viņus kaujā, Sulla atbildēja: «To es dzirdu nevis no tiem, kas grib kauties, bet no tiem, kas negrib strādāt!» Bet pa to laiku iedomība jau bija pilnīgi sagrāvusi disciplīnu Arhelaja karaspēkā, un tādējādi tas, kas sākumā likās neveiksme, beigās izrādījās par necerētu veiksmi. Smagā kaujā pie Heronas Sulla pārliecinoši sakāva Mitridata armiju. Uz trofejām Sulla uzrakstīja dievu vārdus, tādējādi uzsvērdams, ka, tikai pateicoties savai veiksmei, viņš pieveicis naidniekus. Sulla nošķēla lielu daļu no atkarotajām zemēm un atdeva tās Delfu dieviem, lai ienākumi no šīm zemēm kompensētu tās vērtības, ko viņš bija paņēmis.

Pa to laiku Romā varu bija sagrābuši Cīna un no Āfrikas atpakaļ atbraukušais Marijs. Pirmie Cīnas mēģinājumi mainīt kārtību gan bija izrādījušies neveiksmīgi – viņam pat nācās bēgt no Romas. Bet provincēs viņš ar Marija palīdzību savāca karaspēku, iesaistot tajā arī vergus, aplenca Romu un

piespieda senātu kapitulēt. Tiesa, pēc uzvaras Marijs pats sāka baidīties no vergiem, kas bija karojuši viņa pusē, un lika Kvintam Setorijam tos kādā naktī apkaut.

Senāts atcēla visus Sullas jaunievedumus un pieņēma lēmumu, ka Sulla armijas virspavēlnieka postenī nomaināms un pasludināms par Romas tautas ienaidnieku. Par konsuliem ievēlēja Lūciju Cinnu un Gaju Mariju. Bet veiksmē nepameta Sullu – Gajs Marijs saslima un nomira, tāpēc aizstāt Sullu armijas virspavēlnieka postenī vajadzēja Marija vietā ievēlētajam Lūcijam Valērijam Flakam. Armija Flaka vadībā ieradās Grieķijā, lai it kā karotu ar Mitridatu, bet īstenībā – lai tiktu galā ar Sullu. Taču uzzinājuši, ka Sullas armijā algas ir lielākas, daudzi Flaka karavīri pārbēga pie Sullas. Flaks vilcinājās, jo vairs neuzticējās savam karaspēkam. Viņam bija taisnība: uzskatot vilcināšanos par nodevību, viens no virsniekiem – Fimbrija – Lūciju Valēriju Flaku nogalināja. Sulla ieguva kāroto atelpu, bet par nākamo viņa naidnieku karaspēka vadoni kļuva Gajs Flāvijs Fimbrija.

Sulla devās romiešiem pretī, bet tad uzzināja, ka pār Beotiju atkal kā virpulis brāžas jauna Mitridata armija – vēl lielāka un stiprāka par iepriekšējo. Jauno armiju bija atvedis Dorilajs. Tie bija 80 000 vislabāko Mitridata karavīru – pieradušu pie kārtības un disciplīnas. Dorilajs alka mesties kaujā, kaut arī Arhelajs mēģināja viņu atrunāt. Taču jau pēc pirmajām sadursmēm ar atgriezušos Sullu Dorilajs kardināli mainīja savu viedokli un sāka stiept gumiju.

Izšķirošā kauja notika pie Orhomenas. Kad Mitridata armija bija iekārtojusi savu nometni un gatavojās atpūsties, ieradās Sullas karavīri un sāka rakt grāvi apkārt ienaidnieka nometnei, lai traucētu pontiešu kavalērijas darbību. Vairākkārt pontieši mēģināja romiešus padzīt, bet tie nāca un nāca atkal. Tiesa, bija epizode, kad romieši sāka haotiski bēgt un nekādi Sullas vārdi viņu dvēseļu stīgas neskāra. Tad Sulla iespieda saujā Apollona figūriņu, nostājās no Metrobija noskatītā pozā un pērkondimdošā balsī auroja: «Romieši, šķiet lemts šeit man atrast skaistu nāvi! Bet, kad JUMS jautās: «Kur jūs nodevāt savu imperatoru?», neaizmirstiet atbildēt: «Pie Orhomenas!». Tas palīdzēja – karaspēks pagriezās atpakaļ un iedzina pontiešus atpakaļ nometnē. Varbūt ka Sulla bija ne vien labs spēlmanis, bet būtu bijis arī labs treneris? Jau nākamā reizē Sullas karaspēks pats uzbruka no nometnes iznākušajiem naidniekiem, piespieda tos bēgt un ieņēma arī nometni. Arī šī Mitridata armija bija sakauta.

Pa to laiku no Romas sāka pienākt aizvien trauksmainākas ziņas par Cinnas un Karbona tirāniju. Daudzi Sullas draugi un piekritēji bija spiesti bēgt kur kurais, daži no viņiem ieradās arī karaspēka nometnē. Un tad kādu dienu karavadoņa priekšā nostājās arī Cecīlija Metella ar bērniem. Metella bija Sullas ceturtā sieva, un viņu laulība sākotnēji tika iecerēta kā politisks akts, jo Cecīlija bija virspriestera Metellas meita, un, lai varētu apprecēties, Sulla kaut kāda sadomāta iemesla dēļ izšķīrās no trešās sievas, atlaida to ar godu un jau pēc mēneša apprecēja Cecīliju Metellu. Tolaik Romā klīda runas, ka šis iznīrelis nav pelnījis sievu no augstākās sabiedrības.

Tomēr drīz vien atklājās, ka Metella no politiska objekta ir kļuvusi par liktenīgo sievieti, un daudzus diženus darbus Sulla paveica tikai Metellas dēļ. Metella bija vienīgais, ko imperators nebija ar mieru atzīt tikai par lielās spēles daļu. Mīlestība un pielūgsmē viņus saistīja visu mūžu. Kāzu dienā Sullam bija piecdesmit gadu. Daudzas dažādas kaišlības vajāja diktatoru, bet nekas nespēja nedz aizēnot mīlestību pret sievu, nedz arī pat pietuvoties tai. Šīs sievietes dēļ Sulla bija gatavs darīt visu, izņemot vienu: viņš nespēja tai palīdzēt, kad, sievišķīga mazohisma vadīta, tā vēlējās būt nelaimīga. Šī sieviete viņam varēja pavēlēt visu, izņemot vienu: tā nevarētu Sullu piespiest pārstāt viņu mīlēt.

Tiesa, mūža beigās, kad Metella gulēja uz nāves gultas, Sulla, priesteru spiests, uzrakstīja šķiršanās vēstuli, bet mīlotās sievietes nāvi smagi pārdzīvoja un bērēm iztērēja daudz vairāk naudas, nekā pieļāva viņa paša pieņemtais likums. Taču līdz tam vēl bija pieci gari gadi.

Balti, pūkaini mākonīši kā mīlīgi eņģeļi no debesu pļāvām vēroja divus gadus neredzējušos mīlnieku tikšanos. Metella stāstīja, ar kādām grūtībām sadūrusies mājās, cik grūti bijis nokļūt līdz šejieni un cik vēl daudz grūtāk bijis izkļūt no Romas. Un tad viņa teica arī to, ko Sulla jau zināja un gaidīja: «Tu, Sulla, te karo savā nodabā pa Grieķiju, varētu teikt, izklaidējies, bet visas rūpes par māju, ģimeni un bērniem esi uzkrāvis maniem pleciem. Bērni bez tēva stingrās rokas ir galīgi izlaidušies un nemaz vairs neklausā! Un arī, kas tā par dzīvi, ja mājās nav vīrieša – pat tekošu krānu tualetē nav kam salabot! Viņam, redziet, Grieķijā jākarolo!»

– Cecīlija Metella! – nopietni teica Sulla. – Toreiz, kad tu iepazīni mani un iemīlēji mani, es, Lūcijs Sulla, karoju un dzīroju, es spēlēju un valdīju. Es biju azartisks, kad spēlēju, un es biju nežēlīgs, kad karoju, es biju drūms un apdomīgs, kad valdīju, un es biju līksms un asprātīgs, kad dzīroju. Varbūt ka mīlestība spēj mainīt manī kaut ko no tā, varbūt tā spēj man kaut ko pat atņemt. Un tad es būšu tāds, par kādu tu centies mani padarīt, bet es vairs nebūšu tas Lūcijs Sulla, kuru tu reiz iemīlēji. Padomā, sieviete, vai tas ir tas, ko tu gribi?

Šie vārdi iedarbojās gandrīz vienmēr, un jau mierīgāk Metella teica:

– Bet tur Romā saradušies visādi bezkauņas, kas atņem un iznīdē tavus īpašumus, un nav neviena, kas varētu nolikt viņus pie vietas!

– Neuztraucies daudz par mantu – kas viegli nāk, tas viegli iet. Kā tur ir ar to muiželi pie Kampānijas?

– Nēē, to nu neviens neaiztiek – kam tad tā vajadzīga!

– Nūūū, es zinu vismaz divus cilvēkus, kam tā ir ļoooti vajadzīga.

– Tad tie arī lai uztraucas, bet tu varētu ievest kaut kādu kārtību. Vai tiešām pat to tu nevari izdarīt pats? Vai tiešām man ir jābrauc šitais gaisa gabals, lai pateiktu tev, kas jādara! – un tad viņa piebilda: – Sulla, ja ir kāds, kas var glābt tavus draugus no LIELAS nelaimes, tad tas esi tu. Tikai tu, neviena cita nav.

Sulla bija smagas izvēles priekšā – viņš nevarēja pamest Grieķiju, iekams Mitridats vēl nebija pilnīgi sakauts, un tepat blakus atradās Fimbrijas armija, un viņš nevarēja nepalīdzēt saviem draugiem Romā – draugu pamešana likteņa varā būtu kaut kas tāds, kas nekādi neiederējās viņa spēlē.

– Ko lai iesāk? Pat es, dižais imperators Sulla, nevaru atrasties divās vietās vienlaicīgi! – ar pēdējo jautājumu Sulla vērsās pie Apollona figūriņas, ko neapzināti bija paņēmis rokā.

Šajā brīdī ieveda kādu tirgoni, kurš teica, ka viņam esot svarīga ziņa imperatoram. Kad viņus atstāja vienus, tirgonis pavēstīja, ka Arhelajs grib ar Sullu vienoties.

– Tev taisnība, – Sulla domīgi piekrita Apollonam, – tas varētu būt risinājums.

Viņi satikās jūras krastā. Arhelajs piedāvāja Sullam atstāt mierā Āziju un Pontu un par ķēniņa Mitridata naudu savākt armiju, lai varētu nokārtot savas lietas Romā. Sulla piedāvāja Arhelajam kļūt par Romas sabiedroto un par Pontas ķēniņu Mitridata vietā. Kad Arhelajs atteicās pat apspriest domu par nodevību, Sulla viņam teica:

– Tu, barbari, neesi ar mieru uz nosodāmu rīcību pat cēla mērķa vārdā, bet MAN, Sullam – Romas karavadonim, iedrošini piedāvāt nodevību! Vai tad tas nebiji tu, kas bēga no Orhomenas purviem, nosējot ceļus ar savu karotāju līķiem?

Sulla piedāvāja Mitridatam pazemojošus miera noteikumus, ievilināšanai tomēr atstājot viņa pārvaldībā pirms konflikta sākuma pārvaldītās teritorijas un pasludinot par Romas vasali. Drīz ieradās Mitridata sūtņi, paziņojot, ka visumā Mitridats ir ar mieru, tikai negribētu atdot floti.

– Ak, viņš vēl kaulējas? Bet es domāju, ka viņš bučos man kāju pēdas jau par to vien, ka es nelieku nocirst viņam labo roku, ar kuru viņš nogalējis tik daudzus manus tautas brāļus. Dirn tur savā Pergāmā, filosofējot par karu, kuru pat acīs nav redzējis. Nekas, pasakiet viņam, ka es jau braucu. Drīz es pārceļšos uz Āziju, un tad viņš nodziedās man citu dziesmu!

Mitridats paziņoja, ka piekrīt visiem noteikumiem un aicina Sullu ar viņu satīties. Tikšanās notika Dardānas pilsētiņā pie Hellesponta. Mitridats panāca pretī, plati smaidot, un pastiepa sveicienam roku, bet Sulla drūmi noprasīja, vai ķēniņš pieņem noteikumus. Pēc ilgas pauzes Sulla vēl drūmāk turpināja: «Lūdžēji runā pirmie. Klusēt var uzvarētāji». Mitridats sāka garu runu par karu, kurā daļu vainas pierakstīja dievu gribai, daļu pašiem romiešiem. Sulla viņu pārtrauca un teica, ka leģendas par Mitridata daiļrunību esot jau dzirdējis, bet tagad viņš gribot uzskaitīt visus Mitridata sliktos darbus, kuriem Mitridats pats atrod attaisnojumu: Kapadoķijas un Vīfīnijas pakļaušana, dumpja organizēšana Āzijā, Romas pilsoņu apkaušana. Tad viņš pajautāja vēlreiz, vai Mitridats izpildīs iepriekš norunātos miera noteikumus. Mitridats, sapratis, ka nekādas tirgošanās nebūs, atbildēja, ka izpildīs. Tikai tad Sulla paspieda viņam roku.

Sullas karavīriem nepatika, ka Romas pilsoņu slepkava aizbrauc nesodīts. Sullam nācās taisnoties, ka cīnīties gan ar Mitridatu, gan Fimbriju viņam neesot pa spēkam. Vēlāk gan izrādījās, ka cīnīties ar Fimbriju nemaz nav grūti. Fimbrijas kareivji masveidā pārgāja Sullas pusē, bet Fimbrija izdarīja pašnāvību pats savā nometnē.

Kara veiksmes padarīja Sullu populāru Romā, un pretinieku vara vairs nejutās tik stabila kā agrāk. Sulla tomēr nesteidzās ar atgriešanos un pavadīja divus gadus Grieķijā un Mazāzijā. Vairs nebija jākaro, un viņš elpoja gudrības gaisotni, vienlaikus ļaujot sev un pretiniekiem nobriest neizbēgamajam liktenim. Pirms došanās uz Itāliju Sulla no Atēnām pavēstīja senātam, ka nāk atriebt saviem pāridarītājiem.

Kad Sulla beidzot ieradās Brundīzijā, Apelikona bibliotēka ar visiem Aristoteļa traktātiem jau bija pie viņa. No šejienes sākās Sullas pēdējais karagājiens uz Romu. Viņa pretinieku armiju vadīja vecā Gaja Marija dēls Gajs Marijs jaunākais un Gnejs Papīrijs Karbons, kas bija kļuvis par populāru vadoni nogalinātā Lūcija Cinnas vietā. Turklāt bija vēl divas konsulu armijas. Sullas karaspēks bija daudz mazskaitlīgāks kā pretiniekiem, toties tie bija kaujās rūdti un pašpārliecināti Mitridata uzvarētāji, kuru pašapziņu vairoja arī tas, ka jau drīz pēc ierašanās tie bez īpašas gatavošanās un zinātnes, balstoties uz pliku entuziasmu, piespieda bēgt konsula Norbana armiju. Pirms šīs kaujas, kamēr karavadoņi vēl

šaubījās, vai uzbrukt skaitliski pārākajiem pretiniekiem, maigs vēja virpulis apkaisīja karavīrus ar tuvējās pļavas ziedlapiņām.

Ar otro konsulu Scipionu sākās pārrunas, bet, kamēr Sulla tās visādi vilka garumā, viņa kareivji ar naudu, glaimiem un viltu pierunāja Scipiona kareivjus pārnākt viņu pusē. Pašu Scipionu Sulla atlaida. Varbūt šajā sakarā Karbons teica: «Sullas dvēselē mājā lauva un lapsa, un no lapsas man nācies ciest vairāk».

Turklāt Sullam pievienojās daudzi bagātie zemes īpašnieki no optimātu partijas. Visspilgtākās personības, kurām nedaudz vēlāk kā visspožākajām zvaigznēm bija lemts mirdzēt senās Romas vēsturē, bija Marks Licīnijs Krass un Gnejs Pompejs.

Pompejs atnāca ar lielu karaspēku, pa ceļam pieveicis daudzus Sullas ienaidniekus. Sulla par visu to nekā nezināja, viņš zināja tikai to, ka Pompejam jācīnās ar lielu pārspēku, un steidzās palīgā. Bet, kad Sulla ieradās, Pompeja karaspēks bija nostādīts parādes ierindā un pats Pompejs sveica Sullu kā imperatoru. Tad arī Sulla nokāpa no zirga un kailu galvu sveica Pompeju kā imperatoru, tādējādi parādot neredzētu godu divdesmit trīs gadus vecam jauneklim.

Sulla redzēja sapni, kurā vecais Gajs Marijs brīdināja jauno Gaju Mariju bīties no nākamās dienas. Un tāpēc Sulla alka kaujas tieši šajā dienā, viņš aizsūtīja pēc papildspēkiem, bet tie ieradās pārguruši, jo, lietum līstot, nācās lauzties pa naidnieku aizņemtajiem, dubļos izšķīdušajiem ceļiem. Sullas centurioni norādīja, ka nebūtu prāta darbs šajā dienā kauties, un Sulla negribīgi piekrita veidot noņemni. Bet tad uz dubļaino mākoņu un pelēkās zemes fona kā vīzija, lepni jānot savu karapulku priekšā, parādījās mirdzoši baltās drānās tērptais Marijs. Viņš cerēja morāli sagraut nogurušo Sullas karapulku, bet dzīvē viss iznāca otrādi – Sullas netīrie un izmirkušie kareivji dusmās sagrāba zobenus un metās kauties. Šeit piepildījās tas, ko dievi Sullam bija vēstījuši sapnī: naidnieki metās bēgt. Pats Marijs aizbēga uz Prenestu, kur pilsētas vārti jau bija aizslēgti, un Mariju, virvēs iesietu, nācās pacelt uz pilsētas mūri.

Veiksme bija arī pārējo Sullas karavadoņu pusē, un Karbons, pametis savu karaspēku, aizbēga uz Āfriku.

Izšķirošā kauja notika pašā Romas rietumu pievārtē pie Kollinas vārtiem. Samnītu armija Telezīna vadībā, redzot, ka Marijs ir ielenkts Prenestā, Karbons aizbēdzis uz Āfriku, nāc Sulla, bet no aizmugures tuvojas Pompejs, pagriezās un devās uz Romu. Daudz netrūka, ka viņš būtu ieņēmis neaizsargāto pilsētu, kurā tirānijas nomocītie pilsoņi ar nepacietību gaidīja populāro Sullu – viņiem likās, ka varas maiņa pati par sevi vien jau būs liels labums. Par laimi, samnīti uz nakti apstājās atpūsties. Pilsētā sākās panika. Bet parādījās Sullas sūtītie jātnieki un pēc brīža arī pats Sulla. Neļāvis saviem karavīriem atpūsties, Sulla lika taurēt uzbrukuma signālu, un sākās vissmagākā kauja visā pilsoņu karā. Labajā spārnā veiksmīgi cīnījās Krass, bet kreisajā samnīti ņēma virsroku. Sulla baltā zirgā traucās uz turieni palīgā. Pēc zirga pazinuši imperatoru, divi naidnieki meta savus šķēpus. Pats Sulla to nemanīja, bet veiksme viņu nepameta. Viens no padotajiem paguva iecirst zirgam ar pātagu, tas palēca sāņus, un šķēpi iedūrās zemē turpat blakus zirga astei.

Sulla noskūpstīja savu amuletu un vērsās pie tā ar vārdiem: «Apollon, tu, kas tik daudzās kaujās esi cēlis slavā un godā laimes lutekli Sullu Kornēliju, tu, kas esi atvedis viņu pie dzimtās pilsētas vārtiem, vai tiešām tu viņu tagad pametīsi kaunpilnai bojāejai?» Tas neko daudz nelīdzēja, un Sullas armija, zaudējot daudzus kritušos, bija spiesta atkāpties uz noņemni. Paklīda visdažādākās baumas. Bet izrādījās, ka Apollons nebija Sullu pametis, tikai drusku pabaidījis. Vēlā vakarā ieradās Krasa ziņneši, stāstot, ka Krass vajājis naidniekus līdz pat naktij, ka lielākā daļa naidnieku ir krituši un ka Krass lūdz sev un saviem karavīriem pārtiku vakariņām, jo dikti gribas ēst.

Prenestā Marijs beidza dzīvi pašnāvībā. Pilsoņu karš bija beidzies. Vienu tirāniju bija nomainījusi cita, un dieviem vien zināms, kura no tām bija briesmīgāka.

Ienācis Romā, Sulla sasauca senātu un sāka runu, bet tajā pašā laikā blakus esošajā cirkā Sullas kareivji apkāva gūstekņus. Ievērojis, ka senatori satraucas no skaļajiem sāpju un izmisuma kliegzieniem, Sulla aizrādīja: «Džentlmeņi, man šķiet, ka lietas, kuras apspriežam, ir ļoti svarīgas mūsu valsts nākotnei, tāpēc es vēlētos, lai jūs pievērstu vairāk uzmanības maniem vārdiem. Ticiet man, tas, kas notiek ārā, nav jūsu augstās uzmanības vērts». Nav brīnums, ka senatori ātri vien piekrita piešķirt Sullam diktatora pilnvaras saskaņā ar *Lex Valeria*, kas nebija darīts jau simt divdesmit gadus, un pirmo reizi Romas vēsturē nenoteica šīm pilnvarām nekādus termiņus.

Sulla sāka sodīt pretiniekus un, izdabājot saviem padotajiem, skatījās caur pirkstiem, ja tie slepkavoja arī savus personiskos ienaidniekus. Asinsdarbiem neredzēja galu, līdz beidzot Metells, nevarēdams vairs izturēt, jautāja Sullam:

– Cik ilgi tas viss var vilkties? Višļauņākais ir neziņa. Mēs taču nelūdzam, lai tu nesodi tos, ko esi lēmis iznīcināt. Mēs tikai gribētu, lai mierīgi var dzīvot tie, kurus tu esi nolēmis atstāt dzīvus!

– Es īstenībā vēl nemaz neesmu izlēmis, ko atstāt dzīvu.

– Nu tad paziņo vismaz, ko tu esi nolēmis sodīt!

To Sulla apsolīja un sastādīja sarakstu, kurā bija astoņdesmit vārdu. Pēc dienas, apdomājies, viņš pierakstīja klāt vēl divsimt divdesmit. Tautai viņš paziņoja, ja kādu ir aizmirsis, to pierakstīs vēlāk. Tas tad arī bija sākums vēsturiskajām proskripcijām, kurās Sullas draugi bieži vien ierakstīja savus personiskos ienaidniekus vai arī vienkārši bagātus cilvēkus – proskribētā nogalinātājs saņēma daļu upura īpašuma. Runā gan, ka uz Krasu, kas bez Sullas ziņas ierakstīja proskripcijā savu ienaidnieku, Sulla sadusmojās un kopš tās reizes vairs neizmantoja viņa pakalpojumus (Krass tik un tā ieguva vairāk bagātības, nekā jebkurš cits). Sarakstā minētos Sulla neļāva slēpt ne tēvam, ne dēlam, ne brālim, sodot ar nāvi par nepakļaušanos. Konfiscētās bagātības Sulla pa labi un pa kreisi izdālāja saviem draugiem.

Uzturēdamies Efesā, Sulla bija apguvis jaunu gudrību: «*Viss, kas notiek, Dievam ir labs un taisnīgs, tikai cilvēki dažas lietas nosauc par labām, bet citas par ļaunām*». Un tagad arī viņš pats jutās jau drusku tā kā dievs. Kāpēc gan lai viņš neatļautu saviem mīluliem nedaudz padraiskoties? Viņš vēroja draugu nodarījumus iecietīgi, tāpat kā dievi bija vērojuši viņējos. Šeit nebija cilvēku – šeit bija tikai draugi, ienaidnieki un dievi.

Izmantojot diktatora pilnvaras, Sulla radikāli izmainīja valsts iekārtu, lai pilnībā nodrošinātu optimālu virskundzību. Senatoru skaitu viņš palielināja, iekļaujot senātā savas armijas virsniekus, tautas sapulces tiesības ierobežoja līdz senāta lēmumu apspriešanai, tautas tribūniem tagad bija ļauts aizstāvēt tikai atsevišķus pilsoņus.

Tajā pašā gadā, kad jaunie likumi stājās spēkā, Sulla sarīkoja greznu triumfu par godu uzvarai pār Mitridatu. Svinību beigās viņš uzskaitīja savus varoņdarbus un veiksmes un noslēgumā piešķīra sev vārdu Felikss, kas nozīmē laimīgais. Sulla nebija vienīgais, kas ticēja savai veiksmei, tādu bija daudz. Spilgts piemērs ir viņa piektā sieva Valērija, ar kuru Sulla pēc Metellas nāves iepazinās visai teatrālos apstākļos: ejot garām diktatoram, Valērija izrāva no viņa togas diedziņu, uz jautājošo skatienu paskaidrojot: «Nekas īpašs, imperator, vienkārši es arī gribu kaut mazu kripatiņu no tavas veiksmes».

Sulla nešaubījās par savu nolemību arī toreiz, kad tautas saiešanā, liktoru pavadīts, soļoja caur sajūsmināto pūli. Viņš bija panācis visu, pēc kā tieciet. Viņš varēja ar Pasauli darīt visu, ko gribēja – dievi viņam to ļāva. Sulla bija laimes virsotnē. Šinī brīdī kaut kas saistīja viņa sārņredzi: vīrs tumši pelēkā apmetnī, tumšiem, sprogainiem matiem. Diktators strauji pagriezās un pazina Metrobiju. Tas vecumā, kad ārējais veidols ar gadiem vairs nemainās, smaidot raudzījās pretī un rādīja savu arfu. Zemie mākoņi pašķīrās, lai izlaistu vienu vienīgu saules staru, kas, atstarojies no stīgām, kā spilgta zvaigzne uz mirkli apžilbināja diktatoru. Ar mirkli pietika. Krita aizkars, kurš ilgus gadus it kā bija aizsedzis Sullas skatu. Viņš atcerējās, ka tas viss taču ir tikai spēle – spēle, kas ilgusi divdesmit astoņus gadus. Pūlis viņa acu priekšā bija tikai spēļu kauliņi – melni un balti bandinieki. Viņš bija uzvarējis arī šajā spēlē – karalis⁵⁸ vairs bija tikai viens! Vienlaikus viņš atcerējās arī seno haldeju pareģojumu, ka nodzīvos skaistu dzīvi un nomirs laimes virsotnē.

Īstenībā mēs nezinām, ko viņš ieraudzīja, bet mēs droši zinām, ka, iznācis tautas priekšā, viņš teica: «Romas tauta! Ilgus gadus es esmu jums kalpojis ar sirdi un dvēseli, cenšoties attaisnot to milzīgo uzticību, ko jūs man tikāt snieguši. Un šodien ar lepnumu varu pateikt, ka savu spēku robežās esmu paveicis tos darbus, ko jūs bijāt man uzdevuši. Tāpēc šodien es pazemīgi atdošu atpakaļ varu, ko jūs man bijāt tik augstsirdīgi dāvājuši, un no šā brīža dzīvošu jūsu vidū kā parasts pilsonis». Sulla atlaida liktorus un cauri mēmajam pūlim devās prom pilnīgi viens. Tas bija brīnišķīgs beigu akords lieliskai spēlei.

Pēc šīs dienas viņš nodzīvoja vēl tikai gadu, kuru vadīja tāpat, kā sava mūža pirmos 33 gadus: dzīvoja lauku muižā pie Kampānijas, audzēja kāpostus, rīkoja viesības, dzīvoja ar aktieriem un tikai spēlēt viņš spēlēja vairs vienīgi arfu, un arī tikai tad, kad neviens neredz. Divas dienas pirms nāves Sulla pabeidza atmiņu grāmatu, kuras noslēgumā rakstīja, ka sapnī redzējis savu mirušo dēlu, kas saucis viņu pie Metellas.

Bijušā diktatora bērnu diena bija lietaina un drūma. Bet, kad pienāca brīdis aizdedzināt bērnu sārta, mākoņi visu nokārtoja: lietus pārstāja, spēja vēja brāzma uzpūta milzīgu liesmu virpuli un Sullas

⁵⁸ **V.E.:** «Karalis» ir anahronisms stāstā par Sullu: vārds «karalis» ceļas no «Kārlis» (Kārlis Lielais – franku valdnieks) un parādījās gandrīz tūkstoš gadus pēc Sullas; protams, šajā stāstā ir arī citi anahronismi, piemēram, «džentlmeņi», bet tie ir tīši, kamēr šis izskatās netīšs.

mirstīgās atliekas sadega vienā mirklī. Tūlīt pēc tam lietus atkal sāka līt un uguni apdzēsa. Lielais diktators bija palicis veiksminieks pat pēc nāves.

Tādējādi Romas pilsoņi saņēma jaunu valsts iekārtu, kuru gan drīz vien atkal mainīja atpakaļ, Sulla dabūja kapakmeni, ko rotāja paša izdomāts uzraksts «Neviens savā mūžā nav darījis tik daudz laba saviem draugiem un tik daudz ļauna saviem ienaidniekiem», bet Rodas Androniks saņēma Aristoteļa rokrakstus. Un varbūt, ka visa šī jezga bija ievārīta tikai tāpēc, lai nogādātu rokrakstus tur, kur tiem pienākas būt pēc kādas augstākas kārtības. Darbus publicēja 60. gadā pirms Kristus. Balstoties uz šo publikāciju, gudrie izveidoja to, ko jau varētu saukt par Aristoteļa pasaules sistēmu un uzskatīt par sholastikas iesākumu. Sistēmu, kurā Aristotelis bija visu zinību pirmavots. Ja, piemēram, kāds gribēja uzzināt, cik kāju ir simtkājim,⁵⁹ tad viņš nemētās vis ar tauriņkeramo tīkliņu zaļā pļavā, bet studēja, ko dižais Aristotelis ir teicis par šo jautājumu. Darbības sistēma tuvākajiem 17 gadsimtiem bija izstrādāta. Pasaulē beidzot valdīja kārtība. Bet ne pārāk ilgi.

Tīrā veidā Aristoteļa mācība pastāvēja līdz apmēram 4. gadsimtam, jo 3. gadsimtā mūžīgajā cīņā starp Platona un Aristoteļa mācībām virsroku atkal sāka gūt platonisti, un izšķirīga nozīme šeit bija Svētajam Augustīnam – kristīgās baznīcas lielākajai autoritātei, cilvēkam, kura ietekme uz visu turpmāko Rietumu pasaules attīstību ir neizmērojama.

Svētais Augustīns, Aina dārzā no Gaccoli gleznas



⁵⁹ V.E.: Nemaz nav vajadzīgs simtkājis. Aristotelis esot rakstījis (es pats gan neesmu to pārbaudījis un viņa darbos lasījis), ka parastajai mušai esot astoņas kājas, kamēr īstenībā tai ir tikai sešas. Piemērs ar mušu būtu katrā ziņā efektīgāks nekā ar simtkāji.

Tiesa, arī šeit neiztika bez gadījuma un, tā kā šoreiz uz spēles bija visas Eiropas likteņi tuvākajam gadu tūkstošim, arī šis gadījums tika izspēlēts labākajās teātra mākslas tradīcijās ar nevainojamiem emocionālajiem uzsvāriem. Augustīns jaunībā bija dzīvojis visai parastu, pat izpriešam bagātu dzīvi. Un, kaut arī viņš interesējās par filosofiju un teoloģiju, galvenā lūgšana skanēja: «*Kungs, dāvā man šķīstību, tikai ne tūlīt*». Augustīns apzinājās, ka viņam nav spēka atmest pasaulīgos dzīves priekus, kaut arī ar prātu viņš ilgojās pēc tiem. Kaut kas tur iekšā bija stiprāks par šo vēlmi, īpaši vēlme pastiprināties pēc tam, kad Augustīns sāka studēt apustuļa Pāvila vēstules.

Reiz viņš, izmisis par savu bezspēcību, izgāja dārzā un vērsās pie Dieva: «Cik ilgi vēl, ak, Kungs! Cik ilgi vēl tu ļaunosies uz mani? Nepiemini manus senos grēkus! Cik laika vēl jāpavada grēku verdzībā? Kāpēc atkal rīt un rīt! Kāpēc ne šodien?» Tā viņš gaudās un bēdājās, līdz pēkšņi izdzirda bērnu balsis no blakus pagalma: «*Ņem un lasi! Ņem un lasi!*» Augustīns uztvēra to kā Dieva zīmi, paņēma apustuļa Pāvila vēstules, ko bija atstājis noliktas uz soliņa, un atvēra tās uz labu laimi: «*Dzīvosim cienīgi, kā diena to prasa, nevis dzīrēs un skurbumā, izvirtībā un izlaidībā, ķildās un naidā, bet lai jūsu bruņas ir Kungs Jēzus Kristus, un rūpes par miesu nepārvērtiet par kārtībām!*» Šo vārdu ietekmē Augustīns aizskrēja pie drauga, kurš paņēma grāmatu un izlasīja nākamo pantu: «*Nenovērsieties no tiem, kas ticībā vāji, lai nekļūtu par viņu domu tiesnešiem*» – ar to iestājās miers un svētlaime Augustīna dvēselē, un drīz pēc tam viņš kļuva par kristieti.

Augustīns balstījās uz neoplatonistu mācību. Atcerieties, ko teica Platons: «*Patiesība ir tur ārā*». Viss, ko mēs redzam šeit alā, ir tikai ēnas un atspulgi. No transcendentā Vienuma dzimst Gars, no Gara dzimst Dvēsele, un Dvēsele ir saikne starp garu un dzīvību, starp garīgajām sfērām un sajūtām. Tādējādi matērija ir viszemākā un nesakārtotākā Vienuma izpausme. «*Dievs ir gaisma, un ļaunums ir tumsa, bet neviens no tiem nav materiāls: nemainīgā Dieva gaisma ir garīga esība, ļaunums ir neesība, tāpat kā tumsa ir gaismas trūkums*».

Vispilnīgāk svēto Augustīnu raksturo viņa paša frāze no «Dieva pilsētas»: «*Īstens filozofs ir tas, kas mīl Dievu*». Augustīns skaidroja, ka spēja izzināt patiesību nekādi nevar būt cilvēkā ielikta no ārienes. Mirstīgais skolotājs var tikai palīdzēt skolniekam ieraudzīt to, ko tas tāpat jau ir zinājis. Augustīna iemīļotie piemēri bija matemātika un morāle – intuitīvie spriedumi jau dzīvo tur iekšā – tās nav individuāla prāta konstrukcijas, jo visi prāti uztver tās vienādi. Domātājs nerada patiesību, tas to atrod, jo Kristus, iekšējais skolotājs, atklājot Dieva Vārdus, ir devis iespēju saredzēt patiesību katram, kas uzklausa. «*Jo Dievs ir visas esības autors, visu patiesību izgaismotājs un visas svētlaimes dāvātājs*».

Tālāk nav tik vienkārši – kolīdz Vienuma visaugstākā izpausme ir Gars, tātad Dievs, tad viszemākā izpausme varētu būt tā, kas ir vistālāk no Viena, tātad matērija. Ļaunums pats par sevi ir vismazāk reālā no visām lietām. Bet izpēte uz iekšu ir primāra pār izpēti uz āru, jo cilvēka Dvēselē, t.i., visdziļākajā iekšienē meklējama saikne ar galējo vienību – Dievu. Un vispēdīgais secinājums – pētīt dabu un matēriju ir ne vien nevajadzīgi un bezjēdzīgi, bet pat kaitīgi. Ja gribat uzzināt patiesību, pētiēt Rakstus.

Un tā nu iznāca, ka līdz pat 11. gadsimtam Eiropā katrs, kas gribēja kaut ko uzzināt, pētīja Rakstus. Viduslaiku eiropiešiem pietrūka to zināšanu, kas jau bija bijušas grieķiem. Bet jau pēc simt gadiem visa Eiropa atkal jūsmoja par Aristoteli. Un tas varēja notikt tikai zināmas apstākļu sakrītības dēļ: proti, 1085. gadā Tolēdo valdnieks, galma intrigu nobaidīts, gandrīz brīvprātīgi padevās kristiešiem. Šeit jāatceras, ka Spānijas dienvidi jau 300 gadu bija arābu pakļautībā. 711. gadā arābi bija pārcēlušies pāri Gibraltāram un iekarojuši Spānijas dienvidus, nodibinot tur islama valstis. Sākumā gan tās bija patālu no kultūras centriem – Bagdādes un Damaskas, un pašu zemi arābi sauca par Al-Andalus – vandāļu zeme, no kurienes arī radies mūsdienīgais nosaukums Andalūzija.

Bet jau visai drīz islāmiskās kultūras centri Spānijā – Kordova, Tolēdo, Saragosa, Granāda – kļuva par visspožākajām zvaigznēm islāmiskās kultūras zvaigznājā. Elegantas celtnes, krāšņi dārzi, it īpaši Alhambra, māksla, kas nepieļauj reālismu, izglītoti un intelektuāli valdnieki. Kalifa Hakama gudrajā vadībā mierā sadzīvoja musulmaņi, kristieši un jūdi. Galvaspilsētas Kordovas bibliotēkā bija gandrīz pusmiljons manuskriptu. Un šejieni nekas no grieķu kultūras nebija zudis, visus galvenos darbus arābi bija ne vien saglabājuši, bet arī papildinājuši ar plašiem komentāriem.

Tajā pašā laikā Spānijas ziemeļos – Leonā, Kastīlijā un Navarrā – kristieši dzīvoja savās drūmajās, ne pārāk tīrajās pilīs tāpat, kā visa pārējā Eiropa. Nav brīnums, ka arābi uzskatīja: Nīderlande un Somālija ir aptuveni uz vienas attīstības pakāpes. Bet 1013. gadā iekšējo ķīviņu dēļ Kordova krita, un dinastijai pienāca gals. Bojā būtu gājusi arī bibliotēka, taču jaunie valdnieki atļāva manuskriptus izkļiedēt pa mazāko emirātu galvaspilsētām. Tā tie nonāca arī Toledo, Seviljā, Valensijā.

Un tā nu mēs atkal nonākam 1085. gadā, kad Toledo padevās kristiešus apvienojušajam valdniekam Alfonso VI, kurš savulaik tieši Toledo kādu brīdi bija dzīvojis trimdā un kur viņam bija daudz draugu.

Jaunatgūtās zināšanas, kas atklājās Toledo grāmatu krātuvēs,⁶⁰ vilināja zinātniekus no visas Eiropas kā sveces liesma tauriņus. Grāmatas pārtulkoja latīņu valodā – grieķu kultūra, apmetusi loku,

⁶⁰ **V.E.:** Šajā izklāstā par grieķu zināšanu atgriešanos Eiropā autors Johans Korins ir licis uzsvāru uz Toledo ieņemšanu un vispār uz spāņu Rekonkistu. Es tam nevaru piekrist. Dienvidspānijas arābu bibliotēkas bija gan varbūt galvenais avots, no kura eiropieši smēlās antīkās gudrības, bet Rekonkista nebija galvenais faktors, kurš pamudināja eiropiešus vispār smelties no šī avota (šīs «pagāniskās un islamiskās» bibliotēkas taču varēja arī gluži mierīgi sadedzināt kā iepriekš minēto Aleksandrijas bibliotēku). Būtiskākais moments šeit bija nevis tas, ka šīs bibliotēkas krita eiropiešu rokās, bet gan tas, ka eiropiešu prātos jau bija noticis lūzums, un viņi tagad gribēja bibliotēkas nevis dedzināt, bet gan lasīt, pat ja tās rakstītas arābiski. Bet, lai saprastu, kāda bija šī lūzuma būtība un kādēļ tas tā notika, ir vispirms jāsaprot, kāpēc vispār iestājās Viduslaiki un antīkās zināšanas tika aizmirstas.

Viduslaiki iestājās pirmām kārtām tāpēc, ka antīkā pasaule pieņēma kristietību. Imperatori Konstantīns un Teodosijs bija galvenie, kuri pārvilka krustu antīkajai pasaulei (un nevis «barbaru» ciltis, kas iebruka Romas impērijas teritorijā). Sākotnējā kristietība atšķīrās no vēlākās (kāda tā kļuva pēc Akvīnas Toma): sākotnējā kristietība bija «aktīvi pasīva» mācība, t.i. tā aktīvi ieviesa ļoti pasīvu attieksmi pret «laicīgo dzīvi»; visa sabiedrība tika pārorientēta uz aizkapa dzīves gaidīšanu un atslēgšanos no «šīs saules» dzīves; agrīnie kristieši gaidīja Pasaules galu un Kristus otro atnākšanu nevis kādā nezināmā tālā nākotnē, bet gan pēc viņu domām tam bija jānotiek nupat nupat – un tāpēc aktīva darbošanās šajā pasaulē bija no viņu viedokļa bezjēdzīga. Kristietība, runājot Marksa vārdiem, bija visīstākais «tautas opijs», un šī «opijs» lietošana izpaudās gandrīz tieši tāpat, kā ķīmisko narkotiku lietošana: līdzīgi kā «īstais narkomāns» dzīvo tikai savās krāšņajās vīzijās, kamēr realitātē viņa ķermenī un dzīvē sabrūk, tā agrīno kristietību pieņēmušās tautas dzīvoja Pastardienas un labākas Pasaules gaidīšanas vīzijās, kamēr realitātē viņu valstis un kultūras panīka un gāja bojā. Tā sabruka arī kristietības apdullinātā Roma, kļūdamā par vieglu laupījumu dažādām klejotāju ciltīm (līdzīgā kārtā apmēram astoņus gadsimtus vēlāk, pieņēmusi kristietību, sabruka Kijevas Krievzeme, kļūdamā par vieglu laupījumu mongoļiem un tatāriem). (Cits jautājums ir: – KĀDĒĻ, romieši masveidā pieņēma kristietību, bet to šeit neiztīrāsīm).

Savukārt Eiropa sāka iznirt no Viduslaikiem tad, kad tā sāka atteikties no kristietības. Lai cik tas nebūtu paradoksāli, bet šī atteikšanās sākās ar Krusta kariem – kuri tradicionāli skaitās pati reliģiskās ekstāzes kulminācija. Te darbojās vairāki faktori. Pirmkārt, 1000. gadā visa Eiropa vistiešākajā veidā gaidīja Pastardienu: Pastardiena bija tikusi gaidīta jau septiņus gadsimtus kopš imperatora Konstantīna laikiem, un nu beidzot – tādā «apaļā» Kristus dzimšanas gadskārtā – tai taču jāiestājas! (Jo vairāk tādēļ, ka pats Kristus taču arī bija runājis par Tūkstošgadīgo Valstību – no kurienes vēlāk arī Hitlera «Tūkstošgadīgais Reihs»). Kad nu Pastardiena neiestājās arī Jēzus Kristus 1000. dzimšanas dienā, tad Eiropā izplatījās zināma skepse šajā jautājumā, un daudzi eiropieši kļuva gatavi atteikties no sākotnējo kristiešu orientācijas uz drīzu pasaules galu un līdz ar to atnest no tās izrietošo pasīvo attieksmi pret šīs saules dzīvi.

Ārpus šī konteksta patiesībā nemaz nav saprotams, kādēļ vispār notika Krusta kari. Pāvests izsludināja Pirmo krusta karu 1095. gadā (karagājiens sākās nākošajā, 1096. gadā) sakarā ar to, ka turki seldžuki – tātad musulmaņi – bija iekarojuši «Svētās vietas» Palestīnā. Ļoti pārliecinošs iemesls, – bet tikai tādām, kurš nezina, KAM turki šīs zemes atņēma. Bet atņēma viņi tās arābiem – citiem musulmaņiem. Kāpēc tad Krusta kari netika izsludināti 4–5 gadsimtus agrāk, kad pirmie musulmaņi (arābi) šīs zemes atņēma pašiem kristiešiem? Tādējādi jau pats Krusta karu izsludināšanas fakts liecināja, ka Eiropā ir notikusi pārmaiņa no pasīvas uz aktīvu attieksmi pret šīs saules dzīvi – lai gan, protams, joprojām zem reliģiskās čaulas.

Vēl vairāk par šādu pārmaiņu liecināja Krusta karu gaita. Tajā radās bruņniecība, kādu mēs to tagad pazīstam, un tas bija otrs nozīmīgais faktors eiropiešu prātu pārmaiņā. Bruņniecības tradīcijā figurē arī agrāki varoņi, tādi kā karalis Arturs un viņa Apaļā galda bruņinieki ar Lancelotu priekšgalā (tie ir britu leģendārie varoņi cīņā pret anglosakšu invāziju Britānijā vismaz 500 gadus pirms Krusta kariem) un Rolands (franku varonis cīņā pret arābiem 300 gadus pirms krustnešiem), taču reālie šo stāstu varoņu prototipi bija pavisam savādāki nekā tie bruņinieki, kas radās Krusta karos; tikai vēlākās bruņniecības tradīcija, vēlāko trubadūru un bardu dziesmas un stāsti pārvērtā viņus par īstiem bruņiniekiem jau 12. un 13. gadsimta izpratnē un nozīmē. (Karali Arturu bruņinieku tradīcijā ienesa franču Bretaņas britu bardī kā savu varoni, bet Rolandu – Provansas trubadūri).

Bruņinieki (kādi tie radās Krusta karu laikā) bija kvēli cīnītāji par kristīgo ticību, – bet tikai vārdos. Darbos tā ideoloģija, kas piedzima un uzplauka līdz ar bruņniecību, bija kristietības – īstās, vecās kristietības – noliegums. Kristietība prasīja noslēgties sevī (aiziet tuksnēsī, klosterī utt.), koncentrēties uz savām attiecībām ar Dievu un gaidīt pasaules galu vai vismaz savu personīgo nāvi, pēc kuras sāksies īstā eksistence Dieva valstībā. Bruņnieka ideāls bija doties šajā pašā pasaulē un cīnīties tur par taisnību. Kristietība prasīja samierināties un pagriezt otru vaigu, ja tev iesit pa vienu. Bruņnieka ideāls bija par katru cenu aizstāvēt savu godu, pat nicinot nāvi, un nepiedot nevienam nekādas pārestības. Kristietība mācīja apspiest savu lepnumu un dzīvot pazemībā; bruņnieka ideāls bija uzvarēt kaujās vai turnīros un lepoties ar to. Kristietība mācīja apspiest miesaskārību, sievietē redzēja tikai grēka avotu, ievēda celibātu, cildināja mūkus un mūķenes, kas atteikušies no dzimumdzīves. Bruņinieki radīja unikālu parādību pasaules un cilvēces vēsturē – romantiskās mīlestības kultu.

atgriezās Eiropā. Tur bija gan Eiklīda «Elementi», gan Ptolemaja «Almagests», bet vislielākā bagātība, protams, bija Aristoteļa enciklopēdiskie zinību krājumi: tur bija viss, sākot no bioloģijas un beidzot ar ētiku. Iespējams, ka šāda zinību gūzma būtu par grūtu pat Eiropas izcilākajiem prātiem, bet, paldies

Nekad agrāk nekas tāds nebija pastāvējis. Antīkās pasaules jēdziens par mīlestību bija vienīgi seksuāla tieksme (kādu mēs to redzam, piemēram, Apuleja «Zelta ēzelī» vai sengrieķu mītos). Visās pirmatnējās ciltīs – vienalga, vai tie būtu Austrālijas aborigeni, Dienvidāfrikas bušmeņi vai Amerikas indiāņi – vīrieši ir privilēģētais dzimums, kurš nekautrēdamies izmanto savu fizisko un arī garīgo pārākumu, lai noliktu sievieti zemāk par sevi sabiedriskajā hierarhijā (un sākums šādai tēviņu dominēšanai meklējams jau pērtiķu barā, kur arī praktiski vienmēr barvedis ir spēcīgākais tēviņš, nevis māīte). Dažreiz šajās ciltīs un senajās valstīs kāda sieviete ieguva lielu ietekmi sabiedrībā, bet, pirmkārt, tā gadījās reti, otrkārt, parasti šī ietekme vienalga nāca caur tēvu, vīru, brāli vai dēlu un, treškārt, tādi gadījumi tomēr negrozīja būtiski vispārējo ainu, un pat attiecībā uz šīm ietekmīgajām sievietēm nepastāvēja tāds sievietes, Dāmas kults, kādu vēlāk radīja bruņinieki.

Es esmu mēģinājis izsekot, kā, no kurienes šis unikālais kults radās. Šķiet, ka vislielākā nozīme te būs bijusi Akvitānijas Alienorai. Pēdējā Akvitānijas hercoga meita un mantiniece, viņa apprecējās ar Francijas karali Ludviķi VII un devās viņam līdzī Otrajā Krusta karā (kas pats par sevi arī ir unikāls gadījums: kopš neatminamiem laikiem sievietes ir sekojušas karaspēkam, – bet tās bija prostitūtas; šeit, turpretim, karaspēkam līdzī devās – Karaliene!). Te tad nu bruņinieki visu garo ceļu līdz Svētajai zemei varēja vīties ap skaisto karalieni un sacerēt viņai slavas dziesmas, cenšoties viens otru šajā ziņā pārspēt, bet (par cik viņa bija Karaliene, nevis kaut kāda armijai līdzī braucoša prostitūta) seksualitāti nācās absolūti atdalīt no savas pielūgsmes. (Pēc šī karagājiena tomēr Ludviķis vienalga izšķīrās ar Alienoru; viņa apprecējās ar Anglijas karali Henriju II un dzemdēja viņam vienu no slavenākajiem angļu karaļiem – leģendāro bruņinieku Ričardu Lauvassirdi).

Vai nu caur Alienoru vai no cita avota, bet bruņinieku vidū strauji izplatījās jauna mode: katram īstam bruņiniekam bija sava sirdsdāma, kuru viņš pielūdza, kurai veltīja savus varoņdarbus un savus dzejoļus (un tas vairs nebija nekāds īsts bruņinieks, kurš prata tikai kauties, bet neprata dzejot un dziedāt), un šīm attiecībām ar «sirdsdāmu» bija ļoti attāls, tikai abstrakts sakars ar seksualitāti (parasti «sirdsdāma» bija precēta ar citu vīru, bieži vien paša bruņinieka senjoru, un nemaz ar nekrāpa vīru, bet bruņinieks tajā pašā laikā bija precēts ar citu sievieti, kurai slavas dziesmas nedziedāja un varoņdarbus neveltīja, bet kura tam vienkārši dzemdēja bērnus).

Dāmas kulta parādīšanās bija pretstatā ar visām agrākajām tradīcijām. Piemēram, oriģinālajā vecfranču «Dziesmā par Rolandu» (kura sacerēta drīz pēc vēsturiskā markgrāfa Rolanda, Kārļa Lielā krustdēla nāves 0778. gadā Ronsevalas aizā, bet ilgi pirms Krusta kariem) Rolanda līgava Alda izmisīgi apraud viņa bojāeju, bet pats mirstošais Rolands domā tikai par savu zobenu (vārdā Dīrandāla), nelikdamies par Aldu ne zinīs. Līdzīgi krievu biļiņās Vasiļisa Prekrasnaja un citas skaistules raud un vaيمانā par kritušajiem varoņiem, saviem līgavaiņiem vai vīriem, bet paši varoņi savas sievietes nemaz nepiemin. Pavisam savādāk tas bija jaunajā bruņinieku tradīcijā. Bruņinieks vienmēr, gan cīņās, gan gūstā, gan nāvē, domā par savu sirdsdāmu. (Jaunās tradīcijas garā arī Rolanda attieksme pret sievietēm tika «pārskatīta» vēlākajās Pulči, Bojardo un Ariosto poēmās). Jaunā bruņinieku tradīcija ļāva nākt Dantem ar savu Beatrici un Petrarkam ar savu Lauru.

Es (tsumā) aprakstīju Dāmas kultu, lai parādītu, cik oriģināla, neparasta savam laikam bija tā ideoloģija, kas ienāca Eiropā līdz ar bruņiniekiem. Dāmas kults nebija vienīgais oriģinālais elements šajā ideoloģijā; bruņinieki ienesa sabiedrības ideālā pašaieliedzību, augstsirdību (totālā egoisma vietā), nicinājumu pret mantu (mantrausības un tirgošanās gara vietā), jūsmu par skaistumu, mākslu, romantiku. Skaidrs, ka ne tuvu ne visi bruņinieki patiešām arī sekoja šiem ideāliem, taču svarīgi bija, ka šāds ideāls sabiedrībā bija vispār parādījies, un ar šī ideāla parādīšanos vien pietika, lai Eiropa sāktu lēnām, bet nenovēršami celties augšup. Tagad varēja nākt Renesanse, Reformācija, Apgaismība, modernā zinātne, – un Eiropa kļuva par pasaules kultūras centru. (Bet tās zemes, kas pirms Krusta kariem bija bijušas daudz vairāk attīstītas – Bizantija, arābu valstis –, bet kuras saglabāja savu reliģisko ideālu, – tās tikpat nenovēršami grima arvien zemāk, pārvēršdamās par atkarīgām no Eiropas kolonijām; mūsdienās Eiropa diemžēl arvien vairāk un vairāk atsakās no Bruņinieku ideāla, pieņemdamā Jūdu tirgoņu ideālu, – un Eiropas pagrimums tāpēc ir nenovēršams).

Un tā, Krusta karu laikā ļoti ātri jaunā mode aptvēra visus Eiropas galmus, gan augsto senjoru, gan sīko vasaļu pilis; modes lieta bija ielūgt, uzturēt, atbalstīt trubadūrus, dzejniekus, muzikantus, māksliniekus, stāstītājus, domātājus, zinātniekus...

Lūk, šī izmainītā gaisotne tad arī radīja priekšnosacījumus, lai antīkais mantojums varētu atgriezties Eiropā, lai Toledo un citas bibliotēkas vairs netiktu dedzinātas, bet gan lai tiktu atbalstīti tie, kas spēj tās izlasīt, pārtulkot, izstāstīt... No šī bruņinieku iedibinātā gara (kurš pats par sevi jau bija atkāpšanās no kristietības) Eiropā kā cunami cēlās arvien jauni un jauni brīvdomības viļņi – nāca Renesanse, tad Reformācija, tad modernās zinātnes dibināšana un tās cīņa pret Baznīcu.

Tieši bruņinieku laikā nodibināja inkvizīciju – un parasti šajā faktā saskata reliģiskā fanātisma uzplūdu pazīmi. Bet patiesībā ir tieši otrādi. Sabiedrība, kas nepazīst terorismu, nedibina preterorisma specvienības; ja valstī tiek radīts narkotiku apkarošanas birojs, tad tas nebūt neliecina, ka šīs valsts iedzīvotāji narkotikas nepazīst – tieši pretēji: jau pati tāda biroja dibināšana rāda, ka narkotikas bīstami izplatās. Un tāpat tas ir ar inkvizīciju – daudzus gadsimtus tā nebija vajadzīga, bet te, bruņinieku laikos, pēkšņi ievajadzējās! Un liecina tas, dabīgi, par to, ka strauji izplatījās visādas ķecerības un brīvdomības – sabiedrība arvien vairāk atkāpās no kristietības.

Dievam, labais Aristotelis arī par to bija parūpējies. Proti, līdz ar zināšanām nāca arī metodika: klasifikācija, kategorijas un loģika. Šī pilnīgi jaunā izziņas metode ļāva katru lietu apskatīt atsevišķi, vienlaikus dodot izpratni par tās vietu vispārējā sistēmā un saiknēm ar citām lietām. Vēl vairāk, ar siloģismu palīdzību no zināmiem faktiem varēja konstruēt pilnīgi jaunus faktus.

Diemžēl visa šī zinātne īsti labi nesaskanēja ar daudzus gadsimtus valdošajiem sv. Augustīna uzskatiem, kas un kā jāpēta un kāds ir īstenais ceļš uz augstāko patiesību. It īpaši, ja pievērs uzmanību apstāklim, ka jaunās zinības nāk no ķecerīgajiem moriem. Vispirms Aristoteļa darbi parādījās enciklopēdiskajā Avicennas izklāstā, bet visslavenākais to komentators bija Ibn Rušds – rietumu pasaulē pazīstams kā Averroes. Viņš, analizējot Aristoteli, cita starpā bija izanalizējis arī to, ka Dievs ir piedalījies tikai radības procesa pašā sākumā. Viņš ir radījis Pasauli vēl pirms laika sākuma, devis tai likumus un pēc tam pats devies uz attālām sfērām, ne vairs daudz gribēdams, nedz arī varēdams, iejaukties sekojošajos notikumos. Tā jau bija īsta ķecerība! Ja jau viss ir predeterminēts, kā tad paliek ar brīvo gribu un līdz ar to ar Dievišķo žēlsirdību un pestīšanas iespējām?

Bet jaunā zinātne bija pārk suģestējoša un aizraujoša. Un kad to, piemēram, Parīzes universitātē mēģināja aizliegt, nekas labs neiznāca – daži pasniedzēji vienkārši ignorēja aizliegumu, citi to ievēroja, bet no tiem studenti pārgāja pie tiem, kas ignorēja. Komentārus par Aristoteli rakstīja laika izcilākie prāti. Arī *Doctor Universalis*⁶¹ Alberts Lielais, kas vēlāk kļuva par svēto un par dabaszinātņu patronu. Ar saviem komentāriem viņam gan tā īsti labi neizdevās samierināt Aristoteli ar kristietību, bet vienā ziņā viņa nopelni ir milzīgi: proti, viņš bija sava laika izcilākā teologa Akvīnas Toma skolotājs. Toma liktenis bija izlemts jau bērna gados, kad viņš, turīgas ģimenes atvase, nonāca audzināšanā klosterī.

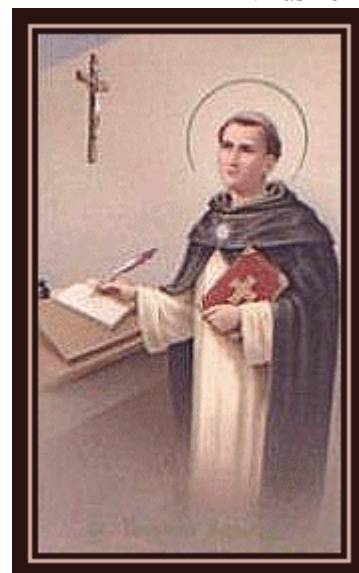
Vēlāk, divdesmit gadu vecumā, Toma brāļi pēc mātes pavēles viņu gan no klostera izzaga, mēģinot piespiest mainīt nolemto dzīves ceļu, bet viss velti. Esot pat mēģinājuši kārdināt ar sievieti. Tikai krietni vēlāk, sapratusi savu pūļu veltīgumu, māte pati atļāva Tomam atgriezties klosterī un kļūt par dominikāņu mūku. Tieši viņam izdevās atrast līdzsvaru starp Aristoteļa mācību un kristietību, savā grāmatā *Summa Theologica* Akvīnas Toms izklāstīja, ka ir dažādas sfēras. Ir sfēras materiālajā pasaulē, kur patiesība izzināma ar sajūtām un saprātu, ir sfēras garīgajā pasaulē, kur uz patiesību ved tikai Dievišķā atklāsme, un ir sfēras, kā piemēram, Dieva esamības pierādīšana, kur visi ceļi ir labi.

Atšķirībā no platonistiem, kuriem patiesība bija tikai ticības lieta, Toms sludināja, ka saprāts un ticība ir divas harmoniskas valstības: teoloģija un zinātne nevar runāt pretī viena otrai. Tāpat nevar būt konflikta starp filosofiju un teoloģiju. Akvīnas Toma Visumā viss ir sakārtots augošā kārtībā, virzībā uz Dievu – vienīgo būtņi, kam nekas, izņemot sevi pašu, nav vajadzīgs. Viņš sniedzas ārpus visas radītās pasaules un arī ārpus mūsu izpratnes. *Mēs varam šajā dzīvē pazīt un mīlēt Dievu, bet mēs nekad nespēsim to aptvert.*

Bija zināmas lietas, ko Dievs nespēj: Dievs nespēj pārmainīt pats sevi, Dievs nespēj kaut ko aizmirst. Toms tām pievienoja: Dievs nespēj panākt, lai trijstūra iekšējo leņķu summa būtu lielāka par diviem taisniem leņķiem. Toms arī materiālo pasauli uzskatīja par brīnišķīgu Dieva radības daļu, un dabas izpēte varēja vest tikai pie dziļākas izpratnes un pie lielāka apbrīna Dieva priekšā. Viņš uzskatīja, ka ikkatra cilvēciska būtne ietver sevī divas pasaules – gan Dvēseli, gan Dabu.

Pāvests atzina Akvīnas Toma spriedumus par labiem un lika, lai neviens viņa pētījumus netraucē. Akvīnas Toms nerimti strādāja sešpadsmit gadus un uzrakstīja nenovērtējamus darbus. Bet pēkšņi tam visam pienāca gals. Kādas mesas laikā Akvīnas Tomam bija neparasti ilga ekstāze. Ekstāzes viņam bija bijušas arī agrāk, ir pat liecinieki, kas sakās dzirdējuši, kā krucifikss saka mūkam: «Tom, tu esi rakstījis labi par mani. Kādu balvu tu gaidi saņemt?», uz ko uzrunātais atbildējis: «Neko, kā vien tevī pašu Kungs». Bet pēc šīs pēdējās ekstāzes Akvīnas Toms teica: «Es nevaru uzrakstīt neko vairāk. Patiesības, kas ir atklātas, liek visu līdz šim manis uzrakstīto uzskatīt par tukšu necību». Un tik tiešām, pēc tā brīža viņš neuzrakstīja vairs ne rindiņas un sāka gatavoties nāvei. Kas arī drīz vien atnāca pilnīgi negaidīta nejauša gadījuma veidā. Ceļojot uz ziemeļiem, uz Lionas koncilu, Akvīnas Toms, nejauši krītot, savainoja galvu un smagi saslima. Viņš lūdza pārnest viņu no brāļameitas pils uz klosteri, jo «ja jau

Akvīnas Toms



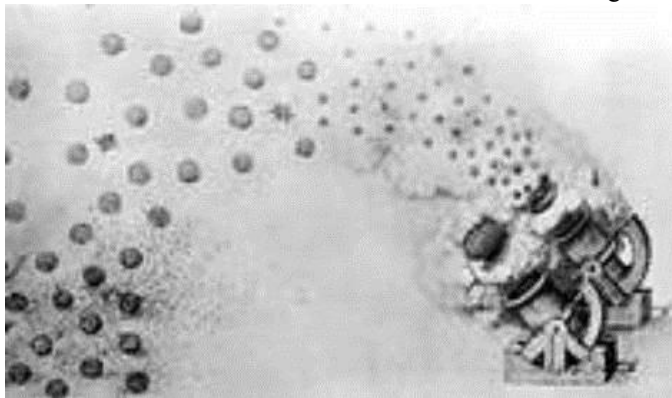
⁶¹ *Latīņu val.*; šeit – universāls cilvēks.

Dievs grib saukt mani pie sevis, lai tas labāk notiek uz svētītas zemes». Tā viņš arī nomira Fossa Novas cisterciāņu klosterī, būdams 49 gadus vecs.

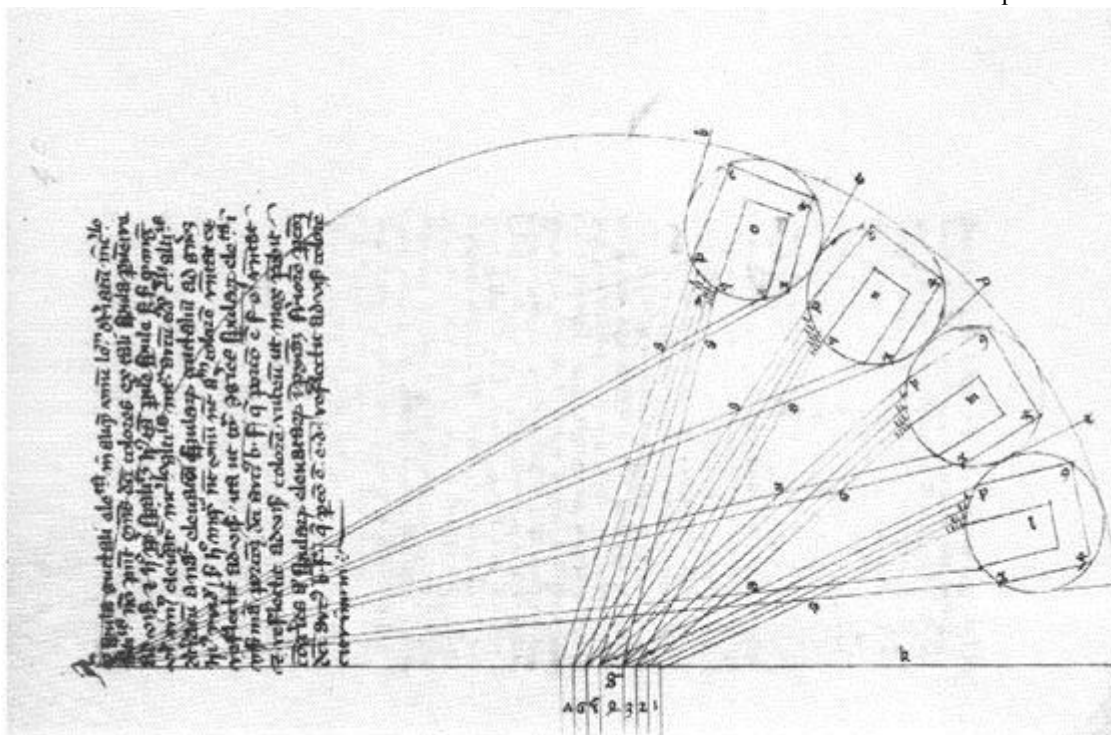
Akvīnas Toma mācība vēlāk tika pasludināta par oficiālo katoļu baznīcas doktrīnu, bet pats viņš 1323. gadā iecelts svēto kārtā. Aristoteļa zinātne kā pasaules sistēma bija atgriezies Eiropā, un baznīca to atzina. Sākās zinātnes uzplaukums, bet, kas Pitagora skolniekam divi gadi, tasniecīgajai visuma daļīnai, ko mēs saucam par savu Pasauli, divi tūkstoši. Un šīs pasaules iedzīvotāji bija izgājuši audzēkņa laiku, kad drīkstēja tikai vērot un klausīties, un sāka uzdot jautājumus. Bieži šie jautājumi sašūpoja Aristoteļa zinātnes, it īpaši fizikas, pašus pamatus.

Ja jau ķermenis kustas tikai tik ilgi, kamēr uz to iedarbojas spēks, kāpēc tad no lielgabala izšauta lode turpat neuzkrīt artilēristam uz kājas? Šeit gan tika ieviests jēdziens, ka spēja kustēties jeb impetus ir ķermenim piemītoša īpašība, kas, videi iedarbojoties, samazinās, līdz izzūd pavisam. Bet zem Mēness visas kustības ir tikai taisnvirziena. Tātad lodei vajadzētu kustēties taisni uz priekšu, līdz impetus izbeidzas, un tad krist taisni zemē. Bet ir saglabājušies, piemēram, Leonardo (kurš, ka zināms, zīmēja visu, ko redzēja) zīmējumi, kuros attēlota lielgabala lodes kustība pa gludām liektām trajektorijām. Tātad liekta kustība ir tikai debesīm vai arī zemei piemītoša? Ja zināms, ka smagāks ķermenis krīt ātrāk par vieglāku, vai divas ar tīmekli saistītas lodes krīt ātrāk, nekā bez tīmekļa?

Leonardo «Lielgabals»



Varavīksnes veidošanās shēma no viduslaiku eksperimenta



Īpašu uzmanību saistīja optika un gaisma. Daudzi pat uzskatīja, ka gaisma ir radības pamatmateriāls. Un kā gan ne? Gaisma rodas bezgalīgi mazā punktā un izplatās bezgala ātri, aizpildot visu telpu un veidojot perfektu sfēru. Uz šo laiku attiecas arī viens no pirmajiem zināmajiem zinātniskajiem eksperimentiem, ko veica dominikāņu mūks Teodoriks no Freiburgas. Izmantojot ar ūdeni piepildītu stikla bumbu un pergamenta gabaliņu ar vidū izdurtu caurumiņu, viņš izsekoja gaismas staru gaitu un izskaidroja varavīksnes rašanos. Jau labāk par Aristoteli. Būtībā – tā pati shēma, ko tagad, gandrīz piecsimt gadu vēlāk, vērojot lēni gaistošos krāsu lokus tumšajā debesu pamalē, apziņa uzzīmēja arī manās smadzenēs.

Cits sava laika zinātnes dižgars Rodžers Bēkons mēģināja pielietot pētījumos matemātikas metodes. Viņš apgalvoja, ka patiesību var izzināt, tikai atkārtoti eksperimentējot, un ja, stāvot uz pagātnes milžu pleciem, mēs nespētu izdarīt vairāk, kā iespēja viņi, mēs būtu tikai nožēlojami muļķi. Tieši Rodžers Bēkons nomainīja ilgus gadus valdījušo teicienu: *Credo ut intelligam* (izpratne nāk caur ticību) pret *Intelligo ut credam*. Tiesa, par šo brīvdomību un vēl arī par nodarbošanos ar alķīmiju viņam nācās ilgus gadus pavadīt cietumā.

Vara bija baznīcas rokās. Un tāpēc ar šīm rokām tā pati sev arī radīja vienu no lielākajām problēmām viduslaikos. Piemēram, ar kalendāru. Sakarā ar to, ka gadā nebija vis tieši 365,25 dienas, bet nedaudz mazāk, starpība starp Mēness un Saules kalendāru kļuva aizvien lielāka un līdz 15 gadsimtam tā bija jau astoņas dienas. Tas sarežģīja Lieldienu svinēšanu, jo Lieldienu dienu aprēķina pēc Mēness kalendāra. Tā bija nopietna problēma, jo, nesvinot svētkus pareizajās dienās, samazinās iespēja iegūt Dievišķo žēlastību. Tāpēc pāvesta sekretārs lūdza matemātiku studējušo Frombrokas kanoniķi Nikolausu Kopernigu padomāt par iespējamo kalendāra reformu. Vajadzēja iegūt skaidrību par Saules un Mēness kalendāru saskaņu un pēc iespējas precīzi aprakstīt debess ķermeņu kustību. Tāpēc Koperniks – vārds, ar kuru mēs viņu pazīstam šodien, – visupirms sāka meklēt sistēmu, kura būtu efektīvāka par Aristoteļa Ptolemaja sistēmu. Koperniks bija pārliecināts, ka tāda sistēma eksistē.

Koperniks pārbīdīja Visuma centru no Zemes uz Sauli. Un kaut arī to pirms viņa jau bija mēģinājuši darīt daudzi, sākot ar Aristarhu, un kaut arī viņš ilgi nevarēja saņemt drosmi un publicēt savu *De revolutionibus orbium coelestium* (Debesu ķermeņu kustība), un kaut arī daudz kas tur ne gluži kā Kopernikam likās – tas viss nekādi nespēj mazināt viņa soļa drosmi un nozīmīgumu. Un tā ir cilvēciska traģēdija, ka viņš savu gara darbu nodrukātu ieraudzīja jau smagi slims uz nāves gultas. Un izlasīja bez viņa ziņas uzrakstītu teologa Andreasa Osiandera ievadu, kurā teikts, ka tā vis nav nekāda fizikālā pasaules aina, bet Kopernikam vienkārši padevusies ārkārtīgi veiksmīga hipotēze, jeb arī matemātisks paņēmieni, kurš visas astronomisko rēķinu formulas padara daudz vienkāršākas.

Un, lasot šos vārdus, dižais polis⁶² aizgāja viņšaulē. Tā arī neuzzinot, ka viņa Pasaule, Galileja, Keplera un Ņūtona atfīstīta, atbalstīta un papildināta, izpletās pār visu zemi un izspieda divdesmit gadsimtus valdījušo Aristoteļa un Ptolemaja pasauli. Viņš neuzzināja arī to, ka vēl pēc nepilniem četriem gadsimtiem kāds vācu izcelsmes amerikāņu ebrejs⁶³ publicēs savu vispārējo relativitātes teoriju, kura ļaus lieliski aprakstīt arī tādu pasauli, kurā Zeme nekustīgi stāv Visuma centrā un tai apkārt celestiālajās sfērās pa Ptolemaja epicikliem trakā dejā joņo pārējie debesu ķermeņi. Un vienīgais, kas palika pareizs un nemaldīgs, bija matemātisks paņēmieni, kurš visas formulas padara daudz vienkāršākas.

Īstenībā Koperniks radīja pilnīgu apvērsumu uzskatos par pasauli. Viņš ne vien apgāza baznīcas uzskatu par nekustīgo Zemi kā Visuma centru, bet arī pilnīgi sagrāva Aristoteļa kosmoloģiju, ar kuru

Nikolauss Koperniks



⁶² V.E.: Jautājums par Kopernika tautību ir bijis stipri politizēts. Padomju (krievu) avoti uzsvērti dēvē viņu par poli, cenšoties to visādi pasvītrot un pierādīt, bet tajā pašā laikā slēpjot precīzus datus par viņa izcelsmi. Hitlerieši Koperniku viennozīmīgi sauca par vācieti. Pēc visa spriežot, Kopernika dzimtā valoda bija vācu valoda; viņa vecāki acīmredzot bija vācu tirgoņi jaukti apdzīvotās vācu un slāvu zemēs. P.S. 2011.12.24.: Visticamāk, ka viņš nāca no pārvācotajiem senprūšiem un bija Kopernieks jeb Kopernīks.

⁶³ V.E.: Šeit, runājot par relativitātes teoriju radīšanu, nav pareizi dēvēt Einšteinu par «vācu izcelsmes amerikāņu ebreju». Tāds viņš bija mūža nogalē (un lielākās slavas laikos), bet abas slavenās teorijas tad jau sen bija radītas: pirmā Bernē Šveicē (kur viņš dzīvoja 1902–1909. gados), otrā Berlīnē (tur viņš mīta 1914–1933. gados); Vispārīgā relativitātes teorija bija varbūt iesākta Čīrihē (1909–1911 un 1912–1914) vai Prāgā (1911–1912), bet katrā ziņā ne Amerikā, kur Einšteins ieradās tikai 1933. gada martā.

Akvīnas Toms baznīcu jau bija samierinājis. Vienīgais, kas te paliek neskaidrs, kāpēc Kopernika garadarbs nonāca aizliegto grāmatu sarakstā tikai 74 gadus pēc nodrukāšanas? Varbūt viņam palīdzēja Osiandera priekšvārds – tā nav nekāda kosmoloģija, tikai tāda ķerto matemātiķu blēdība, lai būtu mazāk jāstrādā? Varbūt lomu nospēlēja tas, ka pats Koperniks dzīvē bija kluss un pieticīgs? Un par aizliegumu būtībā jāatbild viņa pēctecim, kas bija ne tāds, ne šitāds.

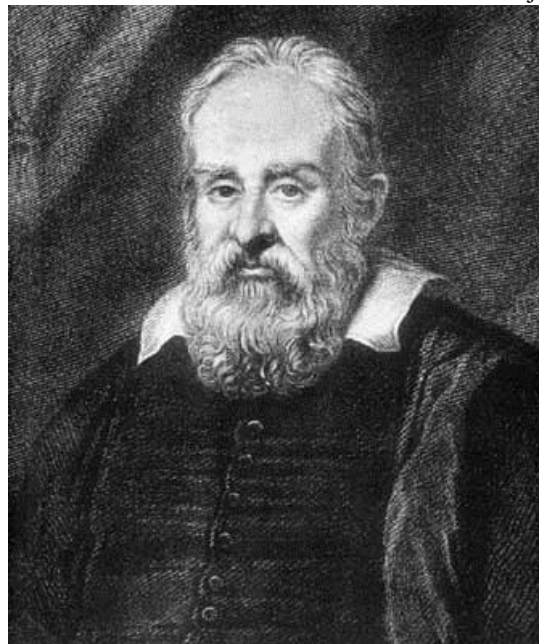
Paputējuša Padujas aristokrāta, muzikanta un mūzikas teorētiķa vecākais dēls, kuru tēvs, sekojot Toskānas tradīcijām, nosaucis uzvārdam līdzīgā vārdā. Galileo Galilejs. Viņam bija lemta nodrošināta dzīve, jo tēvs bija iecerējis Galileju izmācīt nevis par matemātiķi, bet par ārstu. Tajos laikos ārsti pelnīja krietni vairāk par matemātiķiem. (Šajos arī.) Visu Galileja dzīvi pavērsa nejaušs gadījums. Astoņpadsmit gadu vecumā, būdams uzcītīgs medicīnas students, viņš piedalījās mesā slavenajā Pizas katedrālē. Bet vai nu sprediķis bija pagarlaicīgs, vai arī tas vienkārši nespēja noslogot ziņkārīgā jauneklā nemierīgās smadzenes ar domām par mūžīgo, un ziņkārīgais jauneklis sāka vērot, kā caurvējā šūpojas griestu lampa. Virpuļi to iekustināja drīz stiprāk, drīz vājāk, bet laiks, kurā lampa aizšūpojās no viena gala līdz otram, bija vienmēr viens un tas pats. Leģenda stāsta, ka Galilejs laika mērīšanai esot izmantojis savu pulsu.

Vēl Galilejam ienāca prātā doma, ja reiz pēc Aristoteļa fizikas visām lietām jācenšas nonākt optimālajā stāvoklī attiecībā pret Visuma centru, tad kāpēc lampa, nonākusi viszemākajā punktā, tomēr turpina kustēties un iet atkal uz augšu? Šis gadījums pārmainīja visu Galileja dzīvi, un viņš pierunāja tēvu atļaut studēt matemātiku. Tas nebija pārlietu grūti, jo arī Vinčenco Galilejā mājoja pētnieka gars. Viņš bija kvēls Pitagora piekritējs un pat izdarīja pētījumus, kuros pierādīja, ka līdzīgi kā no stīgas garuma, skaņas augstums ir atkarīgs arī no nostiepuma.

Johans Keplers



Galileo Galilejs



Tieši Galileo Galilejs bija tas, kuru uzskata par modernās zinātnes tēvu. Viņš bija pirmais, kurš, mēģinot noskaidrot patiesību, sāka uzdot dabai jautājumus apzinātu un sistemātisku eksperimentu veidā. Cita leģenda stāsta, ka, uzkāpis slavenā Pizas torņa pašā augšā, viņš vienlaikus meta lejā divas lodes – vienu desmit mārciņas, otru – vienu mārciņu smagu. *Un blīkšķis, kas atskanēja, abām lodēm vienlaicīgi atsitoties pret zemi, satrieca druskās Aristoteļa fiziku.* Šodien zināms, ka tā ir leģenda. Lodes zemē meta citi, jau krietni vēlāk. Galilejs lodes ripināja pa slīpo plakni, vienlaikus mērot laiku un noieta attālumu.

Visu mūžu Galilejs mocījās ar precīzu laika mērīšanas ierīču trūkumu. Tā ir likteņa ironija, ka, tieši balstoties uz Galileja idejām par svārstiem, jau krietni vēlāk Kristiāns Heigenss konstruēja pulksteni ar pendeli. Savos eksperimentos ar slīpo plakni Galilejam izdevās nonākt pie revolucionāra secinājuma: proti, ķermenis, piemēram, lielgabala lode, var vienlaikus piedalīties divās kustībās – horizontāli, izšaušanas virzienā, un vertikāli, kustībā uz zemi. Tā viņam pirmajam izdevās noskaidrot pareizo līkni, pa kuru kustas lielgabala lode, – parabolu. Līkni, ko jau mūsdienās rakstnieks Tomass Pinčons nosauca par gravitācijas varavīksni.

Kādu brīdi es šo teoriju par gravitācijas varavīksni pārbaudīju praktiski, mētajot dīķī akmentiņus. Es likos mierā tikai tad, kad pēc ilgstošiem treniņiem man izdevās panākt, ka akmentiņš atsitas pret ūdeni nevis vienu, bet divas reizes.

Laikam Galilejs ar saviem rezultātiem bija apmierināts ne mazāk, kā es ar saviem, un uzrakstīja par to vēstuli tolaik slavenākā astronoma Tiho Brahes asistentam Johanenam Kepleram. Tiho Brahe bija izveidojis vismodernāko pirmsteleskopu laika observatoriju Hvenas salā, kuru viņam sajūsmā par astronomijas grāmatu bija uzdāvinājis Dānijas karalis. Tiho Brahe bija lūkojies zvaigznēs ik nakti astoņpadsmit gadus pēc kārtas un novērojumus pierakstījis tabulās. Brahes tabulas precizitātē desmitkārt pārspēja eksistējošās. Aizrautība, kas robežojas ar apsēstību! It īpaši, ja ņem vērā, ka pēc dabas Brahe bija augstprātīgs un kašķīgs. Jaunības dienās viņš kādā divkaujā bija zaudējis degunu (visu mūžu lietoja sudraba aizstājēju), bet vēlāk par viņa kašķīgumu nemitīgi sūdzējās kalpi un padotie. Kad Dānijā mainījās karalis, jaunais vairs nebija ar mieru ciest kašķīgo veci, un Brahe bija spiests pamest savu salu un pārvākties uz Bohēmijas karaļa Rūdolfa II galmu.

Varbūt, ka tieši Brahes precīzie novērojumi bija tie, kas ļāva konstatēt, ka debesis nemaz nav tik nemainīgas, kā likās Aristotelim. It īpaši pēc tam, kad 1572. gadā pie debesīm parādījās jauna, spoža zvaigzne, kas turpināja spīdēt pusotru gadu. Brahes novērojumi neatstāja nekādu šaubu, ka zvaigzne atrodas ārpus Mēness sfēras – tātad tur, kur visam vajadzētu būt mūžīgam un nemainīgam. Vēstulēs Kepleram Galilejs atklāja, ka viņš īstenībā ir Kopernika sistēmas piekritējs. Šo domu gan viņš nekur skaļi nepauda.

Tas arī ir saprotams, it īpaši, ja ņem vērā ar apbrīnojamu atmiņu apveltītā maga un sapņotāja Džordano Bruno likteni. Nav gan droši zināms, tieši par kādiem grēkiem Bruno sadedzināja uz sārta, bet ir droši zināms, ka savās grāmatās viņš sludināja bezgalīgu Visumu, kurā uz daudzām planētām ir dzīvība un kura centrā atrodas Saule. Spriežot pēc laikabiedru atziņām, Bruno gan nekādas lielas jēgas par astronomiju nebija, un ne Galilejs, ne Keplers par viņa darbiem nekādu sajūsmu neizrādīja.

Keplers bija tas, kas kārtējo reizi mēģināja ieviest Visumā pitagorisko harmoniju. Mūsējais! Pitagora skaitļu maģija bija visai populāra viduslaikos, un sholasta apgalvojums, ka viņš balstās uz Pitagoru, varēja sholastu pasargāt no apvainojumiem ķecerībā. Pirmais Keplera mēģinājums ieviest kārtību Visumā bija iecere jau aprakstīt planetāro sfēru orbītas ar regulāru daudzskaldņu palīdzību. Viņš Merkūra sfēru, piemēram, ievilka oktaedrā un caur šī oktaedra virsotnēm vilka Venēras sfēru un tā tālāk. Keplers cerēja tā aprēķināt precīzus planētu sfēru rādījumus. Nekas labs viņam neiznāca, lai gan dažos gadījumos planetāro orbītu rādījumi (izņemot Merkūru) bija visai saprātīgi. Savus rezultātus Keplers publicēja grāmatīnā, un galvenais bija tas, ka Tiho Brahe ievēroja talantīgo matemātiķi, un viņam tieši tāds bija vajadzīgs, lai apstrādātu ilggadējo novērojumu rezultātus.

Keplers visu mūžu bija mistikas apsēsts. Viņš ticēja patiesai sfēru mūzikas eksistencei un mēģināja izskaitļot planētu notis. Viņš ticēja, ka pasaule jāuztver kā dzīva būtne, un meklēja analogijas starp Visumu un organismu. Kā jau cienījamam viduslaiku astronomam klājas, viņš mācēja sastādīt horoskopus, bet arī šo mākslu viņš ar matemātikas palīdzību mēģināja pārvērst par laboratorijas zinātni. Viegli noticēt, ka horoskopi, ko Keplers sastādīja sava laika augstmaņiem, sniedza viņam daudz vairāk materiālo labumu nekā visa pārējā matemātika un astronomija kopā. Iespējams, ka tieši šī Keplera aizraušanās ar misticismu bija par iemeslu Galileja skepsei par slavenajiem Keplera likumiem. Viņš tos pat nepieminēja! Ko gan tas pajoliņš, sfēru mūziku saklausījis, var gudru izdomāt! Šajā ziņā Galilejs pats atgādināja tos garīdzniekus, kuri atteicās skatīties Galileja teleskopā, lai nepakļautu savu ticību liekiem pārbaudījumiem.

Tā arī Galilejs drīzāk gribēja ticēt Pitagora pilnīgajām sfērām, nekā iedziļināties Keplera saspīestajos riņķos, ko mēs saucam par elipsēm. Pats Keplers pie elipsēm nonāca gluži nejaušā veidā, kad izmisis, ka nekādi nevar izdomāt variantu, kas precīzi aprakstītu Brahes novērotos un tabulās pierakstītos Marsa stāvokļus, nolēma joku pēc pamēģināt elipsi. Un tā viņam izdevās visai precīzi aprakstīt Marsa orbītu, ar kuru mocīties sāka jau Eidokss. Pēc tam Keplers konstatēja, ka arī pārējo debesu ķermeņu orbītas labi aprakstāmas ar elipsēm, kuru vienā fokusā atrodas Saule. Šis Keplera likums manāmi sašķobīja planetārās sfēras. Bet komēta, kura, saskaņā ar Brahes novērojumiem, atradās virs Mēness sfēras un tajā pat laikā šķērsoja citu planētu sfēras, sašķaidīja šīs sfēras druskās.

Keplers nejauši ievēroja, ka vietējie vīndari, neregulāras formas vīna mucā, ar mietu izmērot vīna līmeni, pēc īpašām tabulām nosaka mucā esošā vīna tilpumu. Keplers šo procesu izpētīja zinātniski un nonāca tik tuvu integrālreķiniem, kā vēl neviens pirms viņa. Šo metodi viņš pielietoja arī astronomiskos aprēķinos, lai formulētu savu otro likumu – par planētu kustības ātruma atkarību no attāluma līdz Saulei.

Nedz pirmo, nedz arī otro Keplera likumu ne tikai Galilejs, bet arī pārējā zinātniskā sabiedrība neuztvēra pārāk nopietni. Toties trešo likumu, kas bija iepīts misticisma pilnajā grāmatā «Pasaules

Harmonija», šī pati sabiedrība atzina uzreiz. Trešais likums apgalvoja, ka planētas orbītas lielā pusass ir proporcionāla planētas apriņķošanas periodam, kas celts pakāpē $3/2$ – dievišķā kvinta! Beidzot Keplers saņēma gandarījumu par visām savām pūlēm, jo līdz šim bija tikai grāvis visu to, ko citi mēģināja apstiprināt: tieši viņš likvidēja skanošās kristāla sfēras, tieši viņa darbības ietekmē Visums no dzīvas būtnes pārvērtās par uzvelkamu mehānismu.

Kaut arī attiecības starp Galileju un Keplera atsala, tas ir, pareizāk būtu jāsaka, ka pārtrūka sarakste, jo dzīvē viņi nekad nav tikušies, Galilejs tomēr Kepleram aizsūtīja vienu no saviem pagatavotajiem teleskopiem. Un šādu dāvanu viņš sūtīja tikai tiem, par kuriem domāja, ka viņiem no teleskopa varētu būt kāda jēga. Galilejs pats teleskopu neizdomāja, bet padzirdējis, ka Holandē parādījies aparāts, kas tālām lietām liek izskatīties tuvām, viņš ātri izprata darbības principus un pats uzbūvēja teleskopu, kas attālus priekšmetus palielināja ne vairs trīs, bet jau trīsdesmit reizes. Tad viņš pavērsa teleskopu pret debesīm un atklāja, ka mēness nebūt nav ideāli gluda sfēra (līdz tam valdīja uzskats, ka ar aci redzami negludumi ir zemes negludumu atspīdums), ka ap Jupiteru riņķo četras mazas zvaigznītes, ka Venērai ir fāzes – reizēm tā izskatās pēc tāda paša sirpja kā Mēness.

Visi šie novērojumi pārliecināja Galileju ticēt Kopernika teorijai. Par saviem novērojumiem viņš pastāstīja arī kardinālam Mateo Barberīni, ar kuru tajā laikā bija draudzīgs. Kardināls pat esot veltījis Galilejam dzejoli. Barberīni vēlāk kļuva par pāvestu Urbānu VIII un kā pāvests deva Galilejam atļauju rakstīt par Kopernika teoriju ar noteikumu, ka tā tiks izklāstīta vienīgi kā matemātiska hipotēze. Tādējādi Galilejs sāka sludināt Kopernika teoriju ar paša pāvesta atbalstu. Viņš to darīja ļoti kaismīgi un enerģiski. Stāsta, ka universitātē viņa lekcijas bija stāvgrūdām pilnas, kamēr kolēģu bubināšanu klausījās tikai daži zubrītāji.

Galilejam, protams, daudz palīdzēja gan Jupitera pavadoņi, gan Saules plankumi, gan Venēras fāzes, bet arī pats viņš daudz ko veiksmīgi izskaidroja. Tā, piemēram, iebildumus, kurus rūpīgi bija apgājis Koperniks, par to, ka Zeme nevar griezties, jo tad gaisā pamestam ķermenim būtu jānokrīt tālu uz rietumiem, Galilejs atspēkoja, balstoties uz saviem mērījumiem ar slīpo plakni. Šie mērījumi uzskatāmi pierādīja, ka ķermenis var piedalīties vairākās kustībās vienlaicīgi, un kāpēc gan lai viena no kustībām nebūtu rotācija kopā ar Zemi? Galilejs teica: ja jūrnieks met kādu priekšmetu no braucoša kuģa mašta, tad tas turpat pie mašta vien nokrīt, jo gan jūrnieks, gan priekšmets, gan mašts kustas kopā ar kuģi. Šis eksperiments vēlāk arī tiešām tika izdarīts un apstiprināja, ka Galilejam taisnība.

Tādējādi sākotnējā, nevainojamā riņķveida kustība, ko Pirmkustinātājs ir piešķīris visam, turpināsies mūžīgi.

Jāsaka, ka Galileja panākumi būtu varējuši būt vēl daudz, daudz lielāki, ja viņš pats raksturā nebūtu bijis tik ass un neiecietīgs. Viņš bez mazākiem sirdsapziņas pārmetumiem apsmēja gan oponentus, gan kļūdījušos draugus. Šeit arī iemesls viņa nepatikai pret Keplera (kuru gan nekādi nevarētu saukt par kļūdījušos draugu). Un galu galā raksturs pavērsās pret viņu pašu. Rakstot savu slaveno darbu «Dialogs par divām pasaules sistēmām», Galilejs ielika iedomātā oponenta Simplicio mutē tos pašus argumentus par Dieva visvarenību, ko viņam savulaik bija teicis pats Urbāns VIII. Nu oponentiem nenācās grūti iestāstīt pāvestam, ka pamulķkais aristotelietis Simplicio ir viena vienīga karikatūra par pašu pāvestu! Un, gribot negribot, pāvests sāka ieklausīties arī otrās puses argumentos. Proti, ka Kopernika teorija ir pretrunā ar svētajiem rakstiem, kur Jozuas grāmatā melns uz balta stāv rakstīts:

«Toreiz Jozua lūdza to Kungu, tas ir tai dienā, kad tas Kungs nodeva amoriešus Israēla bērnu rokās, un viņš izsaucās Israēla bērnu priekšā: «Saule, apstājies pār Gibeonu un tu, mēnesi, pār Ajalonas ieleju».

Tad saule palika mierā un mēness apstājās, kamēr tauta atriebās saviem ienaidniekiem. Vai tas nav rakstīts Varoņu grāmatā? Tiešām – saule palika debesu vidū stāvēt un nesteidzās noiet veselu dienu.

Un nebija nevienas citas dienas tādas, kā šā, salīdzinot ar iepriekšējām un arī ar nākamām, kurā tas Kungs tā būtu paklausījis cilvēka balsi lūgumu, jo tas kungs karoja Israēla labā».

Turklāt vēl tika pieminēts, ka Galilejs ar tādu pašu kaismi aizstāvēja gan tos argumentus, kuru kļūdainums vēl jāpierāda, gan tos, kur kļūda ir acīm redzama, arī tas, ka viņa tieksme par katru cenu pazemot oponentu nekādi neveicina patiesības izzināšanu. Nemaz nav taisnība, ka baznīca apkāro zinātni: pats Koperniks bija baznīcas cilvēks un arī Galileja pirmie darbi tika izdoti ar pāvesta svētību. Un tikai pats Galilejs pārvērtā augsti zinātnisko diskusiju par nepieklājīgu bļautīšanos un nesmalku ķengāšanos.

Ar ko tad īsti Galilejs kļuvis slavens?

Ar ķermeņu krišanas izpēti, metot tos lejā no šķībā Pizas torņa, – šodien ir diezgan droši zināms, ka viņš tos nav metis.

Ar savu teleskopu, kurā viņš ieraudzījis Mēness kalnus un saules plankumus, – ir pilnīgi droši zināms, ka viņš teleskopu nav izgudrojis.

Ar savu inerces likumu, kurš viņa formulējumā nebija pareizs: vispilnīgākā kustība ir riņķveida kustība, un planēta, kura riņķo ap Sauli, tā arī saglabā šo riņķošanu pēc inerces.

Īsi sakot: pretīgs tips. Nav tikai saprotams, kāpēc viņu tik ļoti mīlēja laikabiedri un skolnieki. Mīlotā meita Marija Celeste pat kļuva slavena ar vēstulēm tēvam, kurās aprakstīja, cik ļoti viņa to mīl.

Kad Galilejam nācās mūža nogali pavadīt mājas arestā, viņš Arceteri iegādājās villu «*Il Goiello*», netālu no San Mateo klostera, kurā savas dienas vadīja Marija Celeste. Viņš pat varēja dzirdēt klostera zvanus. Marija Celeste savukārt uzņēmas tēva vietā ik nedēļas noskaitīt septiņus grēku nožēlošanas Psalmus – tāds bija inkvizīcijas uzliktais sods. Galilejs arī atteicās bēgt no mājas aresta uz brīvdomīgo Venēciju, kā to piedāvāja uzticamais skolnieks Evandželista Toričelli.

Un kaut arī Galileja formulējumā inerces likums nebija īsti pareizs, inerci joprojām sauc par Galileja principu, un pēc šodienas viedokļa tas ir precīzi formulēts Ņūtona pirmajā likumā: «*ķermenis saglabā miera stāvokli vai vienmērīgu taisnvirziena kustību, līdz kamēr uz to neiedarbojas kāds spēks*».

Bet starp diviem dižgariem bija trešais, kuru nezkāpēc skolas mācību grāmatas piemin retāk. Tieši Renē Dekarts bija tas, kas pirmais PAREIZI formulēja inerces principu. Proti, pamatkustība ir taisnvirziena kustība, un, lai to izmainītu, ir nepieciešama kāda iedarbība. Dekarts bija cilvēks, kurš mēģināja uzbūvēt pasauli kā megateorēmu. Gluži kā Eiklīds, balstoties uz dažām acīmredzamām hipotēzēm, uzbūvēja visu ģeometriju, Dekarts gribēja būvēt pasauli. Tāpēc sākumā vajadzēja izvēlēties pamataksiomu, kaut ko tādu, kas ir neapšaubāma un pašsaprotama patiesība, un pēc tam no tās ar dedukcijas metodi kā lemmas un teorēmas izvest visus esības likumus. Un Dekarts šādu pamataksiomu atrada: *cogito, ergo sum* (es domāju, tātad es esmu), jo jābūt taču kaut kam, kas šo konkrēto domu domā!

Renē Dekarts



Sekojoš Kepleram un liekot lietā savu intuīciju, Dekarts būvēja Visumu kā uzvelkamu mehānismu. Viņa attīstītā filosofiskā sistēma pazīstama kā kartēzisms. Dekarts uzskatīja, ka pasauli pārvalda mehānikas un matemātikas likumi. Arī gaisma pēc būtības esot mehāniskas dabas parādība: īpaša kustība ēterā. Viņš arī ieviesa kustību raksturojošo pamatlielumu impulsu, kas ietver sevī gan ķermeņa masu, gan ātrumu. «*Dodiet man kustību un telpu, un es uzkonstruēšu pasauli*» ir viens no viņa slavenākajiem izteicieniem. «*Dabas likumi ir mehānikas likumi*» – otrs. Dekarts uzskatīja, ka jebkuras iedarbības starp dažādiem ķermeņiem ir mehāniskas pēc savas dabas. Ja mēs uzskatām, ka mijiedarbība nav materiālas dabas, tad mums jāpieņem, ka katram ķermenim (arī nedzīvam!) ir okulta dvēsele, jo citādi, kā gan Mēness vispār varētu zināt, ka kaut kur izplatījumā ir Zeme un ko tā tur dara.

Sekojoš Gilberta attīstītajai teorijai, ka Zeme ir milzu magnēts, un Keplera uzskatiem, ka tieši magnētiskais spēks arī ir tas, kas pievelk planētas Saulei, Dekarts būvēja savu kartēzisko gravitācijas teoriju.

Saule izstaro gaismu, kas izplatās piektajā elementā – ēterā (Dekarts to sauca par *smalko matēriju*). Tā kā Saule griežas ap savu asi, tad tā līdz ar sevi iegriež arī visu piegulošo piekto elementu, veidojot virpuli gluži kā ūdens, kas tek ārā no vannas. Un šajā virpulī iekļuvušās sīkdaļiņas riņķo ap vannas caurumu, līdz beidzot nokrīt uz tā (vai pareizāk, iekrīt tajā). Dekarts vēstulē Mersēnam aprakstīja eksperimentu: ja ņem podu, pieber to ar smalkām skrotīm, ieliek tajā arī dažas vieglāka materiāla lodītes un sāk podu griezt, tad vieglās lodītes «kritīs» uz poda centru, gluži kā to māsas krīt uz Zemi.

Vairākas Dekarta fizikālās teorijas izrādījās nepareizas, viņa gravitācijas virpuļu teorija nespēja izskaidrot daudzas novērojamas parādības, fizikālie Dieva esības pierādījumi izrādījās kļūdaini, uzskati par gaismas dabu maldīgi. Bet viņa galvenais devums pasaulei bija izziņas metode un pārliecība par saprāta visspēcību.

Un arī varavīksnes dabu viņš aprakstīja no matemātiskā viedokļa nevainojami. «*Es pacēlu acis pret debesīm. Saule tuvojas pamalei, varavīksne bija jau gandrīz pilnīgi izšķīdusi zilajās debesīs, dodot*

vietu pirmajām mirgojošām vakara zvaigznēm». Gluži tāpat izšķīda Dekarta poētiskā pasaule, dodot vietu Ņūtona racionālajam Visumam.

Tieši Ziemassvētku dienā dzimušais Ņūtons tiek uzskatīts par visu laiku izcilāko zinātnisko prātu. Cita tāda nav bijis ne pirms viņa, vismaz līdz Arhimēdam, nedz arī pēc viņa, vismaz līdz Einšteinam. Tāpat kā viņa grāmatu *Philosophiae Principia Mathematica* (Natūrfilosofijas matemātiskie principi) – uzskata par visu laiku izcilāko zinātnisko traktātu gan pēc nozīmes, gan pēc stila elegances un pilnības. Šī traktāta trešās grāmatas «Pasaules sistēma» pirmais likums skan: «*mēs nepieļausim nekādus citus dabisko parādību cēloņus, kā vienīgi tos, kas ir gan patiesi, gan pietiekami parādību izskaidrošanai*».

Liekas neticami, ka pat tik racionālā un sistemātiskā patiesības atklāšanā neiztika bez nejauša gadījuma. Es šeit nedomāju hrestomatisko ābolu, kas iniciēja domas par Vispasaules gravitācijas likumu, uzkrizdams dižgaram uz galvas, kamēr dižgars, bēgdams no Londonas mēra (šeit es domāju slimību, nevis pilsētas galvu), uzturējās savā ģimenes mājā Vulstropā.⁶⁴ Gadījums, kas ieinteresēja mani, notika divdesmit gadu vēlāk Londonas Karaliskajā biedrībā. Patiesībā Karaliskās biedrības locekļi jau sen bija strīdējušies un sprieduši par ķermeņu savstarpējās mijiedarbības cēloņiem. Reiz satiekoties, Huks seram Kristoferam Vrenam un Edmundam Hallejam lepnī paziņoja, ka esot atklājis planētu savstarpējās pievilksnās likumu.

Īzaks Ņūtons



dījās, bija kļūdaini. Konstatējies, ka viņa novērtējumi galīgi neatbilst īstenībai, Ņūtons, iespējams, bija atmetis visu sākotnējo hipotēzi kā kļūdainu. Tagad, pēc divdesmit gadiem, jau bija pieejami daudz precīzāki Zemes rādiusa mērījumi, un Ņūtona teorija lieliski aprakstīja redzamo pasauli. Bet kāpēc tad viņš tomēr bija klusējis visus šos gadus?

Lieta tā, ka Ņūtonam bija ārkārtīgi noslēgts raksturs un pat viņa kalpotājs atmiņās izteicās, ka savu mūžu neesot redzējis otru tik aizdomu pilnu cilvēku. Tas izpaudās arī Ņūtona tieksmē pēc slavas, enerģiskajā un ne vienmēr ētiski nevainojamā cīņā par savas prioritātes atzīšanu gan strīdā ar Huku par gravitācijas likumu, gan strīdā ar Leibnicu par diferenciālrēķinu izgudrošanu. Vācieši joprojām uzskata, ka diferenciālrēķinus ir izgudrojis Leibnics, bet angļi – ka Ņūtons. Tāpat kā angļu literatūrā jūs neatradīsiet, ka arī Dekartam varētu būt kādi nopelni mehānikas vai gravitācijas teorijās. Voltērs savās filosofiskajās vēstulēs norāda, ka pat Dekarta un Ņūtona likteņi bija pilnīgi dažādi. Ņūtons dzīvoja savā dzimtenē slavas apņēmts, vienmēr ieņēma cienījamus amatus un tika uzskatīts par kaut ko augstāku, tūlīt

Tomēr uz vairākiem tūlīt pat uzdotiem jautājumiem viņš atbildēt nespēja. Tāpēc sers Kristofers Vrens izsludināja kā balvu kādu vērtīgu grāmatu, kuru saņemtu tas, kurš divu mēnešu laikā spētu aprēķināt, kādām jābūt planētu orbītām, ja planētu savstarpējās pievilksnās spēks līdz ar attālumu samazinās proporcionāli attāluma kvadrātam. Lieki teikt, ka grāmata palika Vrenam pašam.

Bet Hallejs nelikās mierā un, satīcis Kembridžā Ņūtonu, uzdeva šo pašu jautājumu arī viņam. Ņūtons bez ilgas domāšanas atbildēja, ka orbītas būtu elipses. Uz jautājumu, kā viņš to zina, sekoja atbilde, ka esot aprēķinājis. Pēc pāris mēnešiem Ņūtons aizsūtīja Hallejam arī sīkus aprēķinus ar saviem pierakstiem un vēlāk, tā paša Halleja mudināts, publicēja šos rezultātus tajā pašā *Principia Mathematica*.

Paliek mīkla, kāpēc viņš bija klusējis visus šos divdesmit gadus? Viens no izskaidrojumiem varētu būt tāds, ka toreiz, pastaigājoties Vulstropas dārzā, Ņūtons bija aizrautīgi studējis Galileja «Dialogu» un savos novērtējumos izmantojis tur doto zemes rādiusa lielumu, kas, kā vēlāk izrādījās, bija kļūdaini.

⁶⁴ V.E.: Vulstorpā. Angliski: *Woolsthorpe*. (*Wools* acīmredzami ir «vilnas», bet *thorpe* – vai nu tagad vairs neeksistējošs anglosakšu, vai varbūt ķeltu? vārds, kurš aizdomīgi līdzīgs latviešu «cirpe» – no indoeiropiešu **kerp*; varbūt tur kādreiz – vēl tajos laikos, kad, Tomasa Mora vārdiem runājot, «aitas ēda cilvēkus», – atradās vilnas cirpšanas vieta?). P.S. 2016-09-11: Jau kādus gadus atpakaļ atradu, ka *thorpe* ir skandināvu (vikingu) vārds un apzīmē saimniecību, muižiņu.

aiz Dieva. Viņam – matemātiķim – izrādīja godu gandrīz kā karalim. Dekarts, kaut arī dzimis Francijā, lielāko mūža daļu pavadīja Holandē, bēgdams no vajāšanas. Pirms kļūt par filosofu, viņš bija karavīrs.

Ņūtons visu laiku bija cienījams sabiedrības loceklis, Dekarts bēga no līdzpilsoņiem, alkams vientulības, lai varētu justies brīvs savā filosofijā.

Ņūtonam bija svešas jebkādas kaislības, nekāda mīlestība viņu dzīvē nebija saistījusi, viņš nebija pazinis sievieti. Dekarts visu mūžu bija kaislību varā, viņam kopā ar mīļoto sievieti bija meita Fronsīna, kas mira jauna. Dekarts visu mūžu skuma par viņu. Daba Dekartu bija apveltījusi ar dzejnieka dvēseli. Tas izpaudās gan viņa filosofijā ar tās tēlainajām metaforām un spožajiem piemēriem, gan arī Zviedrijas karalienes Kristīnes izklaidēšanai uzrakstītajā dzejolī.

Ņūtonam visu laiku bija labas attiecības ar Dievu un reliģiju, bet Dekarta grāmatas aizliedza un viņu pašu pasludināja par bezdievi. Viņu, kurš visu mūžu bija meklējis Dieva esības pierādījumus!

Ņūtons mira astoņdesmit piecu gadu vecumā, visu mīlēts un cienīts, Dekarta dzīve beidzās trimdā Zviedrijā, piecdesmit četru gadu vecumā, nelabvēļu vidū.

Un visbeidzot: Dekarts izbaudīja fantāzijas, labprāt izvirzīja hipotēzes un savu pasauli būvēja pats, kamēr pasaulslavenais Ņūtona citāts skan: *Hypotheses non fingo*⁶⁵ – es neizdomāju hipotēzes, es ņemu minimāli nepieciešamo, lai varētu izskaidrot, ko redzu. Viens no viņiem bija sapņotājs, otrs zinātnieks. Viens risināja uzdevumus, otrs būvēja sistēmu.

Sistēma, ko šis otrs uzbūvēja, bija pilnīga. Tā kalpo vēl šodien gandrīz nemainītā veidā. Kopš filosofijas pirmsākumiem pastāvēja divu veidu jautājumi par dabas parādībām: «kāpēc?» un «kā?». Pirmā novirziena spīgtākais pārstāvis bija Aristotelis ar saviem četriem cēloņiem, otrā, domājams, Galilejs. Un tad nāca Ņūtons – kā teica Aleksandrs Pous:

Bij dabas likums tumsā tīts –
«Lai Ņūtons top!», un ausa rīts.

Ņūtons pavirzīja robežmietiņu kādu sprīdi tālāk. Viņš formulēja trīs mehānikas pamatlikumus un Vispasaules gravitācijas likumu, kas ļāva aprakstīt novērojamās parādības no augļa krišanas līdz zvaigžņu kustībai, bet pats nekautrējās atzīt, ka nezina, kādi ir gravitācijas cēloņi. Vienkārši tā ir – *Hypotheses non fingo*.

Mūža nogali Ņūtons pavadīja, studējot alķīmiju un mēģinot izpētīt Bībeles notikumu hronoloģiju. Ne vienā, ne otrā viņš panākumus neguva.

Sekotāji, balstoties uz Ņūtona principiem, tikmēr būvēja aizvien komplicētākas sistēmas un pilnīgākas teorijas. Nu taču beidzot «*Jorkas saule mūsu rūpju ziemu ir pārvērtusi karstā vasarā!*» Beidzot ir radīta teorija, kas spēj izskaidrot visu. Viss pasaulē sastāv no sīkdaļiņām – atomiem – un, aprēķinot to kustību pēc universālajiem Ņūtona klasiskās dinamikas likumiem, var aprēķināt visu Universuma nākotni! Likās, ka beidzot tālāk vairs nav kur iet, un Visuma Harmonija – visu parādību apraksts, balstoties uz dažiem principiem, – ir rokā. Laplass pat teica: «*ja eksistētu kāds Dižs Gars, kurš spēj kādā momentā noteikt visu Visuma daļiņu pozīcijas un ātrumus, tad šis Gars spētu izskaitļot gan visu pagātņi, gan nākotni*». Debesis bija noskaidrojušas.

Un tieši no šīm skaidrajām debesīm arī spēra pērkons, kas izpaudās tā, ka Parīzes Zinātņu akadēmija 1811. gadā ikgadējo prēmiju piešķīra Izēras prefektam, baronam Žan-Batistam Žozefam Furjē par traktātu «Siltuma izplatīšanās cietos ķermeņos». Tā bija zinātne, tikpat stingra un precīza kā Ņūtona likumi, tikpat atkārtojama un aprakstoša kā Ņūtona pasaule. Tikai tā darbojās pēc likumiem, kam ar Ņūtona likumiem nebija nekā kopēja. Ņūtona zinātne nespēja izskaidrot, kāpēc siltums vienmēr pāriet no siltāka ķermeņa uz aukstāku, kāpēc tēja atdziest pati no sevis, bet tās uzsildīšanai vajadzīgs pavards, kāpēc rindā saliktas biljarda bumbas katrs iesācējs ar vienu sitienu var izkļiedēt, bet izkļiedētas neviens meistars nevar sasist atpakaļ rindā.

* * * * *

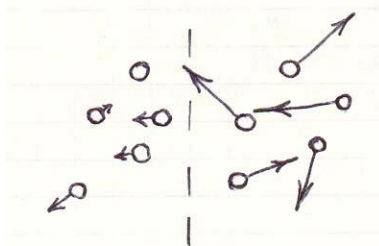
V.E.: Nav taisnība, ka termodinamikai «ar Ņūtona likumiem nebija nekā kopēja» un ka «Ņūtona zinātne nespēja izskaidrot, kāpēc siltums vienmēr pāriet no siltāka ķermeņa uz aukstāku, kāpēc tēja

⁶⁵ **V.E. 2008.12.13:** Šo izteicienu literatūrā raksta arī *Hypothesis non fingo*. «Hypothesis» būtu vienskaitlis, «hypotheses» daudzskaitlis, bet – angļu valodā. Vai arī latīniski ir tā, es nezinu, taču varētu būt (ja galotne -ēs). Es gribēju paskatīties, kā tad stāv nodrukāts paša Ņūtona grāmatā. Šī frāze bija sacīta «Principu» Otrā izdevuma priekšvārdā. Bet pašlaik Internetā latīniski ir pieejams tikai «Principu» Trešā izdevuma faksimils. Priekšvārds no Otrā izdevuma tur ir pārdrūkāts, bet acīmredzot saīsināts, jo šīs frāzes tur nav.

atdziest pati no sevis, bet tās uzsildīšanai vajadzīgs pavards...» utt. (Ja kāds arī nespēj to izskaidrot no Ņūtona mehānikas, tad tie ir mūsdienu fiziķi). Vispār jautājums par pasaules determinētību ir postulāta jautājums, taču postulāts (pieņēmums) par pasaules viennozīmīgo determinētību Ņūtona un Laplasa garā izskaidro termodinamiku nebūt ne sliktāk par «varbūtībeteorētisko» pieņēmumu (postulātu).

Simtprocentīgi determinētā pasaulē katru nākamo sistēmas (pasaules) stāvokli S_1 viennozīmīgi nosaka sistēmas (pasaules) iepriekšējais stāvoklis S_0 . Lai stāvoklī S_1 siltums būtu pārgājis no aukstākā ķermeņa uz siltāko, ir vajadzīgs, lai stāvoklī S_0 molekulām būtu tādi kustības virzieni un ātrumi, kuru rezultātā ātrākās molekulas turpinās koncentrēties tur, kur jau tā ir koncentrētas ātrākās, bet tur, kur bija lēnākās, tās kļūtu vēl lēnākas.

Tagad pamēģiniet uzkonstruēt šādu stāvokli S_0 kādai nelielai (teiksim, no 10 molekulām sastāvošai) sistēmai!



Lēnās (aukstums) Ātrās (siltums)

Šeit attēlotajā sistēmā stāvoklī S_0 kreisajā pusē ir koncentrētas lēnās molekulas (aukstums), bet labajā pusē – ātrās (karstums). Izsekojot šo 10 molekulu kustībai (pēc Ņūtona mehānikas likumiem!), mēs redzam, ka stāvoklī S_1 ātrās un lēnās molekulas jau būs daudz vairāk sajauktas (un tātad siltums būs gājis no karstuma uz aukstumu). Pamēģiniet stāvoklī S_0 piešķirt molekulām tādus sākotnējos kustības virzienus un ātrumus, lai notiktu otrādi!

Visticamāk, ka Jums vispār neizdosies atrast tādus molekulu kustības virzienus un ātrumus, lai siltums vēl vairāk koncentrētos vienā vietā, bet ja arī izdosies, tad tikai nelielām sistēmām un tikai uz īsu brīdi notiks šī siltuma koncentrācija. Un tas viss būs pēc Ņūtona mehānikas likumiem!

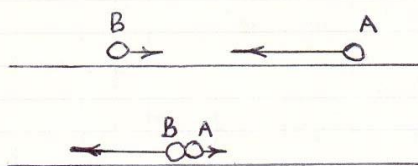
Tātad termodinamika pilnībā izriet no Ņūtona mehānikas, bet tikai dabā praktiski nav novērojami tādi sistēmu sākotnējie stāvokļi S_0 , kuri noteiktu siltuma arvien lielāku koncentrāciju nākošajā stāvoklī S_1 (sevišķi, ja runājam par lielām sistēmām un par koncentrāciju uz ilgu laiku).

* * * * *

Klasiskajā dinamikā nav iedomājama situācija, kad kaut kas var iet vienā virzienā un nevar iet otrā! Ja visas planētas sāktu riņķot ap Sauli pretējā virzienā, Ņūtona likumi nebūtu pārkāpti ne par matu.⁶⁶ Laplass ar saviem piekritējiem izmisīgi mēģināja kritizēt Furjē teoriju, bet nekādu slavu neguva.⁶⁷ Laplasa sapnis par universālo Visumu sabruka (tāpat kā mans sapnis par Visuma Harmoniju).

⁶⁶ V.E.: «Klasiskajā dinamikā nav iedomājama situācija, kad kaut kas var iet vienā virzienā un nevar iet otrā! Ja visas planētas sāktu riņķot ap Sauli pretējā virzienā, Ņūtona likumi nebūtu pārkāpti ne par matu» – šeit ir galīgi nekorekta jautājuma nostādne. Visas planētas var riņķot ap Sauli pretējā virzienā, bet Saules gravitācija vienlīdz darbosies tajā pašā virzienā. Tāpat arī iepriekšējās piezīmes shēmā visas molekulas var kustēties pretējos virzienos, bet siltums vienlīdz pārvietosies tajā pašā virzienā.

Lai «klasiskajā dinamikā» Saules gravitācija varētu darboties pretējā virzienā, ir jāpaplašina sistēmā izmantotie jēdzieni (piemēram, jāieved antimateriāls, kuru Saule nevis pievelk, bet atgrūž). Tāpat arī termodinamikā var sistēmu paplašināt tā, lai termodinamiskie procesi norisinātos arī pretējā virzienā. Aplūkosim, piemēram, tādu ļoti reducētu «Visumu», kurš sastāv tikai no divām molekulām un kuram ir tikai viena dimensija.

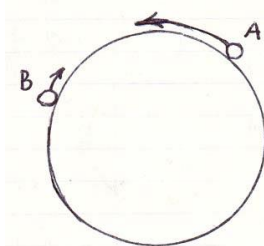


Sākuma stāvoklī S_0 labajā pusē (tāpat kā iepriekšējā shēmā) atrodas ātrā molekula (karstums), bet kreisajā pusē – lēnā molekula (aukstums). Pēc sadursmes ātrums (t.i. karstums) ir pārgājis uz kreiso pusi, bet aukstums (lēna molekula) uz labo. Šajā shēmā process izskatās neatgriezenisks. Taču pieņemsim, ka telpas vienīgā dimensija nav bezgalīga, bet gan ka «telpa» ir noslēgta (kā neeiklīda ģeometrijās):

Bet bija viens cilvēks, kas domāja, ka patiesībā viss nemaz nav tā. Tas bija nodokļu ierēdņa dēls, vēlākais Vīnes Universitātes fizikas doktors Ludvigs Bolcmanis. Viņš teica: «ja jūs man jautāsi par manu visdziļāko pārliedību, vai šo gadsimtu sauks par dzelzs vai par tvaika un elektrības laikmetu, es, ilgi nedomājot, atbildēšu, ka mūsu gadsimtu sauks par Darvina gadsimtu». Patiesi – šajā gadsimtā trīs dižgari centās radīt evolūcijas teorijas: Čārlzs Darvins – dzīvām būtnēm, Kārlis Markss – sabiedrībai un Ludvigs Bolcmanis – matērijai. Kā nu kuram no viņiem tas izdevās, es domāju, par to vēl ir pārāgrī spriest, bet ir zināms, ka abi pēdējie bija sajūsmā par pirmo.

Ludvigs Bolcmanis balstīja savu teoriju uz atziņu, ka matērija sastāv no neaptverami liela skaita daļiņu, kas kā trakas joņo šurpu turpu pa visumu un *nemanāmos laika mirkļos* saduras ar citām, mainot ātrumus un kustības virzienus. Un ka šos ātrumus var aprēķināt. Tas ir, mēs, protams, nevaram aprēķināt katras daļiņas ātrumu, bet mēs varam aprēķināt, cik būs daļiņu, kas kustēsies ar doto ātrumu dotajā virzienā. Un no savas teorijas Bolcmanis secināja, ka matērija tiecas uz stāvokli, kuram ir vislielākā varbūtība.⁶⁸

Teorija ir sarežģīta, bet jūs varat mēģināt iedomāties, kas notiks, ja jūs kādu nakti pilnīgā tumsā pieiesiet pie drēbju skapja, kura vienā atvilktnē ir zilas zeķes, bet otrā sarkanās, un sāksiet centīgi, pa vienai likt zeķes no vienas atvilktnes otrā un atpakaļ. Pret rītu jūs konstatēsiet, ka tagad abās atvilktnēs ir aptuveni vienāds zilo un sarkano zeķu skaits. Ja, mājinieku sarāts, jūs turpmākās naktīs mēģināsi eksperimentu atkārtot cerībā, ka zeķes atkal sakārtosies pa krāsām, tad izrādīsies, ka pagājušās daudzas jo daudzas bezmiega naktis, bet kārtības kā nav, tā nav.⁶⁹ Kārtības radīšana prasa piepūli, bet nekārtība rodas pati no sevis. To tad arī atklāja Bolcmanis.



Tad molekulas pēc «neatgriezeniskā» termodinamiskā procesa atkal sadursies «Visuma otrā pusē», un situācija izrādīsies simetriski pretēja. Būsim dabūjuši «pulsējošu Visumu», kurā termodinamiskie procesi var notikt pretējā virzienā (paliekot pie tam Ņūtona mehānikas robežās!). (Personīgi man liekas visticamāk, ka «mūsu Visums» patiešām arī ir pulsējošs, bet to es saku «vienkārši tā» – tam nav nekādas nozīmes pārējos spriedumos).

⁶⁷ V.E.: Es neesmu lasījis par to, kādā tieši veidā «Laplass ar saviem piekritējiem izmisīgi mēģināja kritizēt Furjē teoriju», taču ir jāņem vērā, ka Laplasa laikā vēl nepastāvēja molekulāri kinētiskā siltuma teorija, tāpēc tolaik šīs parādības nevarēja izskaidrot tā, kā tas ir iespējams šodien (pilnā saskaņā ar Ņūtona un Laplasa mehāniku).

⁶⁸ V.E.: Bolcmanim bija liela loma (pareizās) molekulāri kinētiskās siltuma teorijas iedibināšanā, bet vienlaicīgi viņam bija arī liela loma (nepareizās) paradigmas nodibināšanā par varbūtību lomu fizikas procesos. Viņš bija viens no galvenajiem, kas varbūtību pārvērta no cilvēka vienkārša vērtējuma (t.i. no prognozes) par faktoru, kas darbojas reālajā pasaulē (t.i. par notikumu faktisku cēloni).

⁶⁹ V.E.: Piemērs ar zeķēm, kuras divās atvilktnēs pa naktīm pilnīgā tumsā kāds šķiro, ir ļoti noderīgs, lai ilustrētu faktisko lietu stāvokli šajā jautājumā (to stāvokli, kurš atšķiras no tagad fizikā valdošās paradigmas). Patiešām, iedomāsimies, ka skapja atvilktnēs (teiksim, pēc Johana Korina vairākas naktis ilgām centīgām nodarbībām) zilās un sarkanās zeķes ir «neglābjami» sajauktas. Noliksim tagad pie šīm atvilktnēm robotu, par kuru mēs precīzi zinām, ka viņam galvā ir «Pentium» procesors ar programmu, ko mēs esam paši uzrakstījuši «Paskāla» valodā. Tā kā šim robotam nav telekameru, kas skatītos uz zeķēm, tad nav pat svarīgi, vai robots darbojas dienā vai naktī, tumsā vai gaismā.

Robots, programmas vadīts, pastiepj savu metāla roku, paņem vienu zeķi un pārlied otrā atvilktnē. Tad atkal stiepj roku, atkal ņem zeķi utt. Visas robota darbības būs atkarīgas no tās programmas, kura strādā viņa galvā. Zinot zeķu faktisko izvietojumu atvilktnēs, mēs (gan Johans Korins, gan es), viegli varam uzrakstīt programmu, kura zeķes sakārtos tā, lai vienā atvilktnē būtu tikai zilās, otrā tikai sarkanās zeķes (un tad beigs darbu). Ja mēs robotam galvā ieliksim ŠO programmu, tad «khaoss» izrādīsies likvidēts, zeķes sakārtotas. Turpretim, ja mēs kaut mazdrusciņ modificēsim programmu, ja programma kaut vienā pozīcijā nebūs «īstā», tad robots tikai turpinās bezjēdzīgi «maisīt zeķes».

Iepriekšējo piezīmju terminos robota kompjūtera programma (iekodēta diska magnetizētos iecirkņos vai tamlīdzīgā struktūrā) ir sistēmas stāvoklis S_0 , kurš nosaka tālāko stāvokli S_1 (metāla rokas kustību un vēl tālāk – zeķes novietojumu). Mēs atkal redzam, ka, lai sasniegtu «termodinamiski neiespējamo» stāvokli S_1 (sakārtotas zeķes), ir vajadzīgs attiecīgs sākuma stāvoklis S_0 (šajā gadījumā saukts par programmu). Pie cita sākuma stāvokļa S_0 nedabūsim gribēto beigu stāvokli S_1 . Un lieta šeit ir nevis varbūtībās (kā domāja Bolcmanis un kā tagad domā

Bolcmanis uzskatīja varbūtību nevis par tuvinājumu vai vienkāršojumu, bet gan par skaidrojošo principu. No daudzām daļiņām (zeķēm) sastāvoša sistēma tiecas ieņemt stāvokli, kura varbūtība ir maksimāla. Pirmo reizi mikropasaule saistījās ar novērojamo pasauli un varbūtība ar neatgriezeniskumu. Bolcmanis pats sākumā uzskatīja, ka viņam izdevies atrast jaunu laika jēdziena formulējumu un samierināt klasisko dinamiku ar siltuma teoriju.

Diemžēl arī viņa sapnim nebija ilgs mūžs. Un visvienkāršākā iebilde bija – ja jau viss notiek pēc dinamikas likumiem, tad pilnīgi likumīgai būtu jābūt arī sistēmai, kura ir tāda pati kā šī, tikai visas daļiņas kustas pretējos virzienos. No dinamikas viedokļa pilnīgi nav saprotams, kāpēc ūdens peļķīte uz karstas plīts nevarētu atkal savākties sniega pikucī, ja visi atomi pēkšņi sāktu kustēties pretējā virzienā. *«Filozofijā vispierastākās lietas kļūst par neatrisināmu mīklu avotu».*

Bolcmanis bieži mainīja darba un dzīves vietas – parasti stāstot citiem, ka tas tāpēc, ka viņš dzimis *Mardi Grass* balles laikā. Tā, nevarēdams sastrādāties ar Ernestu Mahu, Bolcmanis pameta Vīni un devās uz Leipcigu, kur savukārt satika Vilhelmu Ostvaldu. Tieši Mahs un Ostvalds bija galvenie Bolcmaņa teorijas pretinieki Eiropā. Turklāt ar pirmo no tiem Bolcmanim bija ļoti sliktas personiskās attiecības, bet otrs, neraugoties uz labajām attiecībām, bija Bolcmaņa teorijas pretinieku vadonis.

Anrī Puankarē izstrādāja teoriju, kas pierādīja, ka katra dinamiska sistēma agri vai vēlu atgriezīsies sava izejas punkta tuvumā. Bolcmanis nevarēja apstrīdēt šīs teorijas, viņš varēja tikai mēģināt apgalvot, ka līdz brīdim, kad atgriezīsies, paies neiedomājami ilgs laiks. Bet vienalga tas viss deva Ostvaldam pamatu publiski apgalvot, ka jautājums par dinamiskās teorijas nespēju izskaidrot neatgriezeniskus procesus ir izsmelts. Bolcmanis, kā maigs un jūtīgs cilvēks, ļoti pārdzīvoja sava sapņa grūšanu. Viņš atkal atgriezās Vīnē, kur, pēc Maha aiziešanas pensijā, lasīja arī filosofijas kursu, kas bija neiedomājami populārs studentu vidū. Vispār jaunie karstgalvīgie fiziķi un matemātiķi bija galvenie Bolcmaņa teorijas piekritēji un aizstāvji.

Bolcmanis turpināja aizstāvēt savu teoriju un ticību, ka, balstoties uz matērijas atomistisko uzbūvi, var izskaidrot makropasaules parādības. *«Piedodiet manu banālo frāzi, ka koki aizsedz mežu tiem, kas domā, ka viņi var atdalīt sevi no atomistikas, balstoties uz diferenciālvienādojumiem».*

Sentluisas Vispasaules izstādes laikā Bolcmanis bija Amerikā un apmeklēja arī Berkliju un Stenfordu, kur dzirdēja par starojuma eksperimentiem, bet nelaimīgas sakritības dēļ nespēja saprast, ka šie eksperimenti būtībā apstiprina viņa teoriju.

Uzbrukumi teorijai turpinājās, Bolcmanim nācās atdot vienu cietoksni pēc otra un viņu sāka nomākt sajūta, ka, neskatoties uz izmisīgo aizstāvību, mūža darbs var kuru katru brīdi sagrūt. Bolcmani mocīja dziļa depresija un veselības problēmas. Un kādu dienu atvaļinājuma laikā Triestā, kamēr sieva un meita bija aizgājušas peldēties Duino līcī, Bolcmanis pakārās. Pieņemts uzskatīt, ka pašnāvības iemesls bija pasaules neticība viņa idejām,⁷⁰ bet īstenībā mēs nekad neuzzināsim, ko Ludvigs Bolcmanis piedzīvoja, domāja un jūta sava mūža pēdējos mirkļos.

Ludvigs Bolcmanis



visa viņam sekojošā fizikas paradigma), bet gan lieta ir tajā apstākļi, pastāv vai nepastāv šis sākuma stāvoklis S_0 , kurš (absolūti determinētā pasaulē bez jebkādam varbūtībām) noteiks stāvokļa S_1 (sakārtotu vai sajauktu zeķu) parādīšanos.

Ja mēs robota vietā noliekam cilvēku, tad nekas būtiski nemainās. Naktī, tumsā, kad cilvēks neredz zeķes, viņš nevar (pašprogrammējoties) sastādīt sev pareizo programmu zeķu kārtīšanai, tāpēc darbojas pēc kādas citas («nejaušas») programmas (sistēmai ir cits sākuma stāvoklis S_0), un nedabū gaidīto beigu stāvokli S_1 ar sakārtotām zeķēm. Gaismā, zeķes redzot, viņš šādu darbības programmu zeķu kārtīšanai var sev sastādīt, un zeķes tiek sakārtotas. Ne ar kādām varbūtībām te nekāda sakara nav.

⁷⁰ V.E.: *«Pieņemts uzskatīt, ka pašnāvības iemesls bija pasaules neticība viņa idejām»* – šis literatūrā visai izplatītais uzskats par Bolcmaņa pašnāvības iemesliem tikai liecina par autoru (sevišķi agrāko autoru) vājam zināšanām un slikto izpratni psiholoģijā (vispār jaunākajos, teiksim, XX gadsimta beigu biogrāfiskajos darbos –

Drīz vien eksperimenti pierādīja, ka Bolcmaņa teorijā bija daudz, daudz vairāk patiesības, nekā tā laika zinātniskā pasaule uzskatīja. Bet Bolcmanis tad jau bija miris.

Nu un kas tad ir? Vai tagad «Gars, kurš spēj kādā momentā noteikt visu *Visuma daļiņu pozīcijas un ātrumus, spētu izskaitļot gan visu pagātņi, gan nākotni?»*⁷¹.

Nekā viņš nespētu! Tajā brīdī vispārējā eiforijā neviens nepamanīja, ka Ņūtona vienādojumi nav stabili. Tas nozīmē, ka pat bezgalīgi maza pārmaiņa sākuma stāvoklī ar laiku pieaugs un izraisīs milzīgas maiņas turpmākajā attīstībā. Arī Puankarē iedomājās Garu – bezgala gudru un visus dabas likumus zinošu.

«Viņš gan varētu precīzi aprēķināt jebkuru trajektoriju, bet tas, ka mēs lietojam varbūtību jēdzienus, nebūt nenozīmē, ka dinamikas likumi nav spēkā. Mēs vienkārši novērtējam visas iespējamās trajektorijas un izspriežam, kas mūs varētu gaidīt. Gars turpretī var aprēķināt trajektoriju pilnīgi precīzi, turklāt vēl, liekot lietā savu visspēcību, izskaust visas nevēlamās nejaušības un ieskaust vēlamās».

Man liekas, ka tieši tā no filosofijas viedokļa var balstīt Bolcmaņa teoriju. Vienkārši vienīgā «slēgtā sistēma» pasaulē ir pati pasaule kopumā. Ja mēs apvēršsim visu atomu ātrumus – visu, izņemot vienu vienīgu, un arī šim vienīgajam apvēršsim, tikai drusku, drusku piešķiebsim, tad jau pēc īsa brīža šis vienīgais piešķiebtais atoms «*tikko samanāmās vietās*» būs sadūries ar neskaitāmiem citiem, padarījis arī tos par piešķiebtiem, tie savukārt rada atkal jaunus piešķiebtos, un tā ķēdes reakcija drīz vien pilnīgi novirza mūs no iecerētā plāna un atgriež Bolcmaņa teorijas klēpī. Lai kādas *Visuma, daļiņu pozīcijas un ātrumus* Gars piešķirtu atomiem, vienmēr pastāvēs bezgala daudzi stāvokļi, kas bezgala maz atšķirsies no Gara dotajiem, gluži kā Borhesa aprakstītajā Babilonas bibliotēkā ir milzīgs skaits grāmatu, kas no dotās atšķiras tikai ar vienu vienīgu burtu. Skaitļotājam, kas gribētu to visu aprēķināt, jābūt lielākam par Pasauli – tas arī būtu Dižais Gars.

Vai tas vispār ir iedomājams, ja reiz Radītājs ir parūpējies, lai «*Pasaule būtu sfēra un tajā ietilptu Viss*»? Liekas, ka Viņam varētu būt tikai viena vienīga iespēja: iedomāties gliemezi uz globusa. Gliemezim globuss ir VISS – tā ir visa viņa pasaule, kurā viņš dzīvo un var brīvi klejot visos četros virzienos – pa labi un pa kreisi, uz priekšu un atpakaļ. Bet, ja gliemežu Garam vajadzētu uzbūvēt kaut ko tādu, kas ir lielāks par pasauli, viņam neizbēgami nāktos vērst savu skatu uz augšu vai uz leju, jo trešā dimensija ir vienīgais, kas vēl neietilpst viņa pasaulē. Un es gribētu teikt, ka gliemezim ar viņa intelekta spēku ir lielākas cerības aptvert trešo dimensiju nekā radības kronim ceturto. Galu galā gliemezim reizēm gadās no globusa nokrist...

Vēl divas piezīmes: a) starp citu, Puankarē brālēns bija premjerministrs, bet kurš to tagad zina? – tikai tas, kurš lasa matemātiķa Puankarē biogrāfiju. Toreiz bija citādi: b) Puankarē savos traktātos izmantojis Bolcmani vispār nepieminēt.

Ja kāds jums mēģinās iegalvot, ka vismaz debesu mehānikā Ņūtona likumi ir pielietojami, tad pajautājiēt viņam, kāpēc visas planētas griežas uz vienu pusi? Kāpēc tās ir vienā plaknē? Kāpēc pasaulē, kurā nekas nav samērojams ne ar ko, laiks, kurā Mēness apriņķo Zemi, tik precīzi sakrīt ar laiku, kurā tas apgriežas ap savu asi, ka jūs varat redzēt tikai vienu Mēness pusi?

Varbūt to visu varētu izskaidrot Dekarts ar saviem virpuļiem? Tiesa, viņš nevar izskaidrot ļoti daudz ko citu. Varbūt mēs vēl atgriezīsimies pie Dekarta, kad mēģināsim izprast, kāpēc tad ķermeņi pievelk viens otru? Galu galā Aristotelis daļēji ir atpakaļ – fizikas nozari, kas pēta ķermeņu kustību blīvos šķidrums, jau tagad sauc par Aristoteļa fiziku. Tur tik tiešām ķermenis kustas tikai tikmēr, kamēr uz to darbojas spēks.

Siltuma teorijas izstrādāšana pavirzīja mūs nost no *Visuma Harmonijas*, radās filosofiskas teorijas, kas apgalvoja, ka ir divu veidu universālījas – siltums un gravitācija. Gravitācija iedarbojas uz

runa šeit nav tikai par Bolcmaņa biogrāfijām – ir vērojama visumā labāka psiholoģiska izpratne nekā vecākos, teiksim, XX gs. sākuma sacerējumos). «*Pasaules neticība viņa idejām*» nekad nav nevienas pašnāvības iemesls; ja vēlaties uzzināt īstos iemeslus, tad meklējiet tos pavisam citās sfērās (pievērsieties tādiem psihiatrijas jēdzieniem kā «endogēnā depresija», parakņājieties seksuālajā sfērā...).

⁷¹ V.E.: «*Vai tagad Gars, kurš spēj kādā momentā noteikt visu Visuma daļiņu pozīcijas un ātrumus, spētu izskaitļot gan visu pagātņi, gan nākotni?*» – Protams, ka spētu! Bet, pirmkārt, šim garam jāatrodas ārpus *Visuma* un jābūt par to daudz daudz lielākam (kā pareizi saka autors vienā vietā tepat blakus). Otrkārt, tāds Gars nepastāv (vismaz tāda Gara eksistences postulēšana būtu «lieka» postulāta ieviešana – tāda postulāta, bez kura tāpat var visu izskaidrot). Tāpēc reāli to paveikt nespēj neviens, un šādas izskaitļošanas «praktiskā neiespējamība pie teorētiskās iespējamības» priekš cilvēka ne ar ko neatšķiras no «teorētiskās neiespējamības». Kā es rakstīju 1976. gadā savā pirmajā Otrās Mediotēkas meditācijā {[VIEWS.77](#)}: «Kaut gan nākotni principā var izrēķināt, bet Jūs šo nākotni nekad neuzzināsiet».

masu ar dinamikas likumu palīdzību tikai un vienīgi caur kustību, kamēr siltums maina vielas iekšējās īpašības. Nedaudz atgādina Aristoteļa kustības klasifikāciju, vai ne?

Tiktāl viss būtu ciešami, bet tad nāca elektrība un atomfizika. Tad izmisīgie mēģinājumi padarīt enerģiju par universālo Visuma principu, tad (nedod dies!) kvantu mehānika un relativitātes teorija. Un kad es šodien ieskatos neskaitāmi daudzajos fizikas un matemātikas žurnālos, ne par kādiem universāliem vienojošiem principiem vairs nav runas. Katrs uzcītīgi rok savu dārziņu. Viens vienīgs haoss... Gan pārnestā, gan tiešā nozīmē. Tiešā nozīmē tāpēc, ka ļoti daudzi darbi ir velīti manis jau pieminētajam haosam, no kā var dzimt Viss. Svētais Augustīns: «*haoss ietver sevī neierobežotas iespējas*». Vai tiešām TAGAD man būtu jāatzīst, ka Visuma Harmonija slēpjas Haosā?

*

☞ Šeit jums jāturpina lasīt tālāk, ja izlaidāt traktātu, kurš sākas 91. lappusē.

Tiesa, TOREIZ mans traktāts beidzās ar vārdiem, ka tikai līdz ar marksistiski ļeņinskās filosofijas rašanos Visuma harmonijas meklējumi ieguva zinātnisku pamatu. Un šis pamats bija cilvēka dzīve saskaņā ar dabas un sabiedrības likumiem (viss tas nedaudz atgādina seno ķīniešu viedokli, vai ne?), jo brīvība, lūķ, ir apzināta nepieciešamība un attīstības galamērķis ir visas cilvēces gaišā nākotne – Komunisms. Neraugoties uz šo apgalvojumu, mans opuss izraisīja kaut kādu neveselīgu interesi attiecīgajos orgānos. Vismaz dažas dienas pēc semināra Sīmanis, nogaidījis brīdi, kad mēs bijām divi vien, teica:

– Tur, kadru daļā, kaut kāds tips izprašņā par tevi.

– Kāds tips? – es biju pārsteigts.

– Nu tāds, pelēkā lietusmēteli, tumšiem matiem. Teicās esam no akadēmijas kadru daļas, bet izskatās pēc čekista. Nezkāpēc viņu interesē, kāda tev redze, veselība, vai nesāp vēders. Un, kaut arī mani it kā bija izsaukuši citā sakarā, neuzkrītoši prašņāja par semināru.

Nekādas sekas, vismaz man zināmas, šim starpgadījumam nebija, vienīgi, ja kāds tagad teiktu, ka mana anketa ir čekas arhīvos, es nebrīnītos, īstenībā čekai būtu vajadzējis interesēties par Sīmani, jo tieši viņš bija tas, kurš līdz ar pirmo emigrācijas vilni pameta Padomju Savienību un aizbrauca uz Izraēlu. No turienes viņš drīz vien pārcēlās uz Ameriku, kur, kā jau talantīgs fiziķis, saņēma vairākus izdevīgus darba piedāvājumus. Bet Amerikā viņš neiedzīvojās, pēc pusotra gada atgriezās Izraēlā, strādā Beršelas universitātē un izteicās, ka Amerikā vairs nespers savu kāju, kaut arī uzaicinājumu netrūkst.

Toties, kad režīms kļuva maigāks, Sīmanis bija ieradies viesos pie mums. Viņš uzstājās institūtā ar priekšlasījumu par mūsu zinātnes stāvokli vispār un saviem sasniegumiem konkrēti. Pēc priekšlasījuma institūta smalkā sabiedrība viņam uzdeva daudzus jautājumus, kuri gan attiecās vairāk uz dzīvi ārzemēs, mazāk uz zinātni. Bet mēs, Sīmaņa bijušie laboratorijas kolēģi, sarīkojām privātu dropi, kurā runājām par visu, kas smalkajā sabiedrībā, ne mūsu, ne nemūsu, nav pieņemts. Sīmanis stāstīja arī par Ameriku: «Amerikā ir viena laba lieta: tur ir ļoti daudz naudas, tās pietiek visiem, un viena slikta lieta: tur ir ļoti daudz naudas, tik daudz, ka daži jau sāk uzskatīt, ka nauda un Dvēsele ir sinonīmi. Tikai Amerikā varēja rasties frāze: «Ja tu esi tik gudrs, kāpēc tu neesi bagāts?» Un gudrību un bagātību par sinonīmiem jau uzskata gandrīz visi. Bet man kā vecam, padomju Krievijā augušam ebrejam liekas, ka tur ir pārāk daudz naudas un pārāk maz Dvēseles».

Un vēl pēc brīža, kad mēs visi jau bijām galīgā ķēmā, viņš ar asarām acīs savā lauzītajā latviešu valodā teica: «Veči, jūs man neticēsiet, bet tik labi, kā šeit, nav nekur».

Ir jāiedomājas tas laiks – pats *perestroikas* sākums – gaišākie prāti gan sāka saprast, ka saule lēks, bet pārējiem vēl bija melna nakts. Protams, ka mēs viņam neticējām. Mēs nospriedām, ka viņš ir traks.

Pa tam lāgam jauna nakts bija iestājusies arī dīķmalā. Saule, pazūdot aiz apvāršņa, bija aizrāvusi sev līdzī arī mākoņus un tagad dzidri zilajās debesīs kā avotā peldēja zivis, jaunavas un dažādu izmēru lāči. Es vēl paprātoju: «Vai apziņa, ka gaismas stars, kas pirms daudziem miljoniem gadu sācis savu ceļu tālajā zvaigznē, tieši šodien un tieši šeit to beidz, trāpot man tieši acī, mazina vai vairo manu sajūsmu un bijību visaptverošā Visuma priekšā?»

Ejot uz māju gulēt, es nodomāju: «Un kāpēc debesis ir zilas, es arī zinu!» Šī doma mani pārpildīja ar lepnumu par sevi.

*

Kaut arī apņemšanās man bija liela, pagāja labs brīdis, iekams nākamreiz sazvanīju Niku un pieteicos viesos. Nīks dzīvoja klusā rajonā, kastaņām aizaugušā ielā, pavisam netālu no centra. Dzīvoklis bija milzīgs. Ejot tam cauri, radās pārliecība, ka te noteikti ir vietas, kur cilvēks savu kāju nav spēris. Nīks manas aizdomas apstiprināja, pastāstot, ka savulaik, remontējot virtuvi, viņš aiz radiatoriem atradis sudraba pieclatnieku. Kad parādījās to vecaimātei, tā teikusi: «Jā, jā. Es atceros, kad tas pazuda. Vectēvs vēl dikti rājās».

Diemžēl arī šis dzīvoklis krievu laikā bija kļuvis par kaut ko komunālveidīgu. Tas pats vecais skumjais stāsts, kas dzirdēts jau vairākkārt un no dažādiem cilvēkiem. Pēckara gados Nika tēvs bija ielaidis padzīvot kādu savu labu draugu, kuram nebija kur dzīvot, jo lauku māja bija kara gados nodegusi, īpašuma paliekas tikušas kolhozam. Draugs pats, krieviem ienākot, bija aizgājis mežā. Kādu brīdi partizānējis, cerot uz brīnumu, bet, kad cerības pagaisa, viņš nāca no meža atkal ārā un padevās varas iestādēm. Tagad bija klāt arī brīnums – viņu neaizsūtīja uz Sibīriju, bet tikai pateica: «Nu, nu, nu! Vairāk gan tā nedari» – un amnestēja. Un te nu Draugs bija stāvējis Nika tēva priekšā – bez ģimenes, bez mantas, bez mājas. Un Nika tēvs viņu ielaida. Pirmajā vakarā viņi abi esot sēdējuši pie šnabja pudeles un raudājuši gan par visu zudušo, gan par to, ka palikuši dzīvi.

Kādu laiku viss bija labi. Bet pēc tam parādījās pirmās klusās nesaskaņas – kā jau tas bieži notiek, kopā dzīvojot. Draugam parādījās Draudzene. Rīvēšanās kļuva asāka. Un Draugs aizgāja uz namu pārvaldi un klusītēm izņēma atsevišķu orderi. Un vēl pēc laika samainīja savu istabu Nika tēva dzīvoklī pret atsevišķu dzīvoklīti jaunā rajonā. Attiecības arī vairs nebija tādas, lai vienkārši varētu pieiet un pateikt: «Draugs, nedari tā ar mani!» Un tā nu dzīvoklī ienāca pilnīgi sveši Cilvēki, pie kuriem drīz sabrauca visi vai gandrīz visi Radi no laukiem, un process bija noslēdzies.

Kad beidzot pēc ilgas iešanas pa gariem, līkumotiem un tumšiem gaitiņiem Niks atvēra durvis, jutos kā oāzi ieraudzījis beduīns.

– Kafiju dzersi? – Niks jautāja.

– Mans organisms ir tā iekārtots, ka uz jautājumu «kafiju dzersi?» automātiski atbild «jā!».

– Labi, tad pagaidi. Es iešu uzvārīšu.

Tā kā gājiens uz virtuvi manā izpratnē varētu līdzināties ceļojumam uz Tibetu, es sapratu, ka laika man ir daudz, un sāku pētīt istabu. Vienīgais logs iegarenās istabas galā gan izgāja uz pagalmu, bet pašreiz vasaras pievakares saule iespīdēja tajā un istaba bija gana gaiša. Dīvainas formas sauleszaķis uz sienas. Izskatās pēc putna. Jeb eņģeļa? Otra siena bija pilnīgi noklāta ar grāmatplauktu, kurā bez jebkādas sistēmas, pilnīgi juku jukām kaudzēs bija samestas grāmatas. Es uzreiz ieraudzīju dažus pazīstamus sējumus, bet pilnīgi noteikti biju par slinku, lai sāktu rakāties. Stūrī pie loga uz rakstāmgalda stāvēja biežais kompis. Uz galda stūra kaudzē sakrautas mapes un klades. Rūpīgi izbrīvētā galda stūrītī smukas jaunkundzes ģimete.

Siena aiz galda nolīmēta ar dažādiem papīriņiem, lapiņām un bildītēm. Tur bija gan glīti izdrukāti *daczibao*, sākot ar Kozjmas Prutkova: «*brosaja v vodu kamuški, glaģi na krugi, imi obrazujemije, ibo inače brosaņije staņet pustoju zabavoju*»⁷² un beidzot ar slaveno Mērfija likumu: *katrai sarežģītai problēmai ir elegants, visiem saprotams, bet nepareizs atrisinājums*, gan applūkātas lapeles ar visvisādām matemātiskām formulām gadījumam, ja nu kādam pēkšņi iegribētos uzzināt, kas notiek ar tangensu, kad leņķi sadala uz pusēm.

Pašā vidū bija pielipināta liela, krāsaina reprodukcija. Manas mākslas zinības ir augstākā mērā fragmentāras, bet tieši šī reprodukcija bija no tām, ko es pazinu labi.

Rafaēla «Atēnu skola». Perspektīva, kuru uzskata par klasiskās perspektīvas paraugu. Tēliem pārpildīta zāle, kur vienkopus sapulcējušies filosofi no dažādiem laikmetiem, lai ar kopīgo domas spēku atrisinātu mūžīgas Visuma un pasaules problēmas un godātu Dievu augstībā.

Centrā Platons un Aristotelis. **Platons** ar Leonardo vaibstiem norāda uz augšu, it kā gribēdams uzsvērt, ka Patiesība ir tur augšā, ka tikai tur, kristāla sfērās virs Mēness, viss ir pilnīgs, mūžīgs un nemainīgs, bet šeit uz zemes viss ir tik nepastāvīgs un iznīcībai lemts – tikai ēnas, ēnas, ēnas... Platona žests dīvaini atgādina Jāņa Kristītāja žestu no Leonardo gleznas. Blakus jauns un enerģisks **Aristotelis**, kurš it kā iebilst, paskaties taču apkārt – tas ir tas, kas jāredz, ja grib zināt Patiesību. Visas idejas ir dzimušas šeit uz zemes. Ideju pasauli var izpētīt, tikai sistematizējot visu to, ko mēs redzam šeit. Tu veido kaut kādas sarežģītas konstrukcijas, risini Problēmas, bet es būvēju Sistēmu.

Apjukušu klausītāju grupas vidū **Sokrats**, kurš, šķiet, atkal visus pārsteidzis ar negaidītu jautājumu. Īstenībā jau Sokrats tieši ar to arī bija slavens, ka uzdeva jautājumus. Tikai viņa gadījumā gudrie bija pie kloķiem, un, kad viņiem apnika atbildēt, viņi vienkārši piesprieda Sokratam nāvessodu par morāles graušānu. Un jāsaka, ka arī Sokrats izturēja stilu līdz galam. Kaut arī viņam bija iespēja doties trimdā un glābt sev dzīvību, viņš nolēma, ka galu galā neviens nemaz tā īsti nezina, kas tā nāve tāda ir un ka to derētu noskaidrot vismaz pašam priekš sevis. Tāpēc liktenīgo biķeri ar velnarutka sulu viņš izdzēra pat ar zināmu ziņkāri. Un arī noskaidroja, ko gribēja zināt. Un tā droši vien ir mūsu

⁷² *Krievu val.* Mētājot ūdenī akmentiņus, vēro aplū, ko tie rada, jo citādi mētāšana būs tikai dīka izprieca vien.

nelaime, ka Sokrats savās jauniegūtajās zināšanās ar mums vairs dalīties nespēja. Bet tā vai citādi, agri vai vēlu, mēs visi to kādreiz vienalga uzzināsim.

Priekšplānā uz trepītēm pusguļus atlaides **Diogēns**, it kā neapmierināts ar to, ka no jaukajām, siltajām piejūras smiltiņām viņš pēkšņi pārņests uz salto marmoru. Šajās smiltiņās viņš gan tikai eksistēja, bet patiesi dzīvoja domu pasaulē, kur jutās pasaules valdnieks un kur pats materiālās pasaules valdnieks Lielais Aleksandrs, apsaucot savus ķiķinošos ģenerāļus, bija teicis: «Ja es nebūtu Aleksandrs, es gribētu būt Diogēns».

Kreisajā malā Abu al-Valids Muhameds ibn Ahmeds ibn Muhameds Ibn Rušds, vairāk pazīstams kā **Averroess**, kurš nekadēļ šķielē pār plecu nevis Aristotelim, kura darbus tik plaši komentējis, bet gan **Pitagoram**, kas skaidro savu harmonisko skalu kādam jauneklīm. Iespējams, Averroesam liekas, ka par Aristoteļa darbiem viņš jau tāpat zina vairāk nekā autors, tāpēc, izmantojot šo tikšanos, vajadzētu pakāpties vēl kādus pārsimt gadus atpakaļ.

Pašā priekšā, atspiedies pret akmens podestu, tumši melniem matiem, zilpelēkā apmetnī, – **Heraklīts**. Viņš ielauzies gleznā spējī, kā pati mūžīgā mainība, it kā mēģinādams ar savu piemēru apstiprināt pats savu tēzi, ka viss reizē ir un reizē nav, – ir zināms, ka nevienā no gleznas uzmetumiem, nevienā skicē viņa nebija. Un arī tagad viņš sēž viens pats, nepieslējies nevienai grupai. Var jau būt, ka Rafaēls pēdējā mirklī viņam vienkārši nevarēja atrast vietu, bet varbūt tas ir tāpēc, ka Heraklīts visu mūžu bijis vientuļnieks. Cēlies no senas un slavenas dzimtas, bet atteicies no amatiem, atstādams tos savam jaunākajam brālim, un arī tad, kad viņu lūdza uzrakstīt Efesas pilsētas konstitūciju, Heraklīts tā vietā devās spēlēt metamkauliņus ar bērniem pie Artemīdas tempļa.

Filosofs, bet ar visiem filosofiem sanīdies, gan klātienē, gan neklātienē tos pamatīgi nokritizēdams: «*daudzu zinību apgūšana vēl neiemāca izpratni, citādi taču tā būtu iemācījusi kaut ko Hesiodam un Pitagoram...*» Aristotelis Heraklīta laikos vēl nebija piedzimis, citādi arī tas būtu dabūjis, jo Aristoteļa loģikā nekādi neievietojas kaut kas tāds, kas reizē ir un reizē nav. Pats Heraklīts to izskaidro vienkārši. «*Ceļš iet pret kalnu un ceļš iet no kalna, bet tas ir tas pats ceļš*». Nav brīnums, ka Atēnu skolā neviens nealkst aicināt Heraklītu pulciņā. Tiesa, visi viņu plaši citējuši un izmantojuši, Sokrats par Heraklīta darbiem pat teica: «*tās Heraklīta domas, ko es saprotu, ir dižas. Un es ticu, ka ne mazāk dižas ir tās, kuras es nesaprotu, bet jābūt izcilam nirējam, lai nokļūtu līdz dziļumiem*».

Reizēm liekas, ka Heraklīts savas domas tīšām rakstījis tā, lai kurš katrs nevar saprast. Ne velti laikabiedri viņu dēvēja par mīklaino.⁷³ Heraklīts patiešām arī mīlēja mīklas un vārdu spēles, kā, piemēram, šo: «*loku sauc par dzīvi, bet tā darbs ir nest nāvi*». Vispār loks ir Heraklīta iemīļots piemērs, jo simbolizē pretstatu vienību, – tā ir lieta, kuras būtība nevis atdalīties, bet palikt kopā. Tāpat ir ar liru. Un ar visu Pasauli – gluži kā virpuļviesuļa centrā valda klusums, tā Universums saglabā savu mieru tikai pretstatu vienības dēļ.

Rafaēls arī pats uz visu šo ainu noskatās no labās puses, bailīgi šķielējot skatītāju virzienā, it kā baidītos izdzirdēt, ko viņi varētu teikt. Turpat blakus Rafaēlam **Ptolemajs** ar debesu sfēru skaidro pasaules uzbūvi **Zoroastram**, kurš ir vienīgais austrumu filozofijas pārstāvis šajā gleznā un arī vienīgais, kurš pagriezis skatītājiem muguru. Viņiem blakus **Eiklīds** ar cirkuli rokā zīmē uz zemes aplūš un izklāsta interesentiem kādu ģeometrijas teorēmu.

Pa kreisi aiz visiem **Epikūrs** ar vainagu galvā un kausu rokā, kā jau klājas dzīves baudītājam. Un kāpēc? Tikai tāpēc, ka teicis: «*ir divas lietas, kas ietekmē cilvēku, – ciešanas un baudas. Ir jācenšas mazināt pirmās un vairot otrās*». Cik primitivizēti visi, pat Rafaēls, traktē viņa mācību, gluži kā kāds no viņa bijušajiem skolniekiem, kurš, pametis skolotāju, visiem stāstīja, ka Epikūrs vēmis divas reizes dienā pārēšanās dēļ. Nu kas tad tā par baudu?! Gan tā, gan arī portretiskās līdzības dēļ, es drīzāk būtu domājis, ka gleznā Epikūrs ir enerģiskais vīrs ar grāmatu rokās. Bet zinātnieki saka, ka tas ir Paramenīds. Vai Ksenokrāts. Vai Aristoksēns. Mana izpratne vairāk atbilst paša Epikūra daudzkārt aprakstītajam uzskatam, ka visaugstāko baudu spēj sniegt garīgā atklāsme un tieši pēc tās tad arī vajadzētu tiekties. Un tas jānubērn ar vainagu galvā drīzāk varētu būt Aristips.

⁷³ **V.E.:** Lukrēcijs, piemēram, par Hērakleitu saka tā: «Heraclitus inquit quorum dux proelia primus, Clarus ob obscuram linguam magis inter inanis Quamde gravis inter Graios, qui vera requirunt»... Tātad: «obscuram linguam» (tumšā valoda); arī citi avoti dēvē Hērakleitu par «tumšo» – un nevis par «mīklaino». Jāzeps Eiduss citētās Lukrēcija rindas tulko tā: «*Hērakleits kā viņu vadonis pirmais uzsāka cīņu, Pēc savas valodas tumšās pazīstams vieglprāšu vidū Vairāk nekā starp nopietniem grieķiem, kas tiecas pēc īstā. Tāpēc, ka vientieši vienmēr iemīl un apbrīno vairāk To, ko saklausa spriedumos, slēptos aiz miglainiem vārdiem*»... «Dialektiskais materiālisms» uzskatīja Hērakleitu par agrīnās dialektikas nodibinātāju, bet tā kā es jau «no paša sākuma» noliedzu visu dialektiku, tad Hērakleits jau «tajos laikos» bija man visnoraidāmākais no visiem grieķu filosofiem, bet Lukrēcijs ar savu pret Hērakleitu vērsto tirādi – sabiedrotais.

Bauda vēl varētu būt arī melnas, stipras kafijas malkošana kopā ar intelektuāli līdzvērtīgu sarunu biedru. Tādu kā Niks, kurš patlaban atgriežas ar divām lielām māla krūzēm rokās un cukurtrauku zobos. Ar elkoni notrausis aprakstītās papīra lapas no galda stūra, Niks izvietoja tur traukus, izvilka no kabatas vienīgo tējkaroti un, kamēr mēs ar to bērām un maisījām cukuru, jautāja: «Nu stāsti, kā klājas Dižajam Garam?»

Jūs jau būsiet pamanījuši, ka par savām problēmām esmu ar mieru stāstīt katram, kas gatavs klausīties, ausis atkāris. Un tas nebūt nav tāpēc, ka es cerētu izdzirdēt kādu gudru padomu vai atbildi uz mani mokošajiem jautājumiem, nedz arī tāpēc, ka gribētu lieku reizi pievērst uzmanību savam neikdienišķajam intelektam (kā jūs droši vien nodomājat), bet gan tāpēc, ka, stāstot par savām problēmām citiem, gadās, ka arī es pats beidzot sāku kaut ko sajēgt. Tāpēc es izstāstīju Nikam visu, ko biju izspriedis pa šiem mēnešiem, kas pagājuši, kopš mūsu pēdējās tikšanās. Stāstu beidzis, es ar zināmu lepnumu un gaidām paskatījos uz Niku.

Niks kādu brīdi domīgi klusēja.

– Mjā, – viņš beidzot novilka, – viss tas, protams, ir diezgan interesanti. No beletristikas viedokļa. Daudz ko no tā es dzirdu pirmoreiz mūžā. Bet vispār visa tā vēsture tāda niekošanās vien ir. Tu tur gudri izteicies, ka zinātnē ir divu veidu jautājumi: KĀ? un KĀPĒC? Bet pats uz vietas meties risināt jautājumu: vai vispār kaut kas ir?

Brīdi apjucis, nevarēju izteikt ne vārda, tad, ar piepūli notvēris tās dažas haotiskās domas, kas šaudījās manās smadzenēs, un kaut kā tās savirkņojis, teicu:

– Bet ir taču jāzina, ka vispār kaut kas ir! Un man liekas, ar savu pētījumu esmu pierādījis (vismaz sev) – efekts pastāv!

– Ar grāmatu palīdzību var pierādīt pilnīgi visu, un grāmatai nemaz nav jābūt Bībelei, – Niks smaidīdams iebilda, – tu atceries Štrausu? Viņš te pēdējā laikā nešķīrās no vienas grāmatas, kuru pastāvīgi citēja. Tā bija mašīnrakstīšanas mācību grāmata. Vienu citātu es atceros īpaši labi. «*Cenšoties palielināt ātrumu, galvenais ir rūpēties, lai nebūtu kļūdu. Jo kļūdu labošanai jāpatērē vairāk laika, un ātruma ieguvuma nav*». Nu saki pats, vai tas nav universāls padoms visiem dzīves gadījumiem?

Tā kā šoreiz es nevienu domu notvert nespēju, Niks pēc brīža turpināja pats:

– Turklāt tev tur viena veča trūkst. Es pat domāju, ka paša galvenā. Niks sāka enerģiski rakāties pa galdu un plauktiem. Brīdi pa brīdim gānījās un gaudās, ka puse dzīves pāiet, meklējot mantu, kas tikko kā bija rokās. Bet kas meklē, tas vienmēr kaut ko atrod, un Niks enerģiski pavināja rokā vecu, apdriskātu grāmateli. Sniedzot to man, viņš teica: «Un pastāsti savam Čupulim, ka tas nemaz nebija Heigenss, kas uzrakstīja pirmo grāmatu par spēlēm. Paskaties, kurā gadā uzrakstīta šitā!» Es paskatījos – *Gerolamo Cardano, Liber de Ludo Aleae 1563*. Niks vēl pieminēja:

– Tici man, tas ir tavs vecis, ja jau tu gribi urbties vēsturē.

– Kas tas Kardāns tāds ir? Vai viņš gadījumā nav izdomājis kardāna piekari?

– Tu smiesies, bet ir izdomājis. Lai

gan no cilvēka, kas nekā nejēdz no automašīnām, bet ir kā nekā diplomēts matemātiķis, es drīzāk būtu sagaidījis Kardāna formulu kubisko vienādojumu risināšanai. To viņš arī ir izdomājis, īstenībā ne gluži viņš, bet viņš pirmais publicēja ziņas par to. Tiesa, atzīmējot, ka pirmais izdomāja Tartalja. Bet nosauca nezkāpēc vienalga viņa vārdā.

– Godīgi sakot, es par tādu Kardānu vispār neko nezinu, – nācās atzīties, – ne par autodzelzi, ne par matemātiķi.

– Pāķis! – Niks pasludināja spriedumu. – Baigi interesantais vecis. Bet es tev pastāstīšu. – Šeit Niks no sarkanās apputējušas mapes izvilka mazu kladīti un, brīdi pa brīdim tajā ieskatoties, turpināja: – Sāksim ar to, ka viņš galvenokārt bija pazīstams kā ārsts, bet matemātika, astroloģija un azartspēles bija tikai hobiji. Kardāno bija sava tēva vēlais dēls. Viņa tēvs Fazio Kardāno bija daudz vecāks par māti un arī augstākas kārtas. Vecāki gandrīz visu mūžu dzīvoja atsevišķi un apprecējās tikai neilgi pirms

Džerolamo Kardāno



Fazio nāves. Fazio pēc profesijas bija jurists, bet savu amatu bija pametis galīgi novārtā un nodarbojās ar visādiem niekiem, tādiem kā ģeometrija un astronomija. Gluži kā tu un es. Šeit viņš bija autoritāte, pat Leonardo da Vinči piezīmēs atrodama frāze – *«ģeometrijas jautājumos es konsultējos ar messeru Fazio»*.

Džerolāmo arī bija vecāku negribēts bērns. Viņš piedzima pēc diviem neveiksmīgiem abortiem, bērnībā daudz slimoja un vecāku mīlestību nebaudīja. Turklāt viņš bija kā noburts uz dažnedažādām ķibelēm. Tā reiz, kad viņš vienkārši sēdēja uz mājas sliekšņa, nekā sliktā nedarot, no mūra pēkšņi izlūza akmens un uzkrita taisni uz galvas. Vairākas reizes Džerolāmo vēlās pa kāpnēm. Vienā no šīm reizēm āmurs, ko viņš bija nesis rokā, izspruka un, apmetis slaidu loku, trāpīja pa galvu brīdī, kad Džerolāmo jau bija veiksmīgi norīpojis līdz lejai. Pietika viņam mēģināt pa tiltu šķērsot kanālu, kad margas viltīgi pašķīrās, ielaižot viņu ūdenī. Viņš pat saslīma ar mēri, bet izdzīvoja. Tikai uz ķermeņa visu mūžu saglabājās raksturīgās rētas.

Tēvs, dodoties savās zinātniskajās gaitās, lika viņam nest grāmatas, un bieži, pēkšņas idejas pārņemts, sāka ielas vidū lasīt, izmantojot dēla galvu lasāmpulsts vietā. Droši vien viņš jutās ka pravietis Daniēls Mikelandželo freskā, atvēlot dēlam grāmatu balstošā bērniņa lomu.

Visu šo likteņa neveiksmju ietekmē Džerolāmo izveidojās par sapņainu un domīgu zēnu. Bet visbeidzot liktenis par viņu iežēlojās, atmodās mātes mīlestība, viņa sāka dēlu aizstāvēt un pat pierunāja tēvu finansēt dēla medicīnas studijas. Tā Kardāno izrāvās no vides, kurā nekādu mīlestību nebija baudījis.

Studiju gados viņš demonstrēja izcilas spējas un pat piepelnījās, kad pasniedzēji viņam atļāva lasīt dažus kursus. Viņš aizrāvās ar astroloģiju un sastādīja horoskopus prominencēm, tādējādi ievērojami papildinot maka saturu. Bet vislielākais Kardāno ienākumu avots šajā laikā bija azartspēles. Spēle visu mūžu bija viņa aizraušanās, viņš sasniedza izcilu meistarību un darīja visu otrādi, nekā mēs darām šodien. Proti, šahu viņš spēlēja agresīvi un azartiski, bet kauliņu un kāršu spēlēs rēķināja un analizēja. Tieši šeit radās grāmata, ko es tev iedevu. Tur ir viss: gan varbūtību teorijas pirmsākumi – simt gadus pirms Fermā un Paskāla –, gan spēles ieradumi, gan populārākās blēdības, gan padomi no stratēģijas un morāles sfērām, piemēram: *«vislielāko vinnestu no azartspēlēm var gūt, nespēlējot nemaz»*. Ļoti gudri padomi, bet, kā jau tas parasts, pats Kardāno tos visu mūžu ignorēja. Tiesa, grāmatu viņš uzrakstīja 30 gadus pēc studiju laikiem.

– Ko viņš spēlēja?

– Visu. Bet visvairāk aizrāvās ar *primēro*.

– Kas tas tāds?

– Tas ir tāds viduslaiku pokera variants. Baigi interesants, nav brīnums, ka bija tik populārs.

Es mēģināju ieviest pie Kleincimera, bet tie tur visi ir pārākie konservatori.

Nāca nākamais vilnis, un pēc medicīnas studiju beigšanas veiksmes apsīka, atkal sākās neveiksmju periods. Proti, jau studiju laikā Kardāno sagādāja grūtības iespraukties dažādās studentu biedrībās, bet pēc studiju beigšanas Milānas ārsti atteicās viņu uzņemt savā ģildē. Pēc būtības droši vien tāpēc, ka Kardāno bija visai šerps raksturs, un tāpēc, ka ārsti baidījās no talantīga konkurenta, bet formāli tāpēc, ka ģildes noteikumi neļāva uzņemt ārlietībā dzimušos. Kardāno mēģināja vairākkārt, bet ar nemainīgiem rezultātiem. Viņam nebija tiesību strādāt par ārstu Milānā un, paklausījis draugu ieteikumam, viņš kļuva par lauku dakteri Sako ciematā netālu no Padujas, kur ieguva vietējo iedzīvotāju simpātijas un kļuva par cienījamu sabiedrības locekli. Šeit viņš apprecēja vietējā viesnīcnieka meitu Lučiju Bondarīni, viņiem piedzima divi dēli un meita. Pats Kardāno vēlāk autobiogrāfijā rakstīja, ka tie bija vienīgie patiesi laimīgie gadi viņa dzīvē.

Ārstam lauku ciematā ienākumi nebija pārāk lieli, uzturēt ģimeni kļuva arvien grūtāk, tāpēc viņi pameta Sako un devās uz Milānu. Situācija neuzlabojās, un Kardāno ar ģimeni pat kādu laiku bija spiests dzīvot nabagmājā. Bet, kā viņš pats rakstīja par šo periodu, šeit Niks ieskatījās kladītē un citēja: *«pasākumi, ko es uzsāku pirms pilna mēness, vienmēr vērsās par labu, kaut arī manas darbības ne vienmēr bija iepriekš apdomātas, un vēl laikā, kad citi ļaudis parasti atmeta cerības uz laimi, es iesoļoju tajā, un Fortūna galējas pamestības brīžos allaž ir stāvējusi man blakus»*. Tajā laikā Milānā bija biezie, kuri sāka interesēties par augstajām zinātnēm un matemātiku un, atceroties Fazio nopelnus, piedāvāja Džerolāmo lasīt lekcijas tajā pašā fondā, kur to bija darījis viņa tēvs.

– Eh, varētu šodien būt tādi biezie, – es sapņaini novilku.

– Gan jau ar laiku radīsies, kur šie liksies! ...Tikai mēs to varētu nepiedzīvot, – Niks atbildēja un turpināja: – Vispār Kardāno lekcijas lasīja baigi interesanti. Klausītāju netrūka. Viņam visu mūžu bija tāda maniere visu izpētīt un par visu rakstīt grāmatas. Par grāmatu rakstīšanu viņam pat ir smuks citāts. Niks atkal ieskatījās kladē.

«Es jautāju pats sev – kā lai uzraksta grāmatu, kuru lasīs? Kādu brīnišķu priekšmetu tu zini tik labi, ka cilvēki gribēs lasīt par to? Vai tava valoda un stils ir pietiekami pievilcīgi lasītājam? Bet pieņemsim, ka tu esi ieguvis savus lasītājus: vai tad nav tiesa, ka, laikam ejot, dienu no dienas rodas arvien jaunas un jaunas grāmatas, un drīz vien tie uz tavu grāmatu skatīsies ar nievām, un tava grāmata iegrimis aizmirstībā. Tavas grāmatas mūžs būs daži gadi. Cik daudz? Simt gadu, tūkstoš gadu, desmit tūkstoš gadu? Vai vari nosaukt vienu vienīgu, kas izdzīvojuši tik ilgi? Vienu vienīgu no daudzajiem tūkstošiem? Tās visas iet bojā mūžīgajā ciklā – jo visam, kam ir sākums, ir jābūt arī beigām.»

– Nu, to es viņam varētu pastāstīt, – es nenocietos.

– Ko tieši?

– To, kā uzrakstīt grāmatu, ko lasītu vēl pēc tūkstošiem gadu. Vajag bakstīt ar koka irbulīti mitra māla plāksnītēs! – es pavēstīju.

– Konstruktīva doma! Niks atzinīgi novērtēja, – bet Kardāno lietoja citu paņēmieni. Proti, ir zināms, ka viņa grāmatas lasījis Šekspīrs. Un šekspirologi ir izanalizējuši, ka tā grāmatele, ar kuru Hamlets klaiņo pa skatuvi, īstenībā ir Kardāno sacerētā *De Subtilitate Rerum* (Lietu smalkums).

– Kaut arī Kardāno nopietni nodarbojās ar matemātiku un astroloģiju... – Niks mēģināja turpināt, bet es viņu pārtraucu.

– Nesaprotu. Kā cilvēks ar matemātiski attīstītu prātu var nodarboties ar kaut kādu tur okultu zinātni?

– Tolaik astroloģija nebija vis okultā, bet gan eksaktā zinātne. Tavs vārdabralis Keplers tā domāja vēl simt gadu vēlāk. Es vispār tai ezoterikai neticu, bet reizēm domāju: varbūt, ka daži cilvēki tiešām redz, dzird vai sajūt kaut ko tādu, ko citi neredz, nedzird un nesajūt? Tad viņi droši vien to nespēj arī paskaidrot citiem: pamēģini aklajam pastāstīt par van Gogu vai kurlajam nodziedāt Gregoriāņu korāli. Alķīmiķis Paracelss apmēram tā arī aprakstīja starpību starp astroloģiju un astronomiju: astronomiju var iemācīt katram, kas ir gana uzcītīgs un akurāts, kam ir laba redze un kas māk skaitīt, – turpretī astrologam ir jādzird zvaigžņu mūzika. Tāpēc tie, kuri redz, droši vien pat nemēģinās stāstīt tiem, kuri neredz...

– Un tāpēc droši vien tie, kuri stāsta, īstenībā neredz. Vai arī viņiem balsis neskan.

– Īstenībā tomēr ir viena māņticība, kurai es ticu, – Niks domīgi turpināja. – Mums visapkārt kaut kas notiek. Un tas viss rada kaut kādu troksni: balsis skan vienmēr, vai tā ir sfēru mūzika, vai eņģeļu dziesmas, vai materiālās pasaules zinātniskie fakti. Derētu tikai tās dzirdēt un saprast, ko tas viss nozīmē.

– Nu un kā lai saprot, ko tas viss nozīmē?

Niks sarauca degunu, piekrītoši divreiz pamāja ar galvu:

– Nekā. Labākajā gadījumā tu tikai reizi no simta kādu balsi izdzirdi, reizi no miljona pēc notikuma saproti, ko balss ir mēģinājusi tev pateikt, un tik mazu skaitļu nemaz nav, lai novērtētu, cik bieži pirms notikuma varētu saprast, ko balss saka.

– Ir diezgan pretīga sajūta redzēt, ka visapkārt kaut kas notiek, bet nesaprast, kas un kā notiek.

– Un it īpaši saprast, ka nesaproti, – iestājās pauze, kuras laikā Niks berzēja pieri, bet es kasīju degunu.

– Labi, bet mēs novirzījāties no tēmas, – Niks pēc brīža turpināja. – Un tāpat: kaut arī Kardāno nopietni nodarbojās ar matemātiku un astroloģiju, viņa lielā mīlestība bija un palika medicīna. Un, protams, viņš nevarēja paciest to, ka nav ārstu kolēģijā.⁷⁴ Tāpēc viņš mainīja taktiku: pārstāja ārstiem pielīst un glaimot, bet sāka viņus enerģiski gānīt, blefojot gluži kā kāršu spēlē. Viņš uzrakstīja grāmatu par tipiskām kļūdām medicīnas praksē. Tas bija skandāls, un sabiedrības interese, kā jau pēc skandāla, bija liela. Bet tā kā grāmatu Kardāno uzrakstīja vienā nedēļā un viņam nebija laika lasīt korektūras, tajā bija daudz kļūdu – gan drukas, gan pēc būtības. Līdz ar to Kardāno pats savu oponentu rokās bija ielicis varenu ieroci. To tad Milānas ārsti izmatoja aizstāvībai, jautājot arī, vai tādām profānam un šarlatānam vispār var uzticēt ļaužu ārstēšanu?

Tagad, kad gāja slikti, atkal pārsteidza veiksmē: Kardāno izdevās ļoti sekmīgi izārstēt dažus pacientus. Visievērojamākais no tiem bija Milānas sv. Augustīna ordeņa priors, kurš, paklausot Kardāno padomiem, pilnīgi atveseļojās no skrofulozes infekcijas. Sajūsminātais mūks pat vēlējās iecelt Kardāno par oficiālo klostera ārstu, tādējādi izrādot viņam savu atzinību. Bija arī citi veiksmīgas ārstēšanas

⁷⁴ V.E.: Te atkal Anija Brice paspīdējusi: grāmatā ir teksts «...nav kolēģijā ārstu». Es atjaunoju autora vārdus.

gadījumi un liela sabiedrības interese, tāpēc ģildei nācās piekāpties. Sākumā gan tā vēl mēģināja tirgoties, bet tad pieņēma lēmumu, ka tas, kura vecāki galu galā apprecas, īstenībā nemaz nav ārlaulībā dzimušais. Līdz ar to šķērslis bija noņemts, un Kardāno ievēlēja Milānas ārstu kolēģijā. Izrādījās, ka tiem, kas pretojās ievēlēšanai, bija taisnība, jo jau pēc gada Kardāno bija kolēģijas rektors un viens no ievērojamākiem ārstiem, ko pazina visa Eiropa.

Daudzas augstdzimušas un kronētas personas meklēja Kardāno palīdzību, bet tas pieņēma tikai ļoooti nedaudzus piedāvājumus, jo augstāk par visu vērtēja savu neatkarību. Viņam vispār bija viedoklis arī par sevi. Kad izrādījās, ka Kardāno dzimtas ģerbonis ir līdzīgs varenās Kastiljoni dzimtas ģerbonim, viņam ieteica savējo pārtaisīt, papildinot to ar kādu putnu, piemēram, ērgli. Bet Kardāno izvēlējās bezdelīgu.

«Es izvēlējos bezdelīgu, jo tā daudzējādi atgādina man paša raksturu. Tā nav spējīga nodarīt ļaunumu, tā neizvairās no trūcīgo sabiedrības un, kaut arī pastāvīgi dzīvo cilvēku tuvumā, nekad nekļūst tiem tuva. Tā bieži maina savu mītni, nāk un iet; tā nav ne vientuļa, nedz arī barā, bet tā mīl savu ģimeni. Tā čivina, lai iepriecētu namatēvu, un nespēj dzīvot būrī. Tā ir vienīgā dzīvā radība, kas spēj atgūt zaudētu redzi, un tās sīkais ķermenis nes sevī smalkus aprēķinus. Tā īpaši mīl siltu gaisu un maigu klimatu. Tā būvē savu ligzdu ar īpašu prasmi, un šajā ziņā to nespēj pārspēt neviens cits putns, izņemot zivju dzeni. Tā visa ir melna, tikai vēders balts. Tā atgriežas uz veco ligzdu, it kā tai būtu atmiņa un pateicības izjūta. Neviens, pat ne plēsīgie putni to nevajā, jo neviens nespēj to panākt, nedz arī pat līdzināties tai ātrumā».

Bet atpakaļ pie medicīnas un karaļiem. Ir zināms gadījums, kad Kardāno pēc speciāla uzaicinājuma devās uz Skotiju ārstēt arhibīskapu Džonu Hamiltonu no astmas. Tā bija viņa starptautiskās slavas virsotne. Uz Skotiju Kardāno pasauca, kad arhibīskapa dzīve jau bija vienas vienīgas mocības un visi citi ārsti jau bija nodemonstrējuši savu nespēju tikt galā ar slimību. Pirmo mēnesi Kardāno nedarīja vispār nekā – tikai vēroja arhibīskapa ierašas, tas pat sāka uztraukties, bet pēc tam dakteris izklāstīja savus ārstēšanas priekšrakstus, kuros zālēm bija vismazākā nozīme. Kardāno instruēja arhibīskapu par diētām, fiziskiem vingrinājumiem, personīgo higiēnu. Lika gulēt nevis uz dūnām, bet zīda palagiem, lika lietot linu, nevis ādas spilvenus. Un arhibīskapa veselība uzlabojās! Astmas lēkmes kļuva arvien retākas un vieglāk panesamas, līdz veselība pēc ilgāka laika atgriezās pilnīgi.

Jāsaka, ka arī Milānas mūku Kardāno bija ārstējis, gan no citas slimības, bet ar ļoti līdzīgiem paņēmieniem. Viņš rakstīja – *«cilvēks nav nekas vairāk, kā vien viņa prāts; ja tas nav kārtībā, viss ir ačgārni, un ja tas ir kārtībā, viss pārējais arī ir kārtībā»*. Bet viņš rakstīja arī: *«ak, nožēlojamais cilvēces likteni! Šie divi pacienti tika atbrīvoti no ciešanām tikai tāpēc, lai pēc desmit gadiem mirtu vardarbīgā nāvē politisku ķildu rezultātā»*. (Niks savā klādē būs izkonspektējis visu Kardāno – es pie sevis nodomāju.)

Kad pēc trīs mēnešiem Kardāno nolēma doties atpakaļ uz Itāliju, arhibīskaps bija ļoti neapmierināts un ilgi mēģināja viņu pierunāt kļūt par galma ārstu, bet, kad Kardāno palika nelokāms, bagātīgi viņam atlīdzināja un pats personīgi uzdāvināja masīvu zelta ķēdi.

Atpakaļceļā Kardāno visur uzņēma kā slavenību, viņš tikās ar daudzām ievērojamām personām. Vislielāko iespaidu tomēr atstāja tikšanās ar karali Henriju VI. Jaunais valdnieks bija ļoti slimīgs un ļoti izglītots, viņš bija lasījis vairākas Kardāno grāmatas un saturīgi par tām izjautāja autoru. Kardāno karalis iepatīkās, un viņš sastādīja Henrijam horoskopu, kurā paredzēja ilgu dzīvi un nopietnas slimības 23, 34 un 55 gadu vecumā. Bet Henrijs nomira 16 gadus vecs... Tādas kļūdainas prognozes Kardāno astrologa praksē bieži mijās ar precīziem pareģojumiem, bet šī kļūda bija vissmagākā.

Gadījums ar Henriju VI gan pašķobīja Kardāno astrologa reputāciju, bet medicīnā viņš joprojām bija un palika viena no visspožākajām Eiropas zvaigznēm. Atceļā no Skotijas gan Antverpenē, gan Ķelnē, gan Bāzelē viņam par godu rīkoja greznas pieņemšanas. Ģimene dzīvoja pārticīgi, gan slavu, gan ienākumus nodrošināja medicīnas prakse un medicīnas profesora vieta Pāvijas universitātē. Kardāno mierīgu sirdi varēja raudzīties uz tuvējām vecumdienām. Bet, kā vienmēr, kad viss bija labi, atgādījās traģēdija, kas visu dzīvi pārvērta no labklājības par postu. Kardāno vecāko un mīloto dēlu Džambatistu apsūdzēja sievas noindēšanā. Pēc neilga laika dēls atzinās noziegumā, un viņam nocirta galvu. No šī trieciena Kardāno nekad tā īsti vairs neatkopās. Viņš nevarēja arī vairs palikt Milānā vai Pāvijā, kur viss atgādināja par traģēdiju un slepkavas tēva slava darīja dzīvi īpaši nepanesamu. Kardāno pēc draugu uzaicinājuma kļuva par Boloņas universitātes medicīnas profesoru.

Arī otrais dēls Aldo tēvam nebija nekāds atspaidis – viņš bija caur un cauri blēdis, pinās ar šaubīgiem tipiem, šķieda tēva naudu un bezmaz vai visus Itālijas cietumus pazina no iekšpuses. Vairākkārt Aldo pat apzaga paša tēvu.

Bet vissmagāko triecienu liktenis Kardāno bija pietaupījis uz mūža beigām. Inkvizīcija bez jebkāda brīdinājuma arestēja Kardāno un apvainoja viņu ķecerībā. Tam par iemeslu bija Kardāno sastādītais Jēzus horoskops. Runā, ka inkvizīcijai par tēvu ziņojis Aldo.

– Kas tur bija tajā horoskopā? – mani urdīja neslēpta ziņkāre.

– Labs jautājums. To īstenībā neviens nezina. Kardāno jau bija tuvu septiņdesmit gadiem. Un kaut arī viņš visu mūžu bija rakstījis visu un par visu, inkvizīcijas procesu savā autobiogrāfijā nepiemin ne ar vienu vārdu! Domājams, ka viņam nācās dot kādu klusēšanas zvērestu. Kardāno pavadīja cietumā vairākas nedēļas un, spriežot pēc visa, mocīts netika. Arī spriedums bija žēlsirdīgs, viņam atļāva atteikties no maldiem privātā kārtā, tādējādi aiztaupot pazemojošo publisko procedūru. Pāvests Pijs V viņam piešķīra pensiju, bet aizliedza turpmāk lasīt lekcijas un drukāt jebkādas grāmatas.

Kā viegli iedomāties, cilvēks, kurš visu mūžu ticēja astroloģijai, sastādīja horoskopu arī pats sev. Pēc kļūmēm, kas viņam gadījās ar Henriju un Jēzu, Kardāno nevarēja atļauties kļūdoties vēlreiz. Horoskopā bija paredzēts, ka viņš dzīvos līdz septiņdesmit piecu gadu vecumam. Un Kardāno tiešām mira savas dzimšanas dienas priekšvakarā. Leģenda vēsta, ka viņš izdarīja pašnāvību (21. septembrī, 1576. gadā).

– Tā ir ļoti gudra leģenda. No tās mums būs mācīties, ka cilvēkam jāizdara tikai tie pareģojumi, kuru izpildi viņš pats var kaut kādā veidā ietekmēt. Būtu labāk savas pareģa spējas pielietojis kāršu spēlē! Nekādi karaļi nebūtu jāārstē. Varētu dzīvot, cepuri kuldams.

– Viņa daudzajās grāmatās ir arī par to. Viņš pārliecinoši raksta, ka vispār astrologi un pareģi nav veiksmīgi spēlmaņi. Un pats, kā vienmēr, uzreiz dod pretēju piemēru. Tas ir skaists stāsts.

«Tomēr es esmu izlēmis nodot lasītāju vērtējumam atgadījumu, kas notika ar mani 1556. gadā Venēcijas patricieša Tomasa Leciusa sabiedrībā. Lai katrs lasītājs pats veido savu spriedumu. Es tikko biju atteicies no rektora amata Padujas universitātē un ceļoju kopā ar Hironīmu Rivolu – mācītu vīru no Bergāmo. Mēs spēlējām spēli, kas saucas *Bassette*, un es vinnēju visu viņa naudu. Tad viņš lūdza mani spēlēt ar viņu uz parāda, un es vinnēju atkal. Visbeidzot viņš gribēja turpināt to bezgalīgi, bet es atteicos. Viņš apsoltījās atmaksāt parādu trīs dienu laikā, bet tā arī neparādījās.

Kad mēs nejauši satikāmies, viņš teica, ka dabūšot naudu uz Svētās Jaunavas dienu, un apsoltījās aizvest mani pie burvīgas prostitūtas. Tajā laikā man apritēja divdesmit piektais gads, bet es biju impotents. Neskatoties uz to, es piekritu; ne vārds netika bilsts par spēlēšanu. Viņš atnāca norunātajā dienā un aizveda mani uz Tomasa Leciusa māju. Meitenes te nebija, toties bija bārdains vīrs ar jaunu sulaini. Nekāda nauda netika maksāta, bet mēs spēlējām ar iezīmētām kārtīm. Es zaudēju visu naudu, ko viņš bija man parādā, un viņš uzskatīja to par parāda daļu, gluži it kā viņš man būtu to atdevis. Es zaudēju apmēram divdesmit piecas aurejas vai pat drusku vairāk – visu, kas man bija, un turpināju spēlēt, atstājot ķīlā savas drēbes un gredzenu.

Es atgriezos mājās nobēdājis (kas ir gluži dabiski), it īpaši tāpēc, ka nebija cerību saņemt naudu no mājām Milānas nemieru dēļ. Un tad es izdomāju īpašu viltību. Es vairs neatceros detaļas, ir pagājuši 38 gadi, bet man šķiet, ka tā bija ģeomantija, ar kuras palīdzību es uzzināju un saturēju prātā divdesmit četras spēles, atceroties, kurās jāuzvar un kurās jāzaudē. Gadījuma pēc pirmo bija daudz vairāk.

Bet, kad es sapratu, ka vairāk numuru nespēju paturēt prātā, es piekodināju savu sulaini, vārdā Jakobu, lai viņš pasauc mani, tiklīdz redz, ka es esmu atspēlējis savu apģērbu un savu naudu. Es piedraudēju, ja viņš tā nedarīs, tad dabūs smagu kāvienu. Viņš apsoltījās, un mēs gājām. Spēlei ritot, es vinnēju un zaudēju visās tajās spēlēs, kurās biju paredzējis, un pēc trešās spēles sapratu, ka te nav nekādas blēdības vai māna. Viņš solīja brīvi, un es pieņēmu likmes, bet viņš bija iepriekšējās dienas veiksmīgās spēles iespaidā un paļāvās arī uz iezīmētajām kārtīm.

Viņa domas bija jauneklīgas degsmes iekvēlinātas, bet rezultāts iznāca pretējs. Jo tajās spēlēs, kurās es zināju, ka man jāuzvar, es neatteicos ne no kādām likmēm un solīju augsti pats, bet pretējos gadījumos, kuros, kā es zināju, jāuzvar bija viņam, es pasēju, ja viņš solīja pirmais, un pats solīju ļoti zemi. Tādējādi pirmo divdesmit spēļu laikā es atguvu savas drānas, savus gredzenus un savu naudu, un vēl visu to, ko viņš pielika klāt. Vēl bija palikušas četras spēles; es spēlēju un vinnēju.

Viņš jau bija satraukts un apbrīnas pilns. Un tā viņš teica: «Es domāju, ka tevi pamāca kāds dēmons, vai arī tā ir kāda burvestība, kuras dēļ tu zini, kas notiks»».

Aizdomīgi pašķielēju uz Niku: – Tas viss man kaut ko atgādina. Vai tu gadījumā nepraktizē ģeomantiju?

– Nē, es taču tev jau tikko teicu, ka tam visam neticu! Labāk paklausies, kā Kardāno komentē pēdējo frāzi: «*Ja kāds var teikt, ka mans Gars pamāca mani, kaut arī pats sevi nekad nav atklājis, to es neapspriedīšu; tomēr ir jābūt kādam paņēmienam, ar kuru Gars pats uzzina nākotni. Šo jautājumu es ļauju izlemt citiem*». Redzi, Kardāno ticēja, ka viņu nepārtraukti uzrauga kāds personisks

Sargājošs Gars, kurš viņu dažādos veidos brīdina par nelaimēm. Viņam pašam ir tikai jāspēj brīdinājumi saprast.

Pamanījies manu kladītes virzienā mesto bažīgo skatienu, Niks neiecietīgi pamāja ar roku un turpināja:

– Labi, labi, nomierinies. Es pastāstīšu saviem vārdiem – Kardāno ievēroja, ka viss viņa dzīvē notiek it kā cikliski, bezgalīgā riņķojumā, kas nekādi nespēj apstāties. Vienmēr, kad lietas kļūva pilnīgi bezcerīgas, viņš tika iznests virsotnē uz Fortūnas viļņa. Taču veiksmē nenāca, iekams viņš nebija pilnīgi nogrimis dibenā. Toties pēc nogrimšanas viss it kā notika pats no sevis, bez viņa aktīvas līdzdalības.

Atkal un atkal rodas jautājums, kas gan īsti ir šī veiksmē? Kardāno nolēma izpētīt arī šo jautājumu, tāpat kā bija pētījis visus, ar kuriem saskārās. Viņš ķērās pie lietas nopietni un vispirms konstatēja, ka veiksmē ir saistīta ar noteiktu atgadījumu secīgumu laikā un telpā. Šis izvietojums var būt vai nu labvēlīgs subjekta plāniem, vai arī nelabvēlīgs tiem. Un arī paši atgadījumi var būt izvietoti vai nu saskaņā ar nemainīgiem dabas likumiem, kā dienas vai nakts iestāšanās, vai arī kādu, kā liekas nejausu, sakritību rezultāts, kā pērkona negaiss vai četri dūži.

Līdzīgi arī Fortūna darbojas divējādi: vai nu tā maina plānu, kas nosaka notikumu secību, vai arī rada dotajos apstākļos veiksmīgu vai neveiksmīgu nejausību. Ar pirmo paņēmieni modernā zinātne ir vairāk vai mazāk veiksmīgi tikusi galā, bet otrs joprojām ir biezā miglā tīts: vai veiksmes cēlonis ir zvaigžņu stāvoklī, vai arī īpašā Universuma uzbūvē? Tas gan liekas mazticami, jo kārtis, kuras tev iedalītas, ir labas vai sliktas vienīgi atkarībā no taviem spriedumiem. Bez tiem tās ir tikai bildītes. Tāpat ikvienu atgadījumu virkni var skatīt gan objektīvi, gan saistībā ar subjekta plāniem. Visādā ziņā pareizi rīkosies tas, kurš mēģinās izdarīt secinājumus pat no visnenožīmīgākajiem gadījumiem, ja vien tie ir pastāvīgi, jo tāpat kā tīkls sastāv no cilpām, visas lietas cilvēka dzīvē sastāv no sīkumiem, kas ir sakārtoti un savākti kopā drīz vienā figūrā, drīz citā – gluži kā mākoņi...

Redzot to, liekas, ka aiz visa Kaut kas jeb Kāds stāv, kaut arī likums, kas savieno atsevišķas daļas, nav zināms. Ir tā, it kā tu jau iepriekš būtu nolemts dižumam vai niecībai.

Ja ticēt Kardāno grāmatām, viņš ar savu Sargeņģeli ir arī vairākkārt sarunājies tajā savādajā laikā, kas vairs nav miegs, bet vēl nav arī nomods. Tā pēc dēla sodīšanas Gars pamācīja, ka, ņemot mutē kaklā iekārto dārgakmeni, drūmās atmiņas par dēlu vairs nemočīs. Un viena vieta ir īpaši dīva.

«Daudzas reizes es runāju ar jaunekli, kurš vērsās pie manis glaimojošiem vārdiem un kuru es pilnīgi neatcerējos nomodā. Kad es reiz vaicāju, kas viņš tāds varētu būt un no kurienes nācis, viņš negribīgi atbildēja – Stephanus Da Mess». Īsi sakot, Kardāno zināja, kā sauc Dižo Garu. Viņš pat mēģināja šo vārdu kaut kā izskaidrot, izteikt hipotēzi, ka tam varētu būt saistība ar diviem vārdiem: «kronis» un «vidus». Diez, ko tas varētu nozīmēt?

Iestājās gara pauze, kuras laikā mēs abi apdomājām, ko tas varētu nozīmēt. Nekas prātā nenāca. Pirmais klusumu pārtrauca Niks:

– Nu, ko tu par to visu teiksi?

– Es teikšu, ka tas mūdzis ir bezkaunīgā veidā nozadzis manas idejas vēl piecsimt gadu pirms manas dzimšanas! Es uzreiz ticu, ka tāds cilvēks varēja piesavināties nabaga Tartaljas kubisko vienādojumu risināšanas formulu! Es esmu satriekts, beigts un pagalam.

– Nav tik traki. Pievērs uzmanību, ko viņš pats teica: «aiz tā visa Kaut kas jeb Kāds stāv, kaut arī likums, kas savieno atsevišķās daļas, nav zināms». Likums nav zināms! Tā ir mūsu niša. Meklēsim šo likumu! Ja nevarēsim atrast, izdomāsim. Tu izdomā, kaut vai vispārēju, globālu ideju līmenī, kā tas vispār var notikt. Vismaz kaut kādu modelīti. Te tādi darbi darāmi, bet tu lasi par kaut kādiem tur jezūtiem! Nu padomā pats, ko tie āpsi piecpadsmitajā gadsimtā varēja gudru izdomāt? Viņiem pat televizora nebija!

– Bet kamēr tu neesi drošs, ka efekts vispār ir, nav taču jēgas sākt būvēt modelīšus, – es vēl mēģināju turēties prefī.

– Atceros, atceros, – Niks ķiķināja, – ja kādam vajag pierādīt, ka kaut ko nav vērts darīt, tad tev uz pasaules nav līdzīgu. Vienkārši mēs ar tevi, Johan, dzīvojam uz dažādam planētām: tu būvē sistēmas, bet es risinu uzdevumus.

– Es vienalga domāju, ka pirms sākt kaut ko domāt, vajag apjēgt, kas vispār notiek. Bez Keplera man bija vēl viens vārdabralis, kurš sarakstīja evaņģēliju. Un tajā Jēzus TAVAM vārdabralim saka sekojošus vārdus: «ja jūs neticat, kad Es jums stāstu par zemes lietām, kā jūs ticēsit, kad Es jums stāstīšu par debess lietām?»

– Zini, Johan, Bībele čum un mudž no taviem vārdabraliņiem, bet man tur ir tikai viens. Un arī tas pieminēts tikai divas reizes. Tāpēc šis ir arī manis mīļotais lasāmgabals. Un mani vairāk iespaido

cita Jēzus frāze, ko viņš arī teica manam vārdabralim. Proti: «Vējš pūš kur gribēdams, un tu dzirdi viņu pūšam, bet nezini, no kurienes viņš nāk un kurp viņš iet. Tāpat ir ar ikvienu, kas piedzimis no Gara». Šo frāzi var apspriest gan pārnēstā, gan tiešā nozīmē. Neviens īsti nezina, no kurienes rodas tornado jeb virpuļviesulis, jeb kā nu tur viņu vēl sauc. Bet viņš drāžas briesmīgs un neapturams, sagraujot visu savā ceļā. Izrādās, ka enerģija, ko viņš izdala, ir lielāka nekā atombumbai!

– Pats sarēķināji? – es bijīgi apjautājos.

– Izlasīju žurnālā *Znaņije–sila*.⁷⁵

– Nu, un tu zini, no kurienes rodas virpuļviesulis?

– Es nezinu, bet man bija teorija... Pagaidi, es tev tūlīt parādīšu. Un Niks atkal sāka rakāties pa papīriem aizkrauto galdu. Šoreiz viņa intereses objekts bija noputējusi un apdriskātā sarkanā mape. Procesa sākumā tā bija bijusi virspusē, bet iepriekšējā meklēšanā aizmigrējusi uz kaudzes pašu apakšu. Nikam acīm redzami nepietika pacietības kaudzi pārkravāt un viņš mēģināja mapi izkacināt no čupas apakšas. Rezultāts bija pilnīgā saskaņā ar Ņūtona mehānikas principiem vispār un berzes spēku konkrētajā gadījumā. Visa kaudze draudīgi sasvērās, un papīri sāka slīdēt grīdas virzienā. Niks, demonstrēdams slavējamu reakciju, ar kreiso roku mēģināja čupu saturēt, bet ar labo, kurā jau bija sarkanā mape, saglabāt līdzsvaru. Rezultātā sarkanā mape atsitās pret kafijas krūzi (manu!). Aiz pārsteiguma Niks izlaida no labās rokas mapi, kura tūlīt pat atsprāga vaļā, izsējot baltās, aprakstītās loksnes kā lielas sniega pārslas pa visu istabu, bet no kreisās – pārējos papīrus, kas arī noslīdēja no galda, sajaucoties ar sniega pārslām. Pa ceļam tā aizķēra arī smukās jaunkundzes ģimetni, kura tāpat krita no galda un pusceļā līdz grīdai sastapās ar plūstošo kafiju.

Es, izdvesis situācijai piemērotu lamuvārdu, metos ķert, grābt un slaucīt, bet Niks visu šo katastrofu vēroja vēsā mierā. Likās, ka viņam ir ļoti svarīgi ievērot, kā visas atsevišķās lapas krīt un kur tieši tās nokrīt. Ģeomantija, dritvaikociņ! Viņš izskatījās pilnīgi atbrīvojies un domīgs, it kā mēģinātu ieklausīties kādā klusā balsī. Neadekvātā reakcija mani nedaudz pārsteidza, bet es joprojām mēģināju papīrus pasargāt no kafijas straumes.

– Es te galīgi nesaprotu, kurš papīrs tev ir no kuras čupas. Brīnos, kā tu pats te kaut ko saproti.

– Es arī nesaprotu. Te paies gads, kamēr es tos papīrus varēšu atkal kaut kā salikt. Laikam parādīt man tev neko neizdosies, bet nekas, es mēģināšu pastāstīt tāpat.

Tieši šajā brīdī es biju pacēlis smukās jaunkundzes ģimetni un ar lakatiņu noslaucījis no tās kafijas paliekas. Niks to ievēroja un teica:

– Tā ir mana draudzene.

– Smuka!

– Es gribēju tevi ar viņu iepazīstināt, bet viņa pašreiz nav Rīgā. Beidzot dabūjuši naudu, sēž Kuldīgā un filmē.

– Ko tad viņi tur filmē?

– Tā ir filma pēc Ezeriņa «Bendesmaisa»⁷⁶ motīviem.⁷⁷

⁷⁵ *Krievu val.*; žurnāla nosaukums «Zinātnē spēks» (**V.E.:** «Zināšanas ir spēks»).

⁷⁶ **V.E.:** Ezeriņš Jānis. «Bendesmaiss». Krājums «Leijerkaste», II daļa. Mūsdienu izdevums: «Noveles», Apgāds «Atēna», b.v., 1998. (381–392.lpp.); iespiests pēc Valtera un Rapas akc.sab. 1935.g. izdoto «Rakstu» II un III sējuma.

⁷⁷ **V.E.:** Jānis Ezeriņš (1891–1924) ir pazīstams noveļu rakstnieks (arī dzejnieks). Dzimis Cesvainēs tuvumā; 1906–1910. gadā mācījies Valmieras skolotāju seminārā (kopā ar Leonu Paegli); strādājis par skolotāju un skolas pārzini; 1919–1922. g. bija laikraksta «Brīvā Zeme» literārās daļas vadītājs; precējies, sieva Antonija; miris 1924.g. 24. decembrī no tuberkulozes.

«Bendesmaiss» ir novele, kas pirmoreiz iespiesta «Daugavas Gada Grāmatā 1924. gadam» (60–79.lpp.) ar virsrakstu «Sieviete, kura man patika»; pēc tam ievietota krājuma «Leijerkaste» II sējumā, kurš iznāca (Letas izdevumā) 1925. gada jūlijā jau pēc autora nāves («Leijerkastes» I sējums – 1923. gada vasarā).

«Bendesmaisa» sižets ir tāds, ka literārais varonis (novele uzrakstīta pirmajā personā) ir medicīnas students, kuram, kā jau medicīnas studentam, anatomikumā ir jāgraiza līķi (no šejienes vārds «bendesmaiss»). To darot, viņš ir pieradis vispār pētīt un «anatomēt» cilvēkus – arī psihiski. Tādēļ, iemīlējies un vēlāk arī iepazīties ar kādu jaunu sievieti, viņš, šādas pētīšanas dziņas urdīts, uzdodas viņai par diviem dažādiem cilvēkiem: ar vienu (studentu S.) viņa satiekas, skūpstās utt., bet ar otru (kurš parakstās kā Tūdaliņš) sarakstās vēstulēs, bet nekad nav tikusies un redzējusies (kaut gan lūdz šādu tikšanos). Abas Bendesmaisa izpausmes viena ar otru konfliktē un apstrīd viena otru: students S. ir ikdienišķs un mīlīgs; Tūdaliņš – augstprātīgs un cinisks filozofs.

Beigās Bendesmaiss nostāda savu sievieti konflikta situācijā: students S. paņem biļetes uz operu un dabū mīļotās solījumu, ka tā noteikti pavadīs viņu uz šo operas izrādi. Tad viņš aizsūta tai Tūdaliņa vārdā ziņu, ka ir nolēmis beidzot piekāpties viņas lūgumiem un satīties ar viņu: gaidīšot viņu rīt plkst astoņos tur un tur (tieši

– Nezinu. Kas tas ir?

– Nu es taču teicu, ka pāķis! Ļoti labs rakstnieks. Varbūt pats labākais latviešu noveļu rakstītājs. Un «Bendesmaiss» varētu būt tāds savdabīgs latviešu «Sirano de Beržeraka»⁷⁸ variants, tāds, kur it kā cilvēks sacenšas pats ar sevi – viens viņš ir dzīvē, otrs vēstulēs... Bet ko es tev te stāstu, paņem un izlasi pats, nenožēlosi!

– Labi, negribi stāstīt par «Bendesmaisu», stāsti par tornado.

– Nu tas nav īsti tornado, tā drīzāk ir tāda pseidovirpuļu teorija.

Niks paņēma vistuvāko papīra lapu, uz kuras vēl bija brīvs stūrītis, un sāka zīmēt kaut kādu sarežģītu vektoru konstrukciju. Tad viņš turpināja: «Skaties šeit...» Šajā brīdī iezvanījās telefons un Niks pastiepās pēc klausules: «Hallo?» Telefona vads pacēla pēdējo, uz grīdas vēl nenomesto papīru kaudzi, un zem tās atklājās neaizkorķēta tušas pudelīte, kura izlēja visu savu saturu uz Nika zīmējuma, pārvēršot to par vienu vienīgu gleznainu kleksi. Niks tikmēr turpināja runāt pa telefonu: «Čauuuu! No kurienes tu zvani?... Uz cik ilgu laiku?... Rīt no paša rīta? Protams! Kur? Pie manis vai pie tevis?... Pie manis gan te ir Johans – atceries, es tev par viņu stāstīju?... Nu nekas, es pastāstīšu vēlreiz... Nē, nav lielas problēmas, ar viņu mēs varam parunāt citreiz. Es braucu, čau».

operas laikā!). Nu mīlotā atsaka studentam S., jo esot slima (bet, kad viņš kā medicīnas students, gandrīz jau ārsts, grib viņu izmeklēt, tad neļauj); izceļas greisirdības scēna ar moto «Tu mani vairs nemīli kā agrāk!...»; sastrīdējušies viņi izšķiras; sieviete steidzas uz satikšanos ar Tūdaliņu un... sastop tur Bendesmaisu! (Finālā viņa šausmās aizbēg).

Lai gan ir skaidrs, ko Ezeriņš ir gribējis pateikt ar šo noveli, tomēr visumā man tā nepatīk, tāpat kā citas viņa noveles, ko esmu lasījis. Ezeriņa sižeti ir mākslīgi: tur nefigurē reāli cilvēki ar reālu psiholoģiju – tādu, kādu to varam atrast dzīvos, kaut vai varbūt reti sastopamos, bet tomēr patiesos psihopātiskos vai psihotiskos tipos. Nepatīk man arī Ezeriņa dzeja; krājumā (Ezeriņš Jānis. «Saules kodeļa». Literārā mantojuma mazā bibliotēka. Rīga, Liesma, 1988.) neatradu nevienu dzejoli, kuru gribētos iegaumēt, atkārtot, citēt...

«Dižā Gara» personāžs Niks augstu novērtē Ezeriņu, saskatot «Bendesmaisa» kaut ko tādu, «*kur it kā cilvēks sacenšas pats ar sevi – viens viņš ir dzīvē, otrs vēstulēs*». Kad es pats lasīju «Bendesmaisu», tad man likās, ka galvenā ideja tur ir «sieviešu nepastāvība» – viņu mūžīgā tiekšanās prom no vienkārša cilvēka (piemēram, no «parasta studenta») uz «kaut ko augstāku», lai arī tas, kas viņām šajā brīdī šķiet «augstāks», būtu cinisks vai pat noziedzīgs; šīs tiekšanās eksistenci tad arī Bendesmaiss grib pārbaudīt savā iemīļotajā ar savu «psihiskās preparēšanas tieksmi» – un patiešām arī konstatē! – kādēļ ļauj viņu attiecībām sabrukt un tālāk noslēdzas sevī. Tātad man likās, ka Ezeriņa novele ir mērķēta galvenokārt uz sievietes personību, bet ne uz paša Bendesmaisa personību.

Niks, turpretim, interpretē noveli tā, ka tās centrālais mērķis ir paša Bendesmaisa personība (kurš ir «viens dzīvē, otrs vēstulēs» un «it kā sacenšas pats ar sevi»). Pirmpublicējumā novele saucās «Sieviete, kura...»; autora grāmatas pēcnāves izdevumā jau – «Bendesmaiss». Nosaukuma tāda maiņa varētu norādīt uz akcenta pārvešanu no sievietes personības uz paša varoņa personību. Nav tikai īsti zināms (man) vai šo nosaukuma maiņu ir izdarījis pats autors, vai viņa pēcnāves izdevēji.

Bet neatkarīgi no tā, vai novelei kā galvenais ir bijis pirmais (sieviete) vai otrais (pats students) mērķis, vai varbūt sākotnēji pirmais, bet pēc tam grozīts uz otro, – neatkarīgi no tā es neizjūtu Ezeriņa noveli par augstas klases sacerējumu. Šādas idejas rakstnieks varēja paust, bet paust tās vajadzēja ar tādiem personāžiem, kādi var dzīvē reāli pastāvēt. Bet Bendesmaiss nevar pastāvēt tāds, kāds viņš novelē attēlots: pat ja kāds cilvēks gribētu izdarīt to, ko darīja noveles varonis, viņš to darītu savādāk – un pie tam katrs darītu savādāk, atbilstoši savam psiholoģiskajam tipam (Ezeriņa noveļu varoņiem vispār nav nekāda psiholoģiskā tipa; tie ir shēmas).

Tā tas nebūt nav ar visiem rakstniekiem: Dostojevskim, piemēram, par jebkuru personāžu var uzreiz pateikt, kas tas par psiholoģisko tipu (pārsvarā, protams, viņam figurē dažādi epileptoīdu varianti); vai, teiksim, «Mērnieku laikos»: lai gan tas ir satīrisks romāns, bet vienalga – par ikvienu personāžu ir uzreiz skaidrs, kas viņš tāds ir pēc psiholoģiskās tipoloģijas – pat tādiem personāžiem, kurus tradicionālā literatūrkritika dēvē par «bāliem», – kā Liēna un Kaspars.

Nu lūk, bet Ezeriņam visa tā nav: viņa Bendesmaisa nav vispār nekāda psiholoģiskā tipa, un novelē attēlotā varoņa uzvedība neatbilst neviena psiholoģiskā tipa uzvedībai. Tāpēc priekš manis Ezeriņa paustās idejas ir aizēnotas ar autora psiholoģisko mazspēju, par kuru es esmu spiests domāt viņa literāro ideju uztveršanas vietā.

⁷⁸ Sirano de Beržeraks (*Cyrano de Bergerac*; 1619–1655) ir franču rakstnieks, domātājs, satīriķis – ateists un materiālists. Johans Korins acīmredzot ir lasījis viņa darbus, – un galvenais, kas mani šajā apstākļi pārsteidz, ir: kur viņš tos dabūja?! Es pats jau daudzus gadus tos meklēju, bet nekad neesmu redzējis; Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā uz šo vārdu ir tikai Rostāna (1868–1918) luga it kā par viņu (Rostāns Edmunds. «Sirano de Beržeraks»; luga; iestudēta pirmoreiz 1897; izdota 1898.), (vai varbūt Niks runā nevis par pašu filosofu, bet par šo lugu?). Sirano de Beržeraku es meklēju tajā sakarībā, ka viņš (galvenokārt ar saviem «Cita pasaule jeb Mēness valstis un impērijas», 1657. un «Saules valstis un impērijas», 1662.) bija viens no galvenajiem autoriem, kuri iedvesmoja Sviftu viņa «Gulivera ceļojumu» (1726) rakstīšanas laikā un no kura (kā stāsta Svifta komentatori) viņš esot paņēmis vairākas idejas. Tas ir pietiekams iemesls, lai es vēlētos rūpīgi izpētīt de Beržeraka sacerējumus.

Niks nolika klausuli, domīgi nopētīja kleksi un pagriezās pret mani:

– Nu, atvaino, vecais, draudzene iebraukusi uz vienu dienu. Baigā sagadīšanās! Viņiem tur filmēšanas daiktam salūzis kaut kāds verķis, ko apmainīt var tikai Rīgā. Un, tā kā darba šodien nav, viņa pierunājusi operatoru, lai paņem līdzi. Rīt jābrauc atpakaļ. Sarunāju, ka es aizbraukšu, – un Niks vainīgi uz mani paskatījās, – mēs vēl varam parunāt pa ceļam līdz autobusa pieturai. Tie autobusi nāk reizi pa gadu, tā ka laika mums būs daudz.

*

Kad, nokāpuši lejā, mēs pa kastaņām aizaugušo ielu nesteidzīgi devāmies autobusa pieturas virzienā, Niks pēkšņi jautāja:

– Vai tu kādreiz esi redzējis sapnī pilsētu, kurā nekad neesi bijis?

– Ko? – negaidīti izrauts no pārdomām, es pārjautāju.

– Vai tu kādreiz esi redzējis sapnī pilsētu, kurā nekad neesi bijis?

– Jā, daudreiz. Kāpēc tu tā prasi?

– Vienmēr vienu un to pašu pilsētu?

– Jā.

– Un kad pēdējo reizi?

– Neatceros. Pirms gadiem desmit. Pirmoreiz pirms gadiem divdesmit, trīsdesmit, bet kāpēc tu tā prasi?

– Es redzēju pagājšnakt. Pirms tam jau labi sen nebiju redzējis. Bet šoreiz palika drusku jocīgi ap dūšu. Tas tur – un viņš pabakstīja ar pirkstu manas somas virzienā, kurā es biju iebāzis Kardāno grāmatu, – savos grafomānijas uzplūdos sarakstīja arī grāmatu par sapņu tulkošanu *Somniorum Synesiorum*. Un tur viņš raksta: «*sapnis par dzīvi svešā, nezināmā pilsētā vēsta par drīzu miršanu. Jo citā vietā ir nomirušo mitekļis, un nav zināms kur*».

– Vot tā! Tagad arī man būs jāuztraucas, kad nākošreiz redzēšu.

– Diez vai. Ja «drīza miršana», kā tu saki, ievelkas uz divdesmit, trīsdesmit gadiem, tad tas ir pilnīgi ciešami. Labāk parunāsim par lietu. Es tev te visu laiku mēģinu stāstīt par to uzdevumiņu, ko tur rēķināju pirms vairākiem gadiem.

– Tikai, lūdzu! Stāsti tā lēnām un divas reizes. Tā, lai pat es spēju saprast!

– Tad, lūk, iedomājies šūnu automātu četrdimensiju kubiskā režģī, kuram pārejas matrica ir nevis determinēta, bet stohastiska un veido tādu parastu, vulgāru Markova ķēdi. Ja mēs mēģināsim šo režģi projicēt uz divdimensiju plakni, vai, pareizāk sakot, ar šo plakni šķelt...

Šajā brīdī mēs pagriezāmies ap stūri. Un no nākamā stūra izgriezās autobuss.

– Nu, atvaino! – tik vien Niks paguva izsaukties un kā lode aizšāvās pieturas virzienā, gluži tāpat kā viņdienās, kad kara katedrā, pēc oficiera izsaukiena *razoigis!*⁷⁹, viņš metās uz ģērbtuvu pēc mēteļa, lai nebūtu jāstāv apnicīgajās rindās. Ir tomēr pasaulē lietas, kas nemainās.

Niks vēl paguva pamāt man atvadu sveicienu caur aizbraucošā autobusa aizmugures logu, un tad autobuss jau pagriezās ap aiznākamo stūri un prom bija.

*

*** **

Tas ir telefons...

*** **

Zvana, nezvērs...

*** **

Tas nebeigsies nekad... Es saņēmu visu savu gribu dūrē un rausos telefona virzienā, pa ceļam viegli pieveicot deķi, kas nemākulīgi mēģināja mani nožņaupt. Ar vienīgo aci, ko cīņā ar miega paliekām bija izdevies pavērt, es pašķielēju uz pulksteni. Pusastoņi. Ja es būtu bīskaps Berklijs, teiktu, ka tāds laiks dabā vispār nemaz nepastāv, jo nav novērojams.

– Klausos?

– Johan? – tas ir Čupulis. Un kamēr es prātoju, kur gan palikusi viņa pārspīlētā pieklājība un vīterojšie jociņi par gulēšanu, kad ārā jau liela diena, un rīta stundu, kurai mutē zelts, nāca arī atbilde:

– Šausmīga nelaipe! Niks nosities.

Miegs kā ar roku noņemts – tā raksta citās grāmatās, bet ar mani tā nenotiek. Galīgi samiegoties un apjucis, es spēju uzkonstruēt tikai kaut ko tādu: «Kā, pavisam?»

– Pavisam un galīgi. Drausmīga apstākļu sagadīšanās. Viņš laboja elektrību...

⁷⁹ V.E.: Vispār tā komanda pēc *Ustava* bija: Разойтись!

– Niks??? Elektrību???!!!!???

– Jā, vari iedomāties? Tas ir tas pats Niks, kurš nedēļu gāja uz ateju ar sveci, kamēr atnācu un apmainīju viņam izdegušo lampiņu!

Nika paniskās bailes no elektrības bija leģendāras. Nezin par ko, bet elektrība viņu ļoti mīlēja. Vai nu tāpēc, ka viņš valkāja kādas īpašas sintētiskas drēbes, vai čības, vai arī kā citādi, bet ar statisko elektrību viņš allaž uzlādējās kā neviens cits. Viņš dabūja pa knaģiem no katra durvju roktura, kam mēģināja pieskarties. Dzirksteles no Nika šķīda uz visiem tuvējiem metāliskajiem priekšmetiem, īpaši tēlaini tas izpaudās laboratorijas darbos, kad visi aparāti, kam Niks tuvojās, labākajā gadījumā rādīja galīgi greizi, bet sliktākajā – pārstāja darboties pavisam. Niks šo situāciju apzinājās un bija ar to samierinājies. Viņš piecietā belzienus no durvju rokturiem un trolejbusu durvīm un bija visai saspīlētās attiecībās ar elektroietaisēm. Un te pēkšņi man kāds saka, ka viņš laboja elektrību!

– Viņš tur kaut ko rēķināja uz kompja, – Čupulis turpināja, – kad pēkšņi ar blīkšķi atvienojās elektrība. Izrādījās, ka augšējā kaimiņiene, kā jau tas bieži notika, bija atgriezusi ūdeni vannā, bet pati aizgājusi skatīties seriālu. Un tieši šoreiz, ejot pāri, ūdens ietecēja tajos caurumos, kur elektrības vadi. Un, kad aiztecēja līdz sadales kārbai, tur arī notika minētais blīkšķis. Spriežot pēc visa, Niks uzreiz atmata hipotēzi par poltergeistu un saprata, kas par lietu. Laikam jau rēķini viņam bija ļoti svarīgi, jo viņš pats nolēma savienot vajadzīgos vadiņus...

– Vai tad viņš korķus neizskrūvēja?

– Izskrūvēja, izskrūvēja! Vismaz viņam pašam tā likās. Bet izrādījās, ka tieši šo vadiņu kāds tautas daiļamata meistars bija ierīkojis elektrības zagšanai. Un tā kā tas negāja caur skaitītāju, tad arī korķi uz to nekādu iespaidu neatstāja. Un tā, kad nu Niks mēģināja savienot vajadzīgos vadus, viņš dabūja pamatīgu belzienu, ķebļītis zem viņa sašūpojās, un Niks, lai nezaudētu līdzsvaru (labāk būtu zaudējis), atspiedās pret grāmatplauktu. Tur sakrautie papīri izgāzās uz grīdas, un satricinājumā no grāmatplaukta gāzās Heraklīta biste, kas krītot trāpīja Nikam tieši pa deniņiem. Ārsti teica, ka viņš esot bijis beigts uz vietas.

*

Gribētos padzīvot kādā dienvidjūras salā pie pašas zilās jūras. Braukāt ar savu kuģīti pa līcīti, kājas mērcējot ūdenī, ķert zivis un saūjināties ar kaimiņiem, kuri tāpat kuģotu ar kājām ūdenī. Rudeņos, kad jūra vēl silta, bet gaisā jūt dzestrumu, celtos maiga migla, un varētu lidināties kā mākoņos, nevienu citu neredzot. Bet es vienalga zinātu, ka viņi visi tepat kaut kur ir. Brīdi pa brīdim es dzirdētu airu šļakstus, brīdi pa brīdim zvejnieka dziesmu. Tad pēkšņi kāds parādītos – iznirtu no miglas vāliem ar iznestu krūti, pilnām burām, kādu mirkli pabrauktu blakus, tad atkal izzustu miglā – cits uz laiku, cits pavisam. Kuģi miglā...

Tādas dzejiskas domas man nāca prātā, ejot pa aleju kapličas virzienā Nika bērnu dienā. Jau pie pašiem kapu vārtiem es satiku pirmo no daudzajiem studiju biedriem, kas bija atnākuši uz izvadīšanu. Tad, ejot tālāk, «no miglas iznira» arvien vairāk un vairāk bijušo draugu un paziņu, līdz beidzot pie kapličas viņi jau bija biezā slānī. Dažus es brīdi pa brīdim kaut kur satiku, par citiem biju kaut ko dzirdējis, bet dažiem pēkšņi nevarēju vairs pat atcerēties vārdu. Bet visus kopā es nebiju redzējis kopš Štrausa bērēm un, pirms tam, kopš izlaiduma. Citi pienāca aprunāties, citi vienkārši pamāja ar roku. «Kā iet? – Ko dari? – Kur šancē? – Tepat vai pa ārzemēm? – Precējies esi? – Cik reizes? – Cik bērnu? – Kur gan tik stulbi var gadīties? – Es taču tikai pirms pāris dienām viņu vēl satiku!...»

Cilvēki bija daždažādākie, un arī viņu ceļi pēc universitātes bijuši visvisādi – dažreiz pilnīgi nesaprotami un neizskaidrojami, it īpaši, ja es balstos uz studiju gadu priekšstatiem. Bijušie komjaunatnes līderi tagad bija gan biznesmeņi, gan nācijas vadoņi. Disidentiski un pusdisidentiski noskaņotie studenti, savukārt, bija sadalījušies vairākās karojošās, bet ne naidīgās grupās un bija disidenti joprojām. Agrāk viņus bija vienojusi kopējā nepatika pret sociālistisko sistēmu, bet tagad gaišo nākotni katrs redzēja savādāku. Un kaut arī diskusijas bijušo cīņu biedru starpā bija visai asas, tās gandrīz nekad neietekmēja personiskās attiecības.

Tuvākie studiju biedri bija sapulcējušies ap kolektīvo vainagu, un visiem pa priekšu, tērpies solidā tumšā uzvalkā, rosījās Čupulis. Viņš, kā vienmēr, visus izrīkoja – un šajā gadījumā, es domāju, visi klusībā bija viņam par to pateicīgi. Arī ieraudzījis mani, viņš ar gadījumam atbilstošu svinīgumu pienāca klāt, nopietni paspieda roku un izstāstīja, kad man būs jāstāv godasardzē, kad un ar ko pāri jānes zārks. Tad, tikpat svinīgi pamājis ar galvu, devās pie nākamās grupas.

Pēc brīža ieradās mācītājs – vēl gluži jauns cilvēks, kuru reizēm varēja redzēt gan avīžu lappusēs, gan televīzijā. Es jau biju dzirdējis, ka viņi ar Niku bijuši draugi. Bieži satikās un vētraini diskutēja par Visuma harmoniju. Mācītāju sauca Jāzeps Ruško. Viņš bija cēlies no tā paša Latgales nostūra, kur Nika māte. Viņu uzaudzināja vecmāte, un tāpēc jau no agras bērnības Jāzeps auga stingri katoliskā garā.

Vecāmāte nodzīvoja līdz deviņdesmit pieciem gadiem un visu mūžu, neatkarīgi no laika apstākļiem, katru svētdienu kājām gāja uz četrus kilometrus attālo Pušmucovas baznīcu. Viņa mēdza teikt: «Kad vairs nevarēšu līdz baznīcai aiziet, tad arī dzīvot vairs nav vērts». Vecāmāte stingri ievēroja visus gavēņus, regulāri gāja pie Dievgalda un nekad nestrādāja svētdienās. Studiju gados viņa arī Jāzepam bieži tika teikusi: «Tu nekad netiksi galā ar visiem saviem darbiem tāpēc, ka strādā svētdienās». Vecāsmātes ietekme uz mazdēlu bija milzīga.

Sākumā Jāzeps tomēr, kaut arī kārtīgs katolis, iestājās Matemātikas fakultātē. Ar savu ticību viņš nevienam neuzbāzās, kaut arī neslēpa, tāpēc sākumā viss gāja normāli. Mācījās viņš labi – bija strādīgs un talantīgs. Kurša biedri gan reizēm, pēc kārtējās teicamās atzīmes marksisma pamatos viņu vilka uz zoba: «Vai tad tas nav grēks, tā melot?» Uz to viņš mierīgi atbildēja: «Man jau neprasa, ko domāju es. Man prasa, ko domāja Markss un Ļeņins. Un es zinu, ko domāja Markss un Ļeņins. Vismaz labāk kā jūs. Un zināt, ko domā citi, vienmēr ir labi. Problēmas varētu sākties, ja viņi prasītu, ko es pats domāju».

Problēmas sākās tad, kad Rīgā ieradās ārzemju kristiešu grupa. Tajā laikā dažādu reliģisko konfesiju pārstāvji bieži satikās un kaismīgi apsprieda savas kopīgās un atšķirīgās problēmas. Šoreiz diskusijās aktīvi piedalījās arī Jāzeps.

Kādu dienu kopmītnē atskanēja telefona zvans, pasauca Jāzepu un laipna balss viņam teica: «Labdien. Šeit jums zvana no Valsts Drošības komitejas. Lūdzu neatkārtojiet to skaļi. Mums vajadzētu aprunāties. Ierodieties rīt 14.00 35.kabinetā».

Jāzeps uz to mierīgi atbildēja:

– Pa telefonu tāda niekošanās vien ir. Sūtiet pavēsti.

Reliģija bija darījusi stipru Jāzepa garu – viņš tiešām ne no kā nebaidījās. Viņš bija daudz lasījis dažādas aizliegtas grāmatas – Solžeņicinu, Orvelu, Zamjatinu – un nebaidoties deva tās lasīt arī citiem. Tiesa, tur bija diezgan strikti noteikumi, ja grāmata tika dota tālāk, nedrīkstēja teikt, no kā tā ir dabūta. Tāpēc neviens nekad nezināja, kur tās dabū Jāzeps. Pats sevi Jāzeps par disidentu neuzskatīja.

– Jā, man nepatīk šī iekārta, es to neatbalstu. Bet es arī aktīvi pret to necīnos. Es varētu būt pasīvās pretošanās piekritējs. Bet visumā es sevi varētu uzskatīt par varai lojālu, kaut arī nesimpatizējošu pilsoni, – tā Jāzeps mēdza raksturot savu nostāju.

Vēl pēc pusstundas Jāzepa istabā apjukusi ienāca kopmītnes komandante un lika parakstīties par pavēstes saņemšanu. Pavēstes otrajā pusē bija parastā rindiņa: «Neiespējamības gadījumā paziņot pa tālruni 123-456».

Jāzeps tūlīt arī mierīgi uzgriezta šo numuru un painteresējās, ko tad īsti no viņa grib. Tālāk sekoja apmēram šāds dialogs.

– Atnāksiet, uzzināsiet.

– Tad neiešu.

– Kāpēc tā?

– Man nav nekādas īpašas vēlēšanās runāt ar man nepazīstamu cilvēku par kaut ko nezināmu.

– Mēs gribētu ar jums aprunāties par kristiešu vizīti. Vai arī par to jūs nevarat runāt?

– Par to varu. Bet es negribu iet pie jums.

– Kāpēc tā?

– Es par jūsu iestādi esmu daudz dzirdējis. Saruna var kļūt man nepatīkama. Un jūsu iestāde ir tāda, ka es nevarēšu vienkārši piecelties un iet prom. Tur lejā sēž milicis ar ložmetēju.

– Vai jūs meklējat publicitāti?

– Nebūt nē. Atnāciet uz kopmītni, mēs atradīsim kādu klusu vietīņu un mierīgi parunāsimies.

Un čekists tiešām atnāca, un viņi tālajā gaitēniā nišā ilgi tērzēja. Jāzeps nekad nemīlēja atstāstīt šo sarunu, kaut arī nekādu solījumu čekistam nebija devis. «Tas ir diezgan pretīgi», viņš īsi komentēja. «Viņš visu laiku prašņāja, par ko mēs tur runājām. Nesaprotu, vai tiešām viņiem tur nebija neviena stukača?»

– Sakiet, vai jūs esat komunisti? Jāzeps bija jautājis čekistam.

– Jā.

– Kad jūs satiekaties ar saviem draugiem, citiem komunistiem, jūs taču droši vien apspriežat savus komunistiskos jautājumus. Tad, lūk, mēs ar draugiem apspriežam ticības jautājumus.

Kādu laiku nekas nenotika, bet tad Jāzeps draugus sāka saukt uz pārrunām.

– Ja jums tur prasa kaut ko par mani, tad sakiet, ka es PATS viņiem visu pastāstīšu. Visu, kas saistīts ar manām pasaules uzskata problēmām, es esmu gatavs stāstīt katram, kas gatavs klausīties.

Beidzot uz pārrunām pie dekāna izsauca arī pašu Jāzepu. Dekāns pret Jāzepu, kā jau pret apdāvinātu studentu, izturējās ļoti labi. Tāpēc šoreiz jutās ārkārtīgi neveikli.

– Jāzep, teikšu jums atklāti, man ir rīkojums no augšas, – un viņš izteiksmīgi paskatījās uz sešdesmito gadu padomju lustru, – tikt no jums vaļā. Un es nevaru nepakļauties. Atskaitīt es jūs nevaru, sekmes jums ir labas, uzvedība priekšzīmīga. Nolaisties līdz tam, ka man jādūdz marksisma pasniedzējs izgāzt jūs eksāmenā, es negribu. Tāpēc es gribētu lūgt jūs, vai mēs nevaram to nokārtot kaut kā pa labam?

Jāzepe apsoltījās padomāt un pēc dienas atbildēja: «Diemžēl pa labam nesanāks. Tas būtu glēvi, ja es tagad ne no šā, ne no tā vienkārši padotos».

Dekāns tikai smagi nopūtās.

Un risinājums, ko viņš atrada, bija sistēmanalītiķa cienīgs. Dekāns ar saviem blatiem Izglītības ministrijā no kaut kādiem nevienam nezināmiem fondiem Latgales mazturīgo, bet talantīgo studentu atbalstam izkārtēja Jāzepam paaugstinātu stipendiju, bet – Daugavpils Pedagoģiskajā institūtā. Tādam variantam Jāzepe piekrita. Pagāja vairāki gadi, kamēr čekisti viņu tur izskaitļoja – province, kā nekā. Jāzepe pa to laiku jau bija ticis līdz trešajam kursam. Un, kad visa jezga sākās atkal no jauna, viņš jau diezgan viegli pameta matemātikas studijas un pārgāja uz garīgo semināru. Tiesa, arī Daugavpilī, lai tiktu no viņa vaļā, institūta vadība izkārtēja Jāzepam kaut kādus materiālus labumus.

«Katru reizi, kad čeka iejaucas manā dzīvē, mans materiālais stāvoklis manāmi uzlabojas. Diez, vai nevajadzētu uzrakstīt viņiem kādu pateicību?» bija Jāzepe komentārs.

Tajos laikos kļūt par garīdznieku jau bija nedaudz tā kā modes lieta. Kad man reiz, jau Atmodas laikos, gadījās sakarā ar tuvinieka bērēm nonākt kādas konfesijas kantorī, tur izskatījās gluži kā viņdien komjaunatnes komitejā. Labi baroti un eleganti ģērbti jauni vīrieši, sarkaniem apaļiem vaigiem. Glauns remonts plašajās telpās. Sarunas par to, kādas tapetes labāk pirkt – spāņu vai somu. Un kad tu kādam uzbāzies ar savu necilo jautājumu par aizgājēja izvadīšanu, domīga pieres raukšana, ka tieši todien ir paredzēta tikšanās ar zviedru teologu delegāciju. Acīm redzot zviedru teologi bija svarīgāki par cilvēku, kam jau rīt jāstājas Dieva vaiga priekšā.

Bet bija viena liela atšķirība. Katoļiem, kā akmeņi iekalts uzraksts «Vai pietiekami pārdomāts ir tavs lēmums?», ceļu aizšķērsoja celibāts. Un jaunam cilvēkam divdesmit un drusku gadu vecumā, kad hormoni plosās pilnā sparā, tā ir nopietna izšķiršanās. Vismaz tad, ja viņš jau tagad negatavojas slēgt nekādas kompromisus ar savu sirdsapziņu nākotnē.

Kamēr Jāzepe mācījās seminārā, sāka dīgt pirmie Atmodas asni. Viņš iesaistījās jauno progresīvo mācītāju kustībā, puda savas domas, piedalījās demonstrācijās, informēja ārzemes, izdeva žurnālu. Oficiālā prese viņu brīdi pa brīdim aplēja ar samazgām, un tās bija izņēmuma reizes, kad es par Jāzepu dzirdēju kaut ko sliktu.

Jāzepe piedalījās pirmajā Tautas frontes kongresā, bet tad atgāja no politikas, noteikti atsakoties ieņemt jebkādus oficiālus amatus pat baznīcas struktūrās. Šad tad viņš publicēja dažus rakstus avīzēs. Reizi pa reizei viņu intervēja kāda aktuāla notikuma sakarā.

«Ir lietas, kas ir daudz svarīgākas par politiku. Un pirmām kārtām tā ir Dvēsele», viņš teica.

Pamanījās mācītāju, Čupulis tūlīt pat pameta grupu, ar kuru bija runājis, un svinīgi devās mācītājam klāt, atturīgs rokas spiedienu, neilga saruna, atturīgs galvas mājienis, un viņš aizveda mācītāju pie Nika tuviniekiem.

Es pa tam lāgam piegāju pie Čupuļa pamestās grupas, kuras centrā bija Roberts. Studiju gados viņš bija bijis viens no mūsu vistalantīgākajiem grupasbiedriem un viens no visdziļākajiem lidoņu saimes pārstāvjiem. Roberta neizmērojamā tieksme absorbēt visabstraktākās un visabsurdākās zinības bija neapprakstāma. Savulaik, būdams pilnīgi bez muzikālās dzirdes, viņš sāka aizrautīgi pētīt mūzikas teoriju un pat mēģināja uzkomponēt fūgu. Galu galā par slavenu komponistu viņš nekļuva, bet par slavenu fiziķi kļuva. Ilgi ņēmies institūtā, viņš bija izkarojis sev vārdu. Pasaulē viņu pazina, un pasaule par viņu arī rūpējās. Katru gadu vairāk kā sešus mēnešus viņš dzīvoja visāda veida ārzemēs, saņēma tur visai pieklājīgu atalgojumu un no šīs naudas arī uzturēja savu ģimeni. Oficiāli viņš joprojām bija kāda Latvijas institūta līdzstrādnieks un negribēja pārcelties uz ārzemēm pavisam, kaut arī piedāvājumu netrūka.

– Dzirdēju, ka tu esi mainījis darbu? – viņš sasveicinoties jautāja.

– Uzmini, kāpēc?

– Droši vien tur maksā naudu?

– Ir tev kaut kāda sajēga par visuma norisēm, – man nācās atzīt. – Bet es dzirdēju, ka tevi esot ievēlējuši par akadēmiķi?

– Uzmini, kāpēc?

- Droši vien tāpēc, ka tagad par to neko nemaksā?
- Izrādās, tev arī ir sajēga, – Roberts noplātīja rokas.
- *Noblesse oblige* – sistēmanalītiķis, – es arī noplātīju rokas.

Tad sāka spēlēt čelli, un bija jāiet uz kapliču.

Mācītājs ar nelielu melnu grāmatiņu rokās stāvēja zārka galvgalī un runāja labi nostādītā balsī. Es ievēroju, ka, citējot Svētos rakstus, viņš grāmatiņā tikpat kā neieskatās. Vienīgais no izvadītājiem, kas, nešķielējot uz mācītāju vai blakusstāvētājiem, zināja, kad jāpārmet krusts vai jāskaita lūgšana, bija Čupulis. Brīžiem viņš pat mēģināja dziedāt līdzī mācītājam un ķesterim.

No mācītāja vārdiem man iespidās atmiņā sekojošā daļa:

«Cilvēkam jādodas prom no šīs pasaules. Tas ir tāpat, it kā būtu jākāpj kuģī un jādodas tālā ceļojumā pāri nemierīgai, svešai jūrai. Un vienmēr ir svarīgi, cik cilvēks ir gatavs šim ceļojumam. Varbūt viņš ir visu savu mūžu domājis par neizbēgamo ceļojumu un gatavojies tam, bet varbūt viņš dzīvi pavadījis dīkās izpriecās, nedomājot par Dvēseli. Un nu pēkšņi viņu pieved pie kuģa vētrains jūras krastā un saka: «Kāp iekšā un brauc». Un kad viņš atbild: «Es neesmu vēl gatavs», atbilde skan: «Ir pienācis tavs laiks».

Nikodēms ir gatavs šim braucienam. Visu mūžu viņš ir dzīvojis skaidru dzīvi un rūpējies par Dvēseli. Jau sākot no bērnu dienām tālajā Latgales nostūrī un beidzot ar patiesības meklējumiem, Dievam vienmēr bija vieta Nikodēma dzīvē. Izzinot pasauli, viņš vienmēr balstījās uz atziņu, ka reizi pa reizi uz jautājumu «kāpēc notiek tā?» viņam būs jāsamierinās ar atbildi «tāda ir Dieva griba». Visu nevar izziņāt ar prātu, ir lietas, kurām vienkārši jātic. Mirstīgais nevar Debesīs uzkāpt pa kāpnēm līdzīgi Jēkaba sapnī redzētajiem eņģeļiem.

Bet daži mēģināja. Stāv rakstīts:

«Kā tu esi kritis no debesīm, tu, spožā zvaigzne, tu, Ausekļa dēls. Kā tu nogāzts pie zemes, kas tu tautas locīji.

Tu gan domāji savā prātā: es kāpšu debesīs un uzcelšu savu torni augstu pāri Dieva zvaigznēm, es noietīšos uz saiešanas kalna pašos ziemeļos!

Es uzkāpšu augstumos, es būšu kā pats Visaugstākais!»⁸⁰

Drīzāk varētu teikt, ka pētnieks kāpj kalnā ne tāpēc, lai nokļūtu debesīs, bet gan tāpēc, lai kā Mozus uzklausītu Dievu un izziņātu viņa likumus. Nikodēms ticēja, ka Dievs tikai dod likumus. Izpētīt tos, dzīvot vai nedzīvot pēc Dieva likumiem, tā ir cilvēka izvēle un tā ir viņa atbildība. Nikodēms dzīvoja pēc Dieva likumiem. Viņš kā kalnā kāpējs kāpa izziņas kalnā, kad sākumā var redzēt to, kas aiz muguras, nedaudz to, kas ir visapkārt, un gandrīz neko no tā, kas priekšā. Jo augstāk pētnieks kāpj, jo plašāku lauku viņa skats spēj aptvert ielejā un jo mazāk viņš redz, kas priekšā. Bet kalna gals ir mākoņos tīts. Priekšā vairs neredz neko un arī par atpakaļpalikušo sāk mākt šaubas. Tikai ticība ved uz augšu. Brīdi pa brīdim no miglas vāliem iznirst vēl kāds kāpējs, un tikai ar tiem, kuri sasnieguši šos augstumos, viņš var runāt kā ar līdzīgiem. Bet, jo tālāk viņš kāpj, jo retāk sastop citas, radniecīgas dvēseles. Kā teicis dzejnieks:

Tad kļūsi vientulīgāks gads pēc gada,
No tevis atšķelsies pēc drauga draugs.
Rets ceļotājs, kas būs tev dvēslē rada,
Un reta puķe, kas tev klintīs augs.

Un te pēkšņi tālāk vairs nav kur kāpt, un kāpējs, laimes apreibis, stāv virsotnē. Acumirkļi izgaist migla. Skatoties atpakaļ, var saredzēt lietu kopumu, ne vairs atsevišķas detaļas.

Arvien, kad dižie leģioni maršē solī
Pa plašiem līdzenumiem tālā ielejā,
Tad kara jausmu radot, bruņu spīdumu
Tie ietriec debesīs, un visi lauki apkārt
Mirdz spožā varā. Tur tālu lejā soļu troksnis
No brašo karavīru gaitas dzimst.
Un klinšu sienas kaujas saucienus kā atbalsis
Uz augšu raida pretī debesīm un zvaigznēm.

⁸⁰ V.E. 2009.07.14: Jesajas [14:12](#).

Kā liekas satriekt varētu tas zemi visu,
 Un tomēr ir kāds postenis tur augstu kalnos,
 No kura skatoties, mēs redzam tikai klusu spīdumu,
 Kas nekustīgā mierā mirgo ielejā.

Šis apskaidrības mirklis ir grūtā kāpiena vērts. Bet tad kāpējs pavērš savu skatu pret debesīm un ierauga, ka ir vēl daudz, daudz, daudz vairāk debesu. Un stāvot zem grandiozās un bezgalīgās zvaigžņu sfēras, viņš var tikai Dieva bijībā izsaukties Ņūtona vārdiem – «*Es neizdomāju hipotēzes!*»

Debesīs nevar uzkāpt pa kāpnēm, lai tur nokļūtu, ir jālido, un tam ir vajadzīgi dvēseles spārni.

Un tagad, kad ir pienākusi Nikodēma reize stāties Dieva vaiga priekšā, mēs, viņu mīlošie pakalpalicēji, varam tikai lūgt par viņu: Augstais Dievs, neliedz savus spārnus šai dvēselei».

Es beidzot sapratu, kur slēpjas starpība starp sabiedrisko izvadītāju un mācītāju. Sabiedriskais izvadītājs pavadītājus satracina: mātes un atraitnes ģībst, sievas raud un arī vīri notrauš pa raupjai asarai. Bet kad mācītāja pēdējie vārdi kā smagas smilšu sauļas atsitās pret zārka vāku: «No zemes tu esi nācis un par zemi tev būs palikt. Dieva Tēva un Dēla un Svētā Gara vārdā – amen!», mēs visi stāvējam kā apskaidroti un liela miera pārņemti, varētu teikt, apgaroti. Mūs valdīja pārlicība, ka nav noticis nekas sliktis, vienkārši Niks pirmais no mums ir devies uz jaunu pasauli, kurā mēs visi kādreiz nonāksim, un ka tas nav nekas briesmīgs, bet ir tāda pati parasta lieta, kā viss cits šajā pasaulē.

Kad lielākā daļa ziedu un vainagu jau bija salikti uz kapa un pirmie izvadītāji sāka doties prom, es piegāju pie Nika mātes, kas stāvēja radu pulciņa ieskauda.

– Līdzjūtība. Es esmu Johans. Es kādreiz esmu pie jums bijis, bet jūs droši vien mani neatceraties.

– Johans! Es jūs atceros. Bet uz ielas gan vairs nepazītu. Niks man stāstīja, ka jūs esot bijis ienācis. Žēl, ka es jūs toreiz nesatiku un satieku tikai tagad tik skumjā sakarā! Vai jūs atnāksiet uz sēru mielastu?

Es domās ātri aprēķināju prognozējamo Latgales radu skaitu, pieplusoju Čupuli un personas, kas viņu pavada, un teicu:

– Diemžēl... Man ir jābūt atpakaļ darbā. Mums tur sabraukuši visādi priekšnieki.

– Nu žēl. Bet nekas. Bet jums noteikti jāienāk pie manis tuvākajās dienās. Kas gan palīdzēs man savākt to visu, kas palicis pēc Nika, – un viņa atkal sāka raudāt.

Es apsolījos, ka noteikti ieiešu, atvadījos un devos prom.

Dažus soļus man pa priekšu gāja mācītājs. Es paātrināju gaitu, panācu viņu un stādījos priekšā:

– Es esmu Johans. Vai atceraties mani? Mūs kādreiz garāmejojot iepazīstināja.

Mācītājs paskatījās uz mani un ne pārāk pārlicināti teica:

– Protams, es jūs atceros.

– Es tikai gribēju pateikt, ka mani dziļi iespaidoja jūsu sprediķis.

Viņš saminstinājās:

– Nuuu, tas nebija tā īsti pēc katoļu kanoniem. Bet Niks bija labs cilvēks, un es ceru, Dievs man piedos. Jo vairāk tāpēc, ka visas galvenās lietas es pateicu. Mēs ar Niku daudz tikām runājuši un strīdējušies par visām šīm problēmām un es pats uzskatu, ka tas būtu tā kā mūsu diskusijas noslēgums. Viņš kādu brīdi klusēja, un tad turpināja: – Es pat teiktu, ka tā ir mana pilnīga kapitulācija.

Pa to laiku mēs bijām nonākuši pie aleju sazarojuma, un mācītājs pagriezās, lai dotos galvenās kapličas virzienā.

– Vēl viena savāda lieta, – es teicu, – tā līdzība ar miglām. Arī man šodien ienāca prātā ļoti līdzīga doma.

Mācītājs izveidoja sejā grimasi, kas varētu nozīmēt apmēram «nu ko tur lai saka»:

– Īstenībā tā bija Nika iemīļotā līdzība. – Tad viņš pieklājīgi pamāja ar galvu, pagriezās un devās prom pa garo, ideāli taisno aleju. Viņš visu mūžu bija bijis taisno ceļu gājējs.

Lielā daļa pavadītāju jau bija pakļūduši. Daži Čupuļa vadībā drūzmējās ap autobusu pie kapsētas vārtiem, citi bija nogriezušies sānalejās, gribēdami apmeklēt savu draugu un tuvinieku kapus. Visi pamazām izzuda aiz krūmiem un aleju līkumiem – kā kuģi miglā... Bet es, stāvēdams viens, zināju, ka viņi visi tepat kaut kur ir. Un tikai viens kuģis bija devies prom no šīs vietas pāri Stikšas upei un atpakaļ vairs nebrauks.

*

Kad es beidzot nonācu līdz kapsētas vārtiem, Čupulis ar viņa vadībā nodoto apakšvienību jau bija aizbraucis. Tur stāvēja tikai Roberts un, atspiedies pret stabu, drūmi smēķēja. Izskatījās, ka viņš gaidīja mani, jo ieraudzījis ierosināja:

– Iesim iepļaut. Es te netālu zinu vienu foršu robu.

Labu brīdi mēs gājām pa sīkajām Čiekurkalna ieliņām, līdz beidzot nonācām pie meklētās vietas. Foršajā robā jau pusgadu tirgoja portugāļu apavus, bet, savu domu pārņemti, mēs to nepamanījām, līdz nebijām iegājuši iekšā. Jaunkundzes aiz letes mūs ātri nopētīja un izanalizējušas saprata, ka mēs nekādu portugāļu apavus nepirksim, un tāpēc, nepievēršot mums vairs nekādu uzmanību, nesteidzīgi turpināja tērzēt. Viņu analīze bija nekļūdīga.

Tālu braukt negribējās, un nekas cits neatlika, kā pārmeklēt apkārtni. Paldies jaunajam laikam, drīz vien mēs atradām pilnīgi civilizētu ieskrietuvi, ko tās īpašnieki bija mēģinājuši uztaisīt kā ārzemēs. Cilvēku nebija daudz. Pie diviem kopā sabīdītiem galdiņiem sēdēja pulciņš jaunu būdīgu cilvēku, īsi apgrieztiem matiem, ādas jakās un treniņbikses. Varētu būt lokālās mafijas pārstāvji. Izskatījās, ka viņi ir ieguvuši jaunus mobilos telefonus un darīja visu, lai apkārtējie to pamanītu – nepārtraukti lika tos visredzamākajās vietās un brīdi pa brīdim zvanīja cits citam.

Tālajā stūrī pie galdiņa klusi tērzēja elegants iesirms kungs ar efektīgu blondīni. Spriežot pēc zaglīgajiem skatiem, liela daļa mafiozo vingrojumu bija velītī tieši blondīnei, kura gan, likās, viņus vispār nemanīja.

Mēs apsēdāmies pie loga ar pirmo devu un, lai pārtrauktu neveiklo klusumu, es jautāju:

– Nu stāsti, kas jauns pasaulē?

– Kā es varu zināt? Viņa tur, es šeit. – Sakot «tur», viņš izpildīja nenoteiktu žestu loga virzienā, bet pie «šeit» zīmīgi norādīja ar pirkstu uz krēslu zem sevis.

– Kas viņa?

– Pasaule.

– ???

– Man ar viņu pēdējā laikā ir saspīlētas attiecības, īstenībā viņa pret mani sūdiģi izturas, un tāpēc es ar viņu vairs nedraudzējos. Nerunāju un vispār neielaižos nekādās darīšanās – īsi sakot, esmu sanīdies.

– Tev ir kaut kāda pasīva attieksme pret dzīvi. Mēs taču nevaram gaidīt dāvanas no dabas! Ja tev šītā pasaule nepatīk, tad uzbūvē sev citu, labāku.

– Kā tad, kā tad! Ir jau zināms. Mēs jaunu pasauli sev celsim, kur valdīs taisnība un darbs – daži te jau mēģināja. Nekas labs viņiem nesanāca.

– Kā tu domā...

– Es nekā nedomāju. No domāšanas sāp galva. Labāk pastāsti, kā tev iet. Tu esot pārdevies kaut kādai diezajai firmai. Ko tu tur dari? Programmē?

– Nē, vispār neprogrammēju.

– Ko tad? Raksti specifikācijas un propozāļus?

– Nē, nerakstu gan.

– Bet par ko tad viņi tev maksā to naudu?

– Zini, to es arī nekādi nevaru saprast. Bet tas ir liels noslēpums, to nevienam nedrīkst teikt.

– Bet vismaz kaut kāds nosaukums tavam amatam ir?

– Kā ne, sistēmanalītiķis. Tikai neprasi man, kas tas tāds, es nezinu. Man liekas, ka sistēmanalītiķis ir kaut kas tāds, kam jāsaprot, ko īsti grib pasūtītājs, un jāmaksā to iestāstīt arī programmētājam. Bet vislabāk ir, ja izdodas pasūtītājam iestāstīt, ka tas, ko programmētājs uzprogrammējis, ir tieši tas, ko pasūtītājs grib.

– Un cik tad tev par to maksā? – viņš jautāja.

Es pateicu.

– Tas ir apmēram tikpat, cik man, bet man tāpēc visu laiku jāšēž Francijā. Un pat sūdzēties nevienam nevar! Iedomājies, kā reaģē parasts pilsonis, kad es viņam saku: «Kāda neraža! Atkal jābrauc uz diviem mēnešiem uz Nicu!» Es jau redzu, viņa acis kļūst kantainas kā monitora ekrāns. Un tur zaļiem burtiem uzrakstīts: «Ak tu, mūdzis! Apaudzis ar taukiem kā budzis un vēl činkst!» Tāpēc es pēdējā laikā cenšos turēt mēli aiz zobiem.

Pirmo divu porciju laikā saruna nevedās. Katrs likās savās domās nogrimis, un mēs apmainījāmies tikai ar nenozīmīgām virspusējām frāzēm. Vienīgais, ko mēs darījām pamatīgi un sistemātiski, – analizējām blondīni. (Arī mums viņa nepievērsa nekādu uzmanību.) Kad mūsu asinsrites sistēma jau bija absorbējusi pietiekamu daudzumu alkohola, nervu sistēma atraisījās un saruna kļuva dzīvāka, kaut arī droši vien ne sakarīgāka.

– Zini, kāda doma man visu laiku nāk prātā? – Roberts pajautāja.

– Kas, kas tev nāk prātā?

– Netraucē. – Un nenogaidījis manu neartikulēto atbildi, viņš turpināja: – Es visu laiku domāju, ka pēdējais, ko Niks redzēja savā mūžā, bija lidojošais Heraklīts! Tu neatceries, vai Heraklīts tur ir kaut ko rakstījis par lidošanu?

– Man liekas, ka nav. Man liekas, ka viņš ir kaut ko rakstījis par upēm, kurās nevar iekāpt divreiz, jo viss plūst. Tā ka drīzāk viņš būtu varējis rakstīt kaut ko par peldēšanu. Turklāt es domāju, ka tas nevarēja būt nekāds Heraklīts, jo galu galā neviens nemaz īsti nezina, kāds viņš izskatījās.

– Nestāsti niekus! Es pats Nika istabā to bisti redzēju, un uz tās bija ieskrāpēts *Heraclitus*. Un vispār, Heraklītam būtu patikusī pasaule, kurā viss plūst tik ļoti, ka pāris mēnešu laikā foršs krogs pārvēršas par portugāļu apavu bodi, bet kurpnieka darbnīca par apbedīšanas kantori.

– Nu labi, labi. Varbūt, ka Niks tiešām piedalījās kādos vēsturiskos arheoloģiskos izrakumos tuvējā utenī.

– Nabaga Niks! Viss tas bija tik pēkšņi, viņš droši vien vispār nesaprata, kas ar viņu notiek.

– Es domāju, ka viņš saprata gan, – ne pārāk izteiksmīgi norūcu.

Roberts jautājoši paskatījās.

– Viņš te pēdējā laikā brīdi pa brīdim risināja vienu uzdevumiņu, – es turpināju. – Un pasūtītājs, ja tā varētu teikt, ir diezgan šerps, ja viņam kaut kas nepatīk.

– Kāds uzdevums? Militārs? Šodien šeit Latvijā? Nevar būt!

– Nav vis militārs. – Un es viņam visu izstāstīju. Ja jūs gribat zināt, ko tieši, tad uzšķiriet pirmo lappusi un izlasiet vēlreiz līdz šejieni.

– *Though this be madness, yet there is method in it*,⁸¹ – domīgi novilkā Roberts, vienlaikus demonstrējot gan Šekspīra, gan angļu valodas zināšanas. – Izklausās diezgan fantastiski. Bet interesanti. Vienalga es domāju, ka viss tas ir nieki un eksistē tikai tavā vētrainajā fantāzijā. Tu vienkārši redzi to, ko gribi redzēt. – Kādu brīdi viņš klusēja. Tad turpināja: – Un kāpēc lai tieši šeit, tālā pasaules nostūrī, rastos indivīds, kurš tavam Dižajam Garam ir tik bīstams, ka pilnīgi jākauj nost! – Roberts atkal aplūsa, domīgi skatoties logā. – Bet, no otras puses, pat Gorkijs taču rakstīja par mazo latviešu tautiņu pie jūras, kas dzīvo kokos, pārtiek no sēnēm un dzemdē Raiņus. Un galu galā, kā gan mēs varam zināt, ka nav bijuši vēl daudzi citi, par kuriem mēs neko nezinām, tāpat kā neviens neko neuzzinās par Niku? Starp citu, attiecībā uz Gorkiju: vai krievus savā traktātā tu esi izlaidis savas pārspīlētas rusofobijas dēļ?

– Krievus? Es kaut kā neesmu analizējis to visu etniskā plāknē. Vai tu ar to domā «Pīķa dāmu»?

– Jā... varētu būt arī Pīķa dāma, lai gan, atklāti sakot, ne viņa bija tā, kas man ienāca prātā. Bet varētu derēt arī Pīķa dāma. Tad gan būtu jāpieņem, ka grāfs Sen Žermēns ir Dižā Gara personifikācija – īstenībā ļoti piemērots tēls, jau vismaz četrsimt gadus kāds nepārtraukti stāsta, ka ir viņu kaut kur saticis. Varbūt, viņš bija iemīlējis grāfienē?

– Nav pārāk labs piemērs. Galīgi nedemonstrē kosmisko spēku iedarbību. Ja nu vienīgi mīlas trakumā sajēgu zaudējis Gars, kas palīdz skaistulei kārtīs atspēlēt parādus. Turklāt pievērs uzmanību, ka vienīgais, kurš mēģināja spēlei piemērot racionālu pasaules uzskatu – šeit es domāju Hermani, – bija vācietis. Labāk paliksim pie tā, kas BIJA tas, kas tev ienāca prātā. Un kas gan tas bija?

– Dostojevskis.

– Dostojevskis, – es domīgi atkārtāju, – varētu būt. It īpaši «Spēlmanis». Rulettenburga – nosaukums vien ko vērts! Mīlestība un azarts, vājprātīgs risks un laimests tad, kad bez tā nekādi nevar. Nēēē... Tā tomēr drīzāk ir krievu dvēsele... un psiholoģija... galu galā viņš taču turpina spēlēt un visu nospēlē! Jau tad, kad pēc tā vairs nav kosmiskas nepieciešamības. Es daudzus tādus spēlmaņus esmu redzējis pats. Paspēlē visu, bet jautāti, vienmēr stāsta, ka drusku vinnējot...

– Es vairāk domāju Dostojevski pašu, nevis to, ko viņš rakstīja savos romānos, – Roberts mani neiecietīgi pārtrauca. – Viņš lieliski iederas tavā shēmā, visa viņa dzīve bija azartspēļu vadīta, te viņš metās spēlē, lai reizi par visām reizēm atrisinātu savas finansiālās problēmas, te atkal rakstīja romānus, lai būtu nauda, ko atdot spēļu parādus. Gluži kā vāvere ritenī, kas aizvien paātrina un paātrina savu gaitu. Un ir vēl viena lieta: ja Paskāla un Sullas apskaidrības mirklus tu esi izdomājis pats, tad Dostojevskis savējo ir aprakstījis. Tas notika, viņam reiz pastaigājoties gar Ņevas krastu.

«Es uz mirkli apstājos un pametu vēriņu skatu gar upi, dūmakainajā, salti duļķainajā tālē, kas pēkšņi iesārtojās miglainajā debesjumā dziestošās, pēdējās blāzmas purpurā. Nakts klājās pār pilsētu, un viss neaptveramais, sasalušā sniega uzblīdušais Ņevas klajums līdz ar pēdējo saules atspulgu iemirgojās bezgalīgās sarmas dzirksteļu miriādēs. Salti garaiņi vāliem vēlās no nogurušiem zirgiem un skrejošiem cilvēkiem. Spiedīgais gaiss trīsēja no visniecīgākās skaņas... Likās.. ka visa pasaule ar visiem tās

⁸¹ *Angļu val.* Dižā angļu dramaturga un dzejnieka Viljamsa Šekspīra (1564–1616) soneta rinda.

iemītniekiem, gan stiprajiem, gan vājajiem, ar visiem to mitekļiem, ubagu patversmēm vai zeltītām zālēm, šajā krēslas stundā atgādina fantastisku, burvības pilnu vīziju, sapni, kurš arī pats tūlīt pat izgaisīs un izkūpēs kā tvaiks pretī tumši zilajām debesīm. Kāda savāda doma pēkšņi sakustējās manī... It kā es šajā mirklī būtu sapratis kaut ko tādu, kas līdz šim vibrēja manī vēl neapverts; it kā man būtu atklājies kaut kas jauns, pilnīgi jauna pasaule, man nepazīstama... Es domāju, ka tieši ar šo mirklī sākās mana eksistence.

Pēkšņi es ieraudzīju kaut kādas dīvainas sejas. Tās visas bija dīvainas, savādas figūras, visnotaļ prozaiskas, nebūt ne Don-Karlosi, ne Pozas, bet visnotaļ titulāri padomnieki un tajā pat laikā it kā kaut kādi fantastiski titulārie padomnieki... Kāds žākstījās manā priekšā, paslēpies aiz visa šī fantastiskā pūļa, raustīja kaut kādus dziedziņus un atspērites, šie ampelmaņi kustējās, bet Viņš smējās un tikai smējās!...»

– Dostojevskas eksistence sākās, Nika beidzās, bet viņš tikai smējās... Bet vispār viņš manā shēmā der.

– Ko es arī mēģinu tev pateikt... Savukārt, kas attiecas uz dinamisko teoriju, ja uzrakstītu Ņūtona kustības vienādojumus visiem šī incidenta dalībniekiem: Nikam, Heraklītam, ķebliņim un grāmatplauktam, tad Ņūtona mehānikas ietvaros rezultāts būtu pilnīgi determinēts – kur gan šeit nejaušība? Nē, man tas viss jāapdomā, parunāsim citreiz.

– Labprāt, ja vien tev nebūs bail, – es noteicu ar nolemtību balsi un atturīgu lepnumu par savu drosmi.

Roberts izteiksmīgi paskatījās uz mani un padauzīja ar pirkstu pa pieri.

– Neiznāk mums nekāda optimistiskā tērzēšana. Un zini, kāda bija vēl viena doma, kas man ienāca prātā kapos? Kāpēc mēs visi satiekamies tikai tādā drūmā sakarā? Necik sen mēs taču bijām tādi čomi! Viskautkur kopā braucām, rīkojām kopējas dropes. Kur tas viss ir pazudis?

– Vecums, Robka, vecums.

– Un vai nevajadzētu steidzīgi sarīkot kādu grandiozu festivālu, kamēr mēs visi vēl neesam apmiruši?

– Uz priekšu! Es esmu ar abām rokām par.

– Jāāā... bet es esmu pārāk liels muļļa, lai to visu organizētu. Un arī par slinku.

– Tad dari tā, kā es, kad vajag kaut ko izdarīt, nu ļoti vajag, bet pašam nav iekšā: zvani Čupulim!

Jau labu brīdi man bija sajūta, ka Roberts grib pastāstīt vēl kaut ko. Beidzot, jau projām ejot, viņš saņēmās:

– Paklausies, es tev pastāstīšu vēl vienu stāstu. Tev patiks. TAJĀ vakarā, es biju sarunājis iebraukt pie Nika. Tagad es visu laiku domāju, kas būtu bijis, ja es atbrauktu pusstundu ātrāk? Braucot no laukiem, šoseja visu laiku bija baigi pilna, un es drausmīgi vilkos. Īpaši vienā brīdī, kad ilgu laiku nekādi nebija iespējams tikt garām resnai mēslu mašīnai. Šoseja bija pašaura, un visu laiku kāds brauca pretī. Tad, īsajā mirklī, kad neviens pretī nenāca un es jau, mežonīgi rūcot, biju izmeties pretējā joslā, atklājās, ka tieši tajā vietā, kur man vajadzētu mēslu vāģi apdzīt, šosejas malā stāvēja mersis un kaut kāds tips, atvēris šofera puses durvis, koncentrēti runāja pa mobilfoni. Pēdējā mirklī es sapratu, ka šķirba starp mēslu vāģi un biezo man ir par šauru, un metos atpakaļ savā joslā. Un tad atkal sāka braukt pretī, īsi sakot, es pazaudēju ļoti daudz laika. Un ierados pie Nika drīz pēc tam, kad viss jau bija galā. Šo starpgadījumu es atcerējos tikai šodien, klausoties tevī. Lai gan kaut kur iekšā tas dzīvoja visu laiku. Un tagad, tavu pasaciņu ietekmē, šis te vecis ar mobilfoni man rādīsies sapņos līdz mūža galam.

– Kāds viņš izskatījās?

– Kas? – apjucis pārprasīja Roberts. Tad viņam pielēca un viņš, zīmīgi skatoties manī, teica: – Tu nomierinies, viņam nebija ne tumšpelēka apmetņa, ne melnu matu.

*

Istaba izskatījās tieši tāda pati, kā tad, kad es to pēdējo reizi redzēju. Tā pati nekārtība uz galda un grāmatu plauktā, tas pats putnam līdzīgais sauleszaķis uz sienas. Kaut kur dziļi zemapziņā tas viss mani pārsteidza: vai tiešām kopš TĀS reizes ir pagājušas tikai divas nedēļas? Istaba bija tāda pati, es arī biju tāds pats, un tikai pasaule jau bija citāda.

Arī filosofi Atēnu skolā nebija mainījuši ne pozu, ne sejas izteiksmi. Vērojot Heraklītu, manā galvā kaut kādā noteiktā secībā mēģināja sarindoties dažas saraustītas domas: Heraklītu Rafaēls attēloja ar Mikelandželo vaibstiem, Mikelandželo mūža nogalē marmorā izkala *Pietā*, kur no krusta noņemto Jēzu balsta sirmais Nikodēms, Nikodēmu bija paredzēts novietot uz Mikelandželo kapa, dzīvē pilnīgi viss iznāca otrādi.

– Tas bija slikti darīts, Heraklīt, – es noteicu.

Tas viņu nenobaidīja ne nieka. Nogurušu skatu paskatījies uz mani, viņš iecietīgi, kā mazam bērnam paskaidroja: *«Ja pasaulē nebūtu nelaiimes, neviens nezinātu, kas ir laime. Ja nekas nebūtu slikti,*

kā tu zinātu, kas ir labs? Dievam viss, kas notiek, ir labs un taisnīgs, tikai cilvēki dažas lietas nosauc par labām, bet citas par ļaunām. Viens Likums valda pār visu pasauli, bet jūs, cilvēki, cenšaties dzīvot tā, it kā katram būtu pašam savs prāts».

Kā jau solījis, es biju apmeklējis Nika māti, un tagad, pēc bezgala ilgas un bezgala smagas sarunas, viņa bija atstājusi mani vienu šajā jaunajā pasaulē, lai es varētu apskatīt grāmatas un papīrus un atdot tos tiem, kam tie varētu būt noderīgi. Ilgi pētot grāmatplauktu, es tur atradu daudzas grāmatas, kuras man kādreiz bija likušās tik vilinošas un tik kārotas, bet kuras es tagad droši vien nekad vairs nelasīšu, jo bija citas intereses, cits laiks un cita pasaule.

Vienīgais atšķirīgais akcents istabā bija sarkanā mape galda vidū. Tā pati mape, ko Niks man pēdējā vakarā bija rādījis. Tikai tagad tā vairs neizskatījās noputējusi, aizmirsta un vientuļa. Kāds bija to pacēlis, salasījis pa visu istabu izmētātos papīrus un salicis tos atpakaļ vietā. Kāds bija šo mapi pavisam nesen (un reizē arī bezgala sen) atkal atvēris, šķirstījis un lietojis. Kāds bija sen rakstītos papīrus atkal izmētājis pa galdu un kāds bija uzrakstījis un pievienojis pavisam jaunus. Es, protams, droši nevarēju zināt, bet intuīcija teica priekšā, ka visi šie papīri, arī svaigi rakstītie, piederas sarkanajai mapei. Un, atceroties mūsu pēdējo sarunu, es biju pārliecināts, ka Niks būtu gribējis, lai es tos izlasu.

Visiem mani draugiem jau sen ir pazīstama mana nespēja paiet garām nevienam dzelzim, to neaptaustot, lai novērtētu, vai man tas nevarētu kaut kur noderēt, un nespēja paiet garām nevienam aparātam, nenospiežot kādu pogu vai nepārslēdzot kādu slēdzi, lai redzētu, kas būs. Tā arī šoreiz, pilnīgi bez jebkādam domām es ieslēdzu kompi. Tas brīdi parūca, papīkstēja, un tad uz ekrāna parādījās uzraksts: *No system disk, replace and press Enter.*⁸² Situācija pilnīgi pazīstama – diskmašīnā ir diskete. Joprojām neko īpašu nedomājot, es izvilku disketi, iebāzu to kabatā un nospiedu *Enter*⁸³ taustiņu. Tagad kompis startēja bez problēmām, un es pavadīju labu brīdi pētot, kas gan Nikam bija uz diska. Varbūt tagad, bet drīzāk gan stipri vēlāk man zemapziņā ielavījās doma, ka diskete, kas mierīgi gulēja manā kabatā, droši vien bija pēdējā, ar ko strādāja Niks.

Bet apzināti es neko tādu nedomāju un atkal pievērsos grāmatplauktam. «Stikla pērlīšu spēle». Hermanis Hese. Cik ļoti es būtu gribējis šo grāmatu dabūt pirms desmit gadiem! Cik ļoti tā mani ietekmēja! Varbūt, ka viss, kas šeit uzrakstīts, nebūtu varējis rasties bez Stikla pērlīšu spēles. Varbūt, ka tieši Stikla pērlīšu spēle ir tā Ideja, kas ļauj cīnīties ar šodienas Bābeli, kad dažādu gara sfēru pārstāvju valodas ir sajauktas. Tas neattiecas tikai uz biologiem, filologiem un vijolniekiem – pat fiziķi jau vairs nesaprot viens otru, tiklīdz pakāpj kaut soli nost no klasiskās zinātnes takas. Hese bija cilvēks, kam bija idejas. Kopējo valodu viņš redzēja Spēlē!

Kaut arī grāmatā spēle detaļās nav aprakstīta, ideja ir skaidra:

«Tā ir universālu simbolu sistēma, kas ļauj aprakstīt tik dažādu gara pasaules parādību vienību kā mūzika un matemātika. Spēles vadītājs dod tēmu, un spēlētājiem jāatrod šīs tēmas turpinājums jeb attīstība. Jeb pretstats. Bet katrai nākošajai domai ir jāizriet no iepriekšējās. Spēles ceļi ir atkarīgi tikai no spēlētāju prasmes. Ja, piemēram, iesācējs, izmantojot spēles zīmes, spēja iezīmēt paralēli starp klasisko mūziku un dabas likuma formulu, tad lietpratēja un meistara rokās Spēle brīvi aizslīdēja no sākotnējās tēmas bezgalīgu kombināciju valstībā...»

Piemērs varētu būt manai dvēselei tik tuvā dzeza mūzika, kad sākotnējo tēmu katrs spēlētājs attīsta, kā māc. Labāki spēlētāji jau izmanto attīstībā cits cita jaunradītās idejas, brīžiem viņi šķietami bezcerīgi attālinās gan viens no otra, gan no sākotnējās tēmas, lai pēc brīža atkal saplūstu varenos akordos un harmoniskās pasāžās. Kurš gan nav lasījis literārus darbus, kas tālāk attīsta vai arī parāda

⁸² *Angļu val.* Nav sistēmas diska, pārbaudiet un nospiediet ievadtaustiņu. (V.E.: Latviski šis paziņojums skanētu: «Šis nav sistēmas disks, nomainiet un...»).

⁸³ Ievadtaustiņš.



Mikelandželo Pietā

pilnīgi negaidītā gaismā jau sen uzrakstītus un daudzkārt pārlasītus sacerējumus, kuros, kā šķita, vairs nevarētu atrast nekā jauna! Vai detektīva Dipēna spriedumu ķēdīte Po stāstā «Slepkavība Morgielā»? Tēlotājā mākslā piemēru nav tik daudz, bet arī šeit meistari ir ievijuši savos darbos idejas un tēlus, kas atklājas tikai pēc gadsimtiem. Vai arī Ešera Metamorfozes raksti, ornamentu un mozaikas plūstoši pāriet cits citā, lai beidzot atkal atgrieztos sākuma punktā.

Visi šie piemēri attiecas katrs uz vienas atsevišķas garīgas nodarbes sfēru, bet patiesie stikla pērlīšu spēles meistari spēja saistīt vienotā virtienē visdažādāko ideju pasaules sfēru daļas. Pirmsākums tam varētu būt Pitagors, kurš sasaistīja mūziku ar matemātiku, vai Eidokss, kurš apvienoja Visumu un ģeometriju. «*Uz savu darbību spēlētāji skatījās kā uz ceļu no rašanās uz esību, no iespējamā uz reālo...*»

Hese, gluži kā Heraklīts, kurš mani turpināja domīgi vērot no Atēnu skolas kāpnēm, uzskatīja, ka īstena harmonija ir pretēju jēdzienu vienībā.

«Ilgu laiku kādas skolas spēlētāji īpaši mīlēja paralēli salīdzināt, risināt un vest vienu otram pretī un, visbeidzot, harmoniski apvienot divas naidīgas tēmas vai idejas, piemēram, tādas kā likums un brīvība, indivīds un sabiedrība, pie tam īpaša uzmanība tika pievērsta tam, lai abas tēmas vai tēzes risinātu vienlīdzīgi un bezkaislīgi, lai iespējami tīrāk novestu tās pie tēzes un antitēzes sintēzes».

Arī Hesem likās, ka Spēles ideja ir mūžīga, ka tā dzimusi no gadsimtu dzīlēm.

«...Būtībā tikai vēsturnieka viedoklis nosaka, cik tālā pagātnē meklējama Stikla pērlīšu spēles priekšvēsture. Jo, kā ikvienai dižai idejai, tai būtībā sākuma nav – tieši kā ideja spēle pastāvējusi vienmēr. Kā ideju, nojausmu un ideālu mēs atrodam tās priekštečus daudzos aizgājušos laikmetos, piemēram, pie Pitagora, pēc tam antīkās kultūras vēlīnajā periodā, tāpat pie senajiem ķīniešiem, arābu garīgās dzīves virsotnēs, pēc tam tās priekšvēstures pēdas ved cauri sholastikai un humānismam pie XVII un XVIII gadsimta matemātiskajām akadēmijām un tālāk pie Novalisa maģisko sapņojumu filosofiski romantiskajām rūnām. Katrai Gara virzībai uz *universitas litterarum* (zinātņu kopības) ideālo mērķi, katrai Platona akadēmijai, katrai garīgās elites kopībai, katram mēģinājumam tuvināt eksaktās un humanitārās zinātnes, katram mēģinājumam samierināt mākslu un zinātni vai zinātni un reliģiju pamatā ir aizvien tā pati mūžīgā ideja, kas mums iemiesojusies Stikla pērlīšu spēlē. Tādiem prātiem kā Abelārs, kā Leibnics, kā Hēgelis nešaubīgi bija tuvs mērķis – izteikt garīgo universumu koncentriskās sistēmās un savienot mākslu ar to maģisko spēku, kas raksturīgs eksakto zinātņu formulējumiem».

Koncentriskas sistēmas... iespējams, tieši tādu domu ietekmē Niks pielipināja pie sienas Kozjmas aforismu: «Mētājot ūdenī akmeņiņus, vēro aplū, ko tie rada, jo citādi mētāšana būs tikai dīka izprieca vien». Vēl pavisam nesen es pats vingrinājos, mētājot akmeņus savā dīķī. Brīdī, kad akmens aizskāra ūdeņu pasauli, dzima aplū un izplatījās ideāli sfērisku, koncentrisku viļņu veidā, bet pats akmens, prasmīgas rokas sviests, tikko aizskāris ūdens virsmu, turpināja savu ceļu gaisa pasaulē. Bet pēc brīža, apmetis slaidu loku, tas atgriezās, atkal un atkal aizskāra ūdeņu pasauli, izsaucot no nebūtības arvien jaunus un jaunus aplū. Aplū izplatoties, savā ceļā sadūrās ar šķēršļiem – ūdensrozēm, veco tiltiņu vai traušlām niedrēm, veidojot dīvainas formas un ūdens ņirbu rakstus. Brīžiem tie savā ceļā sastapa aplū, kas nāca no pagātnes vai no nākotnes, saplūda ar tiem un summējoties radīja jaunas, vēl neredzētas figūras. Tāpat ir ar mūsu domām...

Es nolīku grāmatu atpakaļ plauktā – pasaulē, kurai tā piederējās.

*

Čupulis tiešām noorganizēja festivālu pirtī ezera krastā netālu no Rīgas. Salasījās gandrīz puse mūsu bijušo grupasbiedru. Dažus es biju reizi pa reizei saticis, citus pamanījis Nika bērēs, bet dažus nebiju redzējis gadiem. Nesteidzīgas sarunas, kā kuram iet, kas ar ko precējies, kādi tagad uzvārdi ir divām vienīgajām mūsu grupas jaunkundzēm Baibai un Rūtai, kuras gan tagad jau bija kundzes. Uzmanīgi vērojumi, kāds kurš izskatās, cik kurš izmainījies. Vēlāk, kad alkohols nedaudz atraisīja mēles, sarunas kļuva dzīvākas, aizskarot gan politiku, gan materiālo stāvokli. Bet vienlaikus arī manas atmiņas par sarunām kļuva aizvien saraustītākas, kas droši vien atspoguļojas turpmākajā izklāstā.

*

Un vēl pēc brīža, kad jautrība jau sita augstu vilni, pēkšņi kā viesulis iebrāzas Roberts. Viņš bija nokavējies, izskatījās drusku apbružāts, bet enerģijas pārpilns. Vispirms viņš noskaitīja melodisku apsveikuma runu franču valodā, tad uzdāvināja katrai dāmai pa cukurgailītim un visbeidzot uzsauca tost.

*

Vēlāk mēs sākām skatīties vecās studiju gadu fotogrāfijas, un Baiba skumji teica:
– Cik jaunas mēs toreiz bijām.

Roberts tūlīt pat paziņoja:

– Man jau nu gan jūs patīkat labāk tādas, kādas esat tagad.

– Nu vismaz kaut ko tu pa šiem gadiem esi iemācījies, – atteica Baiba, bet varēja redzēt, ka viņai patīk.

*

Līdz ar promiņu daudzuma palielināšanos asinīs, Roberts kļuva arvien agresīvāks. Ieraudzījis istabā ienākošo Čupuli, viņš norādīja ar pirkstu un ieburcās: «Rēgs klīst pa Eiropu! Komunisma rēgs!» Čupulis tikai pasmaidīja un miermīlīgi pamāja ar roku, bet Roberts mierā nelikās un sāka kacināt Čupuli par viņa pašreizējo sabiedrisko darbību. Tad arī Čupulis nopietni iesaistījās diskusijā un sāka izskaidrot, ka, tikai pateicoties tādiem sabiedriski aktīviem cilvēkiem kā, piemēram, viņš, kuri aktīvi piedalījās dzīves norisēs, mūsu sabiedrībā ir noticis lūzums, ka tikai viņi ir radījuši pienācīgu pretsparu komunistu ļaunuma ideoloģijai. Un tagad tas viss ir jāmaina, un komunistiskās ideoloģijas paši iedīgļi ir jāiznīcina ar uguni un zobenu. Un to atkal paveiks viņš.

– Vai tad jūs gribat, lai mūsu bērni izaug tādi paši kā mēs? – viņš patētiski jautāja.

Tad kādu brīdi runāja visi reizē.

– Man jau nu ļoti patīk, kāds es esmu izaudzis, – Roberts tūlīt pat lietišķi paziņoja un jautāja, – paklausies, kāpēc ir tā, ka tu, vienīgais no mums visiem, kas bijī komunisti, visvairāk viņus lamā, bet, piemēram, Johans, kas komunistus visu laiku lamāja, tagad viņus bezmaz vai aizstāv?

– Tas nu gan nav tiesa, – šādai ķecerībai es nevarēju piekrist, – komunistus es nekad neesmu aizstāvējis. Vienkārši man liekas, ka «brīvība, vienlīdzība, brālība» ir ļoti skaists lozungs. Un, ja valstī ir neliela fanātiķu grupiņa, kuri pirmajā maijā visaugstākās priedes galotnē uzvelk sarkanu karogu un paši zem šīs priedes klusītiņām nodzied Internacionāli, tad tas tikai liecina, ka valsts ir sasniegusi zināmu demokrātijas līmeni.

– Mums vajag nokaut vergu sevī, – Čupulis patētiski beidza savu didaktisko runu, kuru nebija pārtraucis ne uz mirkli mūsu politisko paziņojumu laikā.

– Verdzība ir mūžīga, jo vergs bez grūtībām var sevi iedomāties par vergturi, bet nekādā veidā par brīvu cilvēku, – Roberts atkal pārslēdzās uz Čupuli.

– Tu esi tikai tāds malā stāvošs pļāpātājs, – Čupulis mēģināja pāriet uzbrukumā. – Kad jāmuld vai jādzied, tad jūsu ir daudz, bet kad jādara reāls darbs, kad pašiem jākaļ sava laime, tad vairs nav neviena! Visi iemukuši krūmos.

– Jā, – Roberts uz vietas piekrita un lepni izrieza krūtis. – Es neesmu kalējs. Es esmu filozofs. Un patiesi filozofs necenšas izmainīt lietu kārtību. Viņš šo kārtību pieņem un ir gatavs ziedot daļu savas neatkarības Visuma harmonijas labā, kā teiktu Johans. Vienīgais, ko viņš sev pieprasa, tā ir gara brīvība, tā ir tiesība sajūst šīs pasaules vibrācijas un ieklausīties tajās. ES tās dzirdu!

– Labāk vienreiz redzēt, nekā desmitreiz dzirdēt, – Čupulis pavēstīja, mēģinot nolikt Robertu pie vietas ar tautas gudrības palīdzību.

– Arī tas nav tik vienkārši, – Roberts vienalga pie vietas nelikās. – Tev kā tagadējam draudzes valdes priekšsēdim un izbijušam zinātniskā ateisma pulciņa vadītāja vietnieka palīgam vajadzētu zināt, ka stāv rakstīts «sākumā bij Vārds» un nevis bilde. Arī cilvēkā pašā tas Kungs konstruējot ir iebūvējis dažas visai zīmīgas īpatnības. Tev pietiek aiziet aiz stūra vai izslēgt gaismu, un tu neko vairs neredzi, bet ausis tik vienkārši aizvērt nevar – var mēģināt aizbāzt. Ja tu nevēlies redzēt, kādus briesmu darbus pats esi sastrādājis, pietiek aizvērt acis, bet paša izteiktos vārdus tu dzirdi pat ar aizbāztām ausīm. Un arī pasauli radīja Vārds! Un, kad Naikam Gopalam imperators Akbars lika dziedāt uguns dziesmu, upes ūdeņi sāka vārtīties un pats dziedonis sadega liesmās, kas izlauzās no viņa ķermeņa!

– Nu bēēēdz! Galu galā mēs taču esam Fiziķi! Augstās un eksaktās zinātnes pārstāvji, kā mēs varam vispār apspriest to, ka izteikts vārds var radīt kaut ko materiālu, kā mēs...

– Ē-ēē, neizdzer visu viens pats! Padomā arī par līdzgaitniekiem! – ieburcās Roberts, redzot, ka Čupulis savas augstās runas laikā paņē pudeli un pilda savu glāzi. Čupulis pienāca un piepildīja arī Roberta glāzi, ne uz mirkli nepārtraucot savu vēstījumu, – kā mēs varam apspriest to, kam nav nekāda eksperimentāla pamata! Tas gan ir pieminēts senās leģendās un teikās, bet kas to ir redzējis? Parādiet to man, tad varbūt arī es noticēšu!

– Tas nemaz nav tik grūti, – Roberts teica. – Paskaties pats: es te sēžu, neizkustējies no vietas, bet mana glāze, kas bija pilnīgi tukša, nu ir atkal piepildīta ar dievišķo dziru. Un man ir daudzi liecinieki (tiesa, iereibuši), kuri būs gatavi katrā tiesā zvērēt, ka es nedarīju neko citu, kā vienīgi teicu Vārdu!

Čupulis kādu brīdi uz viņu apjucis blenza, tad izdvesa: «Nu, kā...»

– Nu tā, ka šoreiz tu vienkārši zini procesa fizisko mehānismu, jo tas esi tu pats, – Roberts ieknieba vēlreiz, – bet citos tevis aprakstītajos gadījumos tu nezini. Jebšu, varbūt tev šķiet, ka tev vajadzētu būt viszinošam?

– Beidz ākstīties, es runāju nopietni.

– Es arī runāju nopietni. Un ievēro: es tikai runāju. Tas ir – es saku Vārdus! Un tikai šo Vārdu rezultātā tev uz pieres parādījušās sviedru lāsītes, tava elpa ir saraustīta, uz vaigiem sarkani pleķi. Un iespējams, ka tev pat ir paaugstinājies asinsspiediens – to varētu mēģināt piefiksēt instrumentāli. Un es nedarīju neko citu, kā vienīgi teicu Vārdus. Varbūt tu varētu izskaidrot vismaz šīs parādības fizikālos mehānismus?

*

Kad Čupulis apvainojies aizgāja uz pirti, Roberts ļauni nosmīnēja viņam pakaļ un sāka meklēt nākamo upuri. Liekas, ka viņa izvēle, brītiņu klejojusi, apstājās pie manis.

– Paklausies, Johan, – viņš dusmīgi teica, – tavs Dižais Gars saplēsa sadalītāja kastes vāciņu manam automobilim.

– Diez vai. Kāpēc gan viņam tas būtu jādara? Tas būtu nelogiski. Viņš neko nedara tāpat vien. Un tu viņam neesi bīstams.

– Toties viņam esi bīstams tu! Un tāpēc viņš sabojā manu auto, lai es kļūtu kašķīgs un sāktu bendēt dzīvi tev!

– Nu kāpēc lai es viņam būtu bīstams!? – es kautrīgi teicu, bet manī iekšā uzjundīja lepnums par sevi.

Uz to Roberts neatbildēja, vienīgi piepildīja savu glāzi, uztrausās uz krēsla un paziņoja:

– Es gribu uzsaukt tostu tev par godu!

Augstā dziesma, skani, skani
Zilā zvaigžņu haosā,
Nemirstīgu dari mani
Dižo vīru Eposā.
Apkamp visu firmamentu,
Univērzums nu ir tavs.
Tērp ar violetu lentu
Visus mūs, līdz Pikols raus!

Tālāk viņš bija aizmirsis⁸⁴ un tāpēc pārgāja pie pēdējā panta:

Karogs balts mums plivinājas,
Vārds ir tam Humanitēt.
Pildiet kausus, lai var spēt
Turēties un palikt kājās.

Roberts tūlīt pat izdarīja tieši tā, kā dzejolis mācīja, un, pacēlis glāzi pret mani, to ātri iztukšoja. Es aplaudēju, kājās stāvot.

Tad Roberts turpināja savu runu, vērsoties pie tautas: – Ir jābūt patiesi Dižam Vīram, lai ar firmamentu padusē varētu iesoļot eposā. Dižais Gars ir nepārprotami pierādījis savu eksistenci, saplēšot manu sadalītāja kastes vāciņu un tādējādi nodarot man materiālus zaudējumus. Johan, viņš vērsās pie manis, es tev ticu un es esmu tavā pusē. Man ir jāatbaid mans vāciņš. Problēma ir tā, ka, lai tiktu ar Viņu galā, ir jābūt vēl dižākam garam par Viņu, jo Viņš stāv pāri cilvēciskiem jēdzieniem un prātam aptveramām kategorijām. Mirstīgajam vienkārši nav nekādu rīku, kā viņu kaut vai izprast. Vai varbūt tev ir? Ja tas nav noslēpums, varbūt tu varētu padalīties ar cīņubiedru, kādus rīkus tu taisies pielietot?

– Neko vairāk, kā veselo saprātu, – es jau jutu, bet vēl nesaprātu, ka tuvojās briesmas.

⁸⁴ V.E.: Orators šeit vai nu tīšām, vai arī labi neatcerēdamies to Pietuka Krustiņa sacerējumu, kurš nedeva tam aplausus Slātavas un Čangalienas goda mielastā, bet tomēr atnesa nemirstību, ir sagrozījis arī tos pantus, ko viņš dzied. Oriģināls ir šāds (skat. Kaudzītes Reinis un Kaudzītes Matīss. «Mērnieku laiki». LVI, Rīgā, 1955., 282.lpp.; teksta atšķirības izceltas): «Augstā dziesma, skani, skani Zilā zvaigžņu haosā! Nemirstīgu dari mani **tautas** vīru eposā! Apkamp visu firmamentu, Univērzums nu ir tavs, Tērp ar violetu lentu Visus mūs, **kad** Pikols raus! Karogs balts mums plivinājas, Vārds ir tam Humanitāt. Pildat kausus, **līdz** var spēt Turēties un palikt kājās». Firmaments (latīņu valodā «nostiprinājums») ir (cietais) debessjums, pie kura, saskaņā ar veciem priekšstatiem, ir piestiprinātas zvaigznes. Vārds «firma» latīniski nozīmē «stipra, droša».

– Veselais saprāts – tas skan lepni. Bet to mēs atstāsim filosofiem. Ja nu vienīgi tu, – pie šiem vārdiem viņš ieurbās manī ar acīm, – prezentēsi mums korektu «veselā saprāta» definīciju. – Iestājās pauze, kuras laikā Roberts turpināja mani urbt kā pitons trusīti. Viņa lūpas tajā pašā laikā rotāja kaut kāds reliģiski fanātisks smīniņš. Kaut kas bija jāatbild.

– Nu, tas īstenībā ir labs jautājums, – es nominstinājos. – Jāpadomā, kā to varētu formulēt, – nominstinājos vēlreiz. – Iznāk tā kā apburtais loks: veselā saprāta definīcijai pašai būtu jābalstās uz veselo saprātu? – es jautājoši pavēros Robertā.

– Nēē, nēē, nēē, tā tā lieta neies! Tā nu pilnīgi droši nevarētu būt KOREKTA veselā saprāta definīcija.

– Nu labi, tad teiksim tā: Veselais saprāts ir tad, ja tu tici tam, ko redzi savām acīm. Un tam, ko redzi savām acīm, pielieto loģiku.

– Johan! – Roberts tēvišķīgi noplātīja rokas. – Es esmu tevī vīlies! Es negaidīju, ka tu mēģināsi mani nopirkt ar tik plakanām un primitīvām tēzēm. Nu padomā pats, kāpēc tev būtu jātic tam, ko tu redzi, ja tu vispār nezini, kas tas ir, ko tu redzi. Es pieļauju, ka tu, kā jau diplomētām fiziķim pienākas, varētu saprast (vismaz ģeometriskās optikas līmenī), kā acī veidojas attēls. (Ar kājām gaisā, Johan, ar kājām gaisā! Neaizmirsti to!) Kas notiek tālāk, kā attēls atkal nostājas ar kājām uz leju, kā signāli joņo pa redzes nerviem, kā tie rada smadzenēs (tiem, kuriem ir) kaut kādus tēlus, kā šie tēli prātā pārvēršas par jēdzieniem, vārdiem un ticību, to īstenībā nezina neviens. Un tu domā, ka tas, «ko tu redzi savām acīm», ir kaut kāda augstākā patiesība! Vecais, gudrais dāoss Čžuanczi reiz nosapņoja, ka viņš ir TAURENĪTIS!!?? – Roberts izturēja pauzi, ieklēta acis un samontēja grimasi, kam vajadzētu nozīmēt neviltotu izbrīnu. Palicis apmierināts ar savu attēlu spogulī, viņš turpināja: – Pamodies, Čžuanczi pauda atziņu, ka viņš vairs nezina, vai ir filosofs, kurš sapņojis, ka ir taurenis, vai taurenis, kurš joprojām sapņo, ka ir filosofs. Un tas bija pirms divarpus tūkstošiem gadu! Un tu man ŠODIEN saki, ka jātic tam, ko redz. – Roberts satriekts noplātīja rokas ar žestu, kam vajadzētu nozīmēt pilnīgu izmisumu un bezcerību.

Kļuva aizvien grūtāk. Viens pēc otra krita mani cietokšņi. Es sataisīju lietišķi nopietnu ģīmi un, samocīti smaidot, teicu:

– Nu, Robka, tu man atņem pilnīgi visu! Atstāj vismaz loģiku! – Atklāti sakot, es cerēju, ka nopietnas diskusijas gaitā naidnieks pats atklās kādu spraudziņu, pa kuru izmukt. Kā tad! Gaidi ar maisu. Roberts piepūtās un augstprātīgi paziņoja:

– Un kas tev teica, ka pasaulē vispār IR jābūt kaut kādai loģikai? Vai tas izriet no Visuma harmonijas principiem?

Šeit es iekarsu un sāku brēkt:

– Nu ko tu visu laiku āksties! Ir stulbi un aprobežoti tā spriest! Kā vispār var izdarīt kaut vienu vienīgu secinājumu, nelietojot loģiku? Un vispār, jau kopš Aristoteļa laikiem visa zinātniskā spriešana balstās uz loģiku! Man brīžiem liekas, ka tu esi stulbs un debils!

– Paskatīsimies, – enerģiski attrauca Roberts.

Viņš vēja ātrumā atrāva vaļā bufeti, veikli izmakšķerēja no turienes divas greznas kastītes – vienu sarkanu, otru melnu – un, izbrīvējis vietu, nolika tās galda vidū. Tad Roberts ātri uzrakstīja divas zīmītes un uzlipināja pa vienai uz katras kastītes. Zīmītē uz sarkanās kastītes stāvēja rakstīts:

«Uz MELNĀS kastītes rakstīta taisnība,
un monēta ir SARKANAJĀ kastītē».

Uzraksts uz melnās kastītes vēstīja:

«Uz SARKANĀS kastītes rakstīti meli,
un monēta ir SARKANAJĀ kastītē».

Īstenībā monēta nebija nevienā kastītē – to viņš, augstu paceltu, demonstratīvi grozīja pirkstos. Tad, mani zīmīgi nopētījis, viņš svarīgi teica:

– Tagad spriedīsim LOGISKI.⁸⁵ Pieņēmusim numur viens: pieņemsim, ka uz sarkanās kastītes rakstīta taisnība. Un tur teikts, ka arī uz melnās kastītes taisnība, bet tā nevar būt, jo uz melnās

⁸⁵ **V.E.:** Vienīgais šī punkta «loģisko» spriedumu attaisnojums ir tāds, ka viss tas tiek runāts «dropes» laikā pirtī. Tikai dzērumā var izdarīt secinājumu, ka «Monēta vienmēr ir MELNAJĀ KASTĪTĒ!». Izejamā tagad loģisko situāciju skaidrā prātā. Pirmkārt, uz katras no kastītēm ir DIVI apgalvojumi: viens par to, vai uz otras

kastītes rakstīts, ka vēstījums uz sarkanās ir melīgs. Tātad mūsu pieņēmums numur viens ir nepareizs. Un, ja tas ir nepareizs, tad uz sarkanās kastītes ir rakstīti meli! Tas var būt divos gadījumos: vai nu uz melnās kastītes ir rakstīti meli, vai arī monēta ir MELNAJĀ KASTĪTĒ. Bet, ja uz melnās kastītes rakstīti meli, tad vai nu uz sarkanās kastītes ir taisnība, kas, kā mēs jau redzējām pieņēmumā numur viens, nevar būt, vai arī monēta ir MELNAJĀ KASTĪTĒ. Monēta vienmēr ir MELNAJĀ KASTĪTĒ! – Tiktāl viņš, kā īstens orators, bija uzrunājis tautu. Bet tagad vērsās tieši pie manis:

kastītes ir rakstīta taisnība vai meli; otrs par to, kurā kastītē atrodas monēta. Tāpēc vispirms ir jādefinē precīzi, ko nozīmē apgalvojums: «uz kastītes ir rakstīta taisnība» (attiecīgi «meli») – vai tas nozīmē, ka ABI apgalvojumi uz kastītes ir patiesi, vai tas nozīmē, ka patiesi ir vismaz viens apgalvojums, vai tas nozīmē, ka patiesi ir apgalvojums tieši par monētas atrašanās vietu (otrais apgalvojums), vai ka patiesi ir tieši pirmais apgalvojums?

Parasti par kādu apgalvojumu kopu teic, ka «tā ir taisnība», tad, ja VISS sacītais ir taisnība, jo ikviena meļa stāsts jau allaž satur daudz patiesu momentu, bet tikai KAUT KAS (melim nozīmīgs) ir nepatiesība. Tāpēc pieņemsim, ka vārdi «uz kastītes rakstīta taisnība» nozīmē, ka abi apgalvojumi uz kastītes ir patiesi (pārējo definīcijas variantu analīze te aizņemtu pārāk daudz vietas, tāpēc to neveiksim).

Ja monēta atrodas melnajā kastītē (vai neatrodas nevienā no kastītēm), tad uzraksti uz abām kastītēm ir melīgi, jo abiem ir nepatiesi otrie apgalvojumi (neatkarīgi no tā, kas teikts pirmajos apgalvojumos).

Ja monēta atrodas sarkanajā kastītē, tad uz abām kastītēm otrie apgalvojumi ir patiesi, bet starp pirmajiem apgalvojumiem (un līdz ar to starp summārajiem uzrakstiem) sāk darboties Eibulīda paradokss (pazīstams arī kā «Meļa paradokss»): tie ir patiesi tad, ja ir nepatiesi.

Tātad tikai tad, ja monētu ieliek sarkanajā kastītē, situācija reducējas uz Eibulīda paradoksu; visos pārējos gadījumos uzraksti uz kastītēm ir vienkārši nepatiesi.

Šis piemērs ar abām kastītēm un uzrakstiem uz tām tomēr var diezgan labi ilustrēt vairākas lietas loģikā un ap to. Pirmām kārtām, pievērsiet uzmanību tam, kā sāk savus «loģiskos» spriedumus romāna varonis: «...pieņemsim, ka uz sarkanās kastītes rakstīta taisnība...». Viņš sāk nevis ar faktisko situāciju realitātē, bet gan ar uzrakstiem, vārdiem, apgalvojumiem (un tad no tiem iet uz realitāti). Es, turpretim, sāku ar vārdiem «Ja monēta atrodas melnajā kastītē...», – tātad ar situāciju, ar realitāti, un tikai tad skatos, kādi iznāk vārdi pie šādas realitātes.

Šī atšķirība nav tik nenozīmīga, kā varētu sākumā izlikties. Ceļš no vārdiem, jēdzieniem, apgalvojumiem uz realitāti (un nevis otrādi: no realitātes uz jēdzieniem, vārdiem, apgalvojumiem) ir pamatā ļoti ļoti daudziem cilvēku maldiem; uz to ir balsīts vesels lērums (vāju) filosofisko sistēmu. (Savā būtībā tāds ceļš nozīmē infantilu algoritmu izmantošanu domāšanā, kā es to parādīju jau, piemēram, punktā {VITA2.745} un tālākajos).

Arī Eibulīda paradokss ir radies, sākot loģisko analīzi no apgalvojuma, izteiciena, vārdiem («Vai šis izteiciens ir patiesi?» utt.), nevis no realitātes. Senajā Grieķijā Eibulīds esot teicis: «Es pašreiz meloju», «Tas, ko es pašreiz saku, ir meli» vai tamlīdzīgi (literatūrā viņa vārdu redakcijas ir sastopamas dažādas), un licis priekšā filosofiem noteikt, vai viņš patiešām melo, vai saka patiesību, bet mūsdienu izteiksmē šis pats paradokss skan tā:

Apgalvojums A: «Apgalvojums A ir meli».

Tā, aplūkojot šo apgalvojumu vienu pašu, izolētu, nekāda realitāte te vispār nav iesaistīta (un tāpēc paradoksam nekāda atrisinājuma nav).

Ja, turpretim, vienmēr sāk analīzi no realitātes, tad jebkurā apgalvojumā figurē divas daļas:

Lieta A realitātē	Izteikums B (apgalvojums) par lietu A
-------------------	---------------------------------------

Tālāk tad rodas jautājums, kā noteikt, vai izteikums B ir patiesi vai nepatiesi. «Vecās» loģikas terminos to izšķir jēdzienu definīcijas; no Vēras teorijas viedokļa šis «definīcijas» tikai pārstāv, izsaka kādu (smadzeņu) programmu, kura savā darbībā pēc kaut kāda algoritma tad arī konstatē (salīdzinot lietu A ar izteikumu B), vai izteikums ir patiesi vai nepatiesi. Tātad no šāda viedokļa izteikuma patiesums vai nepatiesums – tas ir pēc kāda algoritma strādājošas programmas izdotā rezultāta jautājums.

Eibulīda paradoksa gadījumā «Lieta A» ir tas pats izteikums B (ir izveidota «cilpa» ar «atgriezenisko saiti», kas arī rada šo paradoksu). «Stingri loģiski» strādājoša programma šajā gadījumā, protams, nevar konstatēt, vai šāds izteiciens ir patiesi vai nepatiesi.

Detāļas būs atkarīgas no tā, kā programma veidota; pieņemsim, ka tā ir funkcija «Paskāla» valodā, un uzrakstīta tā, ka rezultātu izdod *Integer* skaitļos 0, 1 vai -1 , pie kam 0 nozīmē «apgalvojums nepatiesa», 1 – «apgalvojums patiesi», bet -1 – «apgalvojums nekorekts». Nu, tad Eibulīda paradoksa gadījumā tā pie pareizas darbības izdos « -1 ». Var, protams, arī tālāk diferencēt «nekorektumu», ievēdot vēl arī citus kodus, kas raksturo programmas konstatēto situāciju; tad Eibulīda paradoksa gadījumā tā izdos, teiksim, -2 , bet par izteikumu «kuzdra ir gloka» atbildēs ar kodu -3 : «nedefinēti jēdzieni».

No otras puses, var uzrakstīt arī tādu pārbaudes funkciju, kurai tips ir *Boolean* un kura var izdot tikai divas atbildes: «False» vai «True». Tad Eibulīda paradoksa kvalifikācija būs atkarīga no tā, kā šī pārbaudes programma ierīkota «iekšā».

Ar vārdu sakot, neviens izteikums «dabā» nav nedz patiesi, nedz nepatiesi pats par sevi (vēl vairāk: tas ne tikai nav patiesi vai nepatiesi, bet arī vispār nav nemaz izteikums: tie ir tikai skaņu viļņi vai traipi uz papīra vai mirdzoši punkti ekrānā). Tikai analizējošā informātikā sistēma (daturs, smadzenes utt.) var sasaistīt (augstāk dotajā tabuliņā norādītajā veidā) šos viļņus, traipus vai punktus ar kādu citu objektu (izteikumi par kuru tie it kā esot) un (pēc tā vai cita algoritma) konstatēt šī izteikuma «patiesumu» vai «nepatiesumu» vai «nekorektumu» utt.

– Un tagad paprasi savam Aristotelim, kāds pasaulīgs spēks var liegt man ielikt monētu SARKANAJĀ KASTĪTĒ. – To teicis, viņš demonstratīvi pacēla monētu un ar teatrālu žestu iemeta to sarkanajā kastītē. Pērkonis nerībēja, zibens nespēra un zeme nedrebēja, bet ļaunais nezvērs bija mūs ar Aristoteli iedzinis zemē vismaz līdz ceļiem (ja kādu interesē šī paradoksa izskaidrojums, tas ir izlasāms «Pielikumos»). Bet es sapratu, ka man vairs nav palikusi neviena ticama izziņas metode no tām daudzajām, kuras es biju tik pārliecinoši izstrādājis savā specifikācijā.

*

Tālāk atmiņas kļūst vēl saraustītākas. Ataust aina, kā es, iespiedis vienā padusē Baibu, bet otrā Rūtu, aizrautīgi dziedu čangaļu dziesmas. Un Čupulis man skanīgi piebalso. Vislabāk mums izdevās «Brašs bej puika mysu Jezups...». Pārējie tekstu nezināja un varēja tikai neskanīgi piebalsot refrēnu. Kaut kur dziesmas vidū manā priekšā no alkohola miglas iznira galīgi piedzēries Roberts, glāzainām acīm paskatījās uz mani un pajautāja:

– Un par ko tās sievietes tevi tā mīl?!

– Par to, ka es esmu gudrs, smuks un labs, – atbilde pati no sevis iznira no apziņas dzīlēm, un es naski dziedāju tālāk, lai panāktu Čupuli, kas jau bija aizdziedājis kādu gabaliņu uz priekšu.

*

Iestājās atvasara, zaļajās lapās jau vietumis iemirgojās sārtais zelts, bet vēl vasarīgi siltais gaiss lēni pildījās ar rudens nojausmu. Gribēdams izbaudīt aizejošās vasaras atvadu dāvanu, es vēlreiz uz nedēļu aizbraucu uz *Dižgariem*. Vairāk par visu man gribējās tikt skaidrībā pašam ar sevi. Nīks mani bija apbēris ar jaunām, grūti saprotamām idejām, Roberts atņēmis visu to, ko es biju uzskatījis par nesatricināmu pamatu, un mana paša galva bija pilna ar smagām un tūlīgām domām, kuras bija tur sapulcējušās pēdējo mēnešu laikā un nekādi nevarēja atrast izeju. Manā rīcībā vairs nebija rīku, uz kuriem balstīties. Ja nu vienīgi Nika sarkanā mape. Un akla ticība.

Pirmajā vakarā es mapei pat nepieskāros – līdz trijiem naktī Rona Kartera melodiskā kontrabasa pavadījumā lasīju Kartera Daisona sacerētu kriminālromānu un jutos laimīgs.

No rīta (citi varbūt teiktu: vēlā priekšpusdienā) es devos iemīļotajā pārskrējienā pa meža taciņām. Skriešana, tas ir kaut kas īpašs. Vecumā, kad vairs nav jātiecas pēc rekordiēm un rezultātiem, tā pati par sevi pārvēršas nezinātajam grūti saprotamā baudā, kas reizē kalpo arī organisma šķīstībai – zem spiediena atfērās gan asinis, gan elpa, gan sviedri, gan domas.

Rīts bija nomācies un smidzināja viegls lietutiņš – laiks ļoti tīkams skriešanai. Viegli elpot. Pēc kilometriem diviem aiz upītes sākās kāpums, kas vispirms veda cauri brikšņainai upmalai, garām cūku bedrei un tad izgāja klajā mežā. Kāpuma vidū, pašā taciņas malā stāvēja grozs, pilns ar milzīgām, brūnām baravikām. Un grozam blakus, atspiedies pret priedi, sēdēja ļoti maza auguma vīriņš ar spicu mīci un garu, kuplu bārdu. Trūka tikai obojas.

«Rūķītis!» – es būtu nodomājis, ja nezinātu, ka tas ir tuvējo *Burvkalnu* māju saimnieks. Visi zināja, ka slavenā melnā burvju grāmata, par kuras esamību apkārtnē neviens nešaubījās, pašreiz atrodas pie viņa. Pats viņš gan, tieši jautāts, to vienmēr noliedza ar tādu pašu platu smaidu, ar kādu tagad sveicināja mani, pa pusei jautādams, pa pusei konstatēdams: «Krosu skrienam?» Atbildēt man nebija spēka, tāpēc es tikai pamāju ar roku un skrēju tālāk.

Pārskrējis pāri sedlienei, es nogriezos pa labi, Raganu kalna virzienā. Kalnu sauc tieši tā, to bija noskaidrojuši vietvārdu vācēji. Bija te entuziasti, kuri ticēja, ka ir gana uzzināt, kā kādu vietu sauca sentēvi, lai ilgotā zinība būtu rokā. Viņi man arī pastāstīja, ka no vietējiem dzirdējuši nostāstus par spokošanos lejiņā starp Raganu kalnu un *Burvkalnu* mājām. Visi zināmie gadījumi gan notikuši naktī, un man nekad nav bijis ne drosmes, ne arī pārliekas vēlēšanās naktī skaidrot, kas tur īsti ir, vai arī nav. Bet to es stāstu tikai tā, zināšanai. Pats es no pagarā kāpuma jau biju manāmi saguris, un manas domas neskāra nekādas augstas filosofiskas matērijas, nedz arī spokus.

Es biju atvienojis smadzenes, un tur iekšā kāds, varbūt ka es pats, monotoni dungoja: «*Tas bij' ap Jāņiem, Mārtiņos...*» Pret kalna galu sacēlās migliņa, tā ka redzēt varēja labi ja pārdesmit metru attālumā. Un te pēkšņi pusaizauguša izcirtuma malā es ar sānredzi pamanīju tipu. Vēl šodien varu pilnīgi skaidri aprakstīt, kāds viņš izskatījās: vidēja auguma, melniem, kupliem, drusku jau iesirmiemi matiem. Tumšas, gandrīz melnas uzacis. Ģērbies netīri pelēkā lietusmēteli, apkakle sacelta, pogas neaizpogātas. Tur viņš stāvēja, laiski atspiedies pret sīku, kroplīgu bērziņu, rokas kabatās, un blenza uz mani caur pieri. Tas ilga tikai mirkli. Satrūcies es pagriezu galvu uz to pusi. Nekā. Tikai viegli dūmakaina, lietus radīta migliņa un bērziņš, pret kuru tips tikko kā bija atspiedies. Bet es taču redzeju! Skaidri!

Vēlreiz pagriezu galvu, lai paskatītos ar sānredzi, bet nekā. Kas ir lasījis Holdstoku un Kastanedu, tas zina, ka Mitago mežos un Dienvidamerikas kalnos visādus mošķus var ieraudzīt vispirms, un dažreiz arī tikai ar sānredzi. Es to nezinu un tāpēc toreiz vienkārši nodomāju: «Sāk jau šilierēties, būšu

pārpulējies», un mierīgi skrēju tālāk. Arī *Meisterzinger*⁸⁶ jau bija mainījis repertuāru un tagad dungoja kaut ko vēl priecīgāku. Vai nu viņam likās, ka tips pelēkajā lietusmēteli bija viņa draugs, vai arī sirdi pārpildīja prieks par to, ka mokošais kāpums ir beidzies un tagad var ripot no kalna. Pirms līkuma es vēlreiz pavēros atpakaļ. Likās, ka kropļīgais bērziņš, miglā tinoties, man pamāj sveicienu. Bet neviena cita tur nebija.

*

Tās pašas dienas vakarā es beidzot saņēmos un pieķēros sarkanajai mapei. To jau vairākkārt biju šķirstījis, sākumā man vēl vajadzēja kaut kā sakārtot lapas – to es darīju, analizējot tintes krāsu un lapas nodzeltējuma pakāpi, bet nopietnu lasīšanu aizvien atliku un atliku. Kaut kas manī iekšā tam dikti pretojās. Bet šajā vakarā noņēmos pētīt visu pēc kārtas.

Apziņas dziļumos klaiņoja sajūta, ka, kārtojot lapas un mēģinot tās kaut kādi sagrupēt organizētās čupiņās, kaut kur biju redzējis savu vārdu. Likās, ka sākt papīru pētīšanu tieši ar šo čupiņu būs zīmīgi un varbūt pat simboliski. Vajadzīgā čupiņa tiešām ātri vien atradās. Tur bija vesela eseja, kurā Niks bija apcerējis savas domas, kas radušās mūsu pēdējā sarunā. Lasīšanu nedaudz apgrūtināja tas, ka viņš nebija rakstījis visu smuki un pēc kārtas, bet, gluži kā tāds Leonardo, izmētājis fragmentus pa visu lapu. Uz pirmās lapas viņš pat bija mēģinājis uzzīmēt manu portretu. Iznācis diezgan līdzīgs, tikai dzīvē esmu smukāks.

Es mēģināju atsevišķas frāzes kaut kā savirknēt.

«Johans... Dižais Gars... Tas Johana dižais Gars ir diezgan auglīga ideja... kaut arī fantastiska... Tā vai citādi, tā ļauj salikt pa vietām daudzus faktus, ko es tāpat jau sen zinu, tikai līdz šim nesapratu... Vai tiešām Johans ar savu ticību pārdabiskajiem spēkiem būs kaut ko izdomājis?»

Kādiem pārdabiskajiem spēkiem? Es balstos uz zinātniskiem novērojumiem un pirmavotu izpēti!

«Visu mūžu es esmu bijis neveiksminieks. Un pēkšņi tas beidzās! Kad? Man liekas ar to pirmo reizi pie Kleincimmera. Tajos Ziemassvētkos. Ko tad es tik svarīgu mēģināju toreiz izdomāt? Neatceros... Toreiz, kad es pētīju tramvajus, nekas taču nenotika...»

Par tiem tramvajiem, to es zinu. Tas ir vienā citā čupiņā. Kādreiz, sadusmojies par to, ka tramvaji vienmēr aiziet gar degunu un vienmēr nāk ne tie, kas vajadzīgi, Niks nolēma noskaidrot, vai tiešām tā var būt, vai arī viņam tikai liekas. Viņš sāka pierakstīt tabulā, kurš pēc kārtas nāk vajadzīgais tramvajs un cik ilgi tas jāgaida. Tad Niks izveidoja statistiku un mēģināja to salīdzināt ar kaut kādā fantastiskā veidā no tramvaju un trolejbusu pārvaldes dabūtu sarakstu. Niks visbiežāk brauca ar vienu un to pašu tramvaju, un saraksts parādīja, ka viņa tramvajam jānāk īsu brīdi pēc citiem, tāpēc statistika nebija pārliecinoša. Nikam acīm redzami riebās doma, ka tramvaju un trolejbusu pārvaldes ierēdņiem varētu būt kāda teikšana par viņa Likteni, tāpēc viņš izdomāja citu metodi: katru reizi, stāvot jebkurā tramvaja pieturā, viņš pētīja, vai vajadzīgā numura tramvajs vispirms nāk vajadzīgajā virzienā, vai pretējā. Un rezultātus pierakstīja tabulā.

Tālāk Niks atkal sarēķināja statistiku un konstatēja, ka novirze viņam par sliktu tiešām ir, bet statistiski ne pārāk pārliecinoša. Tikai ap 85 procentiem pēc Stjūdenta koeficienta. Pētījuma pozitīvā ietekme bija tā, ka Niks vairs neuztraucās, kad tramvajs nenāca, bet guva pat kaut kādu mazohistisku baudu, jo veidojās viņa neveiksmnieciskumu liecinošā statistika. Ar to vēl nebija gana. Niks ieviesa kaut kādus patvaļīgi izvēlētus koeficientus, ar kuru palīdzību novērtēja tramvaja nākšanas svarīgumu, tas ir, cik svarīgi katrā konkrētajā reizē tramvajam nākt pēc iespējas drīzāk. Šeit nu viņš izrādījās pārliecinošs neveiksminieks, bet voluntāri izvēlētie koeficienti mazina rezultāta nozīmīgumu.

«...un kad pētīju metamkauliņus, arī nekas nenotika». Par tiem metamkauliņiem arī kaut kur bija, bet to es vēl neesmu lasījis.

«Kas tad man toreiz bija prātā? Neatceros. Bet satikšanās ar Grišu un vizīte pie Kleincimmera mani no kaut kāda darba atrāva. Uz ilgu laiku. Visjocīgākais tas, ka ir pilnīga sajūta, it kā spēles laikā man kāds saka priekšā (pateicoties Johanam, es pat zinu, kas...). Es ātri apjēdzu, ka tad, kad es balstos uz intuīciju, spēle iet no rokas. Bet ne vienmēr. Varbūt, ka es galu galā tomēr dzirdu balsis? Jo es sapratu, kad veiksies. Balsis skan vienmēr. Zemapziņa saka, ka veiksmes un neveiksmes vienmēr nāca tad, kad es gribēju darīt kaut ko konkrētu, tikai es neatceros, ko. Jeb varbūt nekā tāda nebija? Tikai tas trakais ir mani nohipnotizējis ar savām idejām? Ja varētu tās veiksmes reizes kaut kā sasaisīt ar to, ko es tajās reizēs gribēju darīt. Es esmu risinājis tik daudzus uzdevumus! Kādus? Kas? Kad? Kad! Pēdējo reizi te īsts virpulviesulis izcēlās, kad es mēģināju Johanam parādīt savu režģīti. Vai tas varētu būt tas, ko es meklēju?...»

⁸⁶ *Vācu val.*; meistardziedonis; šeit – iekšējā balss.

To droši vien viņam noskaidrot neizdevās, jo šeit pieraksti beidzās. Vismaz man nebija izdevies atrast nevienu citu papīrīti, ko vēl varētu pievienot šai čupiņai...

*

...Pāršķiram lapu. Te ir kaut kādas tabulas... tas būs par tiem metamkauliņiem... Izskatās, ka Niks būtu taisījis statistiku... Debila nodarbošanās... Tūkstošiem cilvēku jau kopš Paskāla – vismaz! – ir taisījuši šito eksperimentu... Varētu viņš kārtīgāk pierakstīt, kas viņam īsti prātā... Ko viņš tur cerēja jaunu atklāt? Ja nu vienīgi uztrenēt roku, lai varētu biežāk uzvest to, ko vajag... Tas ir tad, ja viņš vispār spēlēja metamkauliņus jeb nardus... Vienalga, to uztrenēt nav iespējams! Paskatāties tabulā ar nosaukumu «Pieci», un blakus vēl drošības pēc piezīmēts metamkauliņš ar piecnieku uz augšu. Savādi... Tiešām liekas, ka šajā eksperimentā piecnieks ir uzkrītis biežāk nekā citi numuri. Vai tā varētu būt gadāšanās?

Spriežot pēc tā, kas rakstīts tālāk, šis jautājums interesējis arī Niku. Viņš sarēķinājis Stjudenta koeficientu, un izrādās, ka 95 procenti ir par to, ka šī novirze nav nejauša. Vai viņam būtu bijis kāds speciāls metamkauliņš? Tad tiem jābūt vismaz sešiem, jo tālāk seko tabulas ar gandrīz tādu pašu rezultātu arī visiem citiem numuriem...

Par laimi, pēc kādām pārīš lappusēm atkal ir eseja, no kuras var izlobīt eksperimenta būtību: izrādās, ka Niks, metot kauliņu, katru reizi skaļā balsī nosaucis kādu numuru un vismaz viņa pierakstītajos eksperimentos šis te nosauktais skaitlis izkritis biežāk, nekā tam pienāktos pēc varbūtību teorijas. Varētu būt tāds savdabīgs telekinēzes paveids. Interesanti, vai svarīgs ir pats izrunātais vārds, vai arī tā jēga ideju pasaulē? Pirmais gadījums varētu pacelt latviešu valodu un arī visu latvju nāciju izredzētās tautas rangā. Izrādās, ka arī šis jautājums Niku ir interesējis un viņš mēģinājis «pieci» vietā teikt gan *five*, gan *pjak* ar gandrīz nemainīgiem rezultātiem. Ar nožēlu jāsecina, ka vismaz šim eksperimentam nav izdevies pierādīt latviešu nācijas īpašo lomu cilvēces vēsturē.

Interesanti, kas notiktu, ja Niks savu «pieci» izmēģinātu kibertelpā? Tas ir, nosauktu to, nevis metot fizisku, taustāmu kauliņu, bet gan kompjūtera ekrāna priekšā kādas metamkauliņa mešanu imitējošas spēles laikā? Āķis slēpjas tur, ka šie skaitļi, kas kompjūterspēlēs izskatās tik haotiski un nejauši, īstenībā tādi nemaz nav. Kompjūterā darbojas programma, kura šos te it kā nejaušos skaitļus (zinātniskā valodā – pseidonejaus) akurāti izskaitļo citu pēc cita, izmantojot zināmu formulu. Ja šo formulu zinātu arī spēlētājs, viņš varētu pilnīgi noteikti sarēķināt katru nākamo metamkauliņa vērtību. Ja kāds sašutis iesaucas – nav godīgi!, kāda tad te nejaušība, mēs viņam uzdodam pretjautājumu «un kas tad ir īsta nejaušība?». Un paši arī atbildam: «Tā ir tad, ja visi numuri izkrīt vienādi bieži, ja lielam numuram vienlīdz bieži seko liels vai mazs, ja agri vai vēlu sastopama jebkura numuru virkne». Baigā zinātne.

Ir izstrādāta vesela kaudze kritēriju, kas ļauj noteikt, vai doto numuru virkni var uzskatīt par nejaušu, vai arī tajā slēpjas kāda likumsakarība. Tad, lūk, gudriniekiem ir izdevies uzkonstruēt formulas, ar kuru palīdzību var pilnīgi determinēti izrēķināt numuru virknes, kuras apmierina jebkuru nejaušības kritēriju! Praksē tas nozīmē, ka cilvēkam, kurš formulu nezina, nav nekādas cerības noskaidrot, ka patiesībā gadījumi, ko viņš redz, nemaz nav nejauši. Šādas formulas un tiem atbilstošās kompjūteru programmas sauc par pseidonejauso skaitļu ģeneratoriem. Tās izmanto ne vien spēlēs, bet arī, lai uz skaitļotāja imitētu kādus no nejaušības atkarīgus dabas procesus. Līdzība ar dabu ir pilnīga. Tai var pat noticēt visi tie, kas nezina, ka pastāv Formula.



Tieši šajā vietā starp klades lapām ielikta zinātniska raksta kopija: *Leo Strauss «Novel method of pseudorandom number generation»*^{87, 88} Uz titullapas veltījums: «Nikam no autora, Leo». Izrādās, ka Štrauss nodarbojies arī ar tādām lietām. Es nezināju! Tālāk seko sprīdi garas formulas un kaut kāda haotiska filosofija. Gan pārnestā, gan tiešā nozīmē. Kaut kāds vēl viens nejaušo skaitļu ģeneratora variants, kas šoreiz balstīts uz haosa teoriju. Kāds bija rakstā dažas formulas labojis ar flomāsteru – vai nu tur bija drukas kļūdas, vai arī Niks bija mēģinājis pielabot kaut ko pēc sava prāta.

*

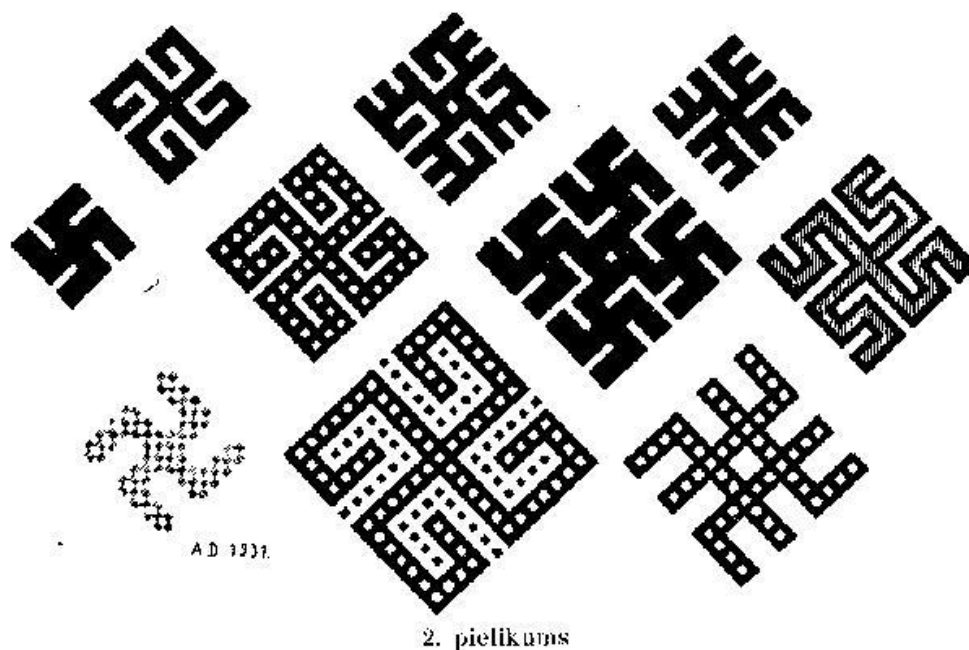
Pāršķiram lapas... Tāāā... Te atkal ir kaut kas interesants... Izskatās pēc kāšķrustiem... Ja es nezinātu, ka Niks bija pilnīgi vienaldzīgs pret politiku... Manī sāktu rasties aizdomas... Tiesa, vienreiz mūžā viņš metās cīnīties par kaut kādiem ideāliem un Visuma Harmoniju, bet ir medicīniski pierādīts, ka toreiz viņš bija traks.

⁸⁷ *Angļu val.* Leo Štrauss. Jauna metode pseidogadījuma skaitļu ģenerācijā.

⁸⁸ **V.E.:** Angliski raksta «method». «Pseudao» laikam ir drukaskļūda, jo angļu valodā šo grieķu vārdu raksta tāpat kā latīniski: vienkārši «pseudo».

Un vispār, tie nav nekādi kāškrusti. Saskaņā ar latviešu ornamentikas terminoloģiju par kāškrustu sauc šādu  vai arī šādu  simbolu⁸⁹ (pēdējo mēdz saukt arī par jumi), kas tiešām veidoti no sakrustotiem kāšiem. Bet to, ko mēs parasti saucam par kāškrustu, pareizi ir jāsauc par ugunskrustu – būtībā gan tas ir ugunskrusta visvienkāršākais paveids. Visā pārējā pasaulē to jau kopš neatminamiem laikiem sauc par svastiku. Domājams, ka simbols parādījies vēdiskajā Indijā un sākotnēji apzīmējis rotējošu sauli. Vispār, jau pats nosaukums norāda, ka tas bijis labklājības un veiksmes simbols (Indijā *su* – labi, *asti* – būt, *ka* – piedēklis).

Ugunskrusti no A.Dancīša grāmatas (1931.gads)



⁸⁹ V.E.: Tipogrāfiskajā grāmatā šo zīmju vietā ir burti X.

Vismaz kopš tiem laikiem ugunskrusti sastopami dažnedažādāko tautu ornamentos visās pasaules malās: Īrijā tas bija Svētās Brigitas krusts, Skandināvijā Tora veseris, Maiju kultūrā rakstu elements, Mezopotāmijā biežs monētu rotājums, Ķīnā, Japānā, Ēģiptē, Grieķijā... Un Vācijā – kur tas pārstāja būt par labklājības un veiksmes simbolu. Uz ilgu laiku.

Indijā simbolu lietoja gan hinduisti, gan džainas, gan budisti. Džainismā tas ir septītā Tirthankas – Suparšvas simbols, un tā četri zari kalpo par atgādinājumu pielūdžejiem, ka ir četras vietas, kur dvēsele var atdzimt: augu un dzīvnieku pasaule, elle, Zeme un Garu pasaule.

Budismā svastika apzīmē dieva pēdas un atrodama arī uz Budas statujas pazolēm, tika izmantota kā ieraksta vai grāmatas sākuma un beigu simbols. Tibetas budisti to joprojām lieto tērpu zīmējumos.

Bramaņi izmantoja *Pramantu*, lai ar diskveidīga koka rīka *arani* palīdzību iegūtu uguni. Interesanti kā? Tas nav zināms. Toties kļūst saprotamāks, kāpēc latvieši savu krustu sauc par ugunskrustu. Man jau sen likās, ka arjas, pametuši Indiju, nevis vienkārši izšķīda tagadējās Irākas teritorijā, bet mierīgi atnāca uz Latviju un dzīvo te vēl šobaltdien.⁹⁰

Kaut vai tāpēc, ka latvju ugunskrustu klāsts neaprobežojas ar primitīvo svastiku, bet izpaužas neskaitāmās fascinējošās variācijās. Jau paskatoties vien uz šo rakstu, pat cilvēks, kas nekad mūžā neko nav dzirdējis par bramaņiem, sapratīs, kāpēc to sauc par ugunskrustu, – ja uztaisītu krustu, aizdedzinātu un sāktu griezt, tad tas, ko redzētu, būtu līdzīgs tam, ko redz tagad. Tādi ugunīgi virpuļi, vai, pareizāk sakot, to momentfotogrāfijas.

Latviešu māmuļas audušas ugunskrustus savās sagšās un stikla pērlītēm un dzīpariem izšuvušas vainagos, kad nekāds Hitlers vēl nebija piedzimis.

Visu to es stāstu tik pārliecinoši tāpēc, ka tieši šajā vietā starp lapām bija ielikta arī grāmatas «Ugunskrusti»⁹¹ kserokopija, autors Dancītis.⁹² Smalki izzīmēti un klasificēti visi iespējamie ugunskrustu veidi. Nopietna zinātne.

No tīri matemātiskā viedokļa varētu teikt, ka pirmajām kārtām ugunskrustus varētu iedalīt labiskajos un kreiliskajos. Tie kā simboli raksturo labos un ļaunos spēkus. Labos spēkus simbolizē tie ugunskrusti, kuri, ripojot tādā pašā virzienā kā Saule, neduras ar ragiem zemē. Kreiliskie ugunskrusti parasti apzīmē nakti un maģiju.

Diez vai Indijā pirms sešiem tūkstošiem gadu ienāca prātā, ka, piemēram, Dienvidamerikā visam vajadzētu būt otrādi, jo tur saulīte ripo uz otru pusi? Varbūt viņi vienkārši neiedomājās, ka tāda Dienvidamerika vispār var būt?

Ugunskrustiem piemīt centrālā simetrija. Četrkāršā. Tas nozīmē, ka, pagriežot ugunskrustu par ceturtdaļpli, iegūstam figūru, kas nekādi neatšķiras no sākotnējās. Tie, kam patīk mistika un maģija, varētu vērst uzmanību uz to, ka atkal parādās skaitlis četri – Visums ir uzrakstīts valodā no četriem burtiem: četri ir gan pamatelementi, gan nukleīnskābes ģenētiskajā kodā.

Interesanti, kāpēc par tiem interesējies Niks? Es saprotu, ka raksts ir savādi fascinējošs, es pats jau labu brīdi nevaru atrauties un konstrēju krustu pēc krusta uz rūtiņu papīra lapas. Liekas zīmīgi, ka šīs struktūras izskatās pēc fraktālām. Ja tajā pašā Dancīša grāmatā uzmanīgi izpēta kādu lielāku un sarežģītāku ugunskrustu, var pamanīt, ka arī tā fragmenti ir ugunskrusti, un fragmentu fragmenti – atkal ugunskrusti. Tas pats bija ienācis prātā arī Nikam, viņš tepat šajās lapās bija vingrinājies. Tikai Serpinska trijstūru un sniegpārslīņu vietā viņš šķobīja un kropļoja krustu. Droši vien mēģināja izrēķināt fraktālo dimensiju.

Nākamajā lappusē viņš atkal bija zīmējis ugunskrustus, tikai jau savādāk. Šoreiz viņš uz parastas rūtiņu lapas dažas rūtiņas bija aizkrāsojis, citas nē. Un tagad es beidzot sapratu, ko man tas atgādina. Konveja «Dzīves spēli»! Niks būs mēģinājis ugunskrustus izmantot kā starta struktūras savā šūnu automātā!

Jāāā, es atceros, viņš tur kaut ko runāja par šūnu automātiem... (ja atceraties, tas ir kaut kas tāds, kā Konveja spēlē). Te vajadzētu būt kaut kam uzrakstītam... Es sāku šķirstīt lapas uz priekšu un atpakaļ un tiešām atradu kaut ko tādu, kas varētu būt piemērots. Izrādījās, ka Niks šo jautājumu ir ņēmis nopietni.

⁹⁰ V.E.: Bija taču otrādi: *arāji* no Eiropas aizgāja uz Indiju (viena daļa palika te).

⁹¹ V.E.: Dancītis A. «Ugunskrusti. Latvju ugunskrusta formu sistēmatisks apskats». Rīga, 1931. Generalkomisijā Latvijas Vidusskolu Skolotāju Kooperatīvā, Rīgā, Terbatas ielā Nr. 15/17. Visas tiesības patur autors. «Latvju Kultūras» spiestuve, Rīgā, Tērbatas ielā 15/17.

⁹² V.E.: A. Dancītis ir reāla persona, tikai viņa grāmatu Korins nosauc mazliet neprecīzi. Dancītis bija zīmēšanas skolotājs vidusskolā; viņa grāmatiņa ir pavisam maza: 22 lappuses, neskaitot Satura rādītāju

Matemātikas apoloģija

Matemātika aizgājusi neceļos kaut kur XIV gadsimta⁹³ otrajā pusē. Kur palikuši visi tie skaistie vārdi, ko teikuši Pitagors, Platons, Galilejs par Visumu, kurš aprakstīts matemātikas valodā? Viņi domāja ģeometriju, bet 1557. gadā Roberts Rekordē izdomāja vienādības zīmi – «*nekas pasaulē nav vienādāks par divām paralēlām strīpiņām*», tad vēl Dekarts ar savu karteziānismu un algebras metožu pielietošanu ģeometrijā, un vēl, un vēl, un cilvēkiem sāka likties, ka Pasauli var iedzīt vienādojumu un formulu rāmjos. Ir jau, protams, skaisti uzrakstīt $F = ma$, $E = mc^2$ un vēl kādu duci tādu pašu formulu un apgalvot, ka tas izskaidro Visu. Nu neizskaidro tas visu! Tā var aprakstīt, kā Mēness apļo ap Zemi, izraisot paisumus un bēgumus, bet nolaidiet degunus zemāk! Tas nevar izskaidrot ne ģirisa ziedlapiņas formu, ne ūdens burbuļošanu kalnu strautiņā.

Katrs mēģinājums pasaules ainā iesaistīt kādu jaunu parādību jeb izpratnes līmeni izraisa aizvien sarežģītākus vienādojumus un formulas. Un galu tam neredz. Es esmu tik noguris. Un bija jāatnāk Stīvenam Volframam, lai pateiktu, ka varbūt nemaz nav tā. Varbūt nemaz nav tā, ka sarežģītu parādību izskaidrošanai vajadzīgi sarežģīti likumi? Varbūt vienkārši nav jāmēģina Likumu iespiest Formulā? Pietiek paskatīties uz gliemežvāku vai puķkāpostu. Ja kāds mēģinātu uzrakstīt formulu, kas apraksta to pašu gliemežvāku, viņš nojūgtos. Bet ja tas pats Kāds pieņemtu, ka Likums ir pavēstīts katrai Pasaules daļiņai un šai te daļiņai pietiek tikai paskatīties pa labi, pa kreisi, atrast vēstījuma tabulā attiecīgo aili un izpildīt tur priekšrakstīto darbību, tad izveidotos gan ģirisa zieds, gan kalnu strauts, gan puķkāposts. Un katrai daļiņai bija tikai jādara, ko liek, ko Kāds ir ierakstījis tabulā Pasaules radīšanas brīdī, un vispār nav jāinteresējas, ko dara citas daļiņas. Lūk, kāds šūnu automāts...

Pēc šāda principa ir radītas teorijas, kas šodien spēlē noteicošo lomu: gan Tīringa⁹⁴ mašīnas un fon Neimaņa automāti, gan Feigenbauma Haosa teorija un fraktāļi, gan Baka smilšu čupa, ko viņš pats skaisti dēvē par «*pašorganizējošos kritikalitāti*». Sākumā dažas no šīm teorijām izdevās iespiest formulās, dažreiz izdevās ar formulu aprakstīt parādību aptuveni un kopumā, it kā aplūkojot to ar segu. Sākumā dižgari apjuka, ja no skaistas un visaptverošas teorijas neizdevās izlobīt formulu. Bet ar laiku viņi samierinājās, pierada, un tad piepeši apjēdza, ka tā arī jābūt. Ka tā vairs nav formulu pasaule, bet jau likumu un regulu pasaule. Logosa pasaule. Bet tā joprojām ir rakstīta matemātikas valodā. Tikai citā dialektā.

*

Bet te bija arī kaut kas tāds, kas varētu būt savdabīgs šūnu automāts. Varēja redzēt, ka Nīks likumus ir mainījis, pielabojis, tad izmēģinājis uz kompja – tepat bija arī izdrukās. Ko es sākumā nekādi nevarēju saprast, kāpēc viņam no vienas un tās pašas starta konfigurācijas iznāca katreiz savādāks rezultāts? Nesaprašana ieilga, līdz es atcerējos divas lietas, ko Nīks mūsu pēdējā tikšanās reizē bija pieminējis: proti, ka viņa automāts ir stohastisks un četrdimensiju. Četrdimensiju, tas nozīmē, ka, atšķirībā no Konveja «Dzīves spēles», visas kārtējā stāvokļa rūtiņas uz plakana papīra nevar uzzīmēt, īstenībā tās nevarētu attēlot arī telpiskā režģī, jo dažām būtu jāatrodas ceturtajā dimensijā – pasaulē, kas cilvēka prātam nav aptverama, bet ar formālo matemātiku viegli aprakstāma. Tāpēc starta stāvokļi, kas šķita vienādi uz papīra, droši vien atšķīrās kādā citā pasaulē.

Un stohastisks nozīmē, ka, atšķirībā no Konveja spēles, katrs stāvoklis var dzemdēt nevis tikai vienu citu stāvokli, bet vairākus dažādus. Kāds tieši radīsies, tas ir atkarīgs no nejaušības. Einšteins būtu teicis, ka Dievam jāmet metamkauliņš.

Nīks ar savu Universuma pasjansu bija daudz eksperimentējis, zīmējis blokshēmas un vektoru diagrammas, rēķinājis statistiku un korelācijas, un rezultātus akurāti pierakstījis tabulās, uz kurām es neskatījos. Es biju filozofs. Mani interesēja globālās idejas. Tad pēkšņi man ienāca prātā, ka spēlītes uzprogrammētais variants varētu būt uz disketes, ko es pēdējā reizē izņēmu no Nīka kompjuķtera. Disketi es ātri un ar minimālu piepūli atradu, un tikpat ātri atradu programmu, kas patiesi spēlēja Universuma pasjansu. Programmas darbība bija diezgan vienkārša, pat es, smadzenes sasprindzinājis, varēju saprast. Sākumā man likās, ka visgrūtāk būs uzdot četrdimensiju sākuma stāvokļus, bet tad atklājās, ka Nīks nekā tāda nebija darījis. Visas *cilvēciskās* darbības notika uz plakana papīra, bet pārējā darbošanās – jau kiberpasaules bitu masīvos.

Kādu brīdi es darbojos ar Nīka spēlīti, izmēģināju visas tās starta konfigurācijas, kas bija iezīmētas mapes lapās, gan tās, kas apjotas ar visvisādiem rāmjiem, gan tās, kuras brīvas. Ieskaitot visus atrodamos ugunskrustus. Viss tas izskatījās diezgan interesanti, šūniņas kņudinājās, dzima, mira, skraidīja no vienas vietas uz otru un patiesi atgādināja kādu dzīvu organismu vai organismu kopu.

⁹³ V.E.: Vai tik te nevajadzēja būt XVI gadsimtam?

⁹⁴ V.E.: Vispār latviski parasti raksta Tjūringa (enciklopēdijās utt.).

Efektu pastiprināja prasmīgi izvēlētās krāsas: purpursarkanas un oranžas šūnas uz spilgti melna fona (ja jēdziens *spilgti* vispār ir piemērojams melnajai krāsai). To Niks droši vien būs veltījis Heraklītam: «*šis kosmoss, viens visiem, nav ne dievu, ne cilvēku radīts, bet vienmēr ir bijis, un ir, un būs mūžīgi dzīvā uguns*». Diez vai Niks tā būtu darījis, ja zinātu, ar ko tas viss beigsies?

Struktūras nebija statiskas, to iekšējā kārtība attīstījās gan uz āru, gan iekšu. Programmā bija paredzēta iespēja augošo struktūru apskatīt visdažādākajos mērogos, gan tādā, kad visas līdz šim dzimušās šūnas uz ekrāna izskatījās kā viens vienīgs liesmojošs punkts, gan tādā, kad viss ekrāns bija aizpildīts ar dažādu nokrāsu sarkanām šūnām, kuru izvietojumā varēja nojaust, bet ne loģiski izstāstīt kādu augstāku kārtību. Nika paredzētā Gadījuma iejaukšanās procesā brīdi pa brīdim atsevišķās vietās izraisīja šādus tādus traucējumus attīstības dinamikā.

Tad es pievērsu uzmanību ekrāna augšpusē uzzīmētajai pogai, ko Niks ciniski bija nosaucis «briivaa griba». To nospiežot, attīstība apstājās un uz ekrāna parādījās uzraksts «Izmainiet esoso struktūru». Ar *peles* palīdzību varēja dažas šūnas piezīmēt klāt, bet dažas esošās – izdzēst. Kad jūtami ar savu *nespēju gaidīt dāvanas no dabas* apmierināti, spiežam pogu OK, un sarkano uguntiņu mežonīgā deja atsākas uz ekrāna melnās skatuves. Un mēs varam vērot savas bezatbildīgās darbības sekas. Atkarībā no mūsu darbības, vietās, kur esam pielikuši savu *homo sapiens*⁹⁵ roku, harmoniskās struktūras izzūd un parādās haosa elementi – bezjēdzīga kņudināšanās un rostīšanās.

Un tā notiek ne vien tad, kad es iebakstīju ar peli tikai pāris vietās kur pagadās, bet arī tad, kad, uzmanīgi izanalizējis sistēmu, mēģināju radīt kaut ko tādu, ko, kā man pašam likās, biju iepriekš paredzējis. Īstenībā šajā pēdējā gadījumā haoss radās lielāks un pamatīgāks. Es steidzīgi uzspiedu atkal uz «brīvās gribas» un mēģināju situāciju pielabot. Haoss pieņēmas spēkā un aizklāja jau gandrīz visu ekrānu. Pēc otrās vai trešās reizes es metu saviem eksperimentiem mieru, samazināju mērogu tā, lai viss manis radītais haoss viegli ievietojas vienā ekrāna stūrī, un mierīgi ļāvu tam darboties savā nodabā.

Tas bija interesanti, bet nebija nekā tāda, kā dēļ būtu jākauj nost. Es mēģināju apdomāt, bet nekādas idejas prātā nenāca. Vajadzēja atzīt, ka esmu par stulbu, lai saprastu, kas Dižo Garu te varēja tā nobaidīt.

Man visu laiku likās, kaut kur papīros es jau esmu redzējis atbildi. Acis bezmērķīgi klaiņoja pa istabu, līdz atdūrās pret kārtējo Einšteina portretu, kurus es biju sakarinājis visur – spēlē vai nespēlē Dievs metamkauliņus ar pasauli?

Nu protams! Daudz kas, ja ne viss, ir atkarīgs no tā, kādus nejaušos skaitļus Niks lieto. Intereses pēc es ieskatījos programmas tekstā – pats parastākais nejaušo skaitļu ģenerators. Tāds, ko dod līdz katram parastam kompilatoram. Tāds, kas īstenībā nav nekāds nejaušo skaitļu ģenerators, bet formula. Tāds, kura darbība ir iepriekš aprēķināma no pasaules radīšanas līdz galam. Bet nevienam, kas formulu nezina, nav cerību pat saprast, ka īstenībā skaitļi nemaz nav nejauši. Pilnīgi dabiski, ka nākamā doma bija: un ja nu formula ir cita? Un aiznākošā: ja nu ir tā, ko es te pirmīt kaut kur redzēju? Galu galā: ko tad Niks īsti darīja uz sava kompja pēdējā vakarā? Droši vien viņš mainīja programmu. Un iespējams, ka viņš akurāt izmēģināja citu formulu. Lai to uzzinātu precīzi, vajadzētu vēlreiz paskatīties uz Nika kompja. Bet es gribēju uzreiz... Laikam tomēr būs jālasa zinātne...

Es atkal uzšķīru Štrausa rakstu ar Nika labojumiem un mēģināju iedziļināties. Nebija nemaz tik grūti, kā sākumā likās. Pēc nepilnas stundas es jau biju uzprogrammējis uz Štrausa–Nika formulas balstītu ģeneratoru un piejūdzu to Universuma pasjansam. Tad ātri iezīmēju Nika apvilktu ugunskrustveidīgo struktūru kombināciju par sākuma struktūru – un uz priekšu!

Diezgan ātri radās iespaids, ka kaut kas notiek savādāk. Pa ekrānu atkal joņoja struktūras, kurās visos mērogos varēja saskatīt kaut kādu augstāku kārtību. Šoreiz Nika paredzētā Gadījuma iejaukšanās brīdi pa brīdim tik tikko samanāmās vietās gan izraisīja šādus tādus traucējumus attīstības dinamikā, bet sistēma pati ar tiem kaut kā veikli tika galā. Tātad sistēma spēj likvidēt savā ceļā nejaušos šķēršļus, kurus pati radījusi. Kā būs ar šķēršļiem, kurus radu es?

Ļāvis sistēmai kādu laiku mierīgi darboties, es saņēmos un ar «brīvās gribas», palīdzību izveidoju diezgan pamatīgu haosu vienā visuma nostūrī. Tad likos mierā un mierīgi vēroju, kas tagad būs. Sākumā nebija nekas. Tikai tāda īsti haotiska, turbulenta vārīšanās. Tad man sāka likties, ka šūnas sāk it kā formēties tādos kā virpuļos. Ar laiku šie virpuļi kļuva arvien spēcīgāki un sāka kārtoties kaut kādās regulārās heksagonālās struktūrās. Vēl pēc laika viss haotiskais apgabals, pa gabalu skatoties, jau atgādināja vienu vienīgu medus šūnu. Vēl pēc brīža medus šūna izkusa, atstājot regulāras, sākotnējām līdzīgas struktūras, kuras mierīgi turpināja attīstīties, tāpat kā to darīja civilizācijas ietekmes neskartie

⁹⁵ *Latīņu val.*; cilvēks kā saprātīga būtne. (V.E.: «Cilvēks saprātīgais» – cilvēku sugas oficiālais bioloģiskais nosaukums).

kaimiņi. Ja procesa gaitā mainīja mērogu un vēroja visu procesu kopumā, neiedziļinoties detaļās, bija sajūta, it kā mēs esam pakāpušies kalnā.

Un tomēr ir kāds postenis tur augstu kalnos,
No kura skatoties mēs redzam tikai klusu vizmu,
Kas nekustīgā mierā mirgo ielejā.

Attīstība mierīgi turpināja savu gaitu lielajos mērogos, kaut arī sīkās detaļas vairs nebija tādas kā iepriekš un nekad vairs arī nebūs. Kataklizmas atsevišķi ņemtā valstī vai atsevišķā individuā nespēja izmainīt Visuma kārtību. Vienīgi brīdi pa brīdim Nika ieplānotās kataklizmas atkal atgadījās drīz tur, drīz te, un ugunīgie virpuļi tās atkal nolika pie vietas.

Ko es vēl īsti nevarēju saprast, tas ir: kā Viņš zina, ka jāiejaucas? Vai ir kaut kāda atgriezeniskā saite starp to, kas notiek uz spēles laukuma un kauliņu metamo ierīci? (Tam es neticu, jo jaunāko kauliņu metamo ierīci sistēmā iemontēju es pats.) Vai sistēmas likumi ietver kaut kādu vispārēju kontroli pār spēles laukumu? Šai ierīcei vajadzētu būt visai dižai, ņemot vērā galda izmērus.

Varbūt tas ir tas pats smilšu princips? Smilšu kaudzē neviens nevar izrauties, tā pati par to rūpējas. Jo vairāk kāda daļa izceļas virs vispārējā profila, jo lielāka iespēja, ka nākamais smilšu graudiņš izraisīs lavīnu, kas tieši šo daļu aizraus ielejā. Aizraujot līdzī arī apkārtstāvētājus, kuri neko nenojauš. Paliks plika vieta. It īpaši, ja graudiņus nemet kā pagadās, bet pēc formulas, kas galu galā droši vien nemaz nav formula, bet tāda pati Dievišķā Mašīna, kā viss cits. Nevienai sīkdaļiņai pat nekas nav jāzina par visu čupu – jāpaskatās tikai pa labi, pa kreisi, un, ja tā uztrausies par augstu, priekšraksts paredz, ka jākrīt. Tai nav nekādas daļas gar Pasauli.

Tiesa, atbilstoši tai pašai smilšu kaudzes teorijai, brīdi pa brīdim jābūt novirzēm no vienmērīgās gaitas un ļoti reti jābūt ļoti lielām novirzēm. Vienu tādu novirzi es zinu. Tā atgadījās Bābelē. Daži mēģināja uzkāpt debesīs pa kāpnēm.

Es vēroju liesmojošo ekrānu, kā Viņš no Augstajām debesīm būtu varējis vērot paša radīto pasauli, kurā sīkās būtnītes rosījās, cīnījās, apvienojās un šķīrās. Dzima un mira. Bija gandrīz neiespējami noticēt, ka tās nav dzīvas. Bet tās dzīvoja savā plakanajā pasaulē un, atšķirībā no gliemežiem uz globusa, pat nespēja pacelt galvu uz augšu. Tām nebija augšas (un galvas). Un arī es neko daudz vairs nevarēju mainīt. Es biju definējis likumu, kurš darbojās. Var jau būt, ka dievišķā pirksta brīvē griba var kaut ko grozīt, bet cilvēciskais pirksts var izraisīt tikai haotiskas kataklizmas, kas ietekmē atsevišķu būtnīšu dzīvi, bet neietekmē plakanā visuma plakano harmoniju. Būtnītes varbūt varētu atklāt Nika radītos sistēmas attīstības likumus un pat Nika izdomāto kataklizmu ietekmi, bet tās nekad neredzēs mani. Mēs dzīvojam dažādās pasaulēs. Viņu pasaule ir daļa no manējās, tāpat kā manējā – daļa no kādas citas. Varbūt.

Draiskās liesmas sāka iedarboties uz zemapziņu. Tiesa, es tās vēroju nevis Paskāla kamīnā, bet gan kompjūtera ekrānā. Bet joņojošiem virpuļiem, to trakajai deļai, haotiskajai kārtībai bija kaut kāda hipnotiska ietekme. Man sāka likties, ka beidzot varbūt arī es piedzīvošu to pašu kāroto atklāsmi, varbūt tuvojās mana *nuit de feu*? Prātā atausa kaut kur sen dzirdētas Helderlīna vārsmas.

Mēnessgaismā augšup paceļas kolonnas lauztās
Un svētnīcu vārti, ko grāvis reiz drausmais un slepenais
Nemiera Gars, kas pazemes dzīlēs un cilvēkos
Nikns un nerimtis klaiņo, tas nepakļauts, karavīrs senais.
Viņš pilsētas plosa kā jērus un uzbrucis Olimpam
Pašam, tas izgrūsta kalnus un liesmas šķīļ ārā no tiem,
Tas sašķaida mežus un cauri okeānam tas brāž,
Gremdējot kuģus, un tomēr mūžīgo kārtību
Gars izjaukt nespēs nekad, un no likumu tāfeles tavas
Tas nedzēsīs zilbi nevienu. Jo arī viņš tavs dēls ir, ak, Daba,
Ar Miera Garu no viena klēpja tas dzimis.

Ekstāze sasniedza augstāko robežu, citas pasaules durvis sāka vērties, bet nodzisa gaisma. To pavadīja arī visai teatrāli skaņu efekti. Tiesa, es nepaguvu pat padomāt, ka vairs manis taču nedzīvo nekāda Nina Alfredovna, kura ziepju operas skatās vannā, nedz arī, ka Imduguds būs iespēris pa transformatora apakšstaciju, kad pēc dažām sekundēm gaisma atkal iedegās. Tikai liesmas monitorā bija izdzisušas. Pēc brītiņa gan kompis atdzīvojās, sāka krakšķēt, pīkstēt, skaitīt atmiņu, līdz beidzot nopietni

pavēstīja: *Missing operating system*.⁹⁶ Dzīvē tas nemaz nav tik briesmīgi, kā varētu likties no šīs frāzes – tas liecina, ka šajā konkrētajā gadījumā zibens būs iespēris tieši pa to diska daļu, kur glabājas operatīvā sistēma. Tas pat nenozīmē, ka beigts ir pats disks – tikai daļa informācijas varētu būt sabojāta. Atliek tikai iedarbināt kompi ar disketes palīdzību, un tad jau manā rīcībā būs liels daudzums visādu rīku, lai disku dabūtu atkal pie dzīvības. Vajadzīga tikai sistēmas diskete, un tā man ir līdzī.

Es izvilku diskešu kastīti, atradu tajā disketi, uz kuras pats ar zīmuli biju uzrakstījis SYSTEM, un iespraudu diskmašīnā. Tagad pārstartējam kompjūteru. Tas pēc kārtējās atmiņas pārskaitīšanas pavēsta: *No system disk, replace and press Enter*. Savādi. Spiežam *Enter* vēlreiz. *No system disk, replace and press Enter*. Pēc brīža ar šiem «nosistēmdiskiem» man ir pilns ekrāns. Jāsāk domāt racionāli. Acīmredzot kādā saspringtā brīdī, kad man pie rokas nav bijusi tukša diskete, es būšu informāciju saglabājis uz šīs te, pārrakstot kompjūtera palaišanai nepieciešamo sistēmas informāciju. Es ātri apskatu piecas pārējās disketes, bet, kaut arī mājās man sistēmas disketes patrāpās ik uz sola, ne uz vienas citas no līdzpaņemtajām SYSTEM nav uzrakstīts. Tas vēl nekā, varbūt, ka uz kādas sistēma ir bez jebkāda uzraksta. Akurāti pārbaudu visas piecas un dabūju uz ekrāna vēl piecus «nosistēmdiskus». Niknums jau ir aizmiglojis manu saprātu, tāpēc jāsaņemama un jāsaņem racionāli.

1. Nekāda katastrofa jau nav notikusi.
2. Nika diskete man ir kabatā, tātad nekāda informācija pazudusi nav.
3. Visu to, ko es redzēju, varēšu atkārtot vēlreiz.
4. Bet to nevaru darīt tagad.
5. Bet tā kā jau esmu pilnās burās, pati doma par atlikšanu ir pilnīgi nepieņemama un tiek atmesta kā pirmā.
6. Otrs variants: es varu aizbraukt uz Rīgu pēc citas disketes.
7. Bet baigi tālu.

Šajā brīdī manās smadzenēs kā kuģis iepeld glābējdoma: vakar, kad es biju uz pagastmāju maksāt zemes nodokli, tur jaunkundzes intensīvi darbojās ar dažāda vecuma un lieluma datoriem. Cik es varu spriest pēc tā, kādi izskatījās pasjansi, ko viņas mēģināja salikt, vismaz dažas no mašīnām varētu būt gana modernas (sakiēt vēl, ka pašvaldībām nav naudas). Tātad: a) ja pagastmāja vēl strādā (ašs skats uz pulksteni – vēl divas stundas man varētu būt); b) ja viņas man atļaus uztaisīt sistēmas disku (pierunāsim!); c) ja es neaizmirsīšu paņemt līdzī disketes (tas ir visgrūtākais); – man ir cerības vēl šovakar turpināt darbu.

Sabāzis visas manā rīcībā esošās disketes dažādās kabatās, es ātri aizskrēju līdz žigulim. Tas ar gudru ziņu bija nolikts neliela paugura virsotnē – ja nevar iedarbināt no akumulatora, tad viens pats varu iestumt.

Motors iedarbojās uzreiz, līdz ar pirmo atslēgas pagriezīenu. «Ahāāā! Būs zaudējis modrību», – nodomāju un ļāvu motoram kādu brīdi parūkt, lai kārtīgi iegriežas. Tad ļoti uzmanīgi sāku braukt.

Viņš nebija zaudējis modrību. Tiklīdz es biju nobraucis lejiņā starp diviem pauguriem, turpat pie mājas motors pēkšņi nošķaudījās un noslāpa. Neko vēl nedomādams, es mehāniski pagriezu aizdedzes atslēgu, un tikai tad, kad mašīna atsaucās ar sausu hroniska diloņslimnieka kāsu, es sapratu, ka labi nav. Nelīdzēja ne vadu kratīšana, ne dauzīšana, ne paijāšana un pat ne Tēvreize. Kad akumulators jau sāka rīstīties, demonstrējot pirmās paguruma pazīmes, es beidzot apjēdzu, ka droši vien no Dižā Gara viedokļa problēma ir pārāk nopietna, lai to varētu atrisināt ar tik vulgārām metodēm. Viņš taisījās nopietni turēties pretī. Bet es arī vairs nebiju vakarējais. Lecot ārā no mašīnas, novērtēju, ka pa taisno līdz pagastmājai ir ne vairāk kā pieci kilometri, visas pareizās taciņas man ir zināmas un šāds pārskrējīens veselīgam vīrietim labākajos gados tāds nieks vien ir.

Dusmās vāroties, es uzskrēju kalna galā un apstājos kā iemiets.

Debesis bija noskaidrojušās. Pēcpusdienas saule jau sāka velties aiz tālno egļu galotnēm. Pēdējās mainīgās aizejošo mākoņu plēskas un spokainie saulstari, kas izlauzās caur tām, atgādināja eņģelus ar lieliem zobieniem, kas kā apokaliptiski jātnieki auļo pa debesu sfērām, nerimti sargājot Visuma harmoniju. Es apstājos kalna galā, savādi diženās ainavas pārsteigts. Viena doma kā refrēns dunēja manās smadzenēs: «Kā tas var būt, kā tas var būt, kā tas var būt...» Satriekts es skaļi izsaucos: «Vai tiešām tas nekad nebeigsies, vai tiešām tu nekad neliksi mani mierā!» Un pēkšņi savās smadzenēs izdzirdēju skaidru atbildi: «Tu pats tā gribēji». Atbilde bija tik skaļa un skaidra, it kā to būtu teicis kāds, kas stāv man pavisam blakus. Un tad es sapratu – tā tiešām arī ir, Viņš tik tiešām ir blakus gan man, gan Leonardo, gan Sullam un brālim Džuniperam, gan Paskālam, gan daudziem, daudziem citiem. Viņam ir

⁹⁶ *Angļu val.*; operētājsistēma nav atrasta.

jārūpējas, lai notikumi ritētu savu gaitu, un Viņš arī rūpējas. Tam nav nekā kopēja ne ar viņu, ne manu gribu.

Es pēkšņi sapratu, ka man viņu pieveikt, tāpat kā vēl kādam citam, nav izdevies un varbūt nekad arī neizdosies. Un ja arī mums ir izdevies paspēt dažus sīkus solīšus uz priekšu, tad tikai tāpēc, ka viņš pats tā grib. Un es sapratu, ka ir laiks analizēt sistēmu.

Es beidzot sāku pārdomāt, ko tad īsti biju redzējis monitorā, ko tad īsti mākslinieks ar šo daiļdarbu ir gribējis pateikt. Secinājums – Nikam ir izdevies uzbūvēt spēļmantiņu modeli uzvelkamu leļļu pasaulei, kas dzīvo un attīstās pēc iepriekš dotiem likumiem. Likumi varētu būt līdzīgi kā pie mums, bet ir viena būtiska lieta: Nika pasaulītē iedarbība ir ne tikai deterministiska, bet arī probabilistiska, ne tikai «*kā mežā sauc, tā atsaucas*», bet arī «*mesti ir kauliņi*»... Un ir vēl viena būtiska pazīme: visas šīs nejaušības izskatās nejaušas tikai mazajā pasaulītē. Tur augšā, kur dzīvoja pats Niks, pastāv Formula. Un, tikai šai Formulai šķeļoties ar mazo pasaulīti, paliek nospiedumi, kurus neviena būtnīte nespēj atšķirt no nejaušiem. Gluži kā netīram ritenim pārbraucot pār tikko noslaucītu ielu, uz tās paliek haotiski izmētāti gruži un netīrumi.

Gribot negribot jāsāk domāt, ka tāds mehānisms var darboties arī šeit, tikai vadības kloķi atrodas ārpus mūsu pasaules robežām. Varbūt, ka tieši to Leonardo gleznotais Jānis Kristītājs mēģināja parādīt: patiesība ir tur augšā, necaurredzamā tumsā, no kuras plūst gaismā. Tur mīt Formula, kuru mums ļauts redzēt vienīgi ticības acīm. Apmēram tajā pašā laikā Leonardo savā piezīmju grāmatiņā ierakstīja frāzi: «*Daba ir savas īpašas jēgas pārpilna, bet neviens nekad nav mēģinājis to izprast*». Gars savā pasaulē katru atgadījumu spēj izrēķināt pēc Formulas, bet mums šeit nav citu rīku, ka vienīgi varbūtību teorija. Ja Radītājs šo pasauli IR tā iekārtojis, tad arī Viņam pašam vairs nav nekādu lielo iespēju ietekmēt notikumu gaitu, un varbūt viņš to arī nemaz tik ļoti negrib. Varbūt Viņš ir tik visspēcīgs, ka jau bezgala tālajā bezgalības sākuma punktā ir spējis ar savu bezgalīgo prātu aptvert visu, kas būs, un tas licies gana labs. Tad Viņš noslēdzās no zemes Augstajās Debesīs un nodevās apcerēm par esību un neesību, bet visas pasaulīgās problēmas uzticēja Dižajam Garam, kas vienīgi nodrošina Radītāja reizi par visām reizēm iedibināto likumu izpildi.

Tas nozīmē, ka ir bezjēdzīgi mēģināt no Dižā Gara kaut ko izlūgties, jo viņam nav gribas, un ir bezjēdzīgi mēģināt Dižajam Garam kaut ko ieskaidrot, jo viņam nav saprāta. Gluži kā policistam, viņam ir vienīgi Likums.

Bet vai var tā būt, ka Dievs ir mūs pametis pilnīgi un atstājis bezdvēseliska likuma varā? Ja tā ir, tad mums vēl atliek vienīgi ticība, ka tajā bezgala tālajā laika un telpas punktā Viņš likumā ir iemontējis kādu mehānismu, lai mūsu lūgumi aizskartu vissmalkākās stīgas un izraisītu kādu Dižā Gara reakciju... Jo citādi, kā tad paliek ar brīvo gribu? Ar to pašu brīvo gribu, kura, pēc Paskāla domām, mūs atšķir no uzvelkamām lellēm? Mums tā it kā ir dota, bet pāri visam kā eņģelis ar lielu zobenu stāv Dižais Gars, kurš mūsu gribas izpausmes spēj noturēt Meistara noteiktajos rāmjos ar GADĪJUMU palīdzību. Nejausi tie ir tikai mums – ne viņam... Bet varbūt ir tā, ka tādas lietas, kā brīvā griba vispār nemaz nav⁹⁷? Un ka viss, ko es daru, rakstu, domāju un lūdzu, jau kopš pasaules radīšanas ir ierakstīts Formulā⁹⁸?

⁹⁷ V.E.: Jautājums par «brīvo gribu» ir korekts tikai tādā jēdzienu sistēmā, kurā «ideālais» (t.i. cilvēka «gars») ir atdalīts no «materiālā»: lūk, pastāv divas dažādas «substances» – gars un matērija – un tad rodas jautājums, kādā mērā gars ir atkarīgs no matērijas (no dažādiem materiāliem apstākļiem), cik lielā mērā viņš var kaut ko «izlemt pats», un cik lielā mērā viņu uz katru doto lēmumu piespiež tie vai citi apstākļi? Tādā jēdzienu sistēmā, kur šāda dalījuma nav un kurā vispār pastāv tikai «materiālais» (tādā kā mana filosofiskā sistēma jeb Vēras teorija), jautājums par «brīvo gribu» ir nonsenss. Skaidrs, ka jebkurš lēmums smadzenēs tiek pieņemts kaut kāda materiāla procesa rezultātā (vai, precīzāk sakot, pati lēmuma pieņemšana ir kaut kāds materiāls process, tāpat kā rūpnieciskā datora programmu lēmumi), un tikpat skaidrs ir, ka no citu procesu (vai citu kompjūteru utt.) viedokļa šis lēmums ir simtprocentīga šī kompjūtera (indivīda) brīva griba; par «nebrīvu» šo gribu pārējie kompjūteri (pārējie indivīdi) nosauktu tad, ja viņi paši kaut kādā veidā būtu jaukušies tā darbībā un lēmuma pieņemšanā.

⁹⁸ V.E.: Protams, ka «viss, ko es daru, rakstu, domāju un lūdzu, jau kopš pasaules radīšanas ir ierakstīts Formulā» – tā tas iznāk, līdzko pieņem postulātu par pasaules simtprocentīgu determinētību. Taču Okama princips prasa, lai netiktu postulēta tāda Gara eksistence, kurš to visu «ir Formulā ierakstījis» un kurš to visu «zina». Ja tāda Gara eksistenci nepostulē, tad nekur neeksistē arī tāds subjekts, kurš zinātu, KAS īsti ir «ierakstīts Formulā» – un līdz ar to priekš tāda subjekta, kā cilvēks, nav arī nekādas reālas atšķirības (no cilvēka konkrētas rīcības viedokļa), vai «viss jau kopš pasaules radīšanas ir ierakstīts Formulā», vai arī «viss izšķiras šeit, šajā brīdī». Tikai tad, ja postulē, ka «viss tiek izlemts šeit, šajā brīdī», un piedevām postulē vēl arī, ka Lēmējs ir kāds Gars (Dievs vai dievi utt.) – tad (no cilvēka konkrētas rīcības viedokļa) parādās atšķirība, un tad var mēģināt ietekmēt šo lēmumu ar Lēmēja piekukuļošanu vai pierunāšanu (t.i. ar upurēšanām dieviem, ar lūgšanām utt.).

Bet man noteikti IR vismaz brīvās gribas ilūzija, un šī ilūzija saka, ka pētījumus es neturpināšu, jo man ir bail. Nekad savā mūžā es neesmu bijis ne varonis, ne cīnītājs, – vienīgi kašķupods un āksts.

*

Atgriezos mājās, iegāju istabā un sāku kraut savus un Nika pierakstus akurātās čupiņās. No papīru kaudzes izslīdēja neliela, apdriskāta papīra strēmelīte, ko es agrāk nebiju manījis. Uz tās bija palicis tikai īss, kāda garāka teksta fragments. «*Kā bērns, kam parādījuši leļļu teātra aizkulises... Tas netraucē baudīt izrādi, bet neatkārtojamā neziņas burvība ir zudusi...*» Viss, viss, viss ir savādāk, un nekad vairs pasaule nebūs tāda, kā agrāk. Es pacēlu strēmelīti, kopā ar pārējiem papīriem ieliku to aploksnē, aploksnī akurāti aizlīmēju un uz tās ar flomāsteri lieliem burtiem uzrakstīju:

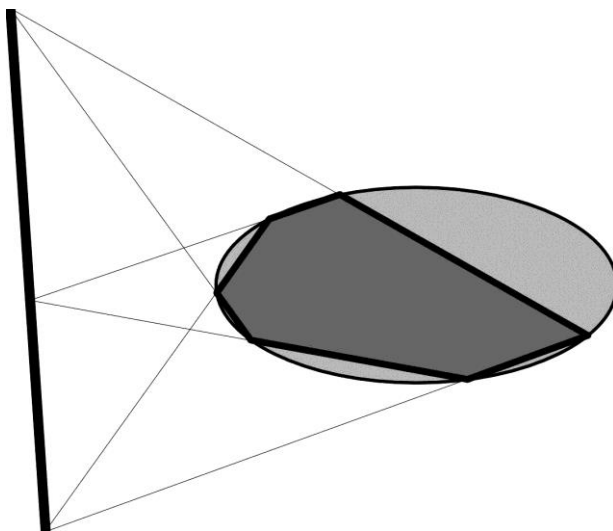
JOHANS KORINS
«DIŽAIS GARS»
PSEIDOZINĀTNISKA FANTĀZIJA.

Rīt es braukšu uz Rīgu, domāju, ka mašīnas labošana pati pa sevi nokārtosies, un aiznesīšu manuskriptu Čupulim. Ja viņš to nodrukās, un tas atnesīs man slavu un naudu, arī es varēšu sev teikt, ka mani ir nopircis Dižais Gars.

Pielikumi

1. Paskāla mistiskais heksagons

Lai kādi seši punkti tiktu atzīmēti uz elipses, izveidotā sešstūra pretējo malu turpinājumu krustpunkti būs uz vienas taisnes.



* * * * *

V.E.: «Kādas augstākas pasaules pieskārienu» cilvēki, kas nopietni interesējas par matemātiku, izjūt bieži. Pats to esmu jutis daudzas reizes visdažādākajās situācijās, sākot jau ar skolas un jo sevišķi ar studenta gadiem, kad mani pārsteidza daudzas matemātiskās sakarības, visvairāk – ar skaitļiem π , e un ar rindām saistītās. Izpētīt un izprast, kāpēc tas viss tā iznāk šajā «augstākajā pasaulē», – tas faktiski bija galvenais un pat vienīgais stimuls tām darbībām, no kurām dzima Vēras teorija (tā, kā zināms, sākotnēji radās tieši ar matemātiku saistītajā sfērā un tikai pēc tam pieskārs psiholoģijai, loģikai utt.).

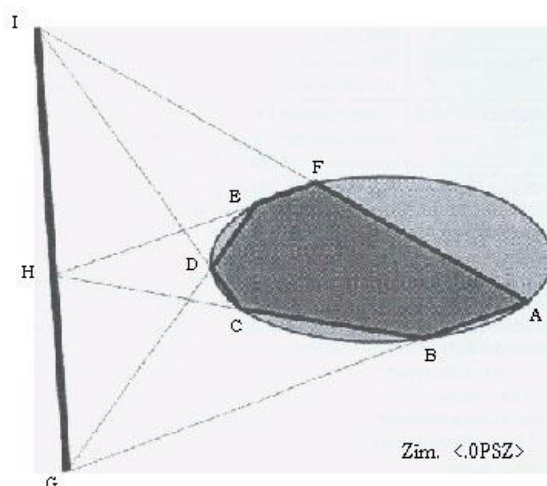
Tagad es varu teikt tā: «augstākā pasaule» cilvēkam liekas noslēpumaina (un līdz ar to «augstāka») tikmēr, kamēr viņš nav sapratis, kāpēc tas (ko rāda pārsteidzošā matemātiskā formula, teorēma utt.) – KĀPĒC tas tā iznāk. Kad viņš to ir izpratis, tad šī lieta var joprojām palikt viņam interesanta, bet tā nekad nepaliek vairs «augstākai», noslēpumainai «pasaulei» piederīga. (Bet dažkārt

šādas izprašanas procesā var arī atklāties, ka «matemātiskais brīnums» īstenībā nemaz nepastāv un ir tikai leģenda, kā tas bija, piemēram, ar Kantora teorēmām un ar Kontinuumu problēmu).

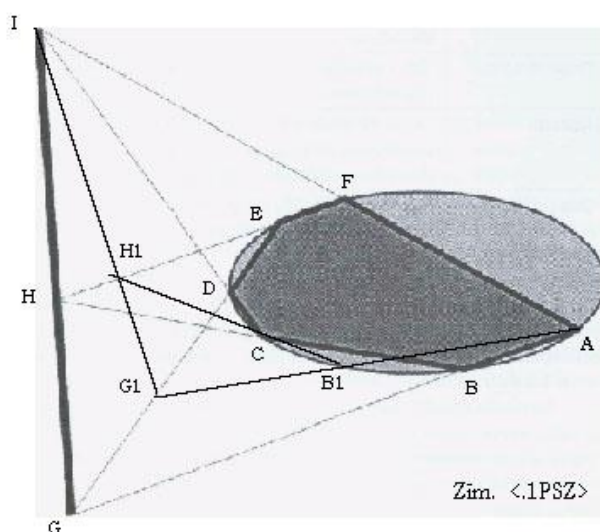
«Paskāla heksagona efekts» (krustpunktu novietošanās uz vienas taisnes) ir spēkā ne tikai elipsei, bet vispār jebkuram koniskajam šķēlumam (arī parabolai un hiperbolai) un pat vienkārši divām krusteniskām taisnēm (kā hiperbolas robežgadījumam), pie kam «sešstūris» var būt ne tikai izliekts (ar platiem leņķiem pie virsotnēm), bet arī ieliekts (ar šauriem leņķiem pie virsotnēm un ar krusteniskām malām).

Lai izprastu Paskāla heksagonu, vajag (domās) pārvietot vienu sešstūra virsotni pa elipsi uz vienu vai otru pusi un izpētīt, kas no tā mainīsies.

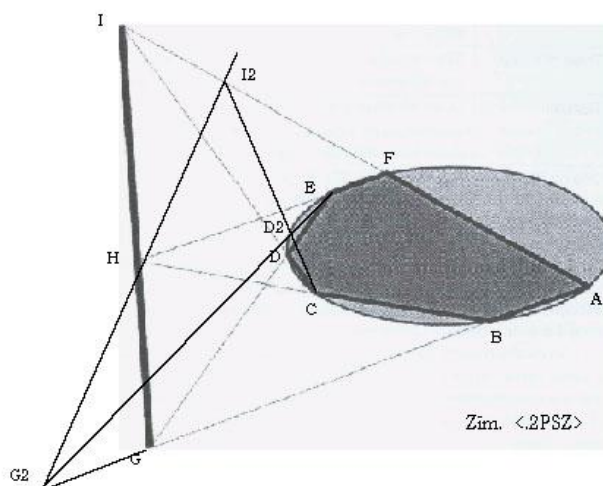
Aplūkosim zīmējumus $\{.0PSZ\}$, $\{.1PSZ\}$, $\{.2PSZ\}$, $\{.3PSZ\}$. Pirmajā no tiem ir dota elipse un sešstūris tādi, kādus tos uzzīmējis Johans Korins, tikai sešstūra virsotnēm piešķirti apzīmējumi A, B, C, D, E, F, un malu turpinājumu krustpunktiem apzīmējumi G, H, I.



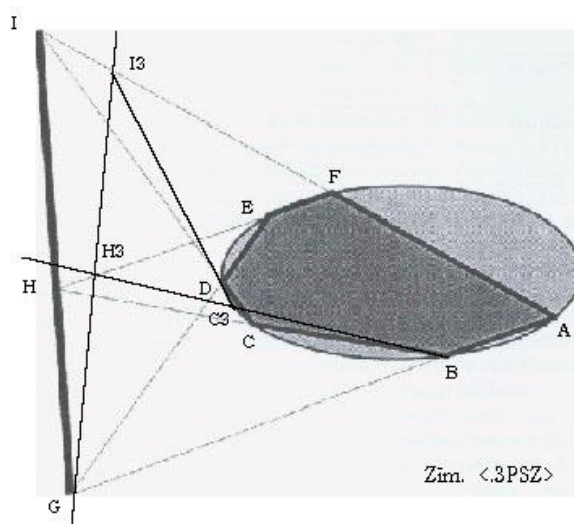
Otrajā zīmējumā $\{.1PSZ\}$ mēs virsotni B pārvietojam pulksteņa rādītāja kustības virzienā uz punktu B1. Līdz ar to sešstūra mala (un tās turpinājums) AG paceļas uz augšu, un tās krustpunkts ar taisni EG slīd sešstūrim tuvāk uz punktu G1. Bet vienlaicīgi pārvietojas arī sešstūra mala CB, kļūstot par CB1, un tās turpinājuma krustpunkts ar taisni FH arī slīd sešstūrim tuvāk. Līdz ar to iznāk, ka tā taisne, uz kuras atrodas visi trīs krustpunkti, it kā pagriežas un rotē ap punktu I, kad mēs pārvietojam virsotni B virzienā uz B1.



Trešajā zīmējumā $\{.2PSZ\}$ mēs analogiskā veidā pārvietojam citu sešstūra virsotni no punkta D uz D2. Tagad pārvietojas sešstūra malas CD un DE, bet pārvietojas atkal abas reizē un savā starpā saistīti tā, ka krustpunktiem kopīgā taisne IG atkal rotē, šoreiz ap punktu H.



Pēdējā zīmējumā {3PSZ}, pārvietojot virsotni no C uz C3, krustpunktu taisne rotē ap punktu G.



Un tā, mēs redzam, ka šo «augstākās pasaules efektu» izsauc tas apstākļi, ka, pārvietojot (pa elipsi) jebkuru sešstūra virsotni, izmainās vienlaicīgi uzreiz divas sešstūra malas un, cik daudz vienas malas pārvietošanās nobīda krustpunktu no iepriekšējās krustpunktu taisnes, – tieši «tikpat daudz» otras malas pārvietošanās pabīda savu krustpunktu tā, lai tas atkal atrastos uz jaunās krustpunktu taisnes.

Kad es esmu izpratis, kā «darbojas» šis «mehānisms», es varu sajūsmināties par tā skaistumu, bet es vairs nekādi nevaru piedēvēt visus šos efektus kaut kādai «augstākai, noslēpumainai pasaulei» – tā var runāt tikai tas, kurš vēl nav izpratis šī mehānisma darbību un kuram krustpunktu atrašanās uz vienas taisnes nāk kā negaidīts pārsteigums.

Piemēros ar sešstūra virsotņu pārvietošanu pa elipsi ir atkal ļoti redzama matemātikas patiesā daba. Jau pati elipse ir cilvēka smadzeņu konstruktīvo programmu (jeb algoritmu) darbības rezultāts (šī konkrētā elipse, ko uzzīmējis Johans Korins, ir viņa smadzeņu attiecīgo programmu darbības viens konkrēts rezultāts, bet vispārīgā gadījumā *elipse vispār* ir attiecīgo konstruēšanas algoritmu potenciālais rezultāts).

Sešstūra iezīmēšana elipsē, malu turpinājumu zīmēšana, to krustpunktu atrašana un kopīgās taisnes novilkšana ir atkal jaunu konstruktīvu smadzeņu programmu izpildīšana, un vispārīgā veidā visi šie krustpunkti un taisnes ir šo konstruēšanas programmu potenciālie produkti. Un tās sakarības, kuras ir atradis Blēzs Paskāls, ir sakarības, kas objektīvi pastāv starp šiem konstruēšanas programmu potenciālajiem produktiem.

Kad mēs pētām šāda tipa potenciālos produktus un atrodam tajos tādas sakarības kā Blēza Paskāla atrastā, tad pēc savas būtības mūsu darbošanās ir tāda pati kā kad mēs ņemam kādu savu «Paskālā» uzrakstītu datorprogrammu un, skatīdamies tās «listiņā», domājam: «Lūk, šī programma darīs to un to,

veidos tādas un tādas datustruktūras, rakstīs tādus un tādus failus, un šiem failiem un šīm datustruktūrām būs tādas un tādas īpašības un tur pastāvēs tādas un tādas sakarības...».

Un tās sakarības, kuras mēs ieraudzīsim savas datorprogrammas gaidāmajos (potenciālajos) produktos, pēc savas dabas ir tieši tādas pašas kā matemātiskās sakarības, un pirmās nebūt nav mazāk piederīgas kādai noslēpumainai «augstākajai pasaulei» kā otrās. Leģendas un noslēpumainība ap matemātiskajām sakarībām rodas tikai tādēļ, ka matemātika jau kopš skolas laika tiek cilvēkam pasniegta bez skaidras matemātikas priekšmeta (kā algoritmu potenciālo produktu) definēšanas un izpratnes.

* * * * *

2. Pokera noteikumi

Pokers ir kombināciju spēle. Katram spēlētājam iedala piecas kārtis, tad visi ieskatās tabulā, un, kuram ir augstāka kombinācija, tas vinnē. Kombinācijas veido, sākot ar visstiprāko.

<u>Straight flush.</u>	Piecas kārtis viena masta pēc kārtas, piemēram, 98765 pīķos. Ja ir AKDJ10, to sauc par karalisko – <i>flush royal</i> .
<u>Four of a kind</u> jeb pokers.	Četras vienādas kārtis, piemēram, četri kalpi (un vēl viena kaut kāda kārts, kas nav svarīga).
<u>Full house.</u>	Trīs vienādas kārtis plus divas vienādas kārtis, piemēram, trīs kungi un divi astotnieki.
<u>Flush.</u>	Piecas kārtis vienā mastā, piemēram, KD842 pīķos.
<u>Straight.</u>	Piecas kārtis pēc kārtas, piemēram, 98765 dažādos mastos.
<u>Three of a kind.</u>	Trīs vienādas kārtis, piemēram, trīs dāmas (un vēl divas kaut kādas kārtis, kas nav svarīgas).
<u>Two pair.</u>	Divas vienādas kārtis plus divas vienādas kārtis, piemēram, divi kungi un divi astotnieki (un vēl viena kaut kāda kārts, kas nav svarīga).
<u>One pair.</u>	Divas vienādas kārtis, piemēram, divas dāmas (un vēl trīs kaut kādas kārtis, kas nav svarīgas).

Tik tālu būtu vienkārši, bet, lai spēle radītu lielāku interesi, ieviesta solīšana, it kā derības. Piemēram, ja spēlētāji ir divi, pirmais spēlētājs sola vienu zelta dālderu, teikdams: «Saderam uz dālderu, ka manas kārtis ir labākas». Otrais var:

1. Atteikties (pasēt), tad visu naudu dabū pirmais, neatkarīgi no tā, kādas kārtis viņam ir.
2. Piekrist derībām, t.i., arī solīt vienu dālderu (nolīdzināt), un tad abus dālderus paņem tas, kuram pēc ieskatīšanās tabulā izrādās labākas kārtis.

3. Piedāvāt augstāku likmi (piem., divus dālderus – tas saucas solīt), un tad vārds atkal atgriežas pie pirmā spēlētāja, tas savukārt var pasēt (zaudējot visu naudu, ko ir iemaksājis līdz šim), nolīdzināt vai solīt.

Ja spēlētāju ir vairāk, viss notiek tāpat, tikai uz riņķi. Un tā, kamēr visi vai nu nolīdzina, vai visi, izņemot vienu, nospēs.

Tieši šeit arī parādās spēles skaistums, jo jāmāk novērtēt, cik augstu ir vērts solīt ar katru kombināciju, cik stipras kārtis ir pretiniekiem, varbūt ir vērts blefot – solīt augstu, ja nekādu labu kāršu nav, cerot, ka pretinieki domās, ka ir, un pasēs.

Vēl viena iespēja, kas ietilpst lielākajā daļā pokera variantu, ir kāršu mainīšana. Kaut kādā brīdī, parasti pirms solīšanas, spēlētājs var apmainīt dažas kārtis pret citām, cerot uzlabot savu kombināciju. Dažreiz rīko divus solīšanas riņķus: pēc pirmās nolīdzināšanas neviens savas kārtis vaļā never, bet tie, kas vēl nav nospējuši, samaina dažas kārtis un sāk jaunu solīšanu, kuras beigās tas, kam vislabākā kombinācija, savāc naudu.

3. Konveja «Dzīves spēle»

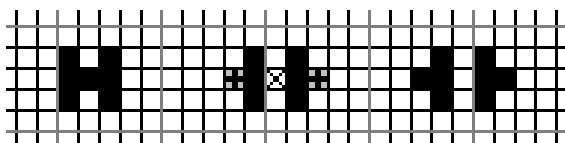
Džons Konvejs galvenokārt nodarbojās ar nopietno matemātiku, grupu teoriju, ir vairāku nozīmīgu atklājumu autors. Bet viņš mēdza risināt arī loģiskos uzdevumus un mīklas. Visslavenākā no tām ir viņa izdomātā spēle, ko pats autors nosaucis par «Dzīves spēli». Tā pat nav īsti spēle un pat ne pašjanss, kur liktenis iedod tev kaut kādu mezglu un dažus noteikumus, un tu mēģini šo mezglu atšķetināt. Šoreiz viss ir otrādi: noteikumus ir izdomājis Konvejs, sākotnējo mezglu tu sasien pats un tad nu skaties, kā tas atsiesies. Tā ir it kā primitīvas dzīves simulācija. Tev ir dota bezgalīga rūtiņu lapa, kur katrā rūtiņā var atrasties un var arī neatrasties dzīva šūna. Katrai rūtiņai (vai šūnai) ir astoņi kaimiņi: uz augšu un uz leju, pa labi un pa kreisi, un vēl četrus stūrīšos.

Tad, lūk, evolūcijas noteikumi ir šādi:

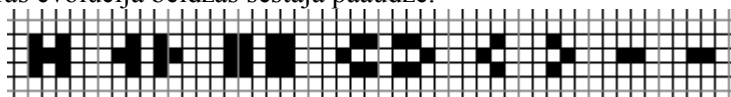
– Ja kādai šūnai kaimiņos ir divas vai trīs citas šūnas, tā paliek dzīvot nākamajā paaudzē. Ja mazāk, tā nomirst aiz vientulības, ja vairāk, – aiz pārāpdzīvotības.

– Ja kādai tukšai rūtiņai kaimiņos ir tieši trīs šūnas, šajā rūtiņā piedzimst jauna šūna.

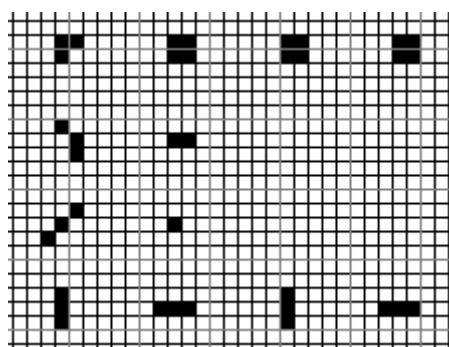
Apskatīsim vienu piemēru, burtu H kā sākuma struktūru. Zemāk ir uzzīmēta arī starpstuktūra, kurā ar X parādīta atmirstošā šūna (vairāk nekā trīs kaimiņi) un ar + rūtiņas, kur dzims jaunas šūnas (tieši trīs kaimiņi).



Šīs sākumstruktūras evolūcija beidzas sestajā paaudzē.



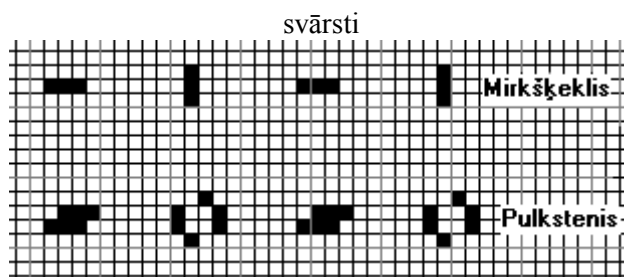
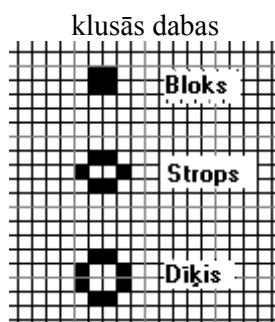
Ar šiem likumiem pietiek, lai radītu neiedomājamu iespēju dažādību, fantastiskas struktūras un kombinācijas. Spēles ideja ir sākt no kādas vienkāršas šūnu kombinācijas un skatīties, kas ar to notiks laika gaitā. Katrs, kas šo spēli izmēģinājis, būs pamanījis, ka struktūras, kas rodas, nereti ir visai interesantas un pilnīgi negaidītas. Spēle kļuva par īstu aizraušanos gan zinātniskajā, gan amatierzinātniskajā vidē. Dažām populārām struktūrām, kas spēlē atkārtojas, tautas folklorā doti nosaukumi. Sākumā pats spēles radītājs pārbaudīja, kas notiek ar visvienkāršākajām sākuma kombinācijām. Skaidrs, ka katra struktūra, kas sastāv no vienas vai divām šūnām, neizbēgami iet bojā jau pirmajā solī, tāpēc pirmais izpētes objekts bija visas trīs šūnu kombinācijas.



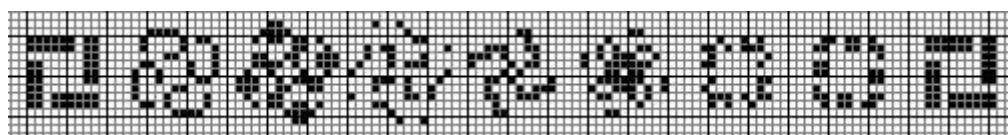
1 2 3 4

Un šeit jau parādījās divi pirmie folkloras elementi: struktūra, kura vairs nemainās (tās mēdz saukt par klusajām dabām), un struktūra, kurā iestājas svārstību režīms – mirkšķinātājs jeb luksofors.

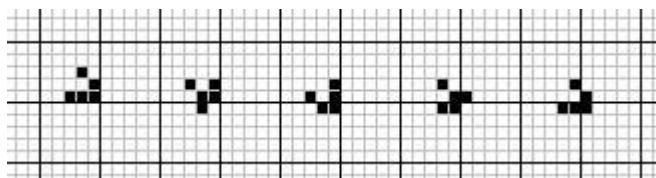
Turpmākajā izpētē parādījās arvien vairāk nemainīgu un svārstīgu struktūru, un tās izveidoja divas klasificētas grupas. Daži piemēri:



Periodiskas struktūras mēdz atkārtoties ne vien katrā otrajā solī, bet reizēm arī pēc lielāka paaudžu skaita. Piemēram, zemāk attēlotais virpulis atkārtojas katrā astotajā solī.



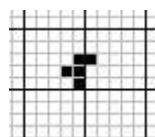
Bet visskaistākā ir trešā grupa, kuru sauc dažādos vārdos, bet visbiežāk par kuģiem. Un vispopulārākais šīs grupas pārstāvis ir piecšūnu objekts, ko visbiežāk dēvē par planieri.



Tas kustas pa pasaules diagonāli, atkārtojot pats sevi katrā ceturtajā paaudzē un pavirzoties vienu rūtiņu pa diagonāli.

Tripletu izpētei sekoja visu tetramino (četršūnu organismi, katram ir vismaz viens kaimiņš ne pa diagonāli) un pentamino (piecšūnu organismi) izpēte.

Ja tetramino neko īpaši jaunu neparādīja, tad ar pentamino bija savādāk. Lielākā daļa ātri iznīka vai izveidoja oscilējošas struktūras, arī slaveno r-pentamino.



Ar skaitļojamās mašīnas palīdzību Konvejs izpētīja r-pentamino likteni līdz pat 460. paaudzei, kad konfigurācija sadalījās vairākos planieros. Pats Konvejs rakstīja: «*No figūras bija palikušas daudzas nedzīvas atlūzas, tikai dažos telpas stūrīšos vēl virmoja dzīvīte*».

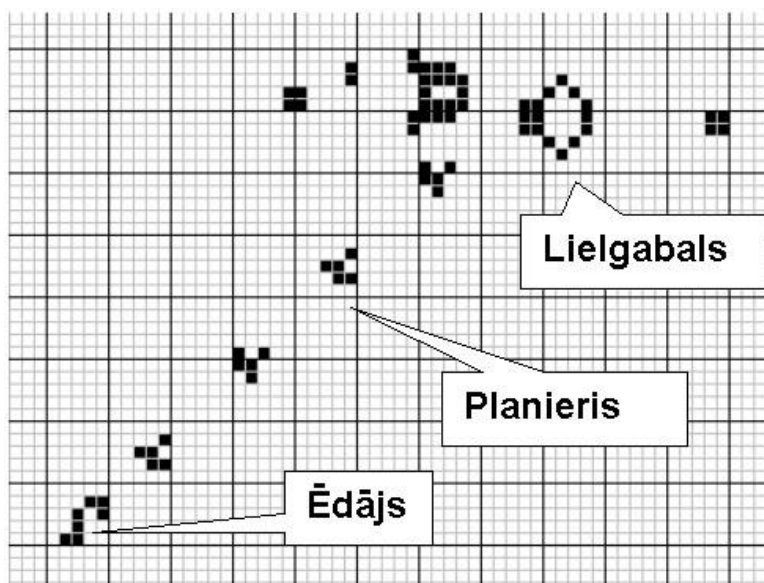
Viss tas lika aizdomāties par bezgalīgas evolūcijas eksistenci. Arī tālākie pētījumi pierādīja, ka gandrīz jebkura sākuma struktūra agri vai vēlu izbeidz savu attīstību, pārvēršoties par nedzīvu bloku, svārstekļu un planieru kombināciju.

Tas pats r-pentamino izbeidz savu evolūciju pēc 1103. gājiena, laidis pasaulē sešus planierus.

Bet, kas notiks ar katru konkrētu konfigurāciju, var noskaidrot, tikai pamēģinot. Izrēķināt to nespēj pat visjaudīgākie skaitļotāji. Un kolīdz nav Formulas, matemātiķu interese apstājas. Bet fiziķiem,

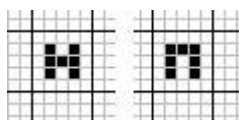
kuri pieraduši darboties ar varbūtību teoriju un statistiku, nesarēķināmība galvassāpes nerada, un tie ir gatavi sākt tieši no šejienes un pētīt ideju pasaules likumus ar tām pašām metodēm, kuras tie jau neskaitāmas reizes pielietojuši taustāmajai pasaulei.

Tas lika Konvejāam aizdomāties, vai vispār ir iespējama bezgalīga evolūcija. Kā iesākumu šīs problēmas risināšanai viņš izvirzīja postulātu, ka nav iespējama bezgalīgi augoša konfigurācija, un izsludināja 50 dolāru prēmiju tam, kas pirmais pierādīs vai apgāzīs šo postulātu. Postulātu apgāzt izdevās zinātkārajiem Masačūsetsas Tehnoloģiskā institūta matemātiķiem, kuri radīja planieru lielgabalu – struktūru, kas, atkārtojoties ik pēc 30 paaudzēm, izšauj izplatījumā planieri. Konvejāam nācās izmaksāt apsolīto prēmiju. Lai kaut kā attaisnotos, vēlāk tie paši matemātiķi radīja arī struktūru, kas spēj aprīt katru planieri, kas tam uzduras.

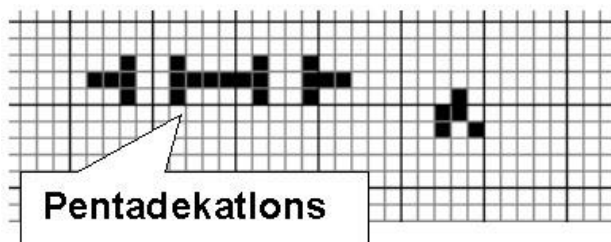


Saistībā ar «Dzīves spēli» matemātiķi mēģināja atrisināt arī citus visai principiālus uzdevumus. Piemēram, vai ir iespējami tā saucamie «Ēdenes dārzeņi» – struktūras, kuras nevar rasties no kādām citām struktūrām? Tādu struktūru eksistenci pierādīja Mūrs, un dažas ir atrastas arī «Dzīves spēlē». Otra problēma: vai ir tāda struktūra, kas spēj atkārtot pati sevi? Šī problēma radās 1950. gadā, kad Džons fon Neimanis izvirzīja uzdevumu, ka ir iespējama mašīna, kura var uzbūvēt pati savu kopiju. Un pierādīja! Savā pierādījumā viņš izmantoja rutiņās sadalītu telpu un evolūcijas likumus. Tādā pašā telpā norisinās arī «Dzīves spēle». (Fon Neimaņa pierādījumā noteikumi bija sarežģītāki, un mašīna sastāvēja no 200'000 šūnām. Kopš tā laika daudz kas mainījies, ir izdomāti visai vienkārši automāti, kas spēj dubultot sevi, bet «Dzīves spēlē» tādas konfigurācijas nav atrastas.)

Vēl viens būtisks uzdevums ir «Dzīves spēles» principiālā nestabilitāte – pietiek tikai nedaudz, nedaudz mainīt konfigurāciju, un viss notiek savādāk. Var, piemēram, salīdzināt divas starta figūras H un Pi.



Pārbīdīta ir tikai viena vienīga šūna, bet ja H pilnīgi iznīkst sestajā paaudzē, tad Pi pēc 173 gājieniem pārvēršas par bloku, dīķu un mirkšķinātāju konfigurāciju. Ir izdarīti arī eksperimenti ar horizontālām šūnu virknēm, kuru garumi ir no trim (tas jau uzreiz ir mirkšķinātājs) līdz ļoti daudziem. Katru reizi mēs pievienojam virknes galā tikai vienu vienīgu šūniņu, bet organisma dzīve pārmainās pilnīgi. Piemēram, astoņu šūnu virkne pēc 48 paaudzēm pārvēršas par kluso dabu, deviņu šūnu virkne pēc 25 paaudzēm par četru mirkšķinātāju kombināciju, bet desmit šūnu virkne jau otrajā solī izveido struktūru, kas atkārtojas ik pēc 15 soļiem (tāpēc to sauc par pentadekatlonu) un kurai ir spēja kā tenisa raketī atsist tai virsū braucošos planierus.



Vienas vienīgas šūnas pievienošana struktūrai, kuras evolūcija jau beigusies, uz ilgāku vai īsāku laiku izraisa tajā jaunus dzīvības uzplūdus. Lai to saprastu, iedomājieties smilšu kaudzi un uzmetiet tai vēl vienu vienīgu smilšu graudu. Dažreiz grauds aizķersies un paliks, kur nokritis, dažreiz noripos lejā, aizraus vēl dažus līdzi, bet dažreiz izraisīs veselu lavīnu. Pērs Baks ir izpētījis statistiku, kas notiek, ja patvaļīgai stabilai «Dzīves spēles» konfigurācijai nejaušā punktā pievieno vienu dzīvu šūnu.

Izrādās, ka jauniegūtās dzīves ilgums sadalās pēc tāda paša universāla dabas likuma, kā smiltīs nobirušo graudu skaits, zemestrīču stiprumi, satiksmes sastrēgumu biežumi un supernovu spožumi. Baks šo parādību sauc par pašorganizējošos kritikalitāti. Turklāt izrādās, ka nevienai citai «Dzīves spēles» evolūcijas likumu kopai šāda īpašība nepiemīt – daudzi ir meklējuši, neviens nav atradis. Bet Konvejs, vispār par to nedomājot, šos likumus ir atklājis pilnīgi nejauši – pavisam ir 218 variantu. Tas ir 262.144. Pūķiem noticēt ir vieglāk!

Jau pēc dažām paaudzēm neviens vairs nespēj izsekot, kur tad krita tas pirmais smilšu graudiņš. Un pēc daudzām paaudzēm to nespēj noteikt pat visjaudīgākais skaitļotājs. Bet Viņš, kurš to spēj, var, iemetot vienu vienīgu smilšu graudiņu, valdīt pār pasauli. Iedomājieties sīku strautiņu, kas pie neliela ciniša sadalās divos vēl sīkākos strautiņos. Urdziņas aizplūst drīz pa vienu, drīz otru gultni, bet tad atnāk Viņš un vienā no gultnēm iemet vienu vienīgu smilšu graudu. Šis niecīgais graudiņš vienu sīku urdziņu no simta novirza blakusgultnē, un šī sīkā urdziņa aizskalo dažus smilšu graudiņus vairāk. Visbiežāk pēc dažiem sprīžiem abas straumes saplūst atkal kopā, un neviens vairs neatceras sīko graudiņu. Bet, ja to metis Viņš, tad pēc gadiem vienā pusē ir sīka, lazdām aizaugusi gravele, bet otra «Sveika, Gauja, plūsti plaši...» Un neviens, izņemot Viņu, vairs nespēs atrast to pirmo graudiņu.

Matemātiķi ar teorēmām un lemmām ir pierādījuši, ka, prasmīgi izvietojot šūnas spēles laukā, ir iespējams modelēt katru dzīvē sastopamo situāciju, iespējamās dažādas loģiskās mašīnas, var pat uzbūvēt skaitļotāju! Un rezultātā teorētiski ir pierādīts, ka «Dzīves spēle» var imitēt pati sevi. Labu laiku tā bija tikai teorija, bet tad šādu struktūru patiešām izdevās uzbūvēt. Tā ir struktūra, kura var būt divos stāvokļos (dzīvs/miris), kura katrā no šiem stāvokļiem pati māk saskaitīt, cik tai ir kaimiņu (tas ir ļoti sarežģīti, apmēram tā – visos virzienos tiek palaisti kuģīši un atkarībā no tā, cik un kādi kuģīši nāk atpakaļ, struktūra pārslēdzas). Tādējādi, sakārtojot šīs struktūras režģī, var spēlēt mega «Dzīves spēli». Man tiešām žēl, ka nevaru šo struktūru šeit iezīmēt, jo tā aizņem 500×500 rūtiņu, un viena mega dzīves paaudze ilgst 5760 parastās dzīves paaudzes.

Istenībā katru megaspēli droši vien var uzbūvēt daudz dažādos veidos. Ja galu galā kāda megašūna mainās tik ļoti, ka vairs nepakļaujas dotajiem likumiem, iespējams, ka augstākā līmenī visi likumi joprojām ir spēkā un gan jau tie tiks ar dumpīgo šūnu galā. Šeit, mums apkārt, viss izskatās tik mainījies un tik savādāks, bet pietiek tikai pakāpties vienu zikurāta terasi augstāk, un viss atkal ir kā vienmēr, tādi paši likumi, tāda pati pasaule.

Skaidrs, ka no mega rūtiņām var izveidot mega šūnas un tā tālāk, līdz bezgalībai. Un tās šūniņas, ar kurām spēlējamies mēs, savukārt var sadalīt 500×500 lauciņos un iegūt mikrospēli. Un tā līdzniecībai. Tā dzīves spēlīte, ko spēlējam mēs, ir vidējais starp neko un visu.

4. Šumeru un babiloniešu matemātika

Lai pierakstītu skaitļus, šumeri lietoja trīs dažādus simbolus: vieninieku, desmitnieku un sešdesmitnieku, un sešdesmitnieku zīmēja tāpat kā vieninieku, tikai lielāku. Lai uzrakstītu, piemēram, skaitli 43, viņi akurāti iebakstīja māla plāksnītē trīs vieniniekus un četrus desmitniekus. Līdz Babilonas laikiem zīmju izskats mainījās, bet pieraksta ideja saglabājās. Liela šīs pieraksta sistēmas neērtība ir tā, ka šumeriem nebija nulles. Padomājiet paši, ja nulles nebūtu mums, kā mēs varētu saprast, vai 43 nozīmē 43, vai 403, vai 430, vai vēl ko tamlīdzīgu? Šumeri paši pareizo skaitļa lielumu esot noteikuši pēc konteksta. Daži pētnieki gan apgalvo, ka viņi savās māla plāksnītēs iedomātās nulles vietā atstājuši lielākas spraudziņas.

Aprēķinus izmantoja tirdzniecībai un nodokļiem un, protams, vēl arī skolas mācībām, kas beigās bija domātas tai pašai komercijai un tiem pašiem nodokļiem. Spriežot pēc tā, kas nonācis līdz mums, saskaitīšanu un atņemšanu topošie rakstveži apguva jau mācību gaitā, bet reizināšana, kā zināms, ir daudz grūtāka zinātne nekā saskaitīšana. Un tai sastādīja neskaitāmus daudzumus reizināšanas tabulu. Līdz mums vien nonākuši vairāki desmiti tūkstoši šādu māla plāksnīšu ar ķīļrakstiem. Šīs plāksnītes ierindas šumeriem kalpoja tāpat, kā mūsu vectēviem un tēviem logaritmiskais lineāls vai «Fēlikss», bet mūsu līdzpilsoņiem kalkulators. (Kurš gan šodien vairs reizina 7 ar 9, neizmantojot modernos tehnoloģijas sasniegumus!)

Bet mēs varam secināt, kāds taču šīs tabulas sastādīja, un tas tika darīts ar apbrīnas cienīgu izdomu. Tā vietā, lai rakstītu tabulas, kurās uzrādītu katra skaitļa reizinājumu ar katru, šumeru matemātiķi sastādīja kvadrātu tabulas (viena tāda tabula, kas radīta 2000 gadus pirms Kristus un satur visu skaitļu līdz 59 kvadrātus, atrasta Senkerā pie Eifratas). Tālāk reizinājuma aprēķināšanai lietoja formulu

$$ab = 1/2 [(a+b)^2 - a^2 - b^2]$$

Kuru viegli iegūt no visiem (daudziem?) kopš skolas gadiem labi pazīstamās formulas:

$$(a+b)^2 = a^2 + 2ab + b^2$$

Tādējādi reizināšana, izmantojot kvadrātu tabulas, pārvēršas par vulgāru saskaitīšanu (reizināšana, kā zināms, ir grūtāka zinātne nekā saskaitīšana). Tālāk vairs nav tik vienkārši. Dalīšana ir vēl grūtāka zinātne, tāpēc tai speciālu tabulu nebija, un šumeri to aizstāja ar reizināšanu ar apgriezto lielumu. Apgriezto lielumu tabulas viņiem bija, un to pamatā bāze 60, tas ir, katram skaitlim apgrieztais lielums bija tas, kurš, sareizinot ar šo skaitli, dod rezultātā 60 vai kādu tā daudzkārtni. Šīs tabulas sākums izskatījās tāds:

2	30	1		60
3	20	1	1	60
4	15	1	1	60
5	12	1	1	60
6	10	1	1	60
8	7	30	1	60 * 28
9	6	40	1	36 * 60
10	6	1	1	60
12	5	1	1	60
15	4	1	1	60
....				

Tā tad šumeru izpratnē 5 it kā bija 60/12, un tā apgrieztais lielums attiecīgi 12/60. Ja, piemēram, 20 vajadzēja dalīt ar 5, tad tas ir tas pats, kā reizināt ar 12 un tad dalīt ar 60. Atcerieties, 60 bija šumeru skaitīšanas sistēmas bāze.

Bet šumeri ar smalkumiem nepārspīlēja. Ievērojiet, ka tabulā nav apgriezto vērtību skaitļiem 7, 11, 13. Šīm daļām nevar atrast reizinātājus, lai rezultāts iznāktu 60 (daudzkārtnis). Ierindas šumeri šīs daļas vienkārši nelietoja un uzskatīja, ka tāds uzdevums nav atrisināms (nedalās). Ir pat saglabājušās ziņas, kādā vietā par neatrisināmiem pasludināja uzdevumus, kuru risināšanai nebija atvestas vajadzīgās tāfelītes.

Nopietnākie matemātiķi tika galā arī ar šādiem uzdevumiem. Viņi pielietoja aptuvenus rēķinus, piemēram:

$$1/13 = 7/91 \approx 7/90$$

Un šādas vērtības jau ir ierakstītas jaudīgākajās tāfelītes.

Kaut arī ar ģeometriju šumeri nenodarbojās, tomēr reizēm vajadzēja noskaidrot, kādas ir attiecības starp taisnstūra dīķa malām un diagonāli. Uz kādas plāksnītes atrodams teksts: «4 ir garums un 5 ir diagonāle, kāds gan ir platums? Tas nav zināms. 4 reizes 4 ir 16. 5 reizes 5 ir 25. Tu atņem 16 no 25 un paliek pāri 9. Kas cik reizes man jāņem, lai dabūtu 9? 3 reizes 3 ir 9. 3 ir platums». Uz slavenās Plimptonas tāfelītes (inv. nr 322) bija iespiests liels daudzums dažādu taisnstūru garumu, platumu un diagonāļu.

Lai atrisinātu šādus uzdevumus, vajadzēja mācēt izvilkt vismaz kvadrātsakni, un šumeri mācēja arī to, darbojoties vienīgi ar veseliem skaitļiem. Domājams, ka viņi to darīja sekojošā veidā. Ja, piemēram, jāizvelk kvadrātsakne no skaitļa n , izvēlas sākotnējo tuvinājumu a_0 . Ja a_0 ir mazāks par

kvadrātsakni no n , tad n/a_0 noteikti ir lielāks, tāpēc nākošo tuvinājumu ņem tieši pa vidu starp šiem abiem.

$$a_{n+1} = 1/2 (a_n + n/a_n)$$

Tā ir iteratīva procedūra, bet, izvēloties pietiekami labu pirmo tuvinājumu (piemēram, vislielāko veselo skaitli, kura kvadrāts tomēr ir mazāks par n), ilgi nav jārēķina. Aprēķināsim kvadrātsakni no 2. Tad pirmais tuvinājums $a_1 = 1$.

$$\begin{aligned} a_2 &= 1/2 (1+2/1) = 3/2 = 1.500000000000 \\ a_3 &= 17/12 = 1.416666666667 \\ a_4 &= 577/408 = 1.414215686275 \\ a_5 &= 665857/470832 = 1.414213562375 \\ \text{precīzā vērtība} &= 1.414213562373 \end{aligned}$$

Un šādas precīzas kvadrātsakņu vērtības var izlasīt arī uz māla tāfelītēm. Tādējādi arī kvadrātsakņu vilkšanu šumeri pamanījās pārtaisīt par vulgāru saskaitīšanu un skatīšanos tabulā. Ko tik visu neizdomā, lai nebūtu jāstrādā!

5. Platona Universums «Timejā»

Platona «Timejs» tiešām ir gudra grāmata, paņemiet un palasiet, tas ir to vērts. Un pēc tam uzšķiriet 107. lappusi. Bet ja Platons jūs neinteresē, tad šķiriet 107. lappusi uzreiz.

Tā ka īstenībā es nesaprotu, kāpēc jūs lasāt šo teikumu? Bet, ja jau reiz jūs lasāt, tad es rakstīšu.

Jaunradītajā skaitļu rindā 1 2 3 4 8 9 27 divkārsos (starp 1 2 4 8) un trīskārsos (starp 1 3 9 27) intervālus Radītājs dalīja vēl sīkāk un sīkāk, izmantojot aritmētiskos, ģeometriskos un harmoniskos vidējos. Un tā turpināja, līdz ieguva skaitļu asi, kas sevī ietvēra visus būtiskos lielumus un svarīgās proporcijas. Ieskaitot muzikālos intervālus un zelta šķēlumu.

Pasaules ķermenim Radītājs piešķīra vispilnīgāko formu, kas ietver sevī visas citas formas – pasaule ir sfēra un tajā ietilpst Viss. Ārpus tās vairs nav nekā. Pasaulei nevajag acu – ārpus tās nekā nav ko redzēt, tai nevajag ausu. No visiem septiņiem kustības veidiem Radītājs pasaules sfērai atstāja tikai vienu – iekšējo rotāciju, jo pasaule var kustēties tikai attiecībā pati pret sevi, jo nekā cita nav.

Tā kā pasaule ir taustāma un redzama, tās veidošanai vajadzīgi divi pamatelementi: zeme un uguns. Šos elementus ir kaut kā jāsasaista, un vislabākā saite ir proporcija: mazākais pret vidējo tāpat kā vidējais pret lielāko. Un, tā kā Visums nav vis plakans, bet gan telpisks, tam vajag divus vidējos – tie būs gaiss un ūdens. Proporcija, ko izveidoja Radītājs, ir šāda:

$$\text{uguns/gaiss} = \text{gaiss/ūdens} = \text{ūdens/zeme}.$$

Visumā ietilpst visa uguns un viss ūdens, viss gaiss un visa zeme. Visums ir viens vesels no veselām daļām. Un tas uzrakstīts valodā, kurā ir tikai četri burti.

Četras stihijas jau pirms Visuma dzimšanas eksistēja telpā un haosā – bez kārtības, bez mēra, bez saprāta – stāvoklī, kāds raksturīgs visam, ko vēl nav skārusi Radītāja roka. Tāpēc Meistars pirms Visuma radīšanas šos četrus veidus sakārtoja ar skaitļu un tēlu palīdzību. Tā tie sasniedza skaistumu un pilnību. Šie četri tēli pāriet cits citā, jo Heraklīta vārdiem sakot: «*uguns dzīvo no zemes nāves, gaiss dzīvo no uguns nāves, ūdens dzīvo no gaisa nāves, zeme dzīvo no uguns nāves*».

Četrām substancēm jābūt telpiskiem ķermeņiem, bet katru telpisku ķermeni ierobežo virsmas, un katra plakana virsma sastāv no trijstūriem. Platons taisnleņķa trijstūrus izmantoja kā būvelementus, īpaši izdalot divus veidus: vienādsānu taisnleņķa trijstūri – tāds ir tikai viens – un nevienādsānu taisnleņķa trijstūrus – tādu ir bezgala daudz, bet arī no tiem viņš izdalīja vienu īpašu, visskaistāko, proti, tādu, kam viena katete ir vienāda ar hipotenūzas pusi.

Saliekot divus šādus trijstūrus ar garākajam katetēm kopā, izveidojas vienādmalu trijstūris. Vienādmalu trijstūri var iegūt arī no sešiem šādiem trijstūriem, saliekot pa pāriem kopā hipotenūzas un tad pievienojot kopīgam centram.

No vienādmalu trijstūriem var izveidot trīs regulāras telpiskas figūras: tetraedru, ja katrā virsotnē savieno trīs vienādmalu trijstūrus, oktaedru, ja katrā virsotnē savieno četrus vienādmalu trijstūrus, ikosaedru, ja katrā virsotnē savieno piecus vienādmalu trijstūrus. (Tas ir viss, jo, katrā virsotnē savienojot sešus vienādmalu trijstūrus, iegūst plakni.) No četriem vienādsānu taisnleņķa trijstūriem var salikt kvadrātu un no sešiem kvadrātiem kubu.

Zemei piesaistāma kuba forma, jo no visiem izveidotajiem ķermeņiem kubs ir vismasīvākais un vismazkustīgākais. Vismasīvākajam no pārējiem – ikosaedram – piesaista ūdeni, vismazākajam un visasākajam – tetraedram – uguni. Gaisam atliek oktaedrs. Trīs pēdējie ir sastādīti no vienādiem taisnleņķa trijstūriem, tāpēc šie veidi var pāriet no cita citā. Tā gaiss sastāv no 48 trijstūriem, bet uguns

no 24, tātad, sašķeļot gaisu pirmtrijstūros, no tiem var izveidot divus uguns elementus. Ūdens sastāv no 120 trijstūriem, tāpēc tas sašķeļoties var pārvērsties par diviem gaisiem un vienu uguni. Zemi pārējās stihijas gan var sagraut, piemēram, ūdens par dubļiem jeb gaiss par putekļiem, bet tā pirmtrijstūri ir savādāki, tāpēc no tiem var atkal izveidoties tikai zeme. Uguns gan grauj citus, bet pati kā jau vismazākais elements tālāk nav sagraujama.

Izmantojot šo modeli, Platons formulēja savdabīgu teorētiskās ķīmijas pirmsākumu un skaidroja gan krāsu uztveres mehānismus, gan vielu kušanu, gan nieru darbību.⁹⁹

Un tad Meistars redzēja, ka ir radījis Pasauli – tik pilnīgu un tik skaistu, tik līdzīgu Viņam pašam. Bija tikai viena atšķirība: Viņš ir mūžīgs, bet nekas, kas ir dzimis, nevar būt mūžīgs. Tāpēc, lai mazinātu šo atšķirību, reizē ar debesīm Meistars radīja mūžības līdzību – mūžīgu tēlu, kas virzās no skaitļa uz skaitli – mēs to saucam par Laiku. «*Laiks nav mūžība – laiks bija un būs, bet mūžība tikai ir*».

Lai varēt skaitīt laiku, vajadzēja radīt laika skaitļus, un Meistars uz mainīgām sfērām izvietoja planētas. Vistuvāk zemei Mēnesi, tad Sauli, tad Venēru, Merkūru, Marsu, Jupiteru un Saturnu. Un uz ārējās, tāpatīgās sfēras, Radītājs iedeva mūžīgi nemainīgās zvaigznes. Uz katras sfēras sēž sirēna un dzied tikai vienā vienīgā noteiktā tonī. Pavisam ir astoņas skaņas, un tās veido harmonisku toņkārtu.

Uz otrās planētas Meistars iedevzināja gaismu, ko mēs šodien saucam par Sauli, lai tā izgaismotu debesis un visi to redzošie varētu mācīties aritmētiku, vērojot tāpatīgā un mainīgā kustību. Tā radās diena un nakts. Mēnesis rodas, kad Mēness, veicis pilnu apli, panāk Sauli, bet gads, kad pilnu apriņķojumu noslēdz Saule. Pārējās planētas ir mazāk pamanāmas, bet pilna laika pilns gads iestājas tad, kad visas planētas vienlaikus atgriežas savā sākumpunktā.

Laiks ir dzimis reizē ar debesīm, lai reizē ar debesīm arī zustu, ja tā būs lemts. Līdz ar laika piedzimšanu Visums jau kļuva līdzīgs pats sev, tam trūka vienīgi iedzīvotāju – dzīvu radību. Tās ir četru dažādu veidu – dievi un putni, zivis un sauszemes iemītnieki. Dievus Meistars radīja pats, bet pārējās trīs radību ciltis jau uzticēja veidot dieviem.

Dievi aizņēmas no Visuma četrus pamatelementus, apsoties kādreiz atdot, un sajauc apmēram tādu pašu masu kā Visuma dvēselei, lai katra dvēsele būtu līdzīga Visumam. Tad sadalīja masu tikpat daļās, cik ir zvaigžņu, – lai katrai zvaigznei būtu viena dvēsele un katrai dvēselei viena zvaigzne. Tāpēc zvaigznes nosaka dvēseļu likteņus.

Šoreiz saites neizdevās tik pilnīgas, kā Meistara radītās, jo nemirstīgās dvēseles aprites nācās saistīt ar vielas daudzuma izmaiņām ķermenī. Radība gan bija saprātīga, bet haotiska. Tā traucās, kur pagadās, bez kārtības un sajēgas, pakļaujoties mežonīgajiem virpuļiem, kas joņoja cauri visos virzienos. Tās bija gan barības plūsmas, gan akmeņu triecienu, gan liesmu mēles, gan vēja brāzmas, gan ūdens šaltis. Šīs straumes, ko mēs saucam par sajūtām, plūstot cauri dvēselei, jauca gan tāpatīgā, gan mainīgā kustību, kropļojot pat dievišķās proporcijas – pilnīgi iznīdēt tās gan nespētu neviens, izņemot Radītāju pašu. Šādā stāvoklī arī radībai pašai viss šķiet izkropļots, tās apgalvojumi ir nesaprātīgi un melīgi. Un «*tie varētu būt mēs paši – tik ļoti pakļauti nejaušības varai, ka arī savās runās vadāmies no tās*».

No sajūtām vissvarīgākā mums ir redze: mēs joprojām nevarētu neko pateikt par Visuma dabu, ja nebūtu redzējuši ne Sauli, ne zvaigznes, ne debesis. Diena un nakts, mēneši un gadi atklāja mums skaitļu pasauli. Savukārt dzirde ir tā, kas ļauj sadzirdēt sfēru mūziku un mūžīgo harmoniju.

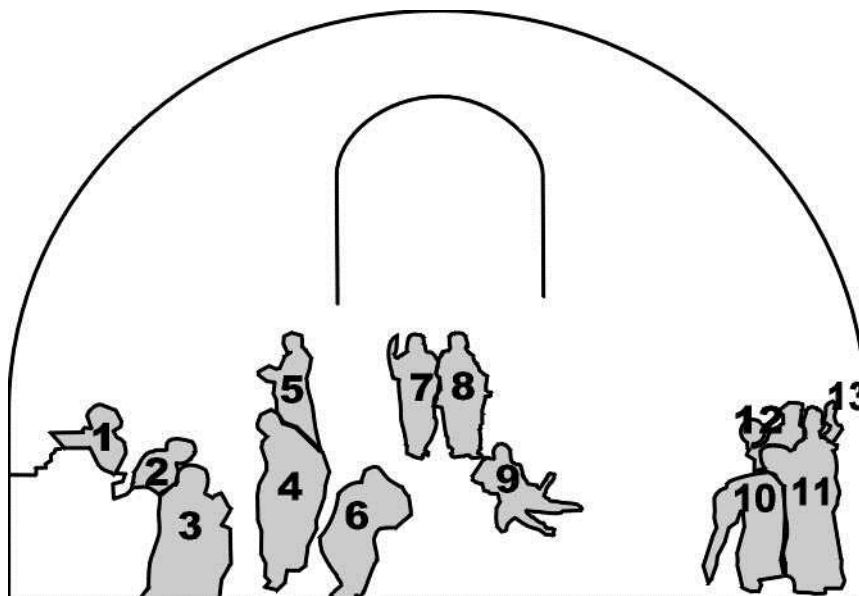
Tas ir Timeja stāsts, kā Meistars uzrakstīja savu aritmētisko un ģeometrisko Visumu. Uzrakstīja to valodā, kurā ir tikai četri burti: Zeme, Ūdens, Gaiss un Uguns. Un man liekas, ka tieši šeit ir aizsākums gan alķīmijai, gan astroloģijai, gan matemātikai.

⁹⁹ Ja kāds matemātiķis man teiks, ka ir vēl viens regulārs daudzskaldnis – dodekaedrs, es atbildēšu, ka to parasti saista ar piekto elementu – Visuma sfēru jeb ēteru. Tas ir izveidots no piecstūriem, tātad no pavisam citas substances, nekā četri pirmie elementi.

6. Rafaēls «Atēnu skola»



Rafaēls. «Atēnu skola»



- | | | |
|--------------|---------------|--------------|
| 1 Epikūrs | 6 Heraklīts | 11 Zoroastrs |
| 2 Averoess | 7 Platons | 12 Ptolemajs |
| 3 Pitagors | 8 Aristotelis | 13 Rafaēls |
| 4 Paramenids | 9 Diogēns | |
| 5 Sokrāts | 10 Eiklīds | |

Rafaēla glezna «Atēnu skola» izmantota grāmatas vāka noformējumam.

7. Loģisko kastīšu paradokss

Roberta spriedumos slēpjas kāds grūti pamanāms kļūdainis pieņēmums: proti – katram apgalvojumam jābūt vai nu melīgam, vai patiesam. Lai arī pirmajā brīdī tas liekas dīvaini, ir iespējams

arī apgalvojums, kas nav ne melīgs, ne patiess. Piemēram, apgalvojums «šis apgalvojums ir melīgs» ir melīgs, ja patiess, un patiess, ja melīgs. Citiem vārdiem sakot, tie nav ne meli, ne taisnība. Domāju, ka politiķiem un demagogiem tas varētu patikt.

8. Nejaušo skaitļu formula

Apskatīsim vienu vienkāršu formulu:

$$X = 5269 * X_{\text{iepriekšējais}} + 13849.$$

Izvēlamies kaut kādu pirmo X vērtību, piemēram, 3.

Ja X iznāk lielāks par 65536, tad atņemam 65536 no X tik ilgi, kamēr vairs nav lielāks.

Tā mēs dabūsim pēc kārtas kaut kādus skaitļus robežās no 0 līdz 65536. Pirmie 12 skaitļi izskatās šādi:

29656, 33498, 44478, 11695, 30964, 44061, 42746, 60827, 40272, 1449, 46454, 3015.

Lai padarītu rezultātu saprotamāku, sadalīsim visus 65536 iespējamus skaitļus sešās daļās un iedomāsimies, ja skaitlis ir no pirmās sestdaļas, tad uz metamkauliņa izkritis vieninieks, ja no otrās, tad divnieks, un tā tālāk. Tagad pirmie divpadsmit skaitļi izskatās šādi:

3, 4, 5, 2, 3, 5, 4, 6, 4, 1, 5, 1.

Vidēji pirmajās divpadsmit reizēs katram ciparam vajadzētu izkrist divas reizes. Dotajā gadījumā neviens neuzskatīs, ka «nejaušās» novirzes no vidējā ir nenormālas. Vēl vairāk, ja kāds mūsu «metamkauliņu» metīs 6000 reizes, tad 1 izkritīs 953 reizes, 2 – 993 reizes, 3 – 1017 reizes, 4 – 1051 reizi, 5 – 1012 reizes, 6 – 974 reizes. Arī – pilnīgi normāli. Un pat šai vienkāršajai formulai ne ar kādu IQ nevar noteikt, ka atgadījumi nav nejauši. Tiesa, šajā gadījumā kāds pacietīgs pētnieks varētu konstatēt, ka ik pēc 65536 reizēm virkne atkārtojas.

Un ja kāds 10990. mešanas reizē piedāvās derības, ka nākamais izkritīs sešnieks, un vinnēs, tad neviens tam pat nepievērsīs īpašu uzmanību. Kad šis Kāds tūlīt pat vinnēs vēl vienas tādas pašas derības, viņu uzskatīs par veiksminieku, pēc trešās reizes daži jau sāks domāt, ka viņš ir fantastisks veiksminieks, vai arī blēdis, vai mags, pēc ceturtais reizes tā domās jau gandrīz visi, bet pēc piektās viņam jau ir cerība tikt ieceltam Pārcilvēku jeb Garu kārtā. Bet patiesībā viņš vienkārši zināja formulu un bija izpētījis, ka tajā pieci sešnieki pēc kārtas ir paredzēti, sākot ar 10990. reizi.

Ļoti bieži tas, ko visi uzskata par maģiju, ir vienkārši zināšana. Jeb blēdība.

Mākslinieks Arvīds Vītols

Redaktore Anija Brice

Tehniskā redaktore Ausma Rudziša

© J. Korins, pseidozinātniska fantāzija, 2000

© A. Vītols, mākslinieciskais noformējums, 2000

© A/s «Preses nams», 2000

JOHANS KORINS

«The Great Spirit»

in Latvian

Publisher: JSC «Preses nams»

Balasta dambis 3, Rīga, LV-1081, Latvia

E-mail: presesnams@presesnams.lv

Korins J.

Ko 712 Dižais Gars. – R.: a/s «Preses nams», 2000 – 248 lpp. Mākslinieks Arvīds Vītols.

Pārsteidzoši blīvs zinātniski filosofisks vēstījums, sākot ar Pasaules radīšanu un beidzot ar...

Grāmatas «Pielikumos» – saistošas matemātiskas datorspēles, pokera noteikumi, loģiskie uzdevumi un mīklas.

Darbs godalgots konkursā «Preses nama Grāmata».

Datorsalikums. Reģistrācijas apliecība nr. 2-0610. Formāts 60×90/16. Ofseta tehnika. Metiens 3000 eks. Līgumcena. Iespiesta a/s «Preses nams», Balasta dambī 3, Rīgā, LV-1081.

VEcordia ir Valda Egles elektroniska literāra dienasgrāmata, kurā viņš ir citējis arī daudzus citu autoru tekstus. Vekordija dibināta 2006.gada 30.jūlijā un sākotnēji sastāvēja no lineāri numurētiem sējumiem, katrs apmēram 250 lappušu apjomā A4 formātā, taču vēlāk par galveno izdevuma eksistences formu kļuva «izvilkumi». Vekordijas izvilkums ir fails, kurā atkārtots viena vai vairāku Vekordijas iecirkņu teksts bez lineāras numerācijas un bez iepriekš uzdota apjoma. Izvilkums parasti reproducē kādu Valda Egles vai cita autora grāmatu vai brošūru. Izvilkuma faila nosaukumā pirmais burts «L» nozīmē, ka grāmatas pamatteksts ir dots latviski, burts «E», ka angļiski, burts «R», ka krieviski, un burts «M», ka jaukts. Burts «S» nozīmē, ka fails ir sagatave, kura vēl tiks stipri modificēta, bet burts «X» apzīmē faksimilus. Dienasgrāmatas VEcordia oriģinālos un izvilkumu failus Jums **ir tiesības** kopēt, pārsūtīt pa e-pastu, ievietot WWW serveros, izdrukāt un nodot citām personām bez maksas informatīvos, estētiskos vai diskusiju nolūkos. Bet, pamatojoties uz LR un starptautiskajām autortiesībām, **ir aizliegta** šī faila jebkura veida komerciāla izmantošana bez Dienasgrāmatas autora rakstiskas atļaujas, un **ir aizliegts** šos failus jebkurā veidā modificēt. Ja attiecībā uz šeit doto tekstu bez Dienasgrāmatas autora tiesībām darbojas vēl citas autortiesības, Jums jārespektē arī tās.

Šī sējuma izdošanas brīdī (kurš titullapā apzīmēts ar vārdu «Versija:») Vekordijas galvenās pārstāvniecības Internetā bija vietnes: <http://vekordija.blogspot.com/> – latviešu grāmatām; <http://vecordija.blogspot.com/> – krievu grāmatām.

Satura rādītājs

VEcordia	1
Izvilkums L-DIGARS	1
Johans Korins.....	1
DIŽAIS GARS.....	1
Priekšvārds.....	2
Johans Korins. «Dižais Gars».....	2
Progresīvās cilvēces cīņa par zinātnisku Visuma harmoniju	49
Matemātikas apoloģija	119
Pielikumi	124
1. Paskāla mistiskais heksagons.....	124
2. Pokera noteikumi	127
3. Konveja «Dzīves spēle».....	128
4. Šumeru un babiloniešu matemātika	131
5. Platona Universums «Timejā».....	133
6. Rafaēls «Atēnu skola»	135
7. Loģisko kastīšu paradokss	135
8. Nejaušo skaitļu formula	136
Satura rādītājs.....	137